

Rekabet Kurumu Başkanlığından;

REKABET KURULU KARARI

Dosya Sayısı : 2021-2-015

(Soruşturma)

Karar Sayısı : 23-36/670-226

Karar Tarihi : 03.08.2023

A. TOPLANTIYA KATILAN ÜYELER

Başkan : Birol KÜLE

Üyeler : Ahmet ALGAN (İkinci Başkan), Şükran KODALAK,
Ayşe ERGEZEN, Cengiz ÇOLAK,

B. RAPORTÖRLER : Didem ULUÇ SÜDEMEN, Osman Can AYDOĞDU,
Berkay KURDOĞLU, Mehmet Mustafa ŞEREF, Emre KARA,
Hasan Yıldırım KARAYEL, Fatma ABAZ, Celal Umut CAN

C. BAŞVURUDA

BULUNAN : - Gizlilik talebi bulunmaktadır.

D. HAKKINDA SORUŞTURMA

YAPILANLAR :

- Bandırma Gübre Fabrikaları AŞ

Temsilcileri: Av. Dr. Cemal ŞANLI, Av. Ayşe Nur ŞANLI KİNCAL,

Av. Sibel YILMAZ ATİK, Av. Efser Zeynep ERGÜN

Levent Mah. Mektep Sok. No:14 Beşiktaş/İstanbul

- Ege Gübre San. AŞ

Temsilcisi: Av. Mehmet Haluk ARI

Atatürk Mah. Ataşehir Blv. 42 Ada Gardenya 7/1 Kat:11 Daire:68 Ataşehir/İstanbul

- Eti Bakır AŞ

Temsilcisi: Av. Ahmet MUTLU

Kısıklı Cad. No:37 Altunizade Üsküdar/İstanbul

- Gemlik Gübre San. AŞ

Temsilcileri: Av. Dr. H. Ercüment ERDEM, Av. Piraye ERDEM,

Av. Mert KARAMUSTAFAOĞLU

Ferko Signature Büyükdere Cad. No:175 Kat:3 34394 Esentepe Şişli/İstanbul

- Gübre Fabrikaları T.AŞ

Temsilcileri: Metin PEKTAŞ, Av. Derviş Boran BEYSÜLEN, Av. Deniz KIVANÇ

Kızılırmak Mah. 1450 Sok. Ankara Ticaret Merkezi (ATM) B Blok Kat:5

No:1/29 Çukurambar Çankaya/Ankara

- Toros Tarım San. ve Tic. AŞ

Temsilcileri: Av. Dr. M. Fevzi TOKSOY, Av. Bahadır BALKI, Av. Mustafa AYNA

Arnavutköy Çamlıca Köşkü Tekkeci Sok. No:3 D:5 34345 Beşiktaş/İstanbul

(1) **E. DOSYA KONUSU: Gübre sektöründe faaliyet gösteren teşebbüslerin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesini ihlal ettikleri iddiası.**

(2) **F. İDDİALARIN ÖZETİ:** Başvuruda özetle;

- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkındaki 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 414. maddesi uyarınca bitkisel üretimde kullanılan girdilerin kullanımının uygunluğunun ve standartlarının belirlenmesinin, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünün (BÜGEM) görev ve sorumluluğunda olduğu,

- Türkiye'nin, kimyevi gübre üretiminde kullanılan temel ham maddelerin –*doğal gaz, amonyak, nitrik asit, fosfat kayası, fosforik asit*- %90'ında dışa bağımlı olduğu, 2020 yılı gübre tüketim miktarının 8 milyon tona ulaştığı, yurt içi gübre üretiminin ise 6,1 milyon ton olarak gerçekleştiği, aynı yılda 4,3 milyon ton gübre ithalatı yapıldığı, 1,6 milyon ton gübre ihracatı gerçekleştirildiği,
- İlgili Bakanlık tarafından lisans verilen üretici/ithalatçı firma sayısının 1.700'ü aştığı ancak, Toros Tarım San. ve Tic. AŞ (TOROS), Gübre Fabrikaları T.AŞ (GÜBRETAS), İstanbul Gübre San. AŞ (İGSAŞ), Bandırma Gübre Fabrikaları AŞ (BAGFAŞ), Gemlik Gübre San. AŞ (GEMLİK), Eti Bakır AŞ (ETİ BAKIR), Ege Gübre San. AŞ'nin (EGE GÜBRE) piyasanın yaklaşık %90'ına hâkim olduğu,
- Türkiye'de gübre fiyatlarının son bir yılda ortalama %53, son bir aylık dönemde %9 oranında artış gösterdiği; dünya gübre fiyatlarının ise son bir yıllık dönemde %46, son bir aylık dönemde ise %18 oranında yükseldiği, döviz kurunda yaşanan değişimin sektörü olumsuz etkilemesinden ötürü 17.02.2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Makamınca çiftçilere ödenen gübre desteklerinin %100 oranında artırılacağına açıklandığı, ancak söz konusu desteğin etkin şekilde üreticilere yansıtılmasının gübre satış fiyatlarının maliyetin üzerinde artmamasına bağlı olduğu,
- Gübre ithalatçısı/üreticisi firmaların yurt dışından ithal ettikleri ürünleri yaklaşık 30-45 gün arasında millileştirdiği, ancak yurt içi fiyatlandırmayı güncel uluslararası fiyatları esas almak suretiyle "*yerine koyma maliyeti*" çerçevesinde gerçekleştirdiği, dahası döviz kurundaki ani yükselişler fiyatlara anlık olarak yansıtılırken; kurda yaşanan düşüşlerin fiyatlara anlık ve aynı oranda yansıtılmadığı

hususlarına değinilerek gübre sektöründe yaşanan gelişmelerin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (4054 sayılı Kanun) çerçevesinde incelenmesi talep edilmiştir.

- (3) **G. DOSYA EVRELERİ:** Rekabet Kurumu (Kurum) kayıtlarında 23.02.2021 tarih ve 15438 sayı ile intikal eden başvuruya ilişkin hazırlanan 23.03.2021 tarihli ve 2021-2-015/İİ sayılı İlk İnceleme Raporu Rekabet Kurulunun (Kurul) 01.04.2021 tarihli toplantısında görüşülmüş ve 21-18/225-M sayı ile başvuru konusu iddialara yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 40. maddesinin birinci fıkrası uyarınca önaraştırma yapılmasına karar verilmiştir.
- (4) Önaraştırma sürecinde yapılan tespit ve değerlendirmeler neticesinde hazırlanan 04.08.2021 tarihli ve 2021-2-015/ÖA sayılı Önaraştırma Raporu, Kurulun 12.08.2021 tarihli toplantısında görüşülerek 21-38/543-M sayı ile; BAGFAŞ, EGE GÜBRE, ETİ BAKIR, GEMLİK, GÜBRETAS, İGSAŞ ve TOROS hakkında 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinin ihlal edilip edilmediğinin tespiti amacıyla aynı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına karar verilmiştir.
- (5) Önaraştırma döneminde 07.07.2021 ve 09.07.2021 tarihlerinde BAGFAŞ, EGE GÜBRE, ETİ BAKIR, GEMLİK, GÜBRETAS, İGSAŞ ve TOROS'ta yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Soruşturma döneminde ise 19.08.2021 tarihinde GÜBRETAS'ta 20.08.2021 tarihinde TOROS'ta, 15.02.2022 tarihinde BAGFAŞ, GEMLİK, EGE GÜBRE, ETİ BAKIR, GÜBRETAS ve TOROS'ta yerinde incelemeler yapılmıştır. Ayrıca 07.07.2021 tarihinde İGSAŞ'ta gerçekleştirilmesi planlanan yerinde incelemenin engellenmesi/zorlaştırılması nedeniyle Kurulun 12.08.2021 tarihli ve 21-38-544/265 sayılı kararı ile teşebbüse 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi uyarınca idari para cezası uygulanmıştır.

- (6) Ayrıca dosya kapsamında soruşturma tarafı teşebbüslerden muhtelif tarih ve sayılı yazılar ile bilgi ve belge taleplerinde bulunulmuştur. Öneraştırma döneminde; 13.07.2021 ile 30.07.2021 tarihleri arasında Soruşturma döneminde ise; 11.10.2021 ile 06.07.2022 tarihleri arasında gelen cevabi yazılar Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (7) Bunun yanında dosya kapsamında 22.11.2021 tarih ve 34732 sayılı, 12.05.2022 tarih ve 43567 sayılı, 05.07.2022 tarih ve 46357 sayılı yazılar ile Bakanlıktan; 12.05.2022 tarih ve 43566 sayılı yazı ile Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) bilgi ve belge talebinde bulunulmuş, sunulan cevabi yazılar muhtelif tarih ve sayılar ile Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (8) İlâveten, gübre sektöründeki fiyat hareketleri ve gelişmelere ilişkin BÜGEM ile 16.11.2021 tarihinde Ankara'da bir görüşme gerçekleştirilmiştir. 16.11.2021 tarihinde gerçekleştirilen görüşmenin ardından, 22.11.2021 tarih ve 34732 sayılı yazı ile BÜGEM'den bilgi ve belge talebinde bulunulmuştur. Söz konusu bilgi talebine ilişkin olarak BÜGEM tarafından gönderilen cevabi yazı 15.12.2021 tarih ve 23726 sayı ile Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (9) Ek olarak, soruşturma tarafı olan İGSAŞ, soruşturma konusu iddialar ile bağlantılı endişeleri bertaraf etmek üzere 07.10.2021 tarih ve 21850 sayılı yazı ile taahhüt sunma talebinde bulunmuş, ancak ilgili rekabet sorunlarının açık ve ağır ihlal olarak nitelenen eylemlere ilişkin olması nedeniyle 21.10.2021 tarihli ve 21-51/707-M sayılı karar ile taahhüt sunma talebi ret edilmiştir.
- (10) Son olarak, İGSAŞ tarafından 26.10.2021 tarih ve 22397 sayılı yazı ile uzlaşma usulünün başlatılması talebinde bulunulmuştur. İlgili başvuruya istinaden hazırlanan 01.11.2021 tarih ve 2021-2-015/BN-03 sayılı Bilgi Notu üzerine Kurul, 04.11.2021 tarih ve 21-54/752-M sayılı kararı ile uzlaşma talebinin kabulüne karar vermiş ve İGSAŞ ile uzlaşma görüşmeleri başlatılmıştır. Uzlaşma görüşmelerinin tamamlanmasını takiben hazırlanan 29.11.2021 tarih ve 2021-2-015/BN-04 sayılı Bilgi Notu üzerine Kurul 29.11.2021 tarih ve 21-58/821-MUA sayı ile uzlaşma ara kararını almış ve uzlaşma metninin sunulması için teşebbüse 15 gün süre tanımıştır. Süresi içinde sunulan uzlaşma metnine istinaden, Kurul tarafından 23.12.2021 tarih ve 21-63/883-432 sayı ile uzlaşma nihai kararı alınmış ve İGSAŞ bakımından soruşturma sonlandırılmıştır.
- (11) Akabinde, Kurulun 06.01.2022 tarihli ve 22-01/1-M sayılı kararı ile 4054 sayılı Kanun'un 43. maddesinin birinci fıkrası hükmü uyarınca soruşturma süresinin, bitiminden itibaren altı ay uzatılmasına karar verilmiştir. Hazırlanan 09.08.2022 tarihli ve 2021-2-015/SR-01 sayılı Soruşturma Raporu; ETİ BAKIR tarafından 11.08.2022 tarihinde, BAGFAŞ, EGE GÜBRE, GEMLİK, GÜBRETAŞ ve TOROS tarafından ise 12.08.2022 tarihinde tebellüğ edilmiştir.
- (12) ETİ BAKIR tarafından süresi içinde ikinci yazılı savunma sunulmamış olup, GÜBRETAŞ'ın ikinci yazılı savunması 12.09.2022 tarih ve 31134 sayı, EGE GÜBRE'nin ikinci yazılı savunması ise 12.09.2022 tarih ve 31135 sayı ile süresi içinde Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (13) İkinci yazılı savunma süreci içerisinde BAGFAŞ, TOROS ve GEMLİK tarafından 4054 sayılı Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca ilave süre tanınması talebinde bulunulmuş; bu doğrultuda 25.08.2022 tarihli ve 22-39/553-M sayılı Kurul kararı ile anılan teşebbüslerin ikinci yazılı savunma sürelerinin bitiminden itibaren 30 gün uzatılmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda, anılan teşebbüslerin ikinci yazılı savunmaları 11.10.2022 tarihinde süresi içinde Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.

- (14) Anılan teşebbüslerin ikinci yazılı savunmaları çerçevesinde hazırlanan Ek Görüş, Kurul üyeleri ve ilgili teşebbüslere tebliğ edilmiş ve bunun üzerine muhtelif tarihlerde gönderilen üçüncü yazılı savunmaları Kurum kayıtlarına intikal etmiştir.
- (15) 4054 sayılı Kanun'un 46. maddesi uyarınca sözlü savunma toplantısı yapılması hususunun görüşülmesi konusu 25.05.2023 tarihli Kurul toplantısında ele alınmış ve 23-24/460-M sayı ile sözlü savunma toplantısının 25.07.2022 tarihinde yapılmasına karar verilmiştir. Anılan tarihte sözlü savunma toplantısı gerçekleştirilmiştir.
- (16) Kurul; yürütülen soruşturma ile ilgili olarak düzenlenen Rapor'a ve Ek Görüş'e, toplanan delillere, yazılı savunmalara, sözlü savunma toplantısında yapılan açıklamalara ve incelenen dosya kapsamına göre, 03.08.2023 tarih ve 23-36/670-226 sayı ile nihai kararı tesis etmiştir.
- (17) **H. RAPORTÖR GÖRÜŞÜ:** İlgili Rapor ve Ek Görüş'te,
- Haklarında soruşturma yürütülen; BAGFAŞ, EGE GÜBRE, GEMLİK, GÜBRETAŞ ve TOROS'un rekabete hassas bilgi değişimi suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettikleri, dosya konusu eylemlerin 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde düzenlenen muafiyetten yararlanamayacağı, bu nedenle söz konusu teşebbüslere aynı Kanun'un 16. maddesinin üçüncü fıkrası ve Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar İle Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik hükümleri kapsamında idari para cezası uygulanması gerektiği,
  - Bununla birlikte Eti BAKIR tarafından 4054 sayılı Kanun'un ihlal edildiğine yönelik bulguya ulaşılmadığından, ilgili teşebbüs hakkında idari para cezası uygulanmasına yer olmadığı
- ifade edilmiştir.

I. İNCELEME, GEREKÇE VE HUKUKİ DAYANAK

I.1.Hakkında Soruşturma Yürütülen Taraflar

I.1.1. Bandırma Gübre Fabrikaları AŞ (BAGFAŞ)

- (18) 1970 yılında Bandırma/Balıkesir'de kurulan BAGFAŞ, 1975 yılında üretime başlamıştır. Şirket, kimyevi gübre üretimi yanında kimyevi gübre ham maddeleri olan asit üretimi (sülfirik asit ve fosforik asit), ithalatı, ihracatı ve satışı konularında faaliyet göstermektedir.

I.1.2. Ege Gübre San. AŞ (EGE GÜBRE)

- (19) EGE GÜBRE, 1978 yılında Yaşar Holding AŞ tarafından sermayesi halka açık bir şirket olarak kurulmuştur. 2001 yılında şirketin kontrolü Gençer Ailesi'ne geçmiştir. Hâlen teşebbüs hisselerinin %50'sinden fazlası Gençer Ailesi'ne aittir. EGE GÜBRE, sahip olduğu kompoze gübre üretim tesisi ile kimyasal gübre üretimi gerçekleştirmektedir. Üretimini gerçekleştirmediği gübre türlerini ithalat ile temin etmektedir. Yine Aliağa Nemrut koyunda yer alan limanı ile konteyner, dökme katı, dökme sıvı (kimyasal, akaryakıt) yüklerinde yükleme, boşaltma ve depoculuk hizmetleri vermektedir.

I.1.3. Eti Bakır AŞ (ETİ BAKIR)

- (20) ETİ BAKIR, Cengiz Holding AŞ iştiraki olup teşebbüs 2004 yılında özelleştirme yöntemi ile Cengiz Holding AŞ bünyesine katılmıştır. Esas olarak madencilik faaliyeti ile işgal eden şirketin Türkiye'de Samsun İzabe ve Elektroliz Tesisi, Kastamonu Küre İşletmesi, Artvin Murgul İşletmesi, Mardin Mazıdağı Metal Geri Kazanım ve Entegre Gübre Tesisi, İzmir Halıköy Antimuan Tesisi, Giresun-Espiye İşletmesi ve Adıyaman İşletmesi olmak

üzere yedi ayrı işletmesi bulunmakta olup teşebbüs ayrıca Kastamonu il sınırlarında bulunan İnebolu Limanı'nın işletmesini de yapmaktadır.

- (21) Samsun'daki tesisinde maden işletmelerinde üretilen bakır konsantreleri işlenmekte olup 2012 yılında amonyum sülfat gübre üretimi yatırımına başlanmış ve 2015 yılında bu yatırım kapsamında ilk gübre (amonyum sülfat) üretimi gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, Kastamonu Küre'de bulunan maden yataklarından çıkarılan bakır cevherinden, Küre'de bulunan işletmesinde bakır konsantresi üretilmektedir. 2019 yılında faaliyete geçen Mazıdağı Metal Gerikazanım ve Entegre Gübre Tesisinde metalürji faaliyeti ile birlikte diamonyum fosfat (DAP) gübre üretimi gerçekleştirilmektedir.
- (22) Teşebbüs yurt içinde Ahen Maden San. ve Tic. AŞ, Truva Bakır İşletmeleri AŞ ve Eti Gübre AŞ'de %(.....) oranında pay sahibi olup yurt dışında Kırgızistan'da Eti Bakır Tereksay LLC'de %(.....) ve Romanya'da Cupromold Mining SA unvanlı teşebbüste %(.....) oranında hissedar konumundadır.

I.1.4. Gemlik Gübre San. AŞ (GEMLİK)

- (23) 1978 yılında bir kamu işletmesi olarak kurulan GEMLİK'in hisselerinin tamamı 2004 yılında özelleştirme yoluyla Yıldırım Holding AŞ'ye geçmiştir. Şirketin tek ortağı Yıldırım Holding AŞ'dir. GEMLİK, fosfatlı veya potasyumlu gübreler, iki (azot ve fosfor ya da fosfor ve potasyum) veya üç besin maddesi (azot, fosfor, potasyum) içeren gübreler, sodyum nitrat ile diğer kimyasal ve mineral gübrelerin imalatı alanında bayiler ve tarım satış kooperatifleri ile yurt içi pazarda faaliyet göstermekte, azotlu kalsiyum amonyum nitrat gübresini (CAN %26) üretimi yapmakta ve diğer çeşitli gübre ürünlerinin ise ithalatını gerçekleştirmektedir.

I.1.5. Gübre Fabrikaları T.AŞ (GÜBRETAŞ)

- (24) Faaliyet konusu kimyevi gübre üretimi, alımı ve satımı olan GÜBRETAŞ, 1952 yılında kurulmuştur. Şirket gübre satışlarının önemli bir bölümünü Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'ne yapmaktadır. Şirketin hisselerinin %24,05'i Borsa İstanbul'da işlem görmektedir.

I.1.6. Toros Tarım San. ve Tic. AŞ (TOROS)

- (25) Her çeşit gübre, tohum ve tarım ile ilgili ham, yarı işlenmiş ve işlenmiş maddelerin üretimi, ithalatı, alımı ve satımı konularında faaliyet göstermek üzere 1974 yılında kurulmuştur. TOROS ve bağlı iştirakleri; kimyevi gübre üretim ve pazarlaması, tarımsal girdiler; liman hizmetleri ve serbest bölge-akaryakıt istasyonları işletmeciliği olmak üzere üç ana başlıkta faaliyetlerini sürdürmektedir. TOROS'un endüstriyel faaliyetlerinin temelinde gübre üretimi yer almaktadır. TOROS, gübre üretimini Ceyhan, Mersin ve Samsun'da bulunan üç fabrikada gerçekleştirmektedir. TOROS, anılan fabrikalarda amonyum nitrat (AN), CAN, DAP ve kompoze (NPK) gübrelerini ve bunlara ek olarak 2017 yılından itibaren organomineral gübrelerini üretmektedir.

I.2. Sektöre İlişkin Bilgiler¹

I.2.1. Gübre Türleri ve Özellikleri

- (26) Gübre, artan beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan gıda ve tarım ürünlerinin sağlanmasıyla birlikte birim alandan daha çok ve kaliteli ürün alınması

¹ Bu bölümün hazırlanmasında ayrıca şu kaynaklar kullanılmıştır: 26.11.2020 tarih ve 20-51/718-317 sayılı Kurul kararı, Gübre Sektör Politika Belgesi 2018-2022 (TAGEM Arge & İnovasyon, 2018); <https://www.hortiturkey.com>, Erişim Tarihi: 21.04.2022; Organik Gübre Kalitesine Genel bir Bakış: Yabancı Ot Varyasyonu, Gübreler ve Çanakale'deki Kullanımı; Gübre Sanayi Özel İhtisas Komisyonu

amacı ile kullanılan girdilerin en önemlisidir. Ek olarak, gübre tarım topraklarının verimliliğinin ve sürekliliğinin sağlanabilmesi için çeşitli şekillerde toprakta kaybolan bitki besini elementlerinin toprağa geri verilmesine katkı sağlamaktadır.

- (27) Türkiye topraklarındaki bitki besini elementleri incelendiğinde, topraklarımızın %75'den fazlasında organik maddelerin yetersiz olduğu belirtilmektedir. Organik maddeler, tarım alanlarımızın %21'inde %1'den az, %43'ünde %1–2 arasında, %23'ünde %2–3 arasında, %8'sinde %3–4 arasında, %5'ünde ise %4'ten fazla bulunmaktadır.²
- (28) Gübreler temelde; organik, mikrobiyal, organomineral ve kimyasal olarak dört ana gruba ayrılmaktadır. Organik gübreler; tarımsal üretimde yetiştirilen bitkilere besin maddesi sağlamaktadır. Toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerini iyileştirme amacıyla kullanılan ve çeşitli tarımsal faaliyetler sonucu oluşan organik kökenli tarımsal atıklarla, doğal kökenli organik maddelerin büyük ölçüde değişikliğe uğratılmadan elde edilmesiyle ortaya çıkan materyaller olan organik gübrelerin³ besin elementi içerikleri kimyasal gübrelerle oranla oldukça düşüktür. İlave, organik gübreler genel olarak bitkinin alabileceği formda olmadığından bitkilerin besin elementi ihtiyacını karşılamaktan ziyade toprak düzenleyici olarak kullanılmaktadırlar.
- (29) Organik gübreler, toprağın su ve havalanma kapasitesini dengelemekte, besin maddesi tutma kapasitesini arttırmakta ve toprağa ilave edilen bitki besinlerinin yıkanma yoluyla kaybını önlemektedir. Ayrıca tamponlama özellikleri nedeniyle toprakta meydana gelebilecek ani pH değişimlerini, ağır metal toksitelerinin ve hafif tuzlanmadan kaynaklanacak tuz konsantrasyonu yükselmelerinin zarar derecelerini azaltmaktadır.⁴ Özetle organik gübreler toprağın fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik faaliyetlerini olumlu etkilemektedir. Ayrıca bitkiler ve toprak mikroorganizmaları için vitamin, hormon ve gelişim düzenleyici madde kaynağı sağlamaktadır.
- (30) Topraktaki organik madde kaynaklarının başında hayvansal gübreler (büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvanları, solucan gübreleri ve diğer hayvansal bileşenler) ve artıklar gelmektedir. Ancak hayvansal gübrelerden beklenen faydayı sağlayabilmek için bu gübrelerin tekniğine uygun şekilde olgunlaştırılıp kullanılması gerekmektedir.
- (31) Hayvansal gübrelerin yanı sıra yeşil gübre, humik ve fulvik asit ile kompost da organik gübre türleri içerisinde yer almaktadır. Toprağı zenginleştirmek üzere yerinde büyütülmüş ya da başka yerlerden getirilmiş yeşil bitki materyalinin toprak altına gömülme işlemine "yeşil gübreleme", bu iş için kullanılan bitkilere de "yeşil gübre bitkileri" denilmektedir. Yeşil gübreleme, bitkilerin hasat edilmek yerine toprağa gömülmesiyle toprağı ıslah eden ve toprağın içinde çürüyerek toprağın besin değerini yükselten gübre çeşididir. Bu gübrelemede genellikle; bakla, soya fasulyesi, taş yoncası gibi köklerinde azot biriktiren bitkiler kullanılmaktadır. Toprak altına karıştırılan ürünler toprağın zenginleşmesini sağlayarak özellikle azot desteğiyle toprağın bir sonraki mahsulünde %20-100 arasında artış kazandırmaktadır. Bu gübre türü, azot

---

Raporu, Erişim Tarihi: 25.04.2022 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_GubreSanayii.pdf; Tarımsal Üretimin Önemli Bir Girdisi: Gübre, <https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi30/20-29.pdf>, Erişim Tarihi: 26.04.2022.

²http://www.tarimkutuphanesi.com/turkiye_topraklarinin_bazi_fiziksel_ve_kimyasal_ozellikleri_00287.html#:~:text=Topraklar%C4%B1m%C4%B1z%C4%B1n%20yakla%C5%9F%C4%B1k%20%25%2023%C3%BCnde%20organik,topraklar%C4%B1n%C4%B1n%20%25%205'ini%20olu%C5%9Fturmaktad%C4%B1r, Erişim Tarihi: 05.08.2022.

³ http://www.tarimkutuphanesi.com/organik_gubreler_00628.html, Erişim Tarihi: 26.04.2022.

⁴ Tarımsal Üretimin Önemli Bir Girdisi: Gübre <https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi30/20-29.pdf>, Erişim Tarihi 26.04.2022

desteğinin yanı sıra ülkemiz topraklarının en çok ihtiyacı olan fosfor ve potasyum eksikliğini de gidermektedir.

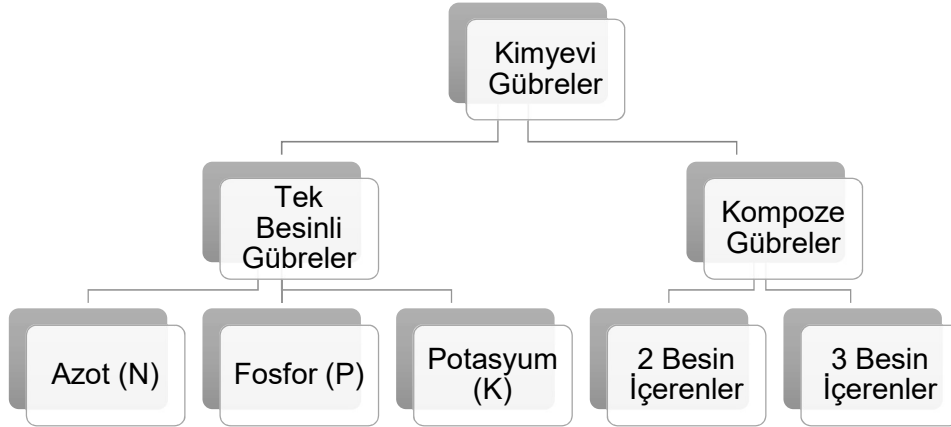
- (32) Diğer organik gübre türleri olan humik ve fulvik asitler; bitki ve hayvanların doğal çürütmesi sonucu gerçekleşen kimyasal ve biyolojik etkileşimler sonucu oluşan mikroorganizmaların biyolojik aktiviteleri yoluyla ortaya çıkan bileşenleridir. Topraktaki organik maddelerin ana içeriği olan humusun en aktif maddesi olan humik asit ana gübre kaynağı olmayıp bitkilerin ihtiyaç duydukları besinler olan azot, fosfor ve potasyuma ilave ikincil besinler ve iz elementlerin alınmasını kolaylaştırıcı özellik sergilemektedir. Humik asit, toprak ile bitkiler arasındaki besin maddelerinin aktarımı için çok değerli olup bitki köklerinin su ve besin maddelerine bağlanmasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla yüksek humik asit seviyeleri verimi önemli ölçüde artırmaktadır.
- (33) Son olarak kompost, bitkisel ve hayvansal atıkların nemli ve oksijenli ortamda çürütülmesi işlemiyle elde edilen organik gübre türlerinden bir diğeridir. Kompost toprağın yapısını iyileştirmek, pH dengesini düzenlemek, toprağın havalanmasını sağlamak, bitkileri güçlendirmek ve büyümeyi hızlandırmak gibi çeşitli amaçlarla kullanılabilir. Ayrıca kompostlar diğer organik gübre türlerinde olduğu gibi uzun süre bilinçsiz kimyasal gübre kullanımı neticesinde toprak yapısında meydana gelen bozulmaları iyileştirmek için de kullanılmaktadır.
- (34) Organik gübreler, kimyasal gübrelere göre daha pahalı olup bu gübreler modern ziraat bakımından tercih edilmemektedir. Ancak organik gübreler tesirini daha yavaş göstermesi ve suda daha az çözünmesi nedeniyle, tohumlara zarar vermemektedir. Bu nedenle özellikle çiçek yetiştiriciliğinde tercih edilmektedir.
- (35) İkinci ana gübre türü olan mikrobiyal gübreler ise, toprakta bulunan ve bitkiler için faydalı olan bakteri, alg ve mantarların, biyoteknoloji uzmanları tarafından çoğaltılması ve gübrelemede kullanılabilir hale getirilmesiyle elde edilmektedir.⁵ Mikrobiyal gübrelerde, bitkiler için temel besin maddelerinin verimini artırma amacıyla hâlihazırda toprakta bulunan canlı mikroorganizmalar kullanılmaktadır. Bu mikroorganizmalar, biyoteknoloji uzmanları tarafından yapılan bir dizi doğal işlemle çoğaltılmakta ve böylece mikrobiyal gübre toprağa ilave edildiğinde ekosisteme zarar vermeksizin verim oranını yükseltebilmektedir.
- (36) Mikrobiyal gübreler kendi içerisinde; mikroorganizma içeren gübre, bitkisel menşeli amino asit içeren katı organik gübre, iz element katkılı katı organomineral gübre ve sıvı deniz yosunu gübresi olarak dörde ayrılmaktadır. Ayrıca mikrobiyal gübreler; toprağa, tohuma ve köke aşılama olmak üzere üç farklı şekilde uygulanmaktadır.
- (37) Üçüncü ana gübre türü olan organomineral gübreler, organik ve kimyasal ham maddelerin bir araya getirilmesiyle üretilmektedir. Bu gübreler, organik maddelerin toprağı iyileştirici özelliği ve kimyasal minerallerin faydalarının tek bir gübrede toplanmasıyla elde edilmektedir.
- (38) Organomineral gübre kullanımı, bitki sağlığı ve toprağın verimi açısından son derece önemli olup mineral çeşitleri bakımından oldukça zengin olan organik maddeler ile karıştırılarak elde edilmektedir. Bu gübreler, daha önceki yıllarda sadece ekonomik getirisi yüksek örtü altı üretim alanlarında ve seralarda kullanılırken; günümüzde hububat ve sanayi bitkilerinin yetiştiriciliğinde de kullanılmaya başlanmıştır. TOROS tarafından sunulan cevabi yazıda, organomineral gübrelerin gün geçtikçe kullanım alanının arttığı ve kimyevi gübrelere ikame olarak kullanılabilirdiği belirtilmektedir. Bunun en büyük nedeni olarak ise organomineral gübrelerin içeriğinde azot, fosfor, potasyum,

⁵ <https://www.bontera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 22.04.2022.

çinko, kükürt, kalsiyum gibi elementleri bulundurması ve bu elementlere ek olarak organik maddelerin kendi bünyesinde bulundurduğu besin mineralleri aracılığı ile toprak yapısına zarar vermeden toprağı beslemesi gösterilmektedir.

- (39) Dördüncü ana gübre türü ise kimyasal gübrelerdir. Kimyasal gübreler genellikle bitki besini elementlerini, bitkinin alabileceği formda ve yüksek konsantrasyonlarda ihtiva eden ve besin elementi eksikliklerinin kısa sürede daha kolay, daha az işçilikle ve masrafla karşılanmasını sağlayan gübrelerdir. Öyle ki kimyasal gübreler, %50'ye varan verim artışı sağlayabilmekte olup gübre grupları içinde en çok kullanılan tarım girdisi olma özelliği sergilemektedir.⁶ Ayrıca kimyevi gübreler, yüksek miktarda bitki besin maddesi içerdiği ve suda kolay çözündüğü için diğer gübre türlerinden farklılaşmaktadır.
- (40) Bitkiler, büyüme ve beslenmeleri için birincil besin elementleri olan azot, fosfor, potasyum; ikincil besin elementi olan kalsiyum, magnezyum, sülfür; mikro besin elementleri olan klor, bakır, çinko, demir, bor, manganez, molibden elementlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu elementlerin, bitki bünyesinde inorganik olarak katı, sıvı veya granül halde bulundurulmasını sağlayan kimyasallar, kimyasal gübre veya inorganik gübre olarak adlandırılmaktadır. Aşağıdaki şekilde temel olarak kimyasal gübre sınıflandırmasına yer verilmektedir:

Şekil 1- Kimyevi Gübre Sınıflandırması

- (41) Kimyevi gübreler, tek besinli⁷ ve çok besinli⁸ olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Tek besinli gübreler; içerisinde bitki besin maddelerinden azot, fosfor veya potasyum elementlerinden yalnızca birini içeren gübrelerdir. Tek besinli gübrelere %46 azot içeren ÜRE gübresi, %26 azot içeren CAN gübresi ve %21 azot içeren AS gübresi örnek verilebilir.
- (42) Kompoze gübreler ise, bahsedilen bu elementlerden, ikisini veya üçünü bünyesinde bulunduran gübrelerdir. Örneğin DAP gübresi %18 azot ve %46 fosfor; 15-15-15 gübresi ise %15 azot, %15 fosfor ve %15 potasyum içermektedir, %20 azot ve %20 fosfor içeren NP (20-20-0) gübresi de kompoze-çok besinli gübreler arasında yer almaktadır.
- (43) Çiftçiler tarafından kullanılacak gübrenin tek besinli veya çok besinli olarak belirlenmesinde; yetiştirilecek bitkinin özellikleri, laboratuvar çalışmaları sonucunda ortaya çıkan toprağın besin gereksinimi ve bölgenin iklimi gibi unsurlar göz önünde

⁶ Türkiye'de Gübre Üretimi ve Uygulanan Politikalar, 12. Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt: 3, s. 2041-2048.

⁷ Tek besinli gübreler, üst veya tavan gübresi olarak da bilinmektedir.

⁸ Çok besinli gübreler, kompoze veya taban gübresi olarak da bilinmektedir.

bulundurulmaktadır. Örneğin; buğday, arpa, nohut, bezelye, yulaf, çavdar, çeltik, ayçiçeği, pamuk, mısır gibi ürünler için gübreleme, ilk önce taban gübresi olan kompoze gübrelerle başlamakta; meyve ve sebzelerde ise mart, nisan, mayıs aylarında yoğun olarak 15-15-15 ve 15-15-15 ZN⁹ ve DAP gübresi kullanılmaktadır. Bitkiler boy yaptıktan sonra üst gübrelere (ÜRE, AS, CAN) geçilmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde, çiftçinin kimyevi gübre seçiminin bölgesel ve iklimsel koşullara göre aylık ve/veya yıllık olarak değişkenlik gösterdiği söylenebilecektir. Yaygın olarak kullanılan gübrelere ve bu gübrelerin içerdikleri bitki besin maddesi (BBM) oranlarına aşağıda yer verilmektedir:

Tablo 1- Yaygın Olarak Kullanılan Gübreler ve BBM İçeriği

Gübre Cinsi	Kısa Adı	BBM İÇERİĞİ (%)		
		Azot (N)	Fosfor (P ₂ O ₅)	Potasyum (K ₂ O)
Kalsiyum amonyum nitrat	AN26	26		
Amonyum nitrat	AN33	33		
Amonyum sülfat	AS	21		
ÜRE		46		
Normal süperfosfat	NSP		18	
Triple süperfosfat	TSP		40-50	
Diamonyum fosfat	DAP	18	46	
Kompoze	NPK	0-25	0-30	0-20
Potasyum sülfat	PS			50
Potasyum nitrat	PN	13		46
Kalsiyum nitrat	KN	15		

Kaynak: TAGEM, Gübre Sektör Politika Belgesi 2018-2022.

- (44) Genel olarak bitkiler, bitki türüne ve farklı kaynaklara bağlı olarak 17-18 bitki besin elementine mutlak ihtiyaç duymakla birlikte, kimyasal gübreler denildiğinde öncelikle üç temel besin elementi olan azot, fosfor ve potasyum kastedilmektedir. Azot, bitkilerin büyümesinde; fosfor köklerin güçlenmesiyle birlikte yaprak, meyve ve çiçeklerin gelişiminde; potasyum ise bitkinin hem meyve kalitesinde hem de sudan yararlanmasında büyük rol oynamaktadır. Bununla birlikte, bitkiler için gerekli gübrelere en önemlisi azotlu gübrelerdir. Toprakta bulunan azot miktarı, bitkilerin sağlıklı olarak büyümesi, kaliteli ve yüksek oranda mahsul vermesi için yeterli olmayıp Türkiye topraklarının %93'ünde yeterli miktarda azot bulunmamaktadır. Bu bakımdan bitkinin ihtiyacı olan azotun, gübre ile karşılanması gerekmektedir.
- (45) Bitkilerde yaprak ve gövde oluşumuna yardımcı olan azot, bitki bünyesindeki önemli fizyolojik fonksiyonları, ürün miktarını ve ürün kalitesini doğrudan etkileyen bir besin maddesidir. Azot aynı zamanda bitkilerde proteinin ana maddesi olup güneş enerjisini bitki için yararlı enerji haline dönüştüren klorofil maddesinin temel yapı taşı olma özelliği taşımaktadır.
- (46) Bitki yeşil aksamının gelişme döneminde çok miktarda kullanılmakta olan azot, köklerin solunumunda, çiçeklenmenin zamanında gerçekleşmesinde, meyvenin oluşmasında ve olgunlaşmasında son derece önemlidir. Ayrıca azotça iyi beslenen ağaçların haşerelere karşı da direnci artmaktadır. Azotun yeterli miktarda temin edilemediği durumlarda bitkilerin yaprakları küçülmekte, dalları zayıflamakta ve yan sürgünler azalmaktadır. Ayrıca azot eksikliği diğer elementlerin bitki tarafından yeterli derecede alınamamasına da yol açmaktadır. Proteinlerin ve enzimlerin sentezi yavaşladığından bitkinin gelişimi olumsuz etkilenmekle beraber yaprak ve gövde sistemi de zayıflamaktadır. Azot eksikliği bitkilerin erken olgunlaşmasına, erken çiçek açmasına ve erken yaşlanmasına neden olup meyvelerin görece küçük kalmasına sebebiyet

⁹ Çinko katkılı NPK gübresi.

vermektedir. Hububatlarda saplar ince ve zayıf kalırken başaklar ise kısa kalmakta ve taneler olgunlaşmamaktadır. Dolayısıyla toprağa yeterli miktarda azotlu gübre verilmediği takdirde verimlilikte ciddi düşüşler yaşanmaktadır.

- (47) Azot noksanlığının belirtileri öncelikle yaşlı yapraklarda görülmektedir. Yapraklar önce açık yeşil bir renk alıp azot eksikliği ilerledikçe sarı ve zaman geçtikçe kırmızıya dönüşmektedir. Noksanlığın devam etmesi halinde yaşlı yapraklardaki sararma genç yapraklara da sirayet etmekle birlikte bitki kök yoğunluğunda azalma, çanak yapraklarının yeşil renginde de solmalar gözlemlenmektedir. Meyve ağaçlarının azota ihtiyacı fazla olduğundan, azot noksanlığına bağlı belirtiler ekseriyetle meyve ağaçlarında görülmektedir. Özellikle şeftali ağaçları azot eksikliğine daha fazla duyarlı olup tahıl bitkileri de topraktaki azotu hızla tükettiklerinden azot noksanlığından olumsuz etkilenmektedir.
- (48) Azotlu gübreler üst gübre olarak da bilinmekte olup sulama yapılması, yağış olması ya da gübrenin toprak yüzeyinde kalması halinde bu gübre kolay bir biçimde kayba uğrayabilmektedir. Toprağa verildikten sonra ısı ile hızla buharlaşabileceği gibi, su ile yıkanarak kolaylıkla toprağın alt katmanlarına da taşınabilmektedir. Bu nedenle azotlu gübrelerin bitkinin ihtiyaç duyduğu dönemlerde kullanılması büyük önem arz etmektedir.
- (49) Bütün azotlu gübrelerin ham maddesi amonyak olup toprağa uygulandıklarında parçalanarak amonyuma ve nitrate dönüşmektedirler. En yaygın azotlu gübre çeşitlerinden amonyum sülfat (AS), görünüm olarak toz şekere benzediği için çiftçiler arasında “şeker gübre” olarak da bilinmekte olup kireçli topraklarda kullanılabilir.
- (50) Azotlu gübreler arasında yaygın olarak kullanılan bir başka çeşit de amonyum nitrat (AN %33) gübresidir. Yakın döneme kadar kireçli kalsiyum amonyum nitrat (CAN %26) ve saf halde AN %33 olarak pazarda satıldığı halde, patlayıcı özelliği nedeniyle AN %33 gübresinin tarımsal amaçlı kullanımı tamamen yasaklanmış, CAN %26 gübresinin ise denetimli olarak satışına izin verilmiştir. Yapısında %26 azot bulunan CAN %26, çeltik dışındaki kültür bitkilerin üst gübrelemesinde en yaygın kullanılan besin kaynaklarından biridir. Yapısındaki azotun yarısı amonyum azotu (NH₄-N), diğer yarısı ise nitrat azotu (NO₃-N) formundadır. Nitrat azotu, bitkilerin hızlı gelişim ve ürüne yatma dönemlerinde bitki kökleri tarafından doğrudan ve kolaylıkla alınırken, amonyum formundaki azotun büyük bir kısmı toprak şartlarına bağlı olarak, topraktaki azot bakterileri tarafından nitrat azotuna dönüştürülmektedir. Bu sayede bitkiler azot ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilmektedir.
- (51) Bir diğer azotlu gübre olan ürenin, içerisindeki azot miktarı, diğer azotlu gübrelerden daha fazladır. Üre gübresinin %46’sını azot bitki besin maddesi oluşturmaktadır. Üre, bütün bitkiler için her dönemde kullanılabilir olup hem topraktan hem de yaprak üzerinden gerçekleştirilen uygulamalar için uygun formdadır.
- (52) Azotlu gübrelerin yanı sıra fosforlu gübreler de piyasada çok sık tercih edilmektedir. Bir besin elementi olarak fosfor, bitkide önemli organik bileşiklerin yapısında bulunmakta olup özellikle bitkinin ilk gelişim dönemlerinde oldukça etkili olmaktadır. Çiçeklenme, kök gelişimi, tohum ve meyve oluşumunda önemli rol oynamakla birlikte bitkilerde yeni hücrelerin oluşmasında, dokuların büyümesinde ve bitki bünyesindeki bazı organik bileşiklerin oluşumunda görev almaktadırlar. Ayrıca bitkinin yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli olan enerji metabolizmasında da fosfora ihtiyaç duyulmaktadır.
- (53) Toprakta bulunan fosforun başlıca kaynağı kaya ve minerallerdir. Kaya ve minerallerin parçalanması ile açığa çıkan fosfor toprağa karışmaktadır. Ancak topraktaki fosforun

büyük kısmı bitkilerin yararlanamayacağı formda olup bitkilerin fosfordan yararlanabilmesi için inorganik ve organik fosfor bileşiklerinde bulunan fosforun parçalanarak fosfat anyonları haline dönüşmesi gerekmektedir.

- (54) Fosforlu gübreler yeterli miktarda veya uygun derinliğe uygulanmadığı takdirde bitkide fosfor noksanlığı meydana gelmektedir. Bu eksiklik, bitkilerin daha çok üreme organlarında ve bitkinin generatif gelişmesi¹⁰ üzerinde etkili olmakla birlikte bitki gelişimini olumsuz etkileyerek büyümeyi de yavaşlatmaktadır. İlave, bu eksiklik sebebiyle tahıllarda başaklanma aşaması olumsuz etkilenirken meyve ağaçlarında sürgün ve tomurcuk oluşumu azalmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak tohumun ve meyvenin; kalitesi bozulmakta, olgunlaşma dönemi ise gecikmektedir. Narenciye ve diğer meyve ağaçlarında olgunlaşmadan meyve dökümü görülürken sebzelerde çiçeklenme azalmaktadır. Ayrıca fosfor eksikliği meyvelerin küçük kalmasına ve meyve kalitesinde de azalmaya neden olmaktadır.
- (55) Bitkilerin biyokimyasal ve enerji metabolizmasında da önemli rol oynayan fosfor, dokuların daha sağlam olmasını sağlayarak bitkilerin hastalıklara ve zararlılara karşı dayanıklılığını artırmaktadır. Fosfor, bitkilerin özellikle kök gelişimini güçlendirmekte ve toprak patojenlerine karşı daha dayanıklı hale gelmesini sağlamaktadır. Örnek olarak, fosforun buğdayda kök çürüklüğü yapan etmenin zarar derecesini azalttığı, hatta fosforun yanında potasyumun da dengeli bir şekilde bulunması ile zarar derecesinin yok derecesine indiği belirlenmiştir. Bu etki, buğdayın ilk gelişme dönemlerinde (fide ve kardeşlenme) daha belirgin olarak görülmektedir. Patateste ise fosfor, erken yanıklık ve pembe çürüklük riskine karşı bitkinin dayanıklılığını artırmaktadır.
- (56) Diğer bir kimyasal gübre girdisi potasyumdur. Azot ve fosfor ile kıyaslandığında Türkiye toprakları potasyum açısından daha zengindir. Ancak özellikle yağışın çok, sulamanın yoğun yapıldığı bölgeler ile kumlu ve geçirgen topraklarda potasyum takviyesi önem arz etmektedir. Potasyum, bitki büyümesini ve çoğalmasını sürdürmek için ihtiyaç duyulan hemen hemen tüm süreçlerde gereklidir. Potasyum eksikliği olan bitkiler, kuraklık, aşırı su, yüksek ve düşük sıcaklıklara daha az dayanıklıdır. Ayrıca, zararlılara ve hastalıklara karşı da daha az dayanıklıdır.
- (57) Potasyum, büyüyen bitkilerin genel sağlığını iyileştirdiğinden ve bitkilerin hastalıklara karşı savaşmalarına yardımcı olduğundan, "kaliteli" besin maddesi olarak bilinmektedir. Ayrıca potasyum, tohumun veya tanenin büyüklüğü, şekli, rengi ve büyüme gücü gibi kalite faktörlerini etkilemektedir.
- (58) Üç temel besin elementi olan azot, potasyum ve fosfatın üretimi için gerekli olan ana ham madde kaynakları temel olarak doğal gaz, fosfat kayası ve potasyum tuzları olup ara girdi olarak ise amonyak, nitrik asit, sülfürik asit ve fosforik asit kullanılmaktadır.

I.2.2. Gübre Sektörünün Dünyadaki Görünümü

- (59) 2021 yılında küresel gübre piyasasının yaklaşık 163,2 milyar Amerikan doları büyüklüğe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Gübre pazarındaki en büyük üreticiler, besin verimliliğini artırma ve çevresel etkiyi en aza indirme için üretim aşamasında gelişmiş araçlardan yararlanmaktadır. Doğal gaz kaynağına yakın büyük kapasiteli amonyak fabrikalarının kurulması ve sıvılaştırılmış amonyağın uluslararası ticarete aktarılması gübre pazarındaki önemli gelişmelerden biri olarak değerlendirilmektedir.
- (60) Sektördeki önemli oyuncular, gübre kullanımını daha sürdürülebilir hale getirmek için hasat edilen mahsulden alınan besinler açısından besin girdisi ile çıktı arasındaki oran

¹⁰ Kabaca çiçeklenme ve tohum oluşturma şeklinde tanınır. Bu devre "reproduktif" büyüme ve gelişme olarak da belirtilir.

olan besin kullanım verimliliğini (NEU) iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Ek olarak, gübre endüstrisi, çeşitli ülkelerin hükümetleri tarafından stratejik olarak görülen ve önemli ölçüde düzenlenip takip edilen bir sektör olma özelliğini haizdir. Piyasa araştırma şirketleri, gübre endüstrisinin 2027 yılına kadar 203,5 milyar Amerikan doları değerine çıkacağını öngörmektedir.¹¹ 2022 yılında piyasa değeri bakımından önde gelen 10 üretici şirkete aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 2- Dünyada Piyasa Değeri Bakımından Öncü Gübre Üretici Şirketleri

Şirket	Kuruluş Yılı	Menşei Ülkesi	Piyasa Değeri 2022 (Milyar ABD Doları)
Wesfarmers	1914	Avustralya	43,48
Nutrien	2018	Kanada	41,73
Saudi Arabian Fertilizer Company	1973	Suudi Arabistan	20,93
CF Industries	1946	ABD	15,07
Israel Chemicals	1968	İsrail	12,82
Coromandel International Limited	1961	Hindistan	2,96
Chambal Fertilisers	1985	Hindistan	2,06
Intrepid Potash	2000	ABD	0,59
Rashtriya Chemicals and Fertilizers	1978	Hindistan	0,54
National Fertilizers	1974	Hindistan	0,32
Southern Petrochemical Industries Corporation	1969	Hindistan	0,13
Mangalore Chemicals and Fertilizers	1974	Hindistan	0,11

Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/1290764/leading-fertilizer-companies-worldwide-market-capitalization/> Erişim Tarihi: 06.06.2022.

I.2.2.1. Dünyada Üretim¹²

Ham madde

- (61) Dünyada toplam azot (N), fosfat (P), potasyum (K) bazlı gübre verilerine göre 2019 yılında yaklaşık 210 milyon ton toplam NPK üretilmiştir. 2000 yılı ile kıyaslandığında son 19 yılda NPK üretiminde yaklaşık %44'lük bir artış görülmektedir. Bununla birlikte, dünyada 2019 yılı NPK üretimi içerisinde ise %57 ile en fazla paya azot sahiptir. Dünya gübre üretiminde ham madde kaynaklarına sahip olma ve tüketim eğilimleri önemli rol oynamaktadır. Çin, Hindistan, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada gibi geniş tarım arazilerine ve yoğun nüfusa sahip ülkelerin önemli ölçekte üretim kapasitesi bulunmaktadır. Fosforda da fosfat kayasına sahip ülkelerin (Kuzey Amerika, Orta ve Kuzey Afrika ülkeleri) üretimde öne çıktığı görülmektedir.
- (62) Dünya azot üretimi 2019 yılında 119,5 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tablo incelendiğinde 2019 yılı azot üretiminin yaklaşık %45'lik kısmının Çin, Hindistan ve ABD tarafından karşılandığı anlaşılmaktadır. Rusya'nın azot üretimine bakıldığında, 2019 yılında 10,7 milyon ton seviyesinde gerçekleşen üretim 2000 yılına kıyasla yaklaşık %98'lik artış göstermiş, dolayısıyla ilgili dönemde Rusya, en yüksek artış oranına sahip ülke olmuştur. Bunun yanı sıra, Türkiye'deki azot üretimi 2000 yılında 697 bin ton iken 2019 yılında 1,1 milyon ton seviyesine çıkarak son 19 yılda %64'lük bir artış göstermiştir.

¹¹ <https://www.imarcgroup.com/fertilizer-companies>, Erişim Tarihi: 30.06.2022.

¹² İlgili veriler International Fertilizer Industry Association (IFA) verileri kullanılarak oluşturulmuştur. IFA tarafından 2020 ve 2021 yıllarına ilişkin veriler Rapor tarihi itibarıyla açıklanmadığından 2000-2019 dönemi baz alınmıştır.

Tablo 3- Dünya Azot Üretimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)¹³

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	22.175	30.095	35.678	39.001	33.241	29.909	28.178	30.091
Hindistan	10.943	11.333	12.178	13.476	13.377	13.423	13.337	13.722
ABD	8.352	6.773	9.587	9.011	10.327	11.579	12.920	12.924
Rusya	5.452	6.784	6.544	7.864	8.574	9.116	9.555	10.700
Kanada	3.797	4.419	3.364	3.688	3.702	3.385	3.371	3.309
Türkiye	697	740	769	867	775	877	980	1.144
Diğer	35.208	37.050	39.998	43.486	45.963	47.615	48.202	47.581
Toplam	86.624	97.194	108.118	117.393	115.959	115.904	116.543	119.471

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (63) Bir diğer gübre ham maddesi olan fosfora bakıldığında, dünya fosfor üretiminin 2019 yılı itibarıyla 47,2 milyon ton olduğu anlaşılmaktadır. Bu üretimin %35'lik kısmını tek başına karşılayan Çin, en önemli fosfor üreticisi konumundadır. Çin'i %11 pay ile ABD, %10 pay ile de Hindistan takip etmektedir. 2000-2019 dönemine bakıldığında, Çin %145 ile fosfor üretimini en fazla arttıran ülke olmuştur. Öte yandan, ABD'nin fosfor üretiminde, son 19 yıl içinde %27'lik bir azalma meydana gelmiştir.

Tablo 4- Dünya Fosfor Üretimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)¹⁴

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	6.759	11.121	15.998	18.633	17.964	17.736	17.605	16.607
ABD	7.337	6.751	6.297	6.346	6.698	6.509	5.267	5.360
Hindistan	3.751	3.869	4.378	4.429	4.560	4.724	4.591	4.791
Rusya	2.320	2.607	2.926	3.018	3.135	3.666	3.760	3.751
Brezilya	1.496	1.722	2.004	2.171	2.133	2.111	2.132	1.839
Türkiye	386	378	528	516	493	523	469	498
Diğer	10.695	9.852	10.427	11.385	12.682	14.117	13.729	14.305
Toplam	32.744	36.300	42.558	46.498	47.665	49.386	47.553	47.151

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (64) Son olarak dünya potasyum üretim verilerine bakıldığında, 2019 yılı itibarıyla 42,8 milyon ton olan dünya potasyum üretiminin yaklaşık %65'i, Kanada, Rusya ve Belarus tarafından gerçekleştirilmiştir. Çin 2000 yılında 275 bin ton olan potasyum üretimini yaklaşık 21 katına çıkararak 2019 yılında 5,9 milyon ton seviyesine çıkarmış ve üretimini en çok arttıran ülke olmuştur. İlgili dönemdeki potasyum üretimi Belarus'ta ve Rusya'da sırasıyla yaklaşık %115 ve %97 artmıştır.

Tablo 5- Dünya Potasyum Üretimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Kanada	9.174	10.596	10.289	11.500	10.938	12.696	13.996	12.583
Rusya	3.716	6.266	6.128	6.840	6.480	7.200	7.026	7.325
Belarus	3.372	4.928	5.223	6.402	6.110	7.026	7.260	7.261
Çin	275	1.475	3.101	5.770	5.710	5.490	5.430	5.871
Almanya	3.409	3.665	2.962	3.055	2.694	2.907	2.701	2.559
İsrail	1.748	2.224	1.944	2.517	3.168	2.865	2.927	2.492
Türkiye	60	87	51	119	100	118	104	100
Diğer	4.387	4.088	4.152	5.776	5.279	5.666	4.918	4.573
Toplam	26.141	33.329	33.850	41.979	40.479	43.968	44.362	42.764

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

¹³ Söz konusu yılların bazılarında ülkelerin sıralamaları değişmekle birlikte genel sıralama son 20 yıldaki toplam üretim miktarı en fazla olanlara göre belirlenmiştir. 2017 yılında Mısır 3.442 bin ton üretim ile beşinci sırada, 2018'de Endonezya 3.660 bin ton üretim ile beşinci sırada, 2019'da ise tekrar Endonezya 3.976 bin ton üretim ile beşinci sırada yer almaktadır.

¹⁴ Ülkelerin sıralamaları değişmekle birlikte genel sıralama son 20 yıldaki toplam üretim miktarı en fazla olanlara göre belirlenmiştir. Örneğin, 2016 ve sonrasında Fas üretim hacmi bakımından en yüksek beş ülke arasına girmiştir. Fas 2016'da 3.089 bin ton ile beşinci sırada, 2017'de 4.023 bin ton ile dördüncü sırada, 2018'de 4.199 bin ton ile dördüncü sırada, 2019'da 4.993 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Gübre

- (65) Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, 2019 yılı itibari ile 209,4 milyon ton olan dünya gübre üretiminin yaklaşık %45'i, Çin, Rusya ve ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. 2019 yılında yaklaşık 22 milyon ton gübre üretimi gerçekleştiren Rusya'da, 2000 yılına kıyasla yaklaşık %89'luk bir artış görülmektedir. Türkiye'de 2000 yılında 855 bin ton olan gübre üretimi yaklaşık %100 artarak 2019 yılında 1,8 milyon ton seviyelerine çıkmıştır.

Tablo 6- Dünya Gübre Üretimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	29.209	42.691	54.777	63.403	56.914	53.135	51.753	52.569
Rusya	11.488	15.657	15.597	17.722	18.188	19.981	20.340	21.776
ABD	16.605	14.770	16.826	16.085	17.514	18.594	18.591	18.662
Hindistan	14.693	15.202	16.557	17.905	17.937	18.147	17.927	18.513
Kanada	13.225	15.310	13.933	15.478	14.950	16.324	17.637	16.028
Türkiye	855	904	1.228	1.383	1.268	1.542	1.573	1.757
Diğer	59.434	62.289	65.608	73.894	77.332	81.535	80.637	80.080
Toplam	145.509	166.823	184.526	205.870	204.103	209.258	208.458	209.385

Kaynak: TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

I.2.2.2. Dünyada Tüketim¹⁵

Ham madde

- (66) Dünyada toplam azot (N), fosfat (P), potasyum (K) bazlı gübre ham madde verilerine göre, 2019 yılında yaklaşık 191 milyon ton azot, fosfat ve potasyum tüketilmiştir. Bu miktar 2000 yılıyla kıyaslandığında dünya gübre tüketiminde %39 oranında artış olduğu anlaşılmaktadır. 2019 yılı için dünya azot, fosfat ve potasyum tüketiminde Çin toplamda 45 milyon ton ile birinci sırada yer almaktadır. Dünyada 2019 yılındaki azot, fosfat ve potasyum tüketimi incelendiğinde ise %56'lık payla en fazla azot tüketildiği görülmektedir.
- (67) Dünya azot tüketimi incelendiğinde toplam tüketimin yaklaşık yarısının ABD, Çin ve Hindistan tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Brezilya, 2000 yılında 2 milyon ton olan azot tüketimini yaklaşık %118 oranında artırarak 2019 yılında 4,36 milyon ton seviyelerine çıkarmıştır. Benzer şekilde Çin ve Hindistan'daki azot tüketiminin 2000-2019 yılları arasında %100'e yakın oranda artış kaydettiği görülmektedir.

Tablo 7- Dünya Azot Tüketimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	22.720	27.497	27.703	29.306	26.522	24.581	24.376	24.110
Hindistan	10.911	12.723	16.558	17.372	16.735	16.959	17.638	19.101
ABD	10.467	10.926	11.737	11.683	11.751	11.815	11.729	11.729
Brezilya	1.998	2.305	2.855	3.533	4.366	4.377	4.287	4.358
Pakistan	2.265	2.927	3.143	2.672	3.730	3.435	3.408	3.415
Endonezya	1.964	2.508	3.045	3.532	3.255	1.510	3.554	3.476
Türkiye	1.379	1.372	1.344	1.487	1.896	1.765	1.528	1.683
Diğer	30.361	30.380	33.171	36.662	38.693	41.604	38.969	39.846
Toplam	82.065	90.638	99.556	106.247	106.948	106.046	105.489	107.718

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (68) Dünya fosfor tüketimi 2019 yılı itibarıyla 46,4 milyon tondur. Tüketimin yaklaşık %25'lik kısmı Çin'den kaynaklanmaktadır. Çin'i %17 pay ile Hindistan, %12 pay ile de Brezilya takip etmektedir. 2000-2019 döneminde Endonezya %388 ve Brezilya ise %112 oranındaki artışlar ile tüketimini en fazla arttıran ülkeler olmuştur. Öte yandan,

¹⁵ IFA verileri kullanılarak oluşturulmuştur. IFA tarafından 2020 ve 2021 yıllarına ilişkin veriler Rapor tarihi itibarıyla açıklanmadığından 2000-2019 dönemi baz alınmıştır.

Türkiye'nin 2000 yılında 629 bin ton olan fosfor tüketiminin 2019 yılına gelindiğinde 667 bin ton seviyelerine çıktığı görülmektedir.

Tablo 8- Dünya Fosfor Tüketimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	8.664	10.859	12.988	13.973	12.682	12.100	12.029	11.178
Hindistan	4.248	5.227	8.050	6.979	6.705	6.854	6.910	7.662
Brezilya	2.544	2.889	3.384	4.401	4.974	5.126	5.157	5.417
ABD	3.862	4.063	3.890	3.920	4.091	4.297	3.767	4.076
Endonezya	263	457	755	1.260	1.022	1.418	1.358	1.284
Avustralya	1.107	1.041	817	953	880	999	910	923
Türkiye	629	602	515	585	792	755	521	667
Diğer	11.494	11.446	11.447	13.226	13.996	14.952	14.872	15.207
Toplam	32.811	36.584	41.846	45.297	45.142	46.501	45.524	46.414

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (69) 2019 yılı itibarıyla 37 milyon ton olan dünya potasyum tüketiminin %56'sı, Çin, Brezilya ve ABD tarafından karşılanmıştır. 2000 yılındaki potasyum tüketimine kıyasla tüketimi en yüksek oranda artan Endonezya'nın 2019 yılındaki potasyum tüketimi yaklaşık 1,6 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiş olup 2000 yılına kıyasla yaklaşık beş katlık bir artış gözlemlenmiştir. Türkiye'ye bakıldığında ise, ilgili dönemde potasyum tüketiminde %43'lük bir artış olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9- Dünya Potasyum Tüketimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	3.364	5.543	5.853	10.018	9.911	10.151	9.344	10.111
Brezilya	2.760	3.526	3.894	5.162	5.728	5.853	6.064	6.102
ABD	4.469	4.284	4.165	4.473	4.872	4.877	4.320	4.554
Hindistan	1.565	2.413	3.514	2.402	2.508	2.780	2.680	2.607
Endonezya	266	746	1.250	1.635	1.600	2.006	2.290	1.604
Malezya	650	907	1.150	1.154	1.249	1.339	1.440	745
Türkiye	82	94	83	132	118	125	116	117
Diğer	8.914	8.587	8.287	9.626	10.274	10.775	10.950	11.116
Toplam	22.070	26.100	28.196	34.602	36.260	37.906	37.204	36.956

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Cevabi Yazısı, Toros Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

Gübre

- (70) Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere, 2000-2019 yılları arasında dünya gübre tüketimi yaklaşık %39'luk bir artış göstermiştir. Ülkeler bazında bakıldığında Çin yaklaşık %24'lük bir oranla dünya gübre tüketiminde lider konumundadır. Çin'i yaklaşık %15 pay ile Hindistan ve yaklaşık %10 pay ile ABD'nin izlediği görülmektedir. Ayrıca, 2000 yılında Brezilya'nın 7,3 milyon ton olan gübre tüketimi 2019'a gelindiğinde yaklaşık %117 artarak 15,9 milyon ton seviyesine çıkmıştır. Türkiye'ye bakıldığında ise, ilgili dönemde gübre tüketiminde yaklaşık %25'lik bir artışın olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10- Dünya Gübre Tüketimi Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	34.748	43.778	46.544	53.297	49.115	46.832	45.749	45.399
Hindistan	16.724	20.364	28.122	26.753	25.949	26.593	27.228	29.370
ABD	18.798	19.273	19.792	20.076	20.714	20.990	19.689	20.359
Brezilya	7.302	8.720	10.133	13.096	15.068	15.356	15.507	15.877
Endonezya	-	-	5.050	6.427	5.877	6.934	7.202	6.363
Türkiye	1.987	2.068	1.942	2.203	2.807	2.666	2.184	2.481
Diğer	57.387	59.119	58.015	64.294	68.819	71.082	70.658	71.238
Toplam	136.946	153.322	169.598	186.146	188.349	190.453	188.217	191.087

Kaynak: TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

I.2.2.3. Dünyada Dış Ticaret¹⁶

a) İhracat

1) Ham madde

- (71) Gelişen ve büyük tüketici ülkeler, gübrenin mevsimsel özelliği ve fiyat istikrarsızlığı gibi nedenlerden dolayı iç piyasa talebini karşılama amacıyla hareket ederken; ham madde kaynaklarına sahip ülkeler ise ihracat odaklı hareket etmektedir.
- (72) 2019 yılında, 43,5 milyon tonluk azot ihracatının yaklaşık %30'unu Rusya ve Çin gerçekleştirmiştir. Rusya, azot ihracatında %17'lik pay ile lider konumda olup 2000-2019 döneminde ihracat miktarını %66 artırmıştır. Türkiye'nin 2000 yılında 7 bin ton olan azot ihracatı 2019 yılına gelindiğinde yaklaşık 25 kat artmış ve 185 bin ton seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 11- Dünya Azot İhracatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Rusya	4.336	4.957	4.771	5.702	6.165	6.629	7.112	7.199
Çin	522	1.091	4.580	9.634	7.188	5.420	4.753	5.871
Ukrayna	1.858	2.191	1.629	876	751	261	128	393
Mısır	387	386	1.657	407	1397	2143	2.158	2.225
Kanada	1.708	1.994	1.842	1.749	1749	1455	1277	1.305
ABD	1.880	1.887	1.421	1.471	2.015	2.260	1.974	1.883
Katar	754	1.362	1.574	2.478	2.486	2.550	2.566	2.530
S. Arabistan	1.003	1.185	1.529	2.176	2.374	2.326	2.714	2.662
Türkiye	7	36	101	53	44	128	201	185
Diğer	12.015	13.023	13.875	17.734	18.701	20.100	20.809	19.258
Toplam	24.470	28.112	32.979	42.280	42.870	43.272	43.692	43.511

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (73) Dünya fosfor ihracatı 2000 yılına göre %83'lük artış ile 2019 yılında 22 milyon tona ulaşmıştır. İhracatın %34'ünü Çin ve ABD karşılamaktadır. Türkiye ise 19 yıl içinde 3 bin ton olan ihracatını yaklaşık 10 kat artırarak 33 bin ton seviyesine çıkarmıştır. Suudi Arabistan, 2000'li yıllarda fosfor ihracatında söz sahibi değilken 2019 yılında yaklaşık 2,2 milyon tonla ihracatın %10'unu karşılayarak beşinci sırada yer almıştır.

Tablo 12- Dünya Fosfor İhracatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Çin	289	799	2.982	5.380	4.501	4.803	5.287	5.089
ABD	4.402	4.328	2.906	2.633	2.834	2.509	2.451	2.460
Rusya	2.076	2.015	2.229	2.292	2.343	2.689	2.794	2.805
Fas	1.045	932	1.658	1.812	2.979	3.856	4.072	4.635
S. Arabistan	0	0	14	1.224	1.265	1.550	1.803	2.193
Türkiye	3	7	137	61	52	51	83	33
Diğer	4.320	4.337	4.254	4.441	4.739	5.025	4.787	4.855
Toplam	12.135	12.418	14.180	17.843	18.713	20.483	21.277	22.070

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (74) 2019 yılında 34 milyon tonluk potasyum ihracatının %51'lik kısmı Kanada ve Rusya tarafından yapılmıştır. Potasyum ihracatında %35 pay ile Kanada lider konumdadır. Potasyum ihracatında %19'luk paya sahip olan Belarus, 2000 yılına kıyasla %130 oranında artışla 6,4 milyon ton ihracat gerçekleştirmiştir. Türkiye'ye bakıldığında, 2000 yılında 200 ton olan potasyum ihracatı 2019 yılına gelindiğinde yaklaşık 19 kat artarak 4 bin ton seviyesine çıkmıştır.

¹⁶ IFA verileri kullanılarak oluşturulmuştur. IFA tarafından 2020 ve 2021 yıllarına ilişkin veriler Rapor tarihi itibarıyla açıklanmadığından 2000-2019 dönemi baz alınmıştır.

Tablo 13- Dünya Potasyum İhracatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Kanada	8.468	9.441	9.694	10.508	10.386	11.728	13.368	11.743
Rusya	3.207	5.690	5.657	6.260	5.986	7.097	6.135	5.877
Belarus	2.791	4.121	4.157	5.713	5.890	6.639	6.817	6.422
İsrail	1.713	1.988	2.957	2.351	2.682	2.750	2.620	2.285
Almanya	2.775	2.980	2.499	2.804	2.494	2.645	2.512	2.205
Türkiye	0,2	1	0,4	2	8	10	7	4
Diğer	4.356	3.495	3.624	5.728	5.819	6.166	5.221	5.417
Toplam	23.310	27.716	28.588	33.366	33.265	37.035	36.680	33.953

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

2) Gübre

- (75) Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere, 2000-2019 yılları arasında dünya gübre ihracatı yaklaşık %66'lık bir artış göstermiştir. Ülkeler bazında bakıldığında Rusya yaklaşık %16'lık bir oranla dünya gübre ihracatında lider konumundadır. Rusya'yı %13 pay ile Kanada'nın ve %11 pay ile Çin'in izlediği görülmektedir. Türkiye'ye bakıldığında ise, ilgili dönem içerisinde gübre ihracatında yaklaşık 21 katlık bir artışın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, 2000 yılına göre gübre ihracatını önemli oranda artıran bir diğer ülkenin Belarus olduğu görülmektedir. Belarus'un 3,1 milyon ton olan gübre ihracatı 2019'a gelindiğinde yaklaşık %123 artarak 7 milyon ton seviyesine çıkmıştır.

Tablo 14- Dünya Gübre İhracatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Rusya	9.619	12.662	12.656	14.254	14.494	16.415	16.040	15.881
Kanada	10.176	11.488	11.578	12.258	12.142	13.191	14.651	13.050
Çin	-	-	7.648	15.070	11.757	10.286	10.174	11.432
Belarus	3.126	4.399	4.433	6.411	6.504	7.172	7.436	6.967
ABD	6.739	6.505	4.582	4.233	5.059	-	-	-
Türkiye	10	44	238	117	104	189	291	222
Diğer	30.245	33.148	34.612	41.146	44.789	53.537	53.236	51.982
Toplam	59.915	68.246	75.747	93.489	94.849	100.790	101.828	99.534

Kaynak: TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

b) İthalat

1) Ham madde

- (76) Dünya azot ithalatı 2000-2019 yılları içinde %68 oranında artarak 39,6 milyon tona ulaşmıştır. 2019 yılında ithalatın %34'ü ABD, Hindistan ve Brezilya tarafından gerçekleştirilmiş olup ABD yaklaşık 4 milyon ton azot ithalatı ile lider konumdadır. Hindistan 2000 yılındaki ithalatını yaklaşık 32 kat artırarak 2019 yılında 5,2 milyon ton seviyelerine getirmiştir. Azot ithalatı 2000 yılına göre %31 oranında artan Türkiye ise 2019 yılında yaklaşık 1 milyon ton seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 15- Dünya Azot İthalatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
ABD	3.986	5.056	4.211	5.402	4.959	3.967	4.250	3.973
Hindistan	160	1.390	4.570	5.081	3.412	3.618	4.717	5.209
Brezilya	1.261	1.554	2.174	2.813	3.757	4.050	4.016	4.339
Fransa	1.734	1.291	1.624	1.504	1.547	1.601	1.521	1.437
Tayland	841	909	1.341	1.191	1.337	1.468	1.483	1.283
Almanya	1.155	1.071	1.076	1.230	1.240	1.166	859	956
Türkiye	798	1.090	816	849	1.228	1.441	1.026	1.049
Diğer	13.638	14.074	15.784	19.037	20.183	21.695	21.289	21.375
Toplam	23.573	26.435	31.596	37.107	37.663	39.006	39.161	39.621

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (77) Dünya fosforlu ithalatı 2019 yılında 21 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. En önemli iki ithalatçı ülke olarak Hindistan ve Brezilya öne çıkmaktadır. 2000-2019 yılları arasında ithalat miktarını yaklaşık altı kat arttıran ABD üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye’de ise 2000 yılına oranla ithalat miktarı %33 oranında azalarak 2019 yılında 166 bin ton seviyelerine gelmiştir.

Tablo 16- Dünya Fosfor İthalatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Hindistan	424	1.145	3.784	2.900	2.129	2.045	3.167	2.413
Brezilya	1.120	1.297	1.528	2.416	2.739	3.138	3.080	3.608
ABD	195	134	672	896	1.022	1.257	1.644	1.328
Pakistan	369	676	243	552	574	798	873	593
Endonezya	55	195	477	714	455	767	730	675
Çin	2.194	1.085	277	292	262	332	317	260
Avustralya	661	487	407	627	543	653	543	642
Kanada	539	338	299	459	401	535	559	742
Türkiye	220	383	251	228	431	394	213	166
Diğer	6.368	6.836	7.029	8.771	9.291	10.621	10.178	10.559
Toplam	12.145	12.576	14.967	17.855	17.847	20.540	21.304	20.986

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

- (78) Dünya potasyum ithalatında en büyük paya sahip üç ülke Brezilya, ABD ve Çin’dir. 2019 yılında gerçekleşen 32,5 milyon tonluk ithalatın %49’luk kısmı bu üç ülke tarafından yapılmıştır. Türkiye ise 2000-2019 yılları arasında potasyum ithalat miktarını %40 artırarak 14 bin ton seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 17- Dünya Potasyum İthalatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Brezilya	2.583	3.093	3.760	5.109	5.418	5.713	6.243	6.414
ABD	4.845	4.810	5.112	4.429	5.334	5.859	5.789	4.781
Çin	3.463	5.811	3.384	6.016	4.506	4.590	4.788	4.814
Hindistan	1.594	2.764	3.896	2.076	2.341	2.925	2.648	2.309
Endonezya	528	622	1.396	1.780	1.724	2.101	2.298	1.606
Fransa	1.413	1.117	707	581	490	579	626	534
Türkiye	10	121	119	152	143	25	30	14
Diğer	8.770	9.312	9.584	11.301	11.792	13.301	13.382	12.015
Toplam	23.206	27.650	27.958	31.444	31.748	35.093	35.804	32.487

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı, TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

2) Gübre

- (79) Dünya gübre ithalatına bakıldığında, 2019 yılında toplam ithalat 93 milyon ton seviyesinde gerçekleşmiştir. İthalatta en büyük paya sahip üç ülke ABD, Brezilya ve Hindistan’dır. 2019 yılında gerçekleşen 93 milyon tonluk ithalatın %37’lik kısmı bu üç ülke tarafından yapılmıştır. Türkiye ise 2000-2019 yılları arasında ithalat miktarını %20 artırarak 1,2 milyon ton seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 18- Dünya Gübre İthalatı Bakımından Öncü Ülkeler (bin ton)

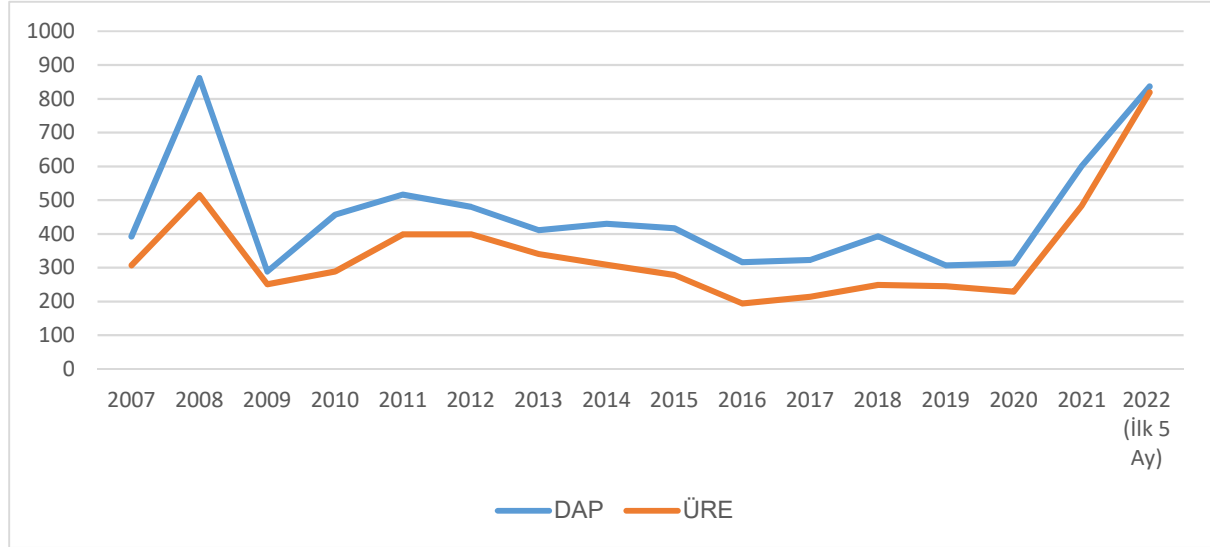
Ülke	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
ABD	9.027	10.001	9.994	10.727	11.315	11.083	11.683	10.082
Brezilya	4.963	5.944	7.461	10.337	11.914	12.901	13.339	14.361
Hindistan	2.179	5.299	12.250	10.057	7.882	8.588	10.532	9.932
Çin	6.724	7.651	3.908	6.580	5.023	5.334	5.861	5.419
Endonezya	-	-	-	2.940	2.799	3.316	3.454	2.647
Türkiye	1.028	1.594	1.186	1.228	1.802	1.860	1.270	1.229
Diğer	35.003	36.172	39.722	44.537	46.522	51.557	50.130	49.424
Toplam	58.924	66.661	74.521	86.406	87.257	94.639	96.269	93.094

Kaynak: TOROS Cevabi Yazısı ve TÜİK verileri baz alınarak derlenmiştir.

I.2.2.4. Dünya Fiyat Maliyet Analizi¹⁷

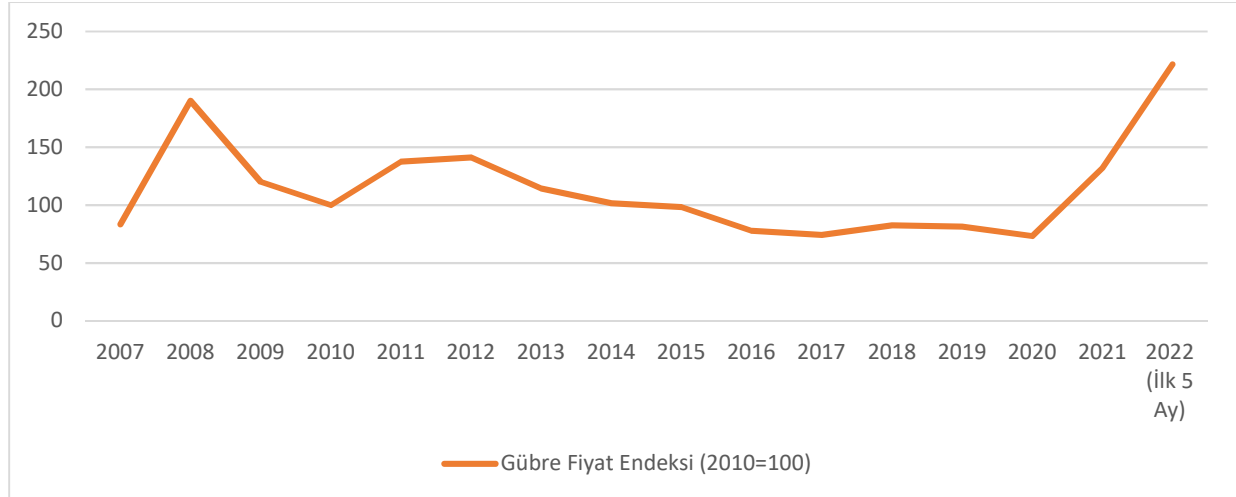
- (80) Gübre sektöründe gerçekleşen küresel fiyatlarda ve maliyetlerde yıllara göre dalgalanmalar yaşanmaktadır. Küresel parametrelerde yaşanan söz konusu dalgalanmalar yurt içi parametreleri de etkilemektedir.
- (81) Küresel ölçekte gübre fiyatları 2021 yılında %80'i bulan yükselişin ardından 2022 yılının başında da yaklaşık %30 oranında artış göstermiştir. Aşağıdaki grafiklerde küresel ölçekte ÜRE ve DAP gübresi fiyatlarında 2007-2022 döneminde meydana gelen değişim ile aynı dönemde fiyat endeksinde meydana gelen değişim gösterilmektedir.

Grafik 1 - 2007-2022 (İlk Beş Ay) Yılları Arasında ÜRE ve DAP Gübre Fiyatları (USD)

Kaynak: Dünya Bankası İstatistikleri (<https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets#1>, Erişim Tarihi: 27.06.2022)

Grafik 2 - 2007-2022 (İlk Beş Ay) Yılları Arasında Gübre Fiyat Endeksi (USD) (2010=100)

Kaynak: Dünya Bankası İstatistikleri (<https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets#1>, Erişim Tarihi: 27.06.2022)

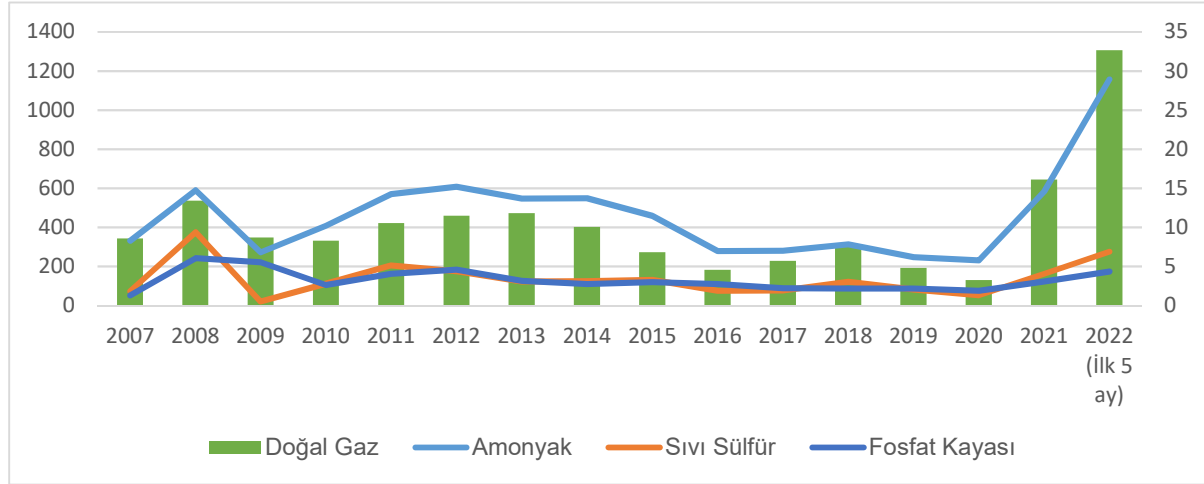
- (82) Fiyatlarda 2020 yılından itibaren meydana gelen yükseliş; girdi maliyetlerinde yaşanan artış, Belarus'a ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlardan dolayı oluşan tedarik kesintileri

¹⁷ İlgili veriler Dünya Bankası verileri kullanılarak oluşturulmuştur. Dünya Bankası veri tabanında 2020 ve 2021 yıllarına ilişkin veriler de bulunduğundan 2007-2022 (ilk beş ay) dönemi baz alınmıştır.

ve Çin tarafından uygulanan ihracat kısıtlamaları gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.¹⁸ Yukarıda yer alan grafik incelendiğinde ÜRE ve genel olarak gübre fiyatlarının 2008 krizinde geldiği seviyenin üzerine çıktığı, DAP fiyatlarının ise 2008'de oluşan fiyatlara oldukça yakınsadığı görülmektedir.

- (83) Gübre üretiminde kullanılan girdilerin küresel fiyatları incelendiğinde ise; başlıca girdiler olan amonyak, doğal gaz, fosfat kayası ve sıvı sülfürün fiyatlarında son dönemde önemli ölçüde artış yaşandığı görülmektedir. Aşağıdaki grafikte söz konusu girdilerin fiyatlarında 2007-2022 döneminde meydana gelen değişim gösterilmektedir.

Grafik 3 - 2007-2022 (İlk Beş Ay) Yılları Arasında Doğal Gaz, Amonyak, Sıvı Sülfür ve Fosfat Kayası Fiyatları (USD)

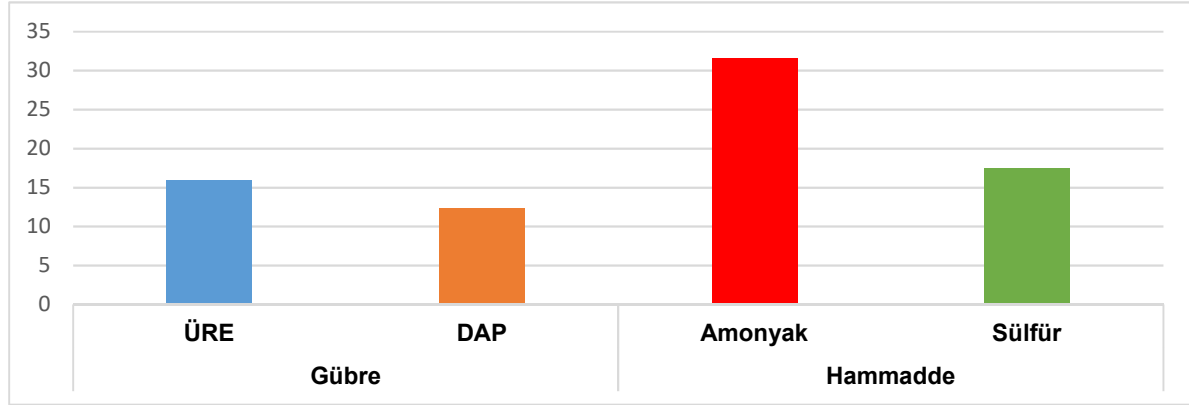
Kaynak: Dünya Bankası İstatistikleri (<https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets#1>, Erişim Tarihi: 27.06.2022)

- (84) Özellikle Avrupa'da artış gösteren doğal gaz fiyatları, nitrojen bazlı gübreler için önemli girdi niteliğinde olan amonyağın üretiminde kesintilere yol açmaktadır. Ayrıca Çin'de amonyak üretiminde kullanılan kömür fiyatlarında meydana gelen yükseliş, fabrikaları üretim kesintilerine gitmeye zorlayarak ÜRE fiyatlarında artışa neden olmuştur. Amonyak ve sülfürde oluşan yüksek fiyatlar fosfat fiyatlarını da yukarı yönlü baskılamıştır.¹⁹ Yukarıdaki grafik incelendiğinde amonyak ve doğal gaz fiyatlarının 2008 yılı seviyesinin oldukça üzerine çıktığı, sıvı sülfür ve fosfat kayası fiyatlarının ise 2022 yılında 2008 yılındaki seviyelere yaklaşmaya başladığı görülmektedir.
- (85) Küresel ihracatta gübre ve gübre ham maddelerine ilişkin veriler incelendiğinde Rusya'nın önemli bir gübre ve gübre ham maddeleri olan amonyak ve sülfür tedarikçisi olduğu görülmektedir. 2019 yılı verilerine göre Rusya'nın küresel ÜRE, DAP, amonyak ve sülfür ihracatındaki payı aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

¹⁸ <https://blogs.worldbank.org/opendata/fertilizer-prices-expected-remain-higher-longer>; Erişim Tarihi: 27.06.2022

¹⁹ <https://blogs.worldbank.org/opendata/fertilizer-prices-expected-remain-higher-longer>, Erişim Tarihi: 27.06.2022.

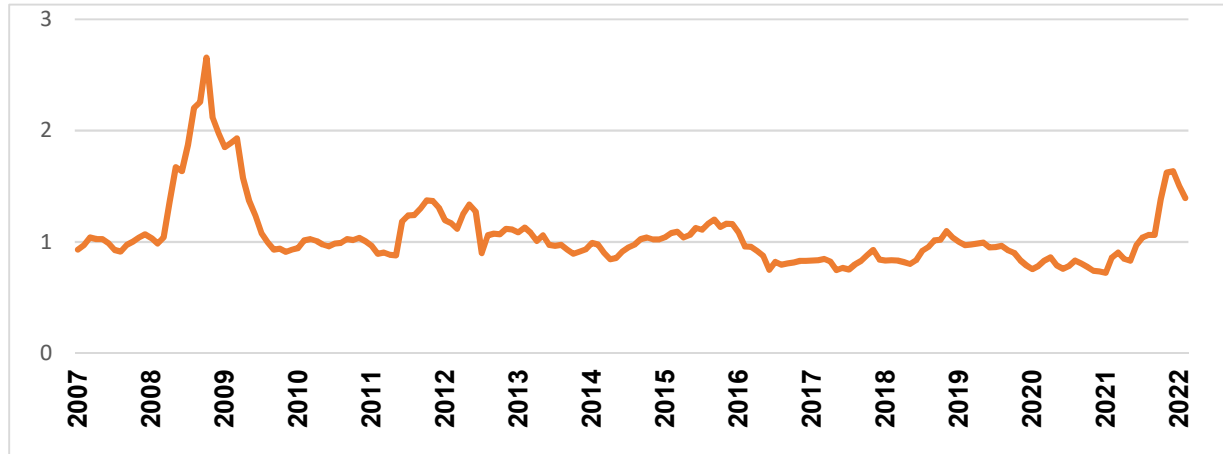
Grafik 4 - 2019 Yılında Küresel İhracatta Rusya'nın Payı (%)

Kaynak: Dünya Bankası İstatistikleri (<https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets#1>, Erişim Tarihi: 27.06.2022)

- (86) Yukarıda yer alan grafik incelendiğinde Rusya'nın küresel ÜRE ve DAP ihracatında sırasıyla %15 ve %12 civarında payının olduğu; gübre ham maddeleri olan amonyak ve sülfürde ise küresel ihracatın sırasıyla yaklaşık %30'unun ve %17'sinin tek başına Rusya tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.
- (87) Aşağıdaki grafikte Dünya Bankası verilerine göre hesaplanan gübre fiyat endeksinin gıda fiyat endeksine bölümü sonucunda elde edilen ve çiftçilerin gübre ürünlerinin maliyetini karşılayabilme oranını gösteren endekste 2007-2022 döneminde meydana gelen değişim gösterilmektedir. Endeksin yüksek olması gübrenin karşılanabilirlik oranının düştüğünü gösterirken, endekste düşüş gübre maliyetinin çiftçiler tarafından daha kolayca karşılanabildiğini göstermektedir.

Grafik 5 - 2007-2022 Döneminde Gübre Karşılanabilirlik Endeksi

Kaynak: Dünya Bankası İstatistikleri (<https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets#1>, Erişim Tarihi: 27.06.2022)

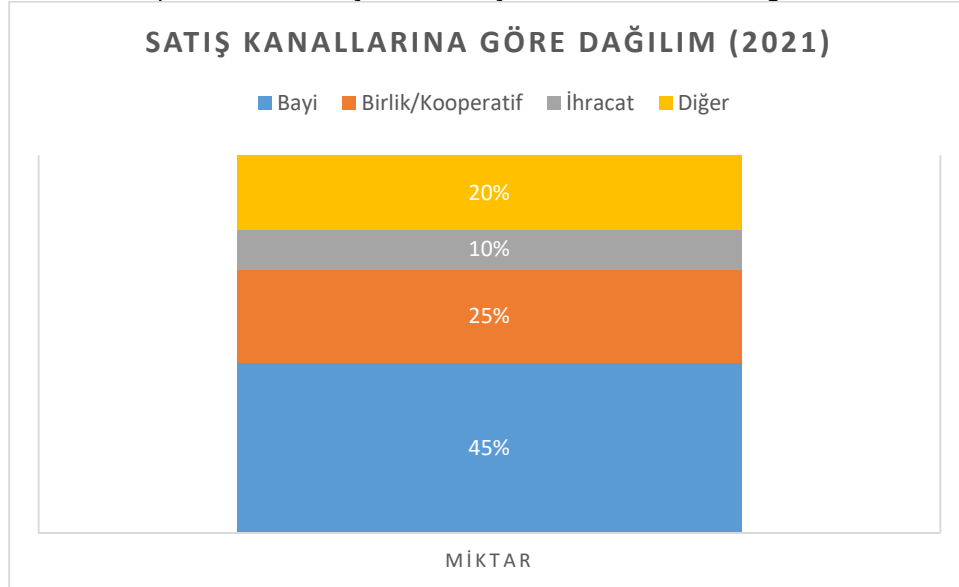
- (88) Küresel gübre talebi COVID-19 pandemisi sürecinde güçlü kalmış olup Brezilya ve ABD yüksek gübre kullanımı gerektiren soya fasulyesine rekor düzeyde ekim alanı ayırmıştır. Çin'deki gübre talebi de özellikle artan yem gereksinimi nedeniyle güçlü seyretmiştir. Gıda fiyat endeksine meydana gelen yükselişe rağmen, artan gübre fiyatlarının etkisiyle gübre karşılanabilirlik endeksi 2008 krizinden bu yana en yüksek seviyeleri görmüştür.²⁰

²⁰ <https://blogs.worldbank.org/opendata/fertilizer-prices-expected-remain-higher-longer>, Erişim Tarihi: 27.06.2022.

I.2.3. Türkiye'deki Görünüm

- (89) Türkiye'de gübre tedarikinde önemli rol oynayan yedi firma bulunmaktadır. Sektörde faaliyet gösteren üretici ithalatçı kuruluşlar gübrelerin üretiminin ve ithalatının yanında dağıtıcı bayiler, çiftçiler ve birliklere gübre satışı gerçekleştirmektedir. Türkiye'de yaklaşık 12.000 adet gübre dağıtıcısı (yeniden satıcı) bulunmaktadır. Yurt içinde üretilen veya ithal edilen gübre, bayiler ve kooperatifler kanalıyla tüketicilere (çiftçilere) ulaştırılmaktayken, üretilen gübrenin bir kısmı da ihraç edilmektedir. Üretici firma bayileri haricinde çiftçiye satış yapan kuruluşlar Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, S.S. Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği, S.S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ve benzeri diğer tarım satış kooperatifleri ve birlikleridir. Bunun yanında piyasa oyuncuları kendi aralarında farklı gübre türlerinin alım-satımını da gerçekleştirmektedir.
- (90) Aşağıdaki grafikte 2021 yılı için teşebbüslerin toplam gübre satışlarının satış kanallarına göre dağılımı ve bu kanalların toplam satıştaki payları verilmektedir.

Grafik 6 - Toplam Gübre Satışlarının Satış Kanalları Bazında Dağılımı²¹

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler

- (91) Görüldüğü üzere Türkiye'de gübre satışlarının %45 gibi önemli bir kısmı bayiler kanalıyla gerçekleşmektedir. Öte yandan, teşebbüslerin bayilere yaptıkları satışlardan elde ettiği toplam cirosu bazında pazar payları 2020 ve 2021 yılları itibarıyla aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

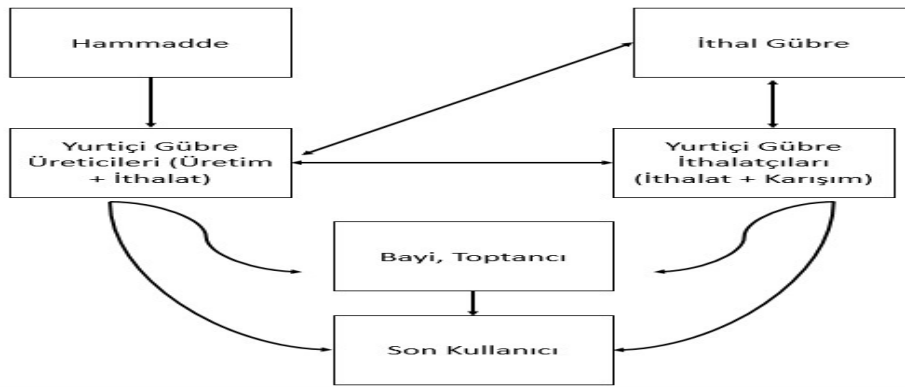
Tablo 19- Teşebbüslerin Toplam Bayi Ciroları Bazında Payları (%)

Teşebbüsler	2020	2021
TOROS	(.....)	(.....)
İGSAŞ	(.....)	(.....)
GEMLİK	(.....)	(.....)
GÜBRETAŞ	(.....)	(.....)
EGE GÜBRE	(.....)	(.....)
BAGFAŞ	(.....)	(.....)
ETİ BAKIR	(.....)	(.....)
Toplam	100,00	100,00

Kaynak: Teşebbüslerden Elde Edilen Bilgiler ve Raportör Hesaplamaları

²¹ Diğer kategorisinde, şirketlerin kendi aralarındaki satışlar ve doğrudan çiftçiye satışlar gibi kalemler yer almaktadır.

- (92) Kurulun 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı kararında, piyasada bayi münhasırlığına yönelik uygulamalar bulunmadığı aktarılmaktadır. Ayrıca, kararda, bayilerin ürün çeşitliliğini ve arzın sürekliliğini sağlayabilmek adına birden fazla gübre sağlayıcısı ile çalışabildiği ve bu durumda, bayilerin kendilerine teklif edilen fiyat, vade veya özel satış şartları gibi unsurları diğer satıcı/tedarikçilere karşı pazarlık unsuru olarak kullanabildiği belirtilerek taraflar arasında belirli düzeyde ticari şeffaflık sağlandığı ifade edilmektedir.
- (93) Kompoze ve tek besinli gübreler arasında yakın bir arz veya talep ikamesi mevcut değildir. Teşebbüsler kompoze ve tek besinli gübreler arasında yakın bir arz ikamesinin olmaması nedeniyle belirli bir kapasite sınırı altında belirli gübre türlerini üretebilmekte, üretilmediği türleri ithal etmekte veya rakip teşebbüslerden tedarik etmektedir. Gübre sektöründe piyasada oluşan ticaret ağı aşağıdaki grafikte özetlenebilecektir:

Şekil 2 - Türkiye Gübre Ticaret Şeması²²

Kaynak: 26.11.2020 tarih, 20-51/718-317 sayılı Kurul kararı para. 43.

- (94) Gübre sektöründeki üretici teşebbüsler üretimin yanında ithalat da gerçekleştirmekte ve yurt içi gübre arzının büyük bir kısmını elinde bulundurmaktadırlar. Aşağıdaki tablolarda gübre sektöründe önde gelen üretici konumundaki yedi teşebbüsün üretim kapasiteleri, üretim miktarları ve kapasite kullanım oranları ile bu teşebbüslerin üretim kapasitelerinin ilgili yıllar itibarıyla tüketimi karşılayabilme oranları verilmiştir:

Tablo 20- Teşebbüslerin Gübre Üretim Kapasiteleri, Üretimleri ve Kapasite Kullanım Oranları

Teşebbüs	Kapasite (Ton)			Üretim (Ton)			Kapasite Kullanım Oranı (%)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
İGSAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
TOROS	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
BAGFAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
GÜBRETAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
ETİ BAKIR	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
GEMLİK	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
EGE GÜBRE	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
Toplam	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler ve Raportör Hesaplamaları

²² Gübre karışımıcıları olarak ifade edilen teşebbüsler, yurt dışından doğrudan gübre veya farklı ham maddeler ithal etmek ve bunları bazı kimyasal veya mekanik işlemlerden geçirmek suretiyle yeni bir gübre oluşturmakta ve ürünü yurt içinde piyasaya sürmekte yahut ihraç etmektedirler.

Tablo 21- Teşebbüslerin Üretim Kapasitelerinin Toplam Tüketimi Karşılıyabilme Oranları (%)

Teşebbüs	2019	2020	2021
İGSAŞ	(.....)	(.....)	(.....)
TOROS	(.....)	(.....)	(.....)
BAGFAŞ	(.....)	(.....)	(.....)
GÜBRETAŞ	(.....)	(.....)	(.....)
ETİ BAKIR	(.....)	(.....)	(.....)
GEMLİK	(.....)	(.....)	(.....)
EGE GÜBRE	(.....)	(.....)	(.....)
Toplam	(.....)	(.....)	(.....)

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler ve TÜİK

- (95) Yukarıdaki tablolardan da görüldüğü üzere anılan teşebbüslerin toplam üretim kapasiteleri, Türkiye'deki toplam tüketimi karşılayabilecek düzeydedir. Sektörde üretici kuruluşların yanı sıra ithalat ve ihracat faaliyetinde bulunan yüze yakın ithalatçı ve/veya gübre karışımıcısı firma da bulunmaktadır. Buna karşın sektördeki üretimin ve satışların çok büyük bir bölümünün bu yedi teşebbüse ait olması nedeniyle genel anlamda gübre sektörünün oligopolistik bir yapı gösterdiği anlaşılmaktadır. Sektörde en yüksek üretim kapasitesine sahip oyuncuların ise İGSAŞ ve TOROS olduğu görülmektedir. Anılan yedi teşebbüsün yurt içi gübre satışı pazarındaki payları ise 2020 ve 2021 yılları için aşağıdaki tabloda sunulmaktadır:

Tablo 22- Teşebbüslerin Gübre Satışı Bakımından Satış Tutarları ve Pazar Payları (%)²³

Teşebbüs	Satış Tutarı (TL)		Pazar Payı (%)	
	2020	2021	2020	2021
GÜBRETAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
İGSAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
TOROS	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
ETİ BAKIR	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
GEMLİK	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
BAGFAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
EGE GÜBRE	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
Toplam	13.396.621.433	28.194.573.747	100,00	100,00

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler ve Raportör Hesaplamaları

- (96) Yukarıdaki tabloya bakıldığında, 2020 yılı için gübre satışı bakımından pazarda sırasıyla GÜBRETAŞ, TOROS ve İGSAŞ'ın; 2021 yılı için ise sırasıyla GÜBRETAŞ, İGSAŞ ve TOROS'un rakiplerine göre yüksek payları olduğu görülmektedir. Ayrıca, teşebbüslerin 2020 ve 2021 yıllarına ait satış miktarı bazında pazar payı verisine aşağıda yer verilmektedir:

Tablo 23- Teşebbüslerin Gübre Satışı Bakımından Satış Miktarları ve Pazar Payları

Teşebbüs	Satış Miktarı (ton)		Pazar Payı (%)	
	2020	2021	2020	2021
GÜBRETAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
İGSAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
TOROS	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
GEMLİK	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
ETİ BAKIR	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
BAGFAŞ	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
EGE GÜBRE	(.....)	(.....)	(.....)	(.....)
Toplam	7.768.141	6.972.912	100,00	100,00

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler ve Raportör Hesaplamaları

²³ Bu ve aşağıda yer alan tablodaki yedi teşebbüsün satışlarının, pazarın yaklaşık %90'ını kapsaması nedeniyle, toplam satışlar (uzay) yalnızca bu yedi teşebbüs olarak belirlenmiştir.

- (97) Tablodan, GÜBRET AŞ'ın satış miktarı bazında da lider konumda olduğu ve yine TOROS ve İGSAŞ'ın GÜBRET AŞ'ın en yakın rakibi konumunda olduğu görülmektedir.

1.2.3.1. İthalat-İhracat, Üretim ve Tüketim Verileri

Ham Madde İthalatı

- (98) Türkiye ana girdilerin yaklaşık %95'ini, ara girdilerin ise daha düşük bir bölümünü ithal yoluyla temin etmektedir. Bu anlamda Türkiye, gübre ham maddesi açısından yetersiz olup dışa bağımlı durumdadır. Sektörün dışa bağımlı olmasının bir sonucu olarak uluslararası pazar koşullarına, kur oynaklıklarına bağımlı ve kırılgan yapı, sektör oyuncuları bakımından üretim yapmanın avantajını ortadan kaldırarak oyuncuları ithal ürünlere yönlendirmektedir. İthalatın gerçekleştirildiği ülke bazında 2015-2021 yılları arasında Türkiye'nin azot ithalatı verilerine aşağıdaki tabloda yer verilmektedir:

Tablo 24- 2015-2021 Yılları Arasında Azot (Amonyak) İthalatı (Ton)

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Rusya	299.175	284.684	410.632	383.017	592.233	721.847	525.191
Cezayir	36.731	50.927	71.859	153.607	210.117	242.497	78.272
Ukrayna	152.004	143.251	62.539	45.369	20.099	58.255	74.296
Libya	0	0	0	0	3.000	13.776	63.941
Mısır	20.010	58.399	71.217	75.833	82.751	75.798	30.952
Diğer	43.099	25.363	162.520	8.771	115.941	100.870	66.502
Toplam	551.019	562.623	778.767	666.597	1.024.141	1.213.041	839.155

Kaynak: TÜİK

- (99) Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde Rusya'nın ülkemiz bakımından önemli bir azot tedarikçisi olduğu; 2021 yılında yapılan toplam ithalatın yaklaşık %60'ının tek başına Rusya'dan gerçekleştirildiği görülmektedir. Öte yandan ÜRE, Amonyum Sülfat, CAN gibi azotlu gübrelerin ana ham maddesi olan doğal gaz da ülkemiz de ihtiyacı karşılayacak ölçüde bulunmadığı için ithal edilmektedir. 2021 yılında doğal gaz ithalatının %44,87'i Rusya'dan, %16,07'si İran'dan, %13,60'ı Azerbaycan'dan, %10,20'si Cezayir'den ve %13,13'ü ise diğer ülkelerden gerçekleştirilmiştir.²⁴
- (100) İthalatın gerçekleştirildiği ülke bazında 2015-2021 yılları arasında Türkiye'nin fosfor ithalatı verilerine aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 25- 2015-2021 Yılları Arasında Fosfor İthalatı (Ton)

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Fas	454.035	692.840	766.391	902.193	797.532	838.544	829.985
Togo	0	0	0	0	0	0	105.150
Mısır	438	5.225	77	21.580	16.823	37.109	77.928
Rusya	438	5.225	77	20.511	16.823	37.109	77.928
Ürdün	7.169	4.000	0	0	1	9.712	27.127
İsrail	402.192	337.691	261.893	60.621	202.362	188.998	0
Diğer	27.332	20.658	3	0	0	28.017	8.822
Toplam	891.604	1.065.639	1.028.439	1.004.905	1.033.540	1.139.489	1.126.941

Kaynak: TÜİK

- (101) Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde fosfor ithalatının 2015-2021 yılları arasında artış gösterdiği, 2015 yılında miktar bazında hemen hemen Fas ile eşit paya sahip olan İsrail'den yapılan ithalatın yıllar içinde azaldığı, 2021 yılında ise İsrail'den yapılan fosfor ithalatının durduğu, Fas'ın ise yaklaşık %75'lik pay ile fosfat ithalatın en fazla yapıldığı ülke olduğu görülmektedir.

²⁴ Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu, Nisan 2022.

- (102) İthalatın gerçekleştiği ülke bazında 2015-2021 yılları arasında Türkiye'nin potasyum ithalatı verilerine aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 26- 2015-2021 Yılları Arasında Potasyum İthalatı (Ton)

Ülke	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Beyaz Rusya	86.478	89.296	139.917	141.235	119.211	192.543	222.243
Rusya	53.165	4.546	12.452	14.813	18.984	48.366	47.224
Almanya	5.614	6.831	1.605	1.282	738	1.693	2.070
İsrail	24.702	38.791	41.183	39.347	44.305	10.702	1.510
Diğer	32.133	31.264	7.278	18.463	20.083	8.749	4.414
Toplam	202.093	170.727	202.435	215.140	203.320	262.053	277.460

Kaynak: TÜİK

- (103) Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde potasyum ülkemiz ithalatının 2015-2021 yılları arasında artış gösterdiği, Beyaz Rusya'nın ülkemiz bakımından en önemli potasyum tedarikçisi konumunda bulunduğu ve yıllar içerisinde bu konumunu güçlendirdiği, diğer bir önemli potasyum tedarikçisinin ise Rusya olduğu görülmektedir.

Üretim

- (104) Gerek ham madde fiyatları gerekse dünyada mamul gübre fiyatlarındaki konjonktürel gelişmeler ve arz talep dengesi ışığında, ülkemizde gübre üretimi yıllar itibarıyla dalgalanmalar göstermektedir. Bu ham maddeler az sayıda üretici firma tarafından gübre haline dönüştürülmektedir.
- (105) Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, 2000-2021 döneminde Türkiye'de türlerine göre gübre üretiminde yıllar içerisinde dalgalanmalar görülmektedir. 2000 yılında 3.163 bin ton olan fiziki gübre üretimi 2021 yılına gelindiğinde yaklaşık iki katına çıkarak 6.355 bin ton seviyelerine çıkmıştır. Amonyum Sülfat (%21), CAN (%26), ÜRE, DAP, 20.20.0, 20.20.0+Zn, 15.15.15, 15.15.15+Zn türlerinin 2021 yılı gübre üretiminin %73'ünü oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak, 2021 yılında toplam üretimdeki payı %25 seviyesinde gerçekleşen CAN (%26) gübresi, en fazla üretimi yapılan gübre türü olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 27- 2000-2021 Yılları Arasında Türkiye'de Türlerine Göre Fiziki Gübre Üretimi (bin ton)

Gübre Türü	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
A. Sülfat (%21)	172	191	194	94	111	147	142	219	109	250	202
CAN (%26)	1.070	866	961	1.021	981	821	1.131	943	847	899	894
ÜRE	106	116	449	389	391	379	147	0	145	0	116
DAP	138	88	164	171	42	108	192	227	144	418	496
20.20.0	997	688	831	776	689	595	564	569	559	580	598
20.20.0+Zn	168	125	159	209	225	252	252	286	269	231	317
15.15.15	315	251	316	323	327	261	205	206	181	64	131
15.15.15+Zn	26	17	27	42	59	77	92	92	66	39	68
Diğer	170	285	372	291	368	518	409	572	642	398	624
Toplam	3.163	2.628	3.472	3.318	3.192	3.158	3.133	3.114	2.961	2.878	3.447
Gübre Türü	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A. Sülfat (%21)	166	207	166	95	91	174	179	84	173	887	364
CAN (%26)	1.029	722	698	750	525	521	784	1.023	1.378	1.509	1.588
ÜRE	514	438	360	243	428	295	435	502	508	547	520
DAP	302	250	210	296	286	292	332	260	271	706	564
20.20.0	534	530	586	580	555	542	623	604	748	706	772
20.20.0+Zn	359	351	319	352	394	367	360	380	420	398	391
15.15.15	139	156	202	152	218	217	234	232	227	242	275
15.15.15+Zn	93	85	78	96	118	129	139	136	147	138	155
Diğer	614	922	957	984	1.059	820	757	806	788	1.413	1.706
Toplam	3.750	3.661	3.577	3.548	3.674	3.358	3.842	4.027	4.661	6.547	6.335

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı

Tüketim

- (106) Aşağıdaki tablodan görüleceği üzere, 2000-2021 yılları arasında Türkiye’de türlerine göre fiziki gübre tüketiminde de gübre üretiminde olduğu gibi yıllar içerisinde dalgalanmalar yaşanmıştır. 2000 yılında 5.294 bin ton olan fiziki gübre tüketimi 2021 yılına gelindiğinde yaklaşık %22,5 oranında artarak 6.355 bin ton seviyelerine çıkmıştır. Amonyum sülfat (%21), CAN (%26), ÜRE, DAP, 20.20.0, 20.20.0+Zn, 15.15.15, 15.15.15+Zn türlerinin 2021 yılı gübre tüketiminin %87’sini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak, 2021 yılında toplam tüketimdeki payı %27 seviyesinde gerçekleşen ÜRE gübresi, en fazla tüketimi yapılan gübre türü olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 28- 2000-2021 Yılları Arasında Türkiye’de Türlerine Göre Fiziki Gübre Tüketimi (bin ton)

Gübre Türü	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
A. Sülfat (%21)	328	251	296	348	293	342	388	360	292	461	457
CAN (%26)	1.157	885	957	1.073	929	821	974	1.006	810	954	736
ÜRE	842	719	719	771	862	836	808	772	770	808	880
DAP	630	431	384	504	569	622	637	428	149	665	495
20.20.0	1.018	823	836	890	870	739	746	718	542	704	702
20.20.0+Zn	166	117	164	208	226	242	254	297	247	241	323
15.15.15	317	242	282	293	338	303	274	260	227	169	190
15.15.15+Zn	23	18	26	40	55	79	99	102	66	44	71
Diğer	813	778	865	966	1.034	1.215	1.188	1.205	1.025	1.230	1.115
Toplam	5.294	4.262	4.529	5.094	5.175	5.199	5.367	5.148	4.129	5.276	4.968
Gübre Türü	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
A. Sülfat (%21)	413	468	499	432	483	653	727	640	642	785	661
CAN (%26)	733	883	799	736	608	624	625	679	919	1.042	1.091
ÜRE	760	872	1.101	1.074	1.105	1.766	1.977	1.715	1.756	2.260	1.775
DAP	386	460	616	506	450	888	820	382	611	840	386
20.20.0	680	673	733	703	755	820	825	747	911	943	868
20.20.0+Zn	347	347	332	352	403	382	372	367	396	385	363
15.15.15	206	203	215	215	256	302	301	290	306	309	324
15.15.15+Zn	85	84	80	96	111	130	135	128	141	162	158
Diğer	1.155	1.350	1.439	1.358	1.337	1.181	550	464	405	418	855
Toplam	4.766	5.340	5.814	5.472	5.508	6.745	6.333	5.412	6.088	7.143	6.480
Kaynak: Bakanlık Cevabı Yazısı											

İthalat

- (107) Aşağıdaki tabloya bakıldığında 2000-2021 döneminde Türkiye’de türlerine göre fiziki gübre ithalatında yıllar içerisinde dalgalanmaların yaşandığı anlaşılmaktadır. 2000 yılında 3.556 bin ton olan fiziki gübre ithalatı 2021 yılına gelindiğinde yaklaşık %37 oranında artarak 4.861 bin ton seviyelerine çıkmıştır. Yıllar itibarıyla en fazla gübre ithalatı yapılan ülkelerde değişimler görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’nin en fazla gübre ithalatı yaptığı ülkelerin Rusya, Ukrayna ve Mısır olduğu anlaşılmaktadır. Umman özelinde bakıldığında, Umman’ın 2019 yılında beşinci, 2020 yılında ikinci ve 2021 yılında ilk sırada yer alarak ülkemizce en fazla gübre ithalatı yapılan ülke konumuna geldiği görülmektedir.

Tablo 29- 2000-2021 Yılları Arasında Türkiye’nin En Fazla Fiziki Gübre İthalatı Yaptığı Ülkeler ve İthalat Miktarları (bin ton)

2000		2001		2002		2003		2004	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
Rusya	1.159	Ukrayna	754	Rusya	838	Rusya	963	Rusya	1.174
Ukrayna	950	Rusya	589	Ukrayna	553	Ukrayna	920	Ukrayna	1.077
Romanya	573	Romanya	410	Romanya	380	Romanya	463	Romanya	395
Tunus	218	Tunus	212	Libya	150	Tunus	198	Tunus	229
İtalya	96	Litvanya	78	Belçika	99	Belçika	70	Bulgaristan	115
Diğer	560	Diğer	282	Diğer	533	Diğer	465	Diğer	648
Toplam	3.556	Toplam	2.325	Toplam	2.553	Toplam	3.079	Toplam	3.638
2005		2006		2007		2008		2009	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
Ukrayna	1.187	Rusya	1.083	Ukrayna	1.309	Ukrayna	1.289	Rusya	1.587
Rusya	1.099	Ukrayna	1.059	Rusya	733	Rusya	697	Ukrayna	689
Romanya	450	Romanya	611	Romanya	453	Romanya	216	Romanya	385
Tunus	257	Tunus	339	Tunus	296	Tunus	191	Tunus	362
Litvanya	158	Litvanya	119	Belçika	132	Mısır	134	Mısır	193
Diğer	569	Diğer	683	Diğer	670	Diğer	492	Diğer	903
Toplam	3.720	Toplam	3.894	Toplam	3.594	Toplam	3.019	Toplam	4.119
2010		2011		2012		2013		2014	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
Rusya	895	Rusya	950	Ukrayna	824	Rusya	1.135	Rusya	1.222
Ukrayna	734	Ukrayna	881	Rusya	806	Ukrayna	1.087	Ukrayna	725
Tunus	320	Romanya	345	Romanya	442	Mısır	326	Çin	640
Romanya	288	Tunus	173	Litvanya	140	Tunus	230	İran	531
Mısır	283	Mısır	165	Belçika	134	Romanya	200	Romanya	171
Diğer	908	Diğer	818	Diğer	939	Diğer	1.620	Diğer	1.537
Toplam	3.428	Toplam	3.331	Toplam	3.285	Toplam	4.599	Toplam	4.826

23-36/670-226

2015		2016		2017		2018		2019	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
Ukrayna	968	Rusya	1.195	Mısır	1.475	Mısır	1.349	Mısır	1.042
Rusya	792	Mısır	732	İran	559	Rusya	513	İran	730
Çin	577	Ukrayna	626	Rusya	466	Çin	494	Rusya	603
İran	262	Tunus	261	Çin	448	İran	384	Çin	580
Yunanistan	190	Belçika	232	Ukrayna	322	Güney Kore	196	Umman	429
Diğer	1.520	Diğer	1.810	Diğer	2.133	Diğer	1.410	Diğer	1.875
Toplam	4.309	Toplam	4.856	Toplam	5.401	Toplam	4.345	Toplam	5.259

2020		2021	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
Mısır	759	Umman	1.488
Umman	748	Mısır	579
İran	511	Çin	542
Rusya	309	Rusya	337
Fas	306	Türkmenistan	290
Diğer	1.728	Diğer	1.626
Toplam	4.361	Toplam	4.861

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı

İhracat

- (108) Aşağıda yer alan tablo incelendiğinde, 2000-2021 yılları arasında Türkiye’de türlerine göre fiziki gübre ihracatında yıllar içerisinde dalgalanmalar yaşandığı görülmektedir. 2000 yılında 38 bin ton olan gübre ihracatı, 2021 yılına gelindiğinde yaklaşık 33 kat artarak 1.291 bin ton seviyelerine çıkmıştır. Yıllar itibariyle en fazla gübre ihracatı yapılan ülkelerde değişimler görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye’nin en fazla gübre ihracatı yaptığı ülkelerin Irak, Ukrayna ve Suriye olduğu anlaşılmaktadır. 2021 yılında Ukrayna’ya yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payının %11,5 civarında olduğu görülmektedir.

23-36/670-226

Tablo 30- 2000-2021 Yılları Arasında Türkiye'nin En Fazla Fiziki Gübre İhracatı Yaptığı Ülkeler ve İhracat Miktarları (bin ton)

2000		2001		2002		2003		2004	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
KKTC	19	ABD	44	İtalya	70	İtalya	36	İspanya	50
Lübnan	6	Yunanistan	23	Yunanistan	52	Yunanistan	21	İtalya	47
Hollanda	5	İtalya	20	İran	42	KKTC	20	KKTC	26
Arnavutluk	2	Brezilya	18	Pakistan	33	İspanya	16	ABD	21
Azerbaycan	1	El Salvador	15	İspanya	26	Fransa	11	Cezayir	14
Diğer	5	Diğer	45	Diğer	99	Diğer	34	Diğer	48
Toplam	38	Toplam	166	Toplam	322	Toplam	137	Toplam	206
2005		2006		2007		2008		2009	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
Venezuela	46	İspanya	45	Brezilya	80	Hindistan	69	İtalya	70
İtalya	30	İtalya	30	İtalya	31	İtalya	55	İran	32
KKTC	29	Yunanistan	26	Hindistan	23	Brezilya	16	Brezilya	30
İspanya	27	İran	26	Arjantin	22	Birleşik Krallık	16	Hindistan	27
Birleşik Krallık	11	KKTC	20	KKTC	20	Avustralya	15	KKTC	24
Diğer	23	Diğer	44	Diğer	103	Diğer	100	Diğer	71
Toplam	166	Toplam	191	Toplam	279	Toplam	271	Toplam	254
2010		2011		2012		2013		2014	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
İspanya	69	İspanya	64	Romanya	45	Irak	78	Irak	150
İtalya	67	Kenya	58	İtalya	38	Suriye	58	Suriye	130
Hindistan	67	Romanya	58	Yunanistan	38	Ukrayna	36	Romanya	74
Romanya	43	Brezilya	53	Tunus	37	Romanya	34	Yunanistan	46
Brezilya	42	Almanya	46	Brezilya	28	Kenya	25	İtalya	46
Diğer	244	Diğer	211	Diğer	146	Diğer	121	Diğer	137
Toplam	532	Toplam	490	Toplam	331	Toplam	352	Toplam	584
2015		2016		2017		2018		2019	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
Irak	121	Irak	133	Kenya	143	İspanya	113	Irak	227
Suriye	100	Etiyopya	61	Suriye	99	Ukrayna	108	Ukrayna	192
Romanya	63	Suriye	50	Irak	88	Irak	89	İspanya	143
Yunanistan	34	Romanya	32	Fas	77	Fas	75	Hindistan	98

23-36/670-226

İtalya	30	İran	27	Romanya	48	Mozambik	53	Fas	96
Diğer	156	Diğer	116	Diğer	276	Diğer	554	Diğer	652
Toplam	504	Toplam	418	Toplam	732	Toplam	991	Toplam	1.407

2020		2021	
Ülke Adı	Miktar	Ülke Adı	Miktar
İrak	278	Ukrayna	149
İtalya	158	Romanya	142
Hindistan	117	İrak	120
Ukrayna	107	Kenya	109
Kenya	98	İrlanda	94
Diğer	849	Diğer	677
Toplam	1.606	Toplam	1.291

Kaynak: Bakanlık Cevabi Yazısı

I.2.3.2. Kurumsal Yapı ve Hukuki Düzenlemeler

- (109) Gübre sektörü sanayi kolu özelliğini haiz olması sebebiyle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Bitki Besleme ve Teknoloji Geliştirme Daire Başkanlığı²⁵, Toprak ve Su Kaynakları Daire Başkanlığı²⁶ ve Toprak, Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü²⁷ sektörle ilgili kamu kuruluşlarını oluşturmaktadır. Buna ek olarak, sektörde sivil toplum kuruluşu olarak Gübre Üreticileri ve İthalatçıları ve İhracatçıları Derneği bulunmaktadır.
- (110) Sektördeki hukuki çerçeve Bakanlık tarafından çıkarılan genelge, yönetmelik ve tebliğlerce belirlenmekte olup sektöre yönelik başlıca düzenlemeler aşağıda yer almaktadır:
- (111) *Gübre İthalatına İlişkin Uygulama Genelgesi (2017/1)*: Gübre ithalat işlemlerinde geçerli olan kurallara ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.
- (112) *Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelik*²⁸: Tarımda kullanılan kimyevi gübre tiplerinin ve bileşimlerinin adlandırılması, belirlenmesi, işaretlenmesi, paketlenmesi ve denetlenmesi gibi usul ve esasları belirlemektedir.
- (113) *Tarımda Kullanılan Organik, Mineral ve Mikrobiyal Kaynaklı Gübrelere Dair Yönetmelik*²⁹: Toprakların fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısının iyileştirilmesi, bitkisel üretimde verimliliğin artırılması, insan sağlığının korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla, organik, mineral ve mikrobiyal kaynaklı gübrelerin kullanımını yaygınlaştırmak, tanımlamak, bunlara ait analiz metotlarını belirlemek ve bu ürünlerin ithali, ihracı, üretimi, piyasaya arzı ile kayıt altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.
- (114) *Gübrelerin Piyasa Gözetimi ve Denetimi Yönetmeliği*³⁰: Ürünlerin üretimi, ithalatı, ihracatı ve piyasaya arzı veya dağıtımı aşamasında yahut ürünler piyasada iken ilgili teknik düzenlemelerine uygun ve güvenli olup olmadığının gözetimi ve denetimi, bunun sonucunda alınacak önlemler ve piyasa gözetimi ve denetimi konularına ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.
- (115) *Nitrat Azotu İçeren Kimyevi Gübrelerin Satışı, Nakli ve Stok Bildiriminin Kontrolüne Dair Tebliğ (2015/42)*³¹: Yurt içinde pazarlanmak üzere yerli üretimle veya ithalat yolu ile sağlanan %26 Kalsiyum Amonyum Nitrat (CAN), %33 Amonyum Nitrat (AN), Potasyum Nitrat ve Sodyum Nitrat gübrelerinin yurt içinde satışı, nakli ve stok bildirimleri ile ilgili usul ve esasları düzenlemektedir.
- (116) *Piyasaya Arz Edilen Gübrelerin İzlenmesine Yönelik Tebliğ (2017/17)*³²: Piyasaya arz edilen gübrelerin paketleme aşamasından son kullanıcıya kadar takibinin sağlanmasına ilişkin gerekli usul ve esasları belirlemektedir. Söz konusu tebliğ sayesinde, gübre bayilerine kamera yerleştirilmesi, gübre ambalajlarına Karekod uygulanması ve ambalaj içerisine işaretleyici etiket (DNA BARKOD) eklenmesi sağlanarak pazara arz edilen gübrelerin paketleme aşamasından son kullanıcıya kadar takibi sağlanmıştır. Bu bağlamda, Bakanlık bünyesinde oluşturulan Gübre Takip

²⁵ Bakanlığın Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğüne bağlı bir daire başkanlığıdır.

²⁶ Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğüne bağlı bir daire başkanlığıdır.

²⁷ Bakanlığa bağlı araştırma enstitüsüdür.

²⁸ 18.03.2004 tarih ve 25406 sayılı Resmi Gazete.

²⁹ 23.02.2018 tarih ve 30341 sayılı Resmi Gazete.

³⁰ 09.06.2021 tarih ve 31506 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete.

³¹ 10.10.2015 tarih ve 29498 sayılı Resmi Gazete.

³² 06.04.2017 tarih ve 30030 sayılı Resmi Gazete.

Sistemi (GTS), nitratlı gübrelerin el yapımı patlayıcılarda kullanılmasının önlenmesi, ileri politika belgelerine temel oluşturacak sağlam verilerin oluşturulması, güvenilir ürünlerin piyasaya arz edilmesi ve denetimi, sektörün izlenmesi ve tarımın sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi hususlarda önem arz etmektedir.

- (117) Ayrıca, Ticaret Bakanlığının yayımladığı İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ kapsamında azot ve fosforun ikisini de içeren diğer mineral veya kimyasal gübreler ile azot, fosfor ve potasyumun üçünü birden içeren mineral veya kimyasal gübreler, ihracı kayda bağlı ürünler listesine eklenmiştir.

I.2.3.3. Sektördeki Denetim ve Destekler

- (118) Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelik ve Tarımda Kullanılan Organik, Mineral ve Mikrobiyal Kaynaklı Gübrelere Dair Yönetmelik kapsamında piyasaya arz edilecek ürünlere tescil belgesi verilmektedir. Ayrıca, gübrelerin ithalatta ilgili teknik düzenlemesine uygunluğu açısından denetimi 2018/5 sayılı Ürün Güvenliği ve Denetimi Tebliği çerçevesinde yapılmaktadır.
- (119) Gübrelerin Piyasa Gözetimi ve Denetimi Yönetmeliği gereği bu ürünlerin satışını yapmak isteyenler, şahıs/şirket kimlik bilgilerini ve işyeri teknik uygunluğunu gösteren "Gübre Dağıtıcı Belgesini" almak zorundadır. Denetimler, ürünlerin özelliklerinin, işaretlemelerinin ve ilgili teknik düzenlemelerine uygunluğunun kontrolü amacıyla yapılmaktadır.
- (120) Denetimlerde ürünlerin sağlık parametreleri, ağır metal içeriği, taklit veya taşış edilme durumu, bitki besin madde içeriği gibi niteliklerine ve belge kontrollerine bakılmaktadır. Denetimlerde teknik mevzuat, etiket kuralları ve güvensiz ürün konuları dikkate alınarak para cezası uygulanmaktadır. Teknik mevzuata uygun olmayan gübrelerin ilk etapta satışı durdurulmakta, para cezası verilmekte ve mevzuata uygun hale getirilmesi istenmektedir.
- (121) 1973 yılında yaşanan petrol krizi nedeniyle gübre fiyatlarında artış yaşanmış ve bunun sonucunda ilk defa destekleme uygulamalarına başlanmıştır. 1974-1986 yılları arasında gübre cinslerine göre belirlenen maktu miktarlar üzerinden destekleme yapılmıştır. 1994 yılında gübre fiyatlarının belirli oranlarda karşılanması uygulamasına geçilmiş, ancak, bu destekleme yöntemi de uygulamada yaşanan zorluklar ve yapılan usulsüzlüklerin kamuoyuna yansması nedeniyle 1997 yılında iptal edilmiştir. Bununla beraber, ekonomik şartlar ve diğer bazı sebeplerden dolayı 31.03.2002 tarihine kadar destekleme sistemi tasfiye edilmiştir.
- (122) 2001/2960 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2001 yılının Eylül ayında gübre desteklemesine son verilmiştir. Bu tarihten 2005'e kadar olan dört yıl boyunca gübreye devlet desteği verilmemiştir. 07.09.2005 tarih ve 25929 sayılı Resmi Gazete'de "Çiftçilere Kimyevi Gübre Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Karar"ın yayınlanması ile yeniden gübreye destek vermeye başlanmış ve desteklemeye konu olan tarım arazileri büyüklüğünün 500 dekarı geçemeyeceği de belirtilmiştir. 2009 yılı gübre desteği için 50 dekar üzerinde ekiliş alanına sahip üreticilere toprak analizi yaptırma koşulu getirilmiştir. Diğer yıllarda, 'alan bazlı tarımsal destekler' adı altında gübre desteklemesine devam edilmiştir.
- (123) 2003 yılının son çeyreğinden itibaren ise dünyada yaşanan fiyat artışlarından çiftçiyi korumak amacıyla Çiftçi Kayıt Sistemine kayıtlı olan çiftçilere alan bazlı ürün grubuna göre değişen miktarlarda 2003 yılından itibaren mazot, 2005 yılından itibaren de gübre ve toprak analizi desteği vermeye başlanmıştır. Çiftçilere toprak analizine dayalı

gübre kullanım bilinci kazandırmak ve toprak verimliliğini sürdürülebilir kılmak amacıyla ödemeler yapılmaya başlanmıştır.

I.2.3.4. Uluslararası İlişkiler ve Kuruluşlar

- (124) Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) adaylığının kabulü sonrasındaki süreç ile Türkiye tarım politikasında önemli değişiklikler olmuştur. Mevzuat uyumlaştırılması kapsamında, 2002 yılına kadar uygulanan ulusal mevzuat, bu tarihten sonra AB'nin gübrelerle ilgili direktiflerine uyumlu hale getirilmiştir. Bu amaçla, Tarımda Kullanılan Kimyevi Gübrelere Dair Yönetmelik 2002 yılında yayımlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır.
- (125) AB Ortak Tarım Politikasına uyum kapsamında 2009 yılında kimyevi gübrelerin doğru ve etkin kullanımını sağlamak ve toprak analizini teşvik etmek amacıyla 50 dekar ve üzeri tek parselde sahip olan üreticilerin kimyevi gübre desteklemesinden yararlanabilmesi, bu parsellerde toprak analizi yaptırması şartına bağlanmıştır.
- (126) Küresel çapta birçok sektör paydaşının yer aldığı Uluslararası Gübre Sanayi Birliği (International Fertilizer Industry Association-IFA) ise 1927 yılında Londra'da kurulan ve 84 ülkeden 540 üyesi bulunan kuruluş, dünya gübre sektörünü temsil eden tek kuruluş olma niteliğini haizdir. Üyeleri sadece gübre üreticilerinden oluşmayıp üyeleri arasında her çeşit gübre, gübre ham maddesi veya ara mamul üretimi yapan ya da bunların dağıtım faaliyetleriyle ilgilenen şirketlerin yanı sıra bilimsel araştırma enstitüleri ve eğitim kurumları da yer almaktadır. Üyelerinin yarısı gelişmekte olan ülkelerin temsilcilerinden oluşan IFA'nın merkezi Paris'tedir. IFA ayrıca, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile yakın işbirliği içinde çalışmalar yürütmektedir.

I.2.3.5. Türkiye Gübre Sektördeki Yapısal Sorunlar

Ham Maddede Dışa Bağımlılık

- (127) Gübre sektörünün en büyük sorunu gübre ham maddelerinin yurt dışından tedarik edilmesidir. Gübre üretiminde temel girdiler olan fosfat kayası ve doğal gaz gibi ham maddelerin temini çoğunlukla yurt dışından sağlanabilmektedir. Ülkemizde, gübrenin ana maddelerinden biri olan fosfatın tamamına yakını Mazıdağı, Mardin bölgesinde yer almaktadır. Türkiye'de ithal edilen ve üretilen fosfatın tamamına yakını gübre sanayisinde kullanılmaktadır. Ülke tüketimine yetmeyen fosfat kayası dünyada daha çok Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelere temin edilirken doğal gaz ise genellikle Rusya'dan temin edilmektedir.
- (128) Üreticiler açısından ham madde temini garantisinin sağlanması önem arz etmektedir. Ülkede ham madde ihtiyacının ithalat yoluyla karşılanmasının en önemli nedenlerinden biri, bu yöntemin ham maddeyi ülke içinde üretmekten daha ucuz olmasıdır. Bu durum, özellikle ham madde sahibi ülkelerin gübre üretimini kendilerinin yapmalarına imkan vererek bu ülkelerin rekabet açısından avantajlı konuma gelmelerini sağlamaktadır. Gübrenin tarım sektöründeki vazgeçilmez girdi özelliğini haiz olması nedeniyle de bu durum ham madde tedarikinde dışa bağımlı olan Türkiye gibi ülkeler bakımından önemli bir problem teşkil etmektedir.

Fiyat Belirsizliği

- (129) Ülkemizde, gübre fiyatlarının belirlenmesinde devletin herhangi bir müdahalesi bulunmamakta olup pazarda tamamen serbest piyasa koşulları geçerlidir. Gübre fiyatlarının belirlenmesinde rol oynayan en büyük maliyet kalemi olan ham madde fiyatları ise ham madde satıcısı ülkelerin korumacılık politikaları, politik ve ekonomik tutumları gibi unsurlardan etkilenmektedir. Dünya piyasalarındaki ham madde fiyatları ve döviz kurunda yaşanan değişiklikler ile ekonomik krizler ülkemizde gübre üretim

maliyetlerinin zaman içinde değişmesine neden olmaktadır. Yeni tarım alanlarının kullanıma açılması, tarım alanının niteliği ve tarım ürününe göre ihtiyaç duyulan gübre türünün değişmesi gibi nedenler arzın talebi karşılayamamasına neden olmaktadır. Arz yönlü bu açık, ülkemizde sürekli hale gelerek sağlıklı bir piyasa dengesi ve fiyat istikrarı oluşmasını engellemektedir.

I.2.3.6. Sektöre Yönelik Politikalar

- (130) Türkiye’de gübre tüketiminin ve yerli üretimin desteklenmesine yönelik politikalar 1961 yılında başlamıştır. 1961 yılından itibaren gübrenin fabrika çıkış fiyatı ve çiftçilerin ödeyeceği fiyatlar Devlet Planlama Teşkilatının tavsiyesiyle hükümet tarafından belirlenen kararnamelemlerle ilan edilmekteyken, 1973 yılından itibaren gübre tedarik ve dağıtımında iki kamu kuruluşu olan Türkiye Ziraat Donatım Kurumu (TDZK) ve Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ (TÜRK ŞEKER)’ye görev verilmiştir. 1970’li yılların başından bu yana devam eden destekleme uygulaması, gübre tüketiminin hızlı artışını sağlamıştır. Bu destek ile çiftçiler gübre kullanımının verimlilikte artış sağladığını gözlemleme imkânı bulmuştur.³³
- (131) 1974 yılında ise gübre sübvansiyonu başlamış, ancak yaşanan petrol krizi ham madde maliyetlerinde artışa sebebiyet vermiştir. Verimlilik artışı ve üretimin devamlılığı politikaları ile gübre fiyatları kriz sonrasında düşürülmüş ve 1979 yılına kadar sabit tutulmuştur. Yurt içi talebin üretim ile karşılanamaması yurt içi fiyatlara göre yüksek fiyatlı gübrenin ithalatını artırmış, oluşan bu fiyat farkı ise devlet tarafından sübvansiyonla karşılanmıştır.³⁴
- (132) 1986 yılında gübre tedarik, dağıtım, fiyat ve sübvansiyon sistemi tamamen değiştirilmiştir. Türkiye’de bitkisel üretim yapan gerçek ve tüzel kişilere bitkisel üretim amacıyla daha ucuz fiyatla gübre sağlanması ve destekleme ödemesi yapılmasına karar verilmiştir. Ek olarak, gübre tedarik ve dağıtım konusunda TDZK ve TÜRK ŞEKER’den farklı olarak Türkiye’de gübre fabrikalarının ve bunların pazarlama şirketlerinin temsilcilerinin Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ile Tarım Satış Kooperatiflerinde görev almaları sağlanarak sistem liberalize edilmiştir.³⁵
- (133) 1986’den sonra gübre sektöründe üretim, tedarik ve dağıtımda ağırlığı olan kamu, yerini özel sektöre bırakmıştır. 1986 yılına kadar gübre pazarlamasında kamu tekeli niteliğini haiz durumda olan TDZK, sektörün serbestleşmeye başlamasıyla birlikte 1998 yılından itibaren özelleştirilmeye başlanmıştır. Sektörde önemli yeri bulunan iki üretim birimi olan Türkiye Gübre Sanayi AŞ (TÜGSAŞ) ve İGSAŞ özelleştirilmiştir. Özelleştirme süreci 2005 yılında tamamlanarak kamunun üretici olarak sektördeki varlığı sona ermiştir.

³³ Kaplan, M., Aktaş, M., Güneş, A., Alpaslan, M., Sönmez, S., 2000. Türkiye Gübre Üretim ve Tüketiminin Değerlendirilmesi, Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak 2000, s. 881 – 900, Ankara.

³⁴ Yeni, R. ve C.Ö. Dölekoğlu. 2003. Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üretici Transferleri. Tarımsal Ekonomi

Araştırma Enstitüsü Yayın No:98. Ankara.

³⁵ Özdemir, Z. 2011. Türkiye’de Gübre Destekleme Uygulamaları DergiPark İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 47, Sayı 1-4.

(134) Öte yandan, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM) tarafından yayımlanan “Gübre Sektör Politika Belgesi 2018-2022³⁶”nde sektörde uygulanması planlanan politikalara ilişkin olarak yer alan tespitler;

- Ülkemiz için kimyasal, organik, biyoorganik, organomineral ve mikrobiyal gübreler için bir kanunun çıkarılması ve bunun sonucunda mevzuat eksikliği nedeniyle oluşan aksaklıkların giderilmesinin önem arz ettiği,
- Ülkemizde gübre tüketimi ile ilgili olarak; çiftçinin toprak analizi yaptırmaya yönlendirilmesinin ve bilinçli gübre kullanımının yaygınlaştırılmasının hem ekonomik açıdan hem de ekosistem açısından önemli olduğu, çiftçinin hangi gübreyi, hangi dozda, ne zaman, nereye ve nasıl uygulayacağı noktasında bilgiye ihtiyacı bulunduğu, çiftçinin gübre kullanımı noktasında ya geçmişten kalma alışkanlıklarla ya da çevredeki kimselerden öğrendikleriyle hareket ettiği gerekçesiyle çiftçilere toprak ve yaprak analizlerine göre gübreleme yapılmasının öğretilmesinin öncelikli bir önem teşkil ettiği, usulüne uygun toprak numunesi alma ve laboratuvara gönderme işlemlerinin yürütülmesi ve takip edilmesi, gübreleme konusunda teknik desteğin sağlanması ve modern alet ve ekipmanların kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla gübreler ve gübreleme konusunda kooperatif ve/veya benzeri yapıların kurulmasının yararlı olabileceği,
- Kontrolsüz gübre kullanımının yanında yanlış veya güvenilirliğini yitirmiş bilgilere dayanılarak bazı gübrelerin gerekli olduğu halde kullanılmadığı, örneğin “Türkiye topraklarının potasyum açısından zengin olduğu” ifadesine dayanılarak hala bazı bölgelerde potasyumlu gübrelerin genellikle gübreleme programlarına dahil edilmediği, ancak aradan geçen zaman içinde toprağın besin maddeleri dengesinde çok ciddi değişimler yaşanmış olabileceği, güncel bilgiler doğrultusunda gübreleme programlarının hazırlanması ve gerekli ise potasyumlu gübrelerin yanında diğer bitki besin maddelerini içeren gübrelere de gübreleme programında yer verilmesi gerektiği,
- Yerli gübre sektörünün, etkin dış ticaret politikalarıyla dünyada gübre sektöründe rekabeti bozucu uygulamalar gerçekleştiren ülkelere karşı korunması gerektiği,
- Sulama tipine göre gübre etkinliklerinin arttığı, bununla birlikte etkin sulama teknikleri ile tarımsal ürünlerin veriminin, kalitesinin ve raf ömrünün de arttığına yapılan çalışmalarla ortaya konulduğu, gübre teşvikleri planlanırken sulama ve tarımsal üretime destek olacak diğer sistemlerin belirlenmesinin de önemli olduğu, inovatif gübre üretimiyle ilgili tesis ve makinaların stratejik yatırımlar olarak geliştirilmesinin gübre ithalatını azaltıp ihracatını artıracığının düşünüldüğü,
- Sektör ile ilgili veri noksanlığının, dağınıklığının ve yetersizliğinin sektör ile ilgili durum değerlendirmesi yapmada ve politika geliştirmede önemli bir engel olarak öne çıktığı, sektörün tüm ithalat, üretici lisanslarının, ihracat izinlerinin ve tescil belgelerinin Bakanlık tarafından verildiği, yasal düzenlemelerin ve kurumlar nezdinde gerçekleştirilen çevrim içi işlemlerin tek bir çatı altında toplanarak, sektörel veri tabanı oluşturulmasının gerektiği, tüm istatistiklerin toplanacağı bir sistemin oluşturulmasının birçok konuda kolaylık sağlayacağı,
- Geniş tarım kesimini ilgilendiren gübre sanayicilerine çeşitli olanaklar tanınması gerektiği, böylece ülkemizin azotlu gübre üretimindeki yüksek maliyetleri aşağıya çekme şansına sahip olacağı, doğal gaz fiyatlarında gerekli düzenlemeler yapılarak,

³⁶ “Gübre Sektör Politika Belgesi 2018-2022”, TAGEM Arge & İnovasyon, 2018, <https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/G%C3%BCbre%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202018-2022.pdf>.

Türkiye’de gübre tüketiminin yerli üretimle daha fazla karşılanabilir duruma getirilebileceği,

- Organik gübre kullanımının yaygınlaştırılmasının önemli bir husus olduğu, ülke topraklarımızın çok büyük bir kısmının organik madde içeriğinin düşük olması nedeniyle organik kökenli gübrelerin öneminin daha da arttığı, bitkisel üretimde başarılı olmanın en önemli koşullarından birinin toprakların organik madde içeriğinin korunması ve de imkânlar el verdiğince artırılması olduğu, bu sebeple organik gübrelerin gübre değerini yitirmeden tarım topraklarına uygulanmasının gerektiği,
- Organik kökenli atıkların ciddi bir organik madde kaynağı olmanın ötesinde içermiş oldukları kimi bitki besin maddeleri yönünden de önemli bir potansiyele sahip olduğu, bu materyallerin geri kazanımı ile hem topraklarımızın organik madde içeriğinin artırılacağı hem de geri kazanımın bitki besin maddesi yönünden fayda sağlaması yoluyla verim artışının sağlanacağı, ahır gübresi, yeşil gübre, kompost gibi bitkisel veya hayvansal kaynaklı organik gübrelerin tarımsal üretimde kullanılmasının ve son yıllarda kimyasal gübrelere alternatif olarak sunulan organomineral gübrelerin üretimi ve kullanımı konusunda çalışmalar yapılmasının önem arz ettiği,
- Gübre ithalatında devlet denetiminin artırılması, standart dışı ürünlerin iç pazara girişinin önüne geçilmesi, gübre ana girdilerinden biri olan doğal gaz hakkında gübre üreticileri için gerekli fiyat düzenlemelerinin yapılması gerektiği

şeklinde ifade edilmektedir.

(135) TAGEM tarafından gübre sektöründe mevcut sorunlara yönelik olarak;

- Organik gübre kullanımındaki yetersizlik konusunda organik-organomineral gübre kullanımına destek verildiği, ayrıca TAGEM Ar-Ge destek programı kapsamında üniversiteler, özel sektör ve STK'lara ait Ar-Ge projelerinin desteklenmesi,
- Kimyasal gübrelerde yeterli ve kaliteli ham madde olmaması konusunda Avrupa Yeşil Mutabakat Eylem Planı kapsamında Teknolojik Dönüşüm Gelişim İhtisas Çalışma Grubu yeşil büyüme teknoloji yol haritası çalışmaları kapsamında kimyasallar ve gübre konusunda da çalışmalar yürütüldüğü,
- Yurt içi üretimde kullanılabilecek organik ham madde kaynaklarının kalite sorunu konusunda Organik Atık ve Artık Yönetimi Ulusal Projesi kapsamında farklı bölgelerde 24 proje tamamlandığı, 19 adet proje devam ettiği, Tarım ve Orman Şurası kapsamında “sıfır atık hedefine ulaşmak için atıkların değerlendirilmesine yönelik Ar-Ge projelerinin desteklenmesi” eyleminin TAGEM tarafından koordine edildiği,
- Kamu-özel sektör Ar-Ge projelerinde ortak çalışmanın yeterli olmaması sorunu konusunda TAGEM Ar-Ge destek programı kapsamında her yıl açılan çağrı başlıkları kapsamında üniversiteler, özel sektör ve STK'lara ait Ar-Ge projelerinin desteklenmesi,
- Toprak analizi sonuçlarına dayalı dengeli ve doğru gübrelemenin yapılmaması sorunu konusunda toprak analiz desteği verildiği, TAGEM Araştırma Enstitülerinden 22 Araştırma Enstitüsünün toprak analizi yapma yetkisine sahip olduğu, özel laboratuvarların denetlenmesi ve toprak analizleri konusunda eğitim çalışmalarının yürütüldüğü

ifade edilmektedir.

I.3. İlgili Pazar

I.3.1. İlgili Ürün Pazarı³⁷

- (136) I.2.1. numaralı başlıkta detaylı olarak ele alındığı üzere gübreler temelde; organik, mikrobiyal, organomineral ve kimyasal olarak dört ana gruba ayrılmaktadır. Bununla birlikte, kimyasal gübreler, bitkilerin besin ihtiyacını karşılamak amacıyla mevsimsel olarak kullanılan, tarımsal üretimde tek başına %40-50 verim artışı sağlayabilen ve gübre grupları içinde en çok kullanılan tarım girdileridir.³⁸ Ayrıca kimyasal gübreler, yüksek miktarda bitki besin maddesi içerdiği ve suda kolay çözüldüğü için diğer gübre türlerinden farklılaşmaktadır. İşbu dosya kapsamında yer alan değerlendirmeler soruşturma tarafı teşebbüslerin temel faaliyet alanlarının kimyasal gübre olması sebebiyle kimyasal gübre grubu üzerinden yapılacaktır.
- (137) I.2.1. numaralı başlıkta da değinildiği üzere, kimyevi gübreler; tek besinli ve çok besinli olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Tek besinli gübreler; içerisinde bitki besin maddelerinden azot (N), fosfor (P) veya potasyum (K) elementlerinden yalnızca birisini içeren gübrelerdir. Tek besinli gübrelere örnek olarak %46 azot içeren ÜRE gübresi, %26 azot içeren CAN gübresi ve %21 azot içeren AS gübresi verilebilir. Azotlu gübreler, özellikle buğday ve meyvede ilkbahar döneminde; mısır, pamuk, ayçiçeği ve sebzelerde ise yaz döneminde kullanılmaktadır. Kompoze gübreler ise, bahsedilen bu elementlerden, ikisini veya üçünü bulandıran gübrelerdir. Örnek olarak, DAP gübresi %18 azot ve %46 fosfor; 15.15.15 gübresi ise %15 azot, %15 fosfor ve %15 potasyum, NP (20.20.0) gübresi ise %20 azot ve %20 fosfat içermekte olup kompoze-çok besinli gübreler arasında yer almaktadır. Kompoze gübreler; hububatlarda sonbahar döneminde, meyvelerde sonbahar ve erken ilkbahar döneminde, pamuk, ayçiçeği, mısır ve yazlık sebzelerde ise ilkbahar döneminde kullanılmaktadır.
- (138) Dosya kapsamında ilgili ürün pazarına yönelik yapılacak tespit ve değerlendirmeler bakımından sözü geçen gübre türleri arasında gerek talep gerek arz yönünden ikame edilebilirliğin ortaya koyulması gerekmektedir.

Arz ve Talep Yönünden İkame Edilebilirlik

A. Tek Besinli Gübrelerin Kendi Aralarındaki İkame İlişkisi

- (139) 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı Kurul kararında da aktarıldığı üzere; tarımsal faaliyetlerde; yetiştirilecek bitki çeşitleri, yapılan laboratuvar ve toprak analizleri sonucunda ortaya çıkan toprağın besin gereksinimi ve bölgenin iklimi gibi unsurlar kullanılacak gübre türünü belirlemektedir. Bu kapsamda tek besinli gübreler içerdikleri farklı elementlerden dolayı, kullanım alanları ve kullanım zamanları açısından her bir element türü için farklılaşmaktadır. Azotlu gübreler bitkinin üst gövde gelişimi için kullanılırken potasyumlu gübreler dayanıklılık, fosforlu gübreler de üreme organları üzerinde etkilidir. Öte yandan tek besinli gübreler üretimlerinde kullanılan ham maddeler açısından da farklılaşmaktadır. Azot elementli gübreler için temel ham madde doğal gaz, fosforlu gübreler için fosfat kayası ve potasyumlu gübreler için potasyum tuzlarıdır.
- (140) İngiltere Rekabet Otoritesinin (Competition & Markets Authority) *Origin/Bunn* kararında, tek besinli gübre türleri arasındaki ikame ilişkisinin ortaya koyulması amacıyla gerçekleştirilen hipotetik monopol testinde, gübre üreticisi şirketlerin

³⁷ Söz konusu başlık altında aktarılan bilgiler, teşebbüslerden gelen cevabi yazılar ve Kurulun söz konusu sektöre dair daha önceki kararlarından edinilen bilgiler ışığında derlenmiştir.

³⁸ Kurulun 24.01.2008 tarih ve 08-08/82-24 sayılı kararı.

müşterilerine, ayrı ayrı tek besin içeren her bir gübre türünün fiyatındaki %5'lik artış karşısında nasıl bir tepki verecekleri sorulmuştur.³⁹ Çoğunluk, yeni fiyattan almaya devam edeceğini veya alımı tamamen keseceğini belirtirken, hiçbir müşteri fiyat artışı sonucunda başka bir tek besinli gübreye geçeceğini belirtmemiştir.

- (141) Ülkemizde azotlu gübrelerin fiyat, kullanılan bitki çeşidi, iklim koşulları vb. faktörlere bağlı olarak bazen birbiri yerine ikame olarak kullanılabilirdiği, bu bağlamda, yağışın az olduğu bölgelerde dönemsel iklim şartları, gübre çeşitleri arasındaki satış fiyatları farkının az veya çok olması vs. gibi sebeplerle ÜRE %46 ve AS %21 gübrelerinin birbiri yerine tercih edilebildiği, yağışın fazla olduğu Karadeniz gibi bölgelerde ise tercih edilen gübrenin, çoğunlukla CAN %26 olduğu söylenebilmektedir. Dahası, çiftçiler tarafından üst gübresi olarak kullanılan ÜRE, AS, CAN gibi azotlu gübrelerin, azot içeriklerinin dikkate alınması suretiyle birbirleri yerine ikame olabildiği, azotlu gübre cinsi tercihinde toprak yapısının, iklimsel şartların ve bitkilerin azot ihtiyacının da belirleyici olduğu görülmektedir. İlaveten, söz konusu üç ürünün ilgili sezonda kullanımında talep ikamesi bakımından en önemli faktörün ise fiyat olduğu aktarılmaktadır.
- (142) Öte yandan, tek besinli gübre türlerinin üretim süreçlerinin kendi aralarında farklılıklar içermesinin bu türler arasındaki arz esnekliğini zayıflattığı görülmekte, bu bağlamda örneğin, yalnızca azotlu gübre üreten bir işletmenin fosforlu gübre üretmeye başlaması için yeni bir üretim tesisi kurulması gerekmektedir. Dolayısıyla, farklı tek besinli gübrelerin gerektirdiği ham maddelerin, tesis ve üretim teknolojisi gibi unsurların farklılaşması, farklı elementleri içeren gübreler arasında bir arz ikamesi ilişkisinin olmadığını gösterir niteliktedir.

B. Kompoze Gübrelerin Kendi Aralarındaki İkame İlişkisi

- (143) Yukarıda da ifade edildiği üzere kompoze gübreler, bitki besin maddelerinden azot, fosfor ve potasyumdan ikisini veya üçünü farklı kombinasyonlarda içeren gübre türleridir. Bu gübre çeşitleri üretilirken kullanılan ham maddelerin değişmemesi, sadece gübredeki azot, fosfor ve potasyum oranlarının değişmesi nedeniyle bu ürünlerin büyük ölçüde tüketici ve üretici açısından ikame edilebilir olduğu söylenebilmektedir. İlaveten, kompoze gübrelerin gerekli durumlarda (fiyat, bitki çeşidinin birlikte kullanıma elverişli olması vb.) kendi içerisinde birbiri yerine kullanılabilirdiği bilinmektedir.

C. Tek Besinli Gübreler ile Kompoze Gübreler Arasındaki İkame İlişkisi

- (144) Dosya kapsamında yukarıda yer verilen bilgiler ışığında, çiftçilerin ihtiyacını karşılama noktasında tek besinli ve kompoze gübrelerin birbirlerinden farklılaştığı söylenebilecektir. Zira İngiltere Rekabet Otoritesinin (Competition & Markets Authority) sektörde gerçekleştirdiği fiyat analizlerinde de bu iki gübre kategorisinin ürünlerin kullanım amaçlarının, fiyatlarının değişkenlik gösterdiği dolayısıyla çiftçilerin bu iki kategori arası esnek bir şekilde geçiş yapmadığı, anlaşılmıştır.⁴⁰
- (145) EGE GÜBRE tarafından gönderilen cevabi yazı kapsamında, 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı Kurul Kararına da atıfta bulunularak gübrenin talebinin, kullanılacağı mahsulün ekim zamanına göre mevsimsel olarak değiştiği, dahası çiftçinin talebine göre bayilerin ve teşebbüslerin gübre üretimini ve satışını mevsimsel talebe göre şekillendirdiği, bu bağlamda gübre üretiminde belirleyici unsur olarak gübrenin

³⁹ Örneğin, yalnızca azot elementini içeren ÜRE'nin fiyatı değişmezken, sadece fosfat içeren triple süper fosfatın (TSP) fiyatında %5 artış gerçekleşmesi durumu.

⁴⁰ CMA'nın *Origin/Bunn* Kararı (<https://www.gov.uk/cma-cases/origin-uk-operations-bunn-fertiliser-merger-inquiry> / Erişim Tarihi 29.07.2021).

kullanılacağı ürünün ön plana çıktığı ifade edilmektedir. Örneğin; buğday, arpa, nohut, bezelye, yulaf, çavdar, çeltik, ayçiçeği, pamuk, mısır vb. ürünler için gübreleme, ilk önce taban gübresi olan kompoze gübrelerle başlamakta; meyve ve sebzelerde ise mart, nisan, mayıs aylarında yoğun olarak 15-15-15 ve 15-15-15 ZN ve DAP (18.46.0) gübresi kullanılmaktadır. Bitkiler boy yaptıktan sonra üst gübreye (ÜRE (%46), amonyum sülfat (%21), CAN (%26)) geçilmektedir. Bu bilgiler çerçevesinde, çiftçinin gübre seçiminin bölgesel ve iklimsel koşullara göre aylık, yıllık olarak değişkenlik gösterdiği, dolayısıyla farklı gübre kategorileri arasında geçişliliğin bu koşullardan etkilendiği görülmektedir.

- (146) Tek besinli gübrelerin üretimi için gerekli tesis, ekipman ve üretim teknolojisi tek başına kompoze gübreleri üretmek için yeterli olmamakta, tek besinli gübre üreten işletmelerin kompoze gübre üretimine geçmesi yeni yatırım ve ham madde temini gerektirmektedir. Bu kapsamda sadece tek besinli gübre üreten bir şirketin kompoze gübre üretmesi için yüksek miktarda yatırım yapması ve buna bağlı maliyetlere katlanması gerektiğinden, ilgili gübre kategorileri açısından üretim aşamasında geçişlerin görülme olasılığının zayıf olduğu söylenebilmektedir.
- (147) Sonuç olarak, mevcut dosya kapsamında ilgili ürün pazarları; “azotlu gübre çeşitleri”, “fosforlu gübre çeşitleri”, “potasyumlu gübre çeşitleri”, “kompoze gübre çeşitleri” olarak belirlenebilecekse de İlgili Pazarın Tanımlanmasına İlişkin Kılavuz’un 20. paragrafında yer alan “*inceleme konusu işlem, gerek ürün gerekse de coğrafi açıdan olası alternatif pazar tanımları çerçevesinde rekabet açısından endişeler yaratmıyor ya da alternatif tüm dikkate alınarak tanımlar açısından rekabeti bozucu bir etki söz konusu oluyorsa pazar tanımı yapılmayabilir.*” açıklaması göz önünde bulundurularak ilgili ürün pazarı tanımlanmamıştır.

I.3.2. İlgili Coğrafi Pazar

- (148) Gübre ithalatçıları, üreticileri ve dağıtıcıları satış ve dağıtım faaliyetlerini ülke genelinde gerçekleştirmekte ve bu kapsamda coğrafi pazar tanımını etkileyecek bölgesel nitelikte farklılıklar bulunmamaktadır. Anılan nedenlerle, İlgili Pazarın Tanımlanmasına İlişkin Kılavuz’un 20. paragrafında yer alan “*inceleme konusu işlem, gerek ürün gerekse de coğrafi açıdan olası alternatif pazar tanımları çerçevesinde rekabet açısından endişeler yaratmıyor ya da alternatif tüm dikkate alınarak tanımlar açısından rekabeti bozucu bir etki söz konusu oluyorsa pazar tanımı yapılmayabilir.*” açıklaması göz önünde bulundurularak ilgili coğrafi pazar tanımlanmamıştır.

I.4. Sektöre Yönelik Geçmiş Tarihli Rekabet Kurulu Kararları

- (149) Kimyevi gübre sektörü geçmiş tarihlerde de Kurul incelemelerine konu olmuştur. Çoğunlukla üreticiler seviyesinde fiyat belirlenmesi ve pazar paylaşılması iddialarının değerlendirildiği önaraştırma ve soruşturma kararlarına ilişkin özetlere aşağıda yer verilmektedir.

I.4.1. Önaraştırma Kararları

• 25.06.2014 tarihli ve 14-22/430-194 sayılı Kurul kararı

- (150) Gizlilik talepli başvuru üzerine, dosya kapsamında gübre sektöründe faaliyet gösteren BAGFAŞ, İGSAŞ, TOROS ve GEMLİK’in gübre fiyatlarını birlikte belirleyerek 4054 sayılı Kanun’u ihlal ettikleri iddiası ele alınmıştır.
- (151) Başvuruda temel olarak, kimyasal gübrelerin fiyatlarının özellikle kullanım dönemlerinde, %30-40’a varan; azot, ÜRE ve DAP gübrelerinde ise %50’ye varan fiyat artışlarına dikkat çekilmiştir. Yerinde incelemelerde tarafların rekabeti engelleme,

sınırlama veya kısıtlama amacı yahut etkisine sahip bir uzlaşma içinde olduklarına dair herhangi bir belge elde edilmemiştir. Bununla birlikte, ilgili dosya kapsamında yapılan iktisadi çalışmalardaki sonuçlar da başvuru muhtevsındaki iddiaları desteklememiştir. Bu çerçevede şikâyetin reddi ile soruşturma açılmasına gerek olmadığına karar verilmiştir.

• **16.04.2020 tarihli ve 20-20/266-127 sayılı Kurul kararı**

- (152) Sektörde faaliyet gösteren GEMLİK, TOROS ve Doktor Tarsa Tarım San. ve Tic. AŞ tarafından Kuruma yapılan başvuru üzerine Gübre Takip Sistemi (GTS) ile ilgili tüm iş ve işlemleri münhasıran yürüten Duygu Havacılık Savunma Sanayi Ticaret AŞ (DUYGU HAVACILIK)'nin aşırı fiyat, sözleşme yapmanın reddi ve ayrımcılık uygulamaları ile hâkim durumunu kötüye kullandığı iddiası ele alınmıştır.
- (153) Dosya kapsamında; DUYGU HAVACILIK'ın GTS sözleşmesi uyarınca Bakanlık tarafından belirlenen fiyatları uyguladığı, fiyatlama kararlarının Bakanlık uhdesinde oluşturulan komisyon marifetiyle belirlendiği, yapılan incelemelerde ayrımcılık uygulamasına ilişkin olarak iddiaların somut delillerle desteklenmediği, ayrımcılık yapıldığına dair herhangi bir bilgi, belge ya da bulgu elde edilemediği, yapılan incelemeler ve Kurul içtihadı doğrultusunda DUYGU HAVACILIK'ın tedarik sağlamayı kesmesinin haklı gerekçeleri bulunduğu, dolayısıyla sözleşme yapmanın reddi ihlalinden bahsedilemeyeceği, sonuç olarak düzenlenen rapora ve incelenen dosya kapsamına göre şikâyetin reddi ile soruşturma açılmamasına karar verilmiştir.
- (154) TOROS tarafından açılan iptal davası, Ankara 23. İdare Mahkemesinin 25.02.2021 tarihli, 2020/1365 E. ve 2021/353 K. sayılı kararı ile reddedilmiştir. Tarafın istinaf başvurusu da Ankara Bölge İdare Mahkemesi 8. İdari Dava Dairesinin 2021/871 E. ve 2022/561 K. sayılı kararı ile reddedilmiştir.

I.4.2. Soruşturma Kararları

• **08.02.2002 tarihli ve 02-07/57-26 sayılı Kurul kararı**

- (155) Gübre Üreticileri Derneği (GÜDER), Toros Gübre ve Kimya Endüstrisi AŞ⁴¹, BAGFAŞ, EGE GÜBRE, Türkiye Gübre Sanayi AŞ (TÜGSAŞ), İGSAŞ ve GÜBRET AŞ'ın taraf olduğu soruşturmada, gübre üreticisi firmaların 28.02.2000 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2000/93 sayılı Bakanlar Kurulu kararına karşı çıktıkları, gübre satışlarını durdurdukları ve anılan teşebbüslerin gizli anlaşma ve müşterek hareket ile tekelleşme sürecine girdikleri öne sürülmüştür.
- (156) Yine gübre üreticisi olan altı kuruluşun GÜDER bünyesinde bir araya gelerek fiyat anlaşmaları yaptıkları, yapacakları zam oranlarını kararlaştırdıkları, ekonomik gerekçelerle açıklanamayacak kadar yüksek oranlarda zam yaptıkları, açılan ihalelere anlaşarak katıldıkları ve rekabet etmekten kaçındıkları iddia edilmiştir.
- (157) Soruşturmanın sonunda;
- TOROS, BAGFAŞ, EGE GÜBRE, GÜBRET AŞ, İGSAŞ ve TÜGSAŞ'ın, gübre satış fiyatlarını anlaşarak tespit etmek suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiklerine, bu nedenle anılan teşebbüslere idari para cezası verilmesine,

⁴¹ TOROS'un eski ticaret unvanıdır. 09.11.2005 tarih ve 6427 sayılı Resmi Gazete, https://www.ticaretsicil.gov.tr/tmp_gazete/41412b19-bdb9-11e9-87ce-54171cd56113.pdf, Erişim Tarihi: 30.05.2022.

- Katıldıkları fiyat tespiti anlaşmalarını süresi içinde Kuruma bildirmeyen teşebbüslerin yönetim organlarında görev alan kişilere de para cezası uygulanmasına,
- Anılan teşebbüslerin gerçekleştirilen toplu gübre alım ihalelerinde uyumlu eylem halinde belli bölgeleri ve dolayısıyla bu bölgelerde tedarik edilen miktarları paylaşmak suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiklerine,
- Toplu gübre alım ihalelerinde uyumlu eylem halinde bölge ve miktar paylaşımlarını süresi içinde bildirmeyen teşebbüslerin yönetim organlarında görev alan kişilere de para cezası uygulanmasına,
- TOROS, BAGFAŞ, EGE, İGSAŞ ve TÜGSAŞ'ın; Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'nin 1999 Sonbahar İhalesine uyumlu eylem halinde girmemek suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiklerine,
- TOROS, BAGFAŞ, EGE, GÜBRETAS, İGSAŞ ve TÜGSAŞ'ın; 1998 yılında, rakip konumundaki ithalatçı kuruluşların faaliyetlerini zorlaştırmaya yönelik olarak anlaşmak suretiyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiklerine ve anılan teşebbüslere idari para cezası uygulanmasına

karar verilmiştir.

- (158) Anılan Kurul kararı, Danıştay 13. Dairesinin kararları ile soruşturma heyeti başkanı olan Kurul üyesinin nihai karar toplantısına katılarak oy kullanmasının hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle EGE GÜBRE, İGSAŞ, BAGFAŞ ve GÜBRETAS bakımından iptal edilmiştir.⁴² Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler ışığında yeniden düzenlenen dosya, 05.01.2006 tarihli Kurul toplantısında görüşülmüş ve 06-02/45-7 sayılı ile anılan teşebbüslerin gübre satış fiyatları bakımından rakipleriyle anlaşma içerisinde olduğuna, toplu gübre alım ihalelerinde belli bölgeleri ve dolayısıyla bu bölgelerde tedarik edilen miktarları paylaşmaları nedeniyle EGE GÜBRE, İGSAŞ, BAGFAŞ ve GÜBRETAS unvanlı teşebbüslerin 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiklerine ve anılan teşebbüslere idari para cezası uygulanmasına karar verilmiştir.⁴³
- (159) 2002 yılında sonuçlandırılan soruşturma kapsamındaki diğer iki teşebbüs olan TOROS ve TÜGSAŞ bakımından da Danıştay 13. Dairesi tarafından sırasıyla 28.03.2006 tarih, 2005/5701 E., 2006/1554 K. sayılı ve 28.02.2006 tarih ve 2005/5669 E., 2006/1226 K. sayılı ile aynı gerekçe ile Kurul kararının iptaline karar kılınmıştır.
- (160) Kurul tarafından 26.07.2007 tarih ve 07-62/738-266 sayılı karar ile dosya TOROS ve TÜGSAŞ bakımından yeniden ele alınmıştır. Kurul, bir önceki kararda ifade edilen gerekçe ile TOROS ve TÜGSAŞ'ın da 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiğine; TOROS hakkında idari para cezası uygulanmasına, TÜGSAŞ hakkında ise şirketin bağlı ortaklıkları olan üç teşebbüsün özelleştirme sonucunda elden çıkarıldığı ve daha sonra Özelleştirme İdaresi Başkanlığının 22.08.2005 tarih ve 1225 sayılı oluruna istinaden Sümer Holding AŞ ile birleştirildiği, dolayısıyla TÜGSAŞ'ın tüzel kişiliği sona erdiği dikkate alınarak teşebbüse idari para cezası uygulanamayacağına karar verilmiştir.
- (161) Ancak anılan Kurul kararı, gerekçeli kararın "*İnceleme ve Değerlendirme*" bölümünde TOROS'a ait tespit ve deliller gösterilmekle birlikte, "*Gerekçe ve Hukuki Dayanak*" başlıklı bölümünde, diğer teşebbüslerin eylemlerine yer verilmesine rağmen,

⁴² Adı geçen teşebbüsler bakımından sırasıyla; Danıştay 13. Dairesinin 15.11.2005 tarih ve 2005/5653 E., 2005/5496 K. sayılı, 15.11.2005 tarih ve 2005/5721 E., 2005/5517 K. sayılı, 15.11.2005 tarih ve 2005/7387 E., 2005/5502 K. sayılı ve 21.09.2005 tarih ve 2005/5163 E., 2005/4385 K. sayılı kararları.

⁴³ Taraflarca açılan davalar sonucunda 05.01.2006 tarih ve 06-02/45-7 sayılı Kurul kararı kesinleşmiştir.

TOROS'un eylemleri konusunda hiçbir bilgi ve açıklama bulunmadığı gerekçesiyle, Danıştay 13. Dairesi tarafından 30.11.2010 tarih ve 2007/16096 E. 2010/8161 K. sayılı kararlar iptal edilmiştir.

- (162) Bunun üzerine, TOROS bakımından dosya tekrar ele alınmış ve 19.01.2011 tarih ve 11-04/64-26 sayılı ile yine aynı gerekçe çerçevesinde teşebbüsün 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiğine ve teşebbüse idari para cezası uygulanmasına karar verilmiştir. Ancak, aynı zamanda Kurulun TOROS hakkındaki bir önceki -26.07.2007 tarih ve 07-62/738-266 sayılı- kararına ilişkin olarak Danıştay 13. Dairesi tarafından alınan iptal kararının da temyizi üzerine Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (İDDK)'nın 25.02.2013 tarih ve 2011/552 E. 2013/655 K. sayılı kararı ile, Danıştay 13. Dairesi tarafından verilen karar TOROS'un rekabeti ihlal edici davranışta bulunduğu dair yeterli bilgi ve belgelere dosya kapsamında yer verilmemesi gerekçesi ile bozulmuş ve karar kesinleşmiştir.
- (163) Kurulun 19.01.2011 tarih ve 11-04/64-26 sayılı kararına ilişkin olarak TOROS'un açtığı dava sonucunda, Danıştay 13. Dairesince, İDDK kararı ile dava konusu işlemin sebep unsurunun ortadan kaldırılması nedeniyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir.

• **26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı Kurul kararı**

- (164) Sektöre yönelik yakın zamanda gerçekleştirilen son soruşturma kapsamında BAGFAŞ, EGE GÜBRE, GEMLİK, GÜBRETAS, İGSAŞ ve TOROS'un 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal edip etmedikleri konusu ele alınmıştır. Sektördeki fiyat artışlarına istinaden resen başlatılan soruşturma kapsamında;
- Pazarda az sayıda büyük oyuncunun yer alması ve ürünün homojen niteliği dolayısıyla oligopolistik pazar yapısının bulunduğu,
  - Fiyatı etkileyen en önemli faktörlerin; yurt dışı fiyatlar, döviz kuru, maliyetler ve rakipler tarafından uygulanan fiyatlar olduğu,
  - Pazarda ham maddeye ve ithalata yüksek ölçüde bağımlılığın bulunduğu,
  - Düzenli aralıklarla fiyat sirkülerinin yayımlanmasının, münhasır olmayan bayilik sistemiyle çalışılmasının, benzer oyuncuların gerçekleşen ithalatın varlığının, uluslararası yayınlar kanalıyla dünya gübre fiyatlarının ve hangi oyuncunun ne kadarlık alış veya satış yaptığına ilişkin bilgilerin rahatlıkla öğrenilebilmesinin ve gübre sağlayıcılarının çoğunlukla aynı limanı veya liman bölgesindeki aynı depoları kullanmalarının pazarda şeffaflık yarattığı

tespitinde bulunulmuştur. İlaveten, önaraştırma ve soruşturma döneminde yapılan yerinde incelemelerde gübre fiyatlarının birlikte tespit edildiğine ilişkin herhangi bir belge veya bilgiye ulaşılmamıştır. Bununla birlikte, yapılan iktisadi çalışmalar neticesindeki bulguların ihlal tespiti bakımından yeterli olmadığı belirtilerek adı geçen teşebbüslere idari para cezası uygulanmasına gerek olmadığına karar verilmiştir.

I.5. Yerinde İncelemede Elde Edilen Belgeler⁴⁴

- (165) Dosya kapsamında 07.07.2021, 09.07.2021, 18.08.2021, 20.08.2021 ve 15.02.2022 tarihlerinde BAGFAŞ, EGE GÜBRE, GÜBRETAS, İGSAŞ, TOROS ve GEMLİK'te yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Yerinde incelemeler kapsamında elde edilen belgelerden delil niteliği taşıyanlarına aşağıdaki alt başlıklarda yer verilmektedir.

⁴⁴ Yazışmalardan alıntılanan ifadeler aslına uygun olarak işlenmiş, belgelerde herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

- (166) **Delil 1:** BAGFAŞ Kıdemli Genel Müdür Yardımcısı (.....)'in bilgisayarından elde edilen ve BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) tarafından Murahhas Aza Sekreterliği (Bandırma) ve Murahhas Aza Sekreterliği (İstanbul)'a gönderilen 07.07.2021 tarihli "Sektör Fiyatları" başlıklı e-posta iletilisinde rakiplerin 07.07.2021 tarihli fiyatları gübre çeşitlerine göre ayrı ayrı olmak üzere yer almaktadır. E-posta iletilisinde fiyatlar; fabrikadan uygulanan fiyatlar, İç Anadolu Bölgesi, Çukurova/GAP Bölgesi, Trakya/Marmara Bölgesi fiyatları ve liman fiyatları olarak ayrıştırılarak sunulmuştur. BAGFAŞ Kıdemli Genel Müdür Yardımcısı (.....)'in bilgisayarından alınan 06.01.2020, 07.01.2020, 06.07.2021 tarihli e-postalar da aynı içerikli olup belgeler rakiplerin e-postasının gönderildiği tarihe ilişkin fiyat bilgilerini içermektedir.
- (167) **Delil 2:** BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....)'in mobil cihazından elde edilen, BAGFAŞ Çukurova Bölge Müdürü (.....) ile BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) arasında 05.02.2021 tarihinde geçen WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) (05.02.2021, 11:19):

Abi dap 3600 oldu

Başka bir değişiklik yok toros da

Sektörü Atacam kg ye⁴⁵

3550 yazıyor sende öyle atmayım

BAGFAŞ Çukurova Bölge Müdürü (.....) (05.02.2021, 11:20):

Şimdi sordum Toros s aynı dediler

(iletildi)⁴⁶ İyi günler

Bizim aynı

Başka bir şeyde gelmesi

Gelmedi

BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) (05.02.2021, 11:21):

Abi 2 gün önce değişmiş

Çukurova da

Dap fiyatı

BAGFAŞ Çukurova Bölge Müdürü (.....) (05.02.2021, 11:22):

Torosun elemanı yazdı

Ok değiştir o zaman

- (168) **Delil 3:** BAGFAŞ Bölge Satış Temsilcisi (.....)'nın mobil cihazından elde edilen, BAGFAŞ Bölge Satış Temsilcisi (.....) ile BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....)⁴⁷ arasında 24.05.2021 tarihinde geçen WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) (24.05.2021, 10:31):

(.....) Günaydın ,

BAGFAŞ Bölge Satış Temsilcisi (.....) (24.05.2021, 10:31):

Günaydın (.....)

BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) (24.05.2021, 10:31):

Ege gübre fiyatını hangi bayiden aldın

BAGFAŞ Bölge Satış Temsilcisi (.....) (24.05.2021, 10:33):

(.....) Beyin her zaman aldığı bir yetkiliden alıyorum

BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) (24.05.2021, 10:33):

Kim ?

⁴⁵ Delil 1'de yer alan ifadeler/bilgiler ışığında "sektör" ifadesiyle "sektör fiyatlarına dair çalışma"nın; "kg" ifadesiyle, "BAGFAŞ Kıdemli Genel Müdür Yardımcısı"nın kastedildiği anlaşılmaktadır.

⁴⁶ Bu kısımda yer alan mesajların başında "forwarded" (iletildi) ibaresi yer almaktadır. Altteki mesaj incelendiğinde iletilen mesajın "Torosun elemanı" olarak adlandırılan kişi tarafından BAGFAŞ Çukurova Bölge Müdürü (.....)'a gönderildiği anlaşılmaktadır.

⁴⁷ 15.02.2022 tarihli yerinde inceleme tutanağında, ilgili şahsın yerinde incelemenin gerçekleştiği tarihten önce (14.02.2022) istifa ettiği ifade edilmektedir.

Ege gübre çalışanı mı?

BAGFAŞ Bölge Satış Temsilcisi (.....) (24.05.2021, 10:33):
torosun yetkilisi⁴⁸

- (169) **Delil 4:** BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....)'in mobil cihazından elde edilen⁴⁹, BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) ile BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....)'in mobil cihazında "(.....) Toros" olarak kayıtlı olan ve TOROS çalışanı olduğu düşünülen kişi arasında 07.07.2021 tarihinde geçen WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

BAGFAŞ Satış Pazarlama Memuru (.....) (09:38):

Günaydın fiyatlar aynı devam mı?

TOROS çalışanı "(.....) Toros" (10:31):

Günaydın fiyatlar şimdilik aynı

- (170) **Delil 5:** EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....)'nın mobil cihazından elde edilen, EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) ile GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) arasında 17.02.2021-25.06.2021 tarihleri aralığında gerçekleşen WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

DELİL 5/1

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (17.02.2021, 11:09):

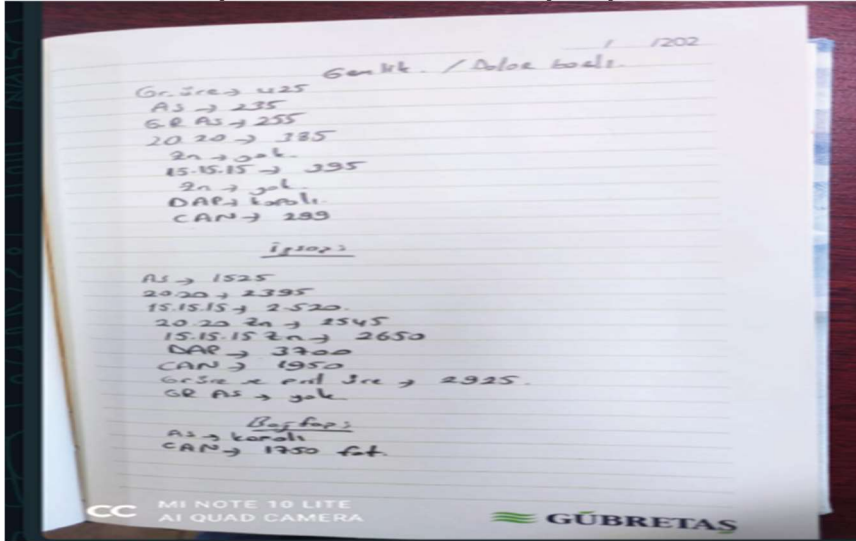
Sizde bir değişiklik oldu mu

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (17.02.2021, 11:14):

Bizim fiyatlarda bir değişiklik olmadı 2 numaralı sirkü den devam ediyoruz fakat sirkü u 4 de 3 u kapalı açık olan ürünlerde de bölgesel kotalı satış uyguluyorlar

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (01.03.2021, 09:33):

["Gemlik / Dolar bazlı" başlıklı bir defter notu paylaşılmıştır.]

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (01.03.2021, 11:30):

(.....) BEY Merhaba sizin fiyatlar nasıl var ise gönderebilir misiniz bizde de fiyatlar değişti

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (01.03.2021, 11:30):

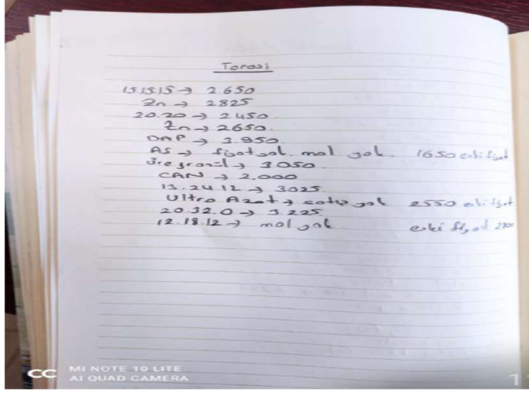
Nasılsınız

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (01.03.2021, 11:38):

["Toros" başlıklı gübre türlerinin fiyat bilgisini içerir defter notu paylaşılmıştır.]

⁴⁸ Delil 2'den de görüleceği üzere, BAGFAŞ Çukurova Genel Müdürü (.....), bir TOROS çalışanı ile irtibat hâlinindedir. Bu bakımdan, bu delilde yer alan "(.....) Beyin her zaman aldığı bir yetkiliden alıyorum" ibaresiyle aynı TOROS çalışanının kastedildiği anlaşılmaktadır.

⁴⁹ 15.02.2022 tarihli yerinde inceleme tutanağında, ilgili şahsın yerinde incelemenin gerçekleştiği tarihten önce (14.02.2022) istifa ettiği ifade edilmektedir.

DELİL 5/2

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (08.03.2021, 11:48):

Npk 2655

Npkzn 2810

Üregr 3055

As 1705

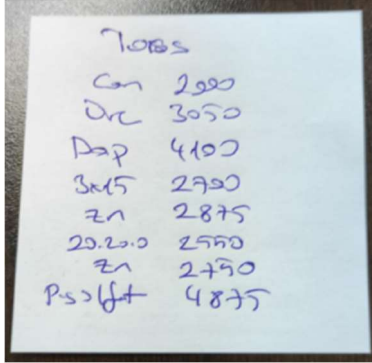
Kompozede sipariş alıyorum diğerleri kotalı satışta fiyat vermiyorum

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (08.03.2021, 11:49):

Teşekkürler

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (08.03.2021, 12:09):

(iletildi) ["Toroş" başlıklı, gübre türlerinin fiyat bilgisini içerir not paylaşılmıştır.]

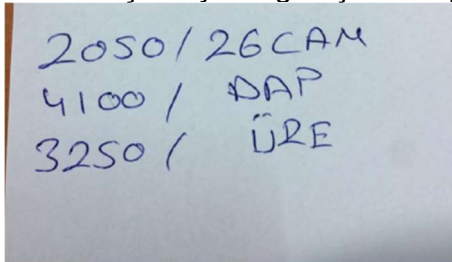

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (08.03.2021, 12:15):

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (08.03.2021, 14:46):

[Gübre türlerine ilişkin fiyat bilgisi içerir not paylaşılmıştır.]

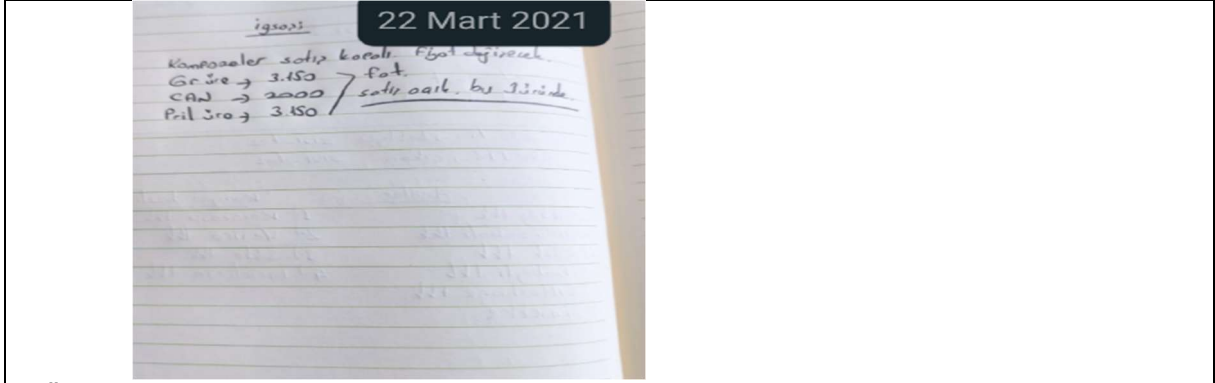
GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (08.03.2021, 14:46):

Toroş yeni fiyatlar Afyon

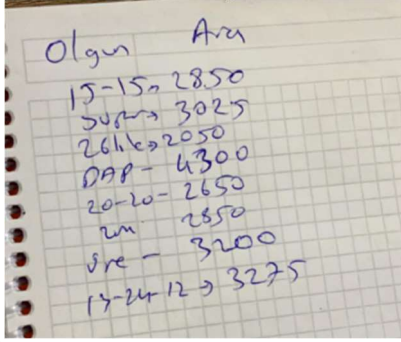
DELİL 5/3

GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 09:56):

["İğsaş" başlıklı, gübre türlerine ilişkin bilgiler içeren not paylaşılmıştır.]

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 09:56):
(iletildi) [Gübre türlerine ilişkin fiyat bilgisi içeren not paylaşılmıştır.]

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (22.03.2021, 11:20):

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (22.03.2021, 11:21):

Bizde satıs lar kapalı (.....) bey

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 11:22):

Biz de de zam geldi ama satıs lar kapalı

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (22.03.2021, 11:49):

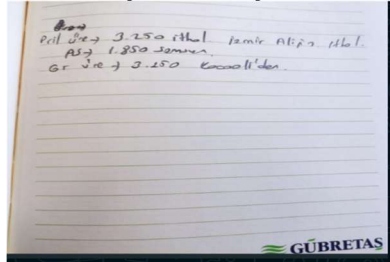
Acılınca görüşelim kolay gelisin

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 11:49):

Tamamdır size de kolay gelsin"

DELİL 5/4

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (29.03.2021, 12:15):
[Gübre türlerine ilişkin bilgi içerir not paylaşılmıştır.]

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (29.03.2021, 12:15):

[“Gemlik” başlıklı, gübre türlerine ilişkin fiyat ve stok bilgisi içerir not paylaşılmıştır.]

Gübre	Stoklar
CAN 3 kumpoz devan 249 #	7-3.000 lt
AS 306	
20.20 355 #	8.000 lt
15.15.15 365 #	2.000.
Üre 3 420 #	1.000/1.500 lt
Kalsiyum nitrat 360 #	

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (29.03.2021, 12:53):

Sizin fiyat lar kapalı mı (.....) bey

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....)(29.03.2021, 14:28):

Satışlar kapalı bizde de birtek As granül açık bugün sizde nasıl fiyatlar ve satışlar

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (29.03.2021, 16:41):

DELİL 5/5

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (30.03.2021, 14:43):

SAYIN MUSTRİMİZ 30.03.2021 DEN GECERLİ FOT TES PES FİYATIMIZ P.URE 3300 TL/TON, P.URE İTHAL 3325TL/TON, G.URE 3325 TL/TON,P.AS 1900TL/TON,20.20.0 KORFEZ 2700TL/TON,ISK 2720 TL/TON,20.20.0 ZN 2850 TL/TON,15.15.15 KORFEZ 2800 TL/TON, TEKIRDAG 2820TL/TON, 15.15.15 ZN 2950TL/TON DUR.GUNCCEL SIRKU IGSAS WEB SITESİNDEKİ DUYURULARA EKLENMİŞTİR.B002

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (30.03.2021, 14:43):

Bizdede sadece npk var 2880

Son satırıklarım npkzn 2990

Üregr 3410

As 1880

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (30.03.2021, 14:51):

DELİL 5/6

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (05.04.2021, 10:09):

["İgşaş : (fot)" başlıklı gübre türlerine ilişkin fiyat bilgisi içerir not paylaşılmıştır.]

Gübre	Fiyat	Notlar
Üre	3.325 TL	(ocik) (fot)
AS	1900	(ocik) (fot)
20.20	2700	(ocik) (fot)
20	2850	(ocik) (fot)
15.15.15	2.200	(ocik) (fot)
20	2950	(ocik) (fot)
DAP	4.200	(ocik) (fot)
CAN	2000	(ocik) (fot)

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (05.04.2021, 10:09):

(.....) Bey Merhaba Günaydın Nasılsınız

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (05.04.2021, 10:14):

Tesekkür ederim (.....) bey siz nasılsınız

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (05.04.2021, 10:14):

(iletildi) Np 2800 snp 3000 npk 3000 snpk 3175 dap 4450 20.32 3625 ure 3500 can 2100

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (05.04.2021, 10:14):

(iletildi) Toros

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (05.04.2021, 10:14):

(Çok kez iletilmiş) ["USD fiyat listesi_05.04.2021" başlıklı pdf dosyası paylaşılmıştır. Söz konusu pdf dosyasının içinde gübre türlerine ilişkin fiyat listesi bilgileri yer almaktadır.]

YILDIZIM GÜBRE		FİYAT LİSTESİ		05.04.2021					
		TARİHLİ SAAT 08:00 İTİBARIYLA GEÇERLİ FİYATLARIMIZ.							
Kilogram	Yedekleri	Proje	30 Gübre Yedekli	40 Gübre Yedekli	50 Gübre Yedekli	120 Gübre Yedekli	150 Gübre Yedekli	180 Gübre Yedekli	
CAN %26 (FCA)	Genel T. Ağ. (Ticaret)	255	255	256	257	258	259	260	
20-20-0 (FCA)	Mısırca-Ölçülü (Ticaret)	385	385	386	387	388	389	390	
20-20-0-30 (FCA)	T. Ağ. (Ticaret)	385	385	386	387	388	389	390	
15-15-15 (FCA)	Mısırca-Ölçülü (Ticaret)	395	395	396	397	398	399	400	
GRANÜL ÜRE%46 (FCA)	Genel T. Ağ. (Ticaret)	425	425	426	427	428	429	430	
AS %21 KRİSTAL (FCA)	Genel T. Ağ. (Ticaret)	245	245	246	247	248	249	250	
AS %21 NEFESİ GRANÜL (FCA)	Mısırca-Ölçülü (Ticaret)	265	265	266	267	268	269	270	
AS %21 LK GRANÜL (FCA)	Mısırca-Ölçülü (Ticaret)	275	275	276	277	278	279	280	
KALSİYUM NİTRAT (FCA)	Mısırca-Ölçülü (Ticaret)	360	360	361	362	363	364	365	

Form: F-0000-F2

Yazın: Yazın: 05.04.2021

Revizyon: Revizyon: 05.04.2021

Revizyon: Revizyon: 05.04.2021

EK BİLGİLER:

- *Peşin ve vadeli siparişler stoklarla sınırlı olup sevkiyatı yapılmamış siparişler piyasa koşullarına göre iptal edilebilir.
- *Fabrika ve depolardan teslim alınan siparişleri Sipariş tarihinden itibaren 15 gündür.
- *Fiyatlara KDV ve Nakliye dahil değildir. (Depolarımızda FOT teslim)
- *FOT siparişler bayilerin sorumluluğunda olup nakliyeciyi firma ve vasıta temini tamamen kendilerine aittir.
- *15 gün içerisinde sevki edilmeveyen siparişleriniz için Günlük 1 TL/tonu Kdv Depo Kira Faturası düzenlenecektir.
- *Sirkü değişikliklerinde bayinin sevk edilmemiş olan siparişlerine herhangi bir fiyat değişikliği yapılmayacaktır.

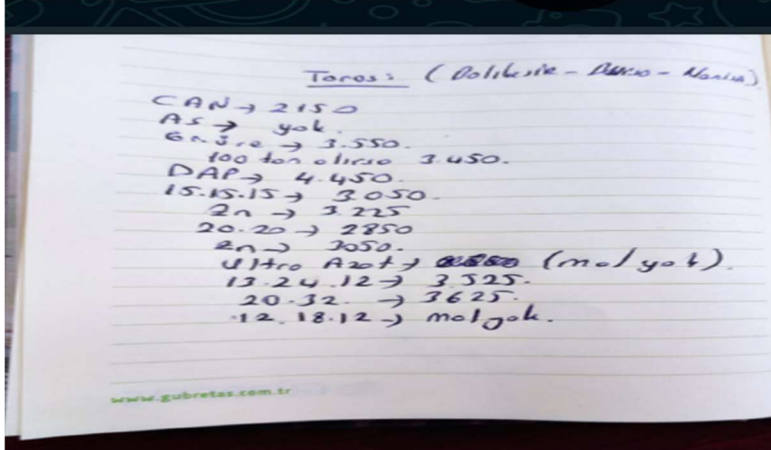
Ali ODABAŞ
Genel MüdürAli Rıza YILDIRIM
Yönetim Kurulu Başkanı

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (05.04.2021, 10:14):

Bizde sadece 151515 var 2880

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (05.04.2021, 10:27):

["Toros" başlıklı, gübre türlerine ilişkin fiyat bilgisi içeren not paylaşılmıştır.]

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (05.04.2021, 10:27):

Teşekkür ederim bende iyiyim

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (05.04.2021, 12:11):

BAGFAŞ hakkında bilginiz var mı

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (05.04.2021, 12:13):

Sadece can satışı var 2035 fot

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (05.04.2021, 12:15):

Teşekkürler

DELİL 5/7

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (18.06.2021, 11:40):

Sn. Bayimiz, Güncel fiyatlarımız aşağıdaki gibidir.

20-20-0

KAPALI

20-20-0 ZN

3.605 peşin

3.615 kk

15-15-15

3.480 peşin

3.490 kk
15-15-15 ZN
3.655 peşin
3.665 kk

Sn Bayimiz güncel kredi kartları ödeme şekillerimiz aşağıdaki gibidir;

- Ziraat combo 2 taksit
- Finansbank 3 taksit
- Yapıkredi 5 taksit
- İşbank maximum 4 taksit
- Garanti bankası 5 taksit
- diğer kartlarla tek çekim

Bilgilerinize sunar, sağlıklı günler ve hayırlı işler dilerim. 18.06.2021

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (18.06.2021, 11:46): ["TOROS" başlıklı, gübre türlerine ilişkin fiyat bilgisi içeren not paylaşılmıştır.]

03 TEMMUZ July		CUMA Friday	
		TOROS 18/06	
08	CAN = 2350	NPV = 3.550	
	6R ÜRE = 4.250	NPV2N = 3.725	
10	DAP = 5.600	20.32.0 = 4.225	
11	NP = 3.500	13.24.12 = 4.125	
12	NP2N = 3.675	Ultra N = 3.650	
13		P.S Krist = 5.100	
14		P.S 6m = 5.200	
15	12.12.12 OM = 3.850		
20	20.20.0 OM = 3.950		

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (18.06.2021, 11:47):

Aldım bunu saol 🙏

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (18.06.2021, 11:51):

Birsey değil kolay gelsin 🙏

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (18.06.2021, 11:51):

(iletildi) Günaydın

Can 2.350, Üre 4.250, DAP 5.600

20.20.0 3.525, Sp.20.20.0 3.700

20.32.0 4.250

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (18.06.2021, 11:51):

(iletildi) Toros

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (18.06.2021, 11:52):

Bunlar Eskişehir fiyatları

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (18.06.2021, 16:05):

DELİL 5/8

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (25.06.2021, 11:06):

(.....) Bey merhaba Hayırlı cumalar dilerim nasılsınız Sizin bugünkü fiyatları Rica etsem alabilir miyim kolay gelsin görüşürüz

EGE GÜBRE Satış Temsilcisi (.....) (25.06.2021, 11:13):

Merhaba hayırlı cumalar

[Yukarıda yer verilen "Sn. Bayimiz, Güncel fiyatlarımız aşağıdaki gibidir. (...) beyanına cevaben] Bu fiyatlar geçerli

GÜBRETAŞ Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (25.06.2021, 11:15):

- (171) **Delil 6:** GÜBRETAŞ Genel Müdürü (.....)'nın mobil cihazından elde edilen, (.....) ile GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) arasında 05.08.2019 tarihinde gerçekleşen WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....)⁵⁰ >⁵¹ GÜBRETAŞ Genel Müdürü (.....) (05.08.2019, 15:09):

Bağfaşın

İçerden bilgi bunlar

Patron

GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) > GÜBRETAŞ Genel Müdürü (.....) (05.08.2019, 15:12):

1425 TL Fot maliyet

Navlun 65 TL/Ton

İlave ortalama 1500 TL/Ton.

100 TL kar ilave etse 1600 TL rahat Satar.

Şuan Bağfaş 20.20.0 1590 Satış Rakamı ortalaması

- (172) **Delil 7:** GÜBRETAŞ Pazarlama Müdürü (.....)'in mobil cihazından elde edilen, (.....) ile GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) arasında 13.09.2019 ve 16.09.2019 tarihlerinde gerçekleşen WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

DELİL 7/1

GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) (13.09.2019, 22:02):

Forwarded (iletildi)

Arkadaşlar (.....)⁵² ve ekibi gelecek 18 Eylül saat 11:00'de

Forwarded (iletildi)

Toplantıya katılmasını istediğim arkadaşlar da dahil olmak üzere (.....) Hanım toplantı çağrısı yapacak

Forwarded (iletildi)

Ege Gübre'nin üretim kapasitesini değerlendirecek, olabilme ihtimali oluşursa bunun şartlarının çerçevesini çizecek bir toplantı olacak

GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) (16.09.2019, 18:06):

(.....) abi

İzmirle Seninle beraber

Karayolu İle gideriz

GÜBRETAŞ Pazarlama Müdürü (.....) (16.09.2019, 18:36):

Genel müdürüm öyle yapalım Bizim ekip de sabahtan karayolu ile gidiyor

GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) (16.09.2019, 18:43):

Ok

DELİL 7/2

GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) > Üst Yönetim Adlı WhatsApp Grubu (20.09.2019, 09:51):

Gemlik Dolmuşçu rekabetine sokmuş

SATIŞLAR düşük

Stok var

Hamle bu

O gün EGE Gübre (.....) beyin dediği buydu 1550 Yaparım Dap'ı demesi

⁵⁰ Şahıs 17.10.2016-25.02.2020 tarihleri arasında GÜBRETAŞ'ta Genel Müdür Yardımcısı olarak görev yapmıştır (**Belge 65**).

⁵¹ Mesajın kimden kime gittiğini göstermek için kullanılmaktadır.

⁵² EGE GÜBRE hissedarı ve şirket yöneticisinden bahsedilmektedir.

- (173) **Delil 8:** 21.02.2020 tarihinde GÜBRETAS Bölge Satış Operasyon Sorumlusu (.....)'nin kendisine gönderdiği "(.....) kişisinden belge" konulu e-posta iletisinin ekinde bulunan ve İzmir bölgesinde gübre sektöründe faaliyet gösteren teşebbüslerin güncel fiyat bilgilerinin yer aldığı "21.02.2020 İzmir Bölge Piyasa Fiyat Takip Tablosu" isimli belgede aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

*Dolar kuru 6,10 TL olarak hesaplanmıştır. Ege ve Gemlik İzmir Depo ve Bağlantıları yazılmıştır. EGE gübre sadece peşin satmakta olup, 24.02.2020 tarihinden geçerli olmak üzere zam beklentisi vardır.

- (174) **Delil 9:** GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....)'in mobil cihazından elde edilen, (.....) ile İGSAş Ege Bölge Satış Temsilcisi (.....) arasında 22.03.2021 tarihinde gerçekleşen WhatsApp yazıřmaları⁵³ aşağıdaki gibidir:

İGSAş Ege Bölge Satış Temsilcisi (.....) (22.03.2021, 11:06):
Eyvallah
Gemlik rakamları kaldı bir tek
GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 11:06):
▀
İGSAş Ege Bölge Satış Temsilcisi (.....) (22.03.2021, 11:06):
Sendekiler ile aynı bende de
GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 11:07):
Tamamdır
GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 11:29):
Kompozeler açıldı mı fiyat belli mi
İGSAş Ege Bölge Satış Temsilcisi (.....) (22.03.2021, 11:29):
Hayır daha belli deği
GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) (22.03.2021, 11:31):
▀

- (175) **Delil 10:** GÜBRETAS Satış Yöneticisi (.....)'un mobil cihazından elde edilen, (.....) ile GEMLİK Bölge Pazarlama Sorumlusu (.....) arasında 25.11.2021 ve 29.11.2021 tarihlerinde gerçekleşen WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

GEMLİK Bölge Pazarlama Sorumlusu (.....) (25.11.2021, 18:16):
Kral toplantıdayız
Çıkamadım halen
Fiyatlar kapalı fiyatlar oluşturulcak
GÜBRETAS Satış Yöneticisi (.....) (25.11.2021, 18:18):
Tamam sorun yok daha sonra da buluşabiliriz senin için nasıl uygunsa
GEMLİK Bölge Pazarlama Sorumlusu (.....) (25.11.2021, 18:22):
Saolasın başkan
GÜBRETAS Satış Yöneticisi (.....) (25.11.2021, 18:22):
Kolay gelsin
GEMLİK Bölge Pazarlama Sorumlusu (.....) (25.11.2021, 18:22):
Hayırlı akşamlar diliyorum bakalım nasıl fiyatlar oluşacak
GÜBRETAS Satış Yöneticisi (.....) (25.11.2021, 18:23):
Hayırlısı bizde de yeni sirkü hazırlanıyormuş diye duydum
Durum pek iç açıcı olmayacaktı gibi
Fiyat belirlensin paslaşırız
GÜBRETAS Satış Yöneticisi (.....) (29.11.2021, 08:38):

⁵³ 11.01.2021 ile 04.08.2021 tarihleri arasında GÜBRETAS Ege Bölge Satış Yöneticisi (.....) ile İGSAş Ege Bölge Satış Temsilcisi (.....) arasında WhatsApp uygulaması üzerinde çeşitli yazışmalar yapıldığı anlaşılmakla birlikte, içeriklerinin kısmen silinmiş olması nedeniyle yazışmaların tamamına erişilememiştir.

(.....) *Bey gunaydin Satış açık mi dolardan devam mı*
 GEMLİK Bölge Pazarlama Sorumlusu (.....) (29.11.2021, 08:41):
Günaydın dolar bazlı aynı (.....) bey
 GÜBETAŞ Satış Yöneticisi (.....) (29.11.2021, 08:41):
(iletild)
Can 650\$
Np 655-\$
Npk 655\$
Grn Üre 1060\$
Grn as 665\$
Tsp 775\$
Bu değil mi
 GEMLİK Bölge Pazarlama Sorumlusu (.....) (29.11.2021, 08:41):
 Evet

- (176) **Delil 11:** GÜBRETAŞ Satış Yöneticisi (.....)'un mobil cihazından elde edilen, (.....) ile yazışma tarihinde İGSAŞ'ta çalışan (.....)⁵⁴ arasındaki 17.12.2021 ve 23.12.2021 tarihlerindeki WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

GÜBRETAŞ Satış Yöneticisi (.....) (17.12.2021, 09:05):
Abi gunaydin
Kapalı mı
 Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (17.12.2021, 09:05):
Günaydın
Kapalı kardeşim
 GÜBRETAŞ Satış Yöneticisi (.....) (17.12.2021, 09:06):
Gemlik kampanya yapmış
 [Kampanya hakkında bilgilendirme içeren fotoğraf paylaşılmıştır]⁵⁵
Toros tan haberin var mı
 Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (17.12.2021, 09:09):
Açmadı kardeşim
 Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (17.12.2021, 11:57):
(iletildi)
Değerli Bayilerimiz,
Güncel fiyatlarımız

	Peşin.	Kart
AS	9.600	
20.20.0	11.840	
20.20.0 ZN.	Kapalı	
DAP.	Kapalı	
15.15.15	10.640	
15.15.15ZN	11.000	
15.15.15 İTHAL	Kapalı	
Üre Granül	16.400	

⁵⁴ 2014 yılından 12.10.2021 tarihine kadar GÜBRETAŞ'ta çalışmış olup bu tarihten itibaren İGSAŞ'ta çalışmaktadır.

⁵⁵ Fotoğrafta yer alan bilgilendirme notunda şu ifadeler yer almaktadır. "Sayın Bayimiz; Şirketimiz Türk çiftçisini, Türk tarımını korumak ve desteklemek adına üretimi yapılmış olan ve stoklarımızdan teslim edilmek üzere Can %26 gübresinde; 17.12.2021 tarihinde 1 gün geçerli olacak sizlere özel kampanya başlatmıştır. Kampanyamız kapsamında 675 usd/ton liste fiyatı bulunan Can %26 fiyatımız Amerikan dolar kuru 11.00 TL ye sabitlenerek FOT peşin 7.425 Türk lirası olmuştur. Kampanya, Siparişlere ait ödemeler Türk lirası cinsinden ve gün içerisinde hesaplarımıza havale edilmek üzere geçerli olacaktır. Kampanyamız bayi başına 100 ton ile sınırlandırılmıştır. 15 gün içerisinde depolardan teslim alınmayan siparişleriniz için günlük 1 usd/ton +kdv depo kirası faturası düzenlenecektir. Depo kira faturalarında Amerikan dolar kuru; 11.00 tl ye sabitlenecektir."

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....)(17.12.2021, 13:45):
Np 9500 snp 10000 npk 9750 snpk 10250 can 9250 üre 15750 Dap 15000 2032 11200

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....)(17.12.2021, 17:29):

(İletildi)

SAYIN BAYIMIZ 17.12.2021 TARİHİNDEN İTİBAREN GECERLİ OLMAK ÜZERE FOT
TESLİM PESİN P.URE (URETİM) FİYATIMIZ 14.500 TL/TON, P.URE (İTHAL) FİYATIMIZ
14.750 TL/TON, GR.URE FİYATIMIZ 14.950 TL/TON, 20.20.0 FİYATIMIZ 9.100 TL/TON
15.15.15 FİYATIMIZ 9.200 TL/TON, DAP FİYATIMIZ 14.550 TL/TONDUR. GÜNCEL SİRKU
İGSAS WEB SİTESİNDE DUYURULAR KISMINA EKLENMİŞTİR B002

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 08:35):

(İletildi)

can fot 7285

as fot: 7260

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 08:35):

(İletildi)

Değerli Bayilerimiz,

Güncel fiyatlarımız

	Peşin.	Kart
AS	7.650	
20.20.0	9.435	
20.20.0 ZN.	Kapalı	
DAP.	Kapalı	
15.15.15	8.480	
15.15.15ZN	8.830	
15.15.15 İTHAL	Kapalı	
Üre Granül	13.075	

GÜBRETAŞ Satış Yöneticisi (.....) (23.12.2021, 09:39):

Abi günaydın sizde durum nasıl

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 09:40):

TL devam

Dolar kapalı

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 09:44):

Değerli Bayiler ;

Yerli Üretici Etibakir A.S. Üretimi Olan Gubrelerimizin fiyatlarını aşağı yönde revize ederek,
Doğu Akdeniz, İç,Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Bayi Teslimi 23.12.2021
tarihinden itibaren DAP 18-46-0 Pesin Fiyatı 10950 TL, NP 20.20.30SO3. Pesin Fiyatı 7950
TL olarak değiştirdik. NP 20.20 +30SO3 ve DAP 18-46-0 satışlarımız bayii basına maximum
5 araç olup stoklarımızla sınırlıdır.

Saygılarımızla,

(.....)

ETI GUBRE A.S.

Satis Pazarlama Koordinatörü.

B002

GÜBRETAŞ Satış Yöneticisi (.....) (23.12.2021, 09:45):

(İletildi)

Np 8750 snp 9250 npk9250 snpk9750 can 8750 üre 14500 Dap 14000 2032 10450

(iletildi)

Toros

(iletildi)

Bayiii

GÜBRETAŞ Satış Yöneticisi (.....) (23.12.2021, 09:45):

Gemlik nasıl acaba

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 09:47):

(İletildi)

Grn üre 975 np 610 grn as 665 can kapalı

(İletildi)

Can fot: 7240

(İletildi)

As fot: 7300

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 09:55):

(İletildi)

Degerli Bayiler ;

Yerli Uretici Etibakir A.S. Uretimi Olan Amunyum Sulfat Gubresinin fiyatini asagi yonde revize ederek , Samsun ETIBAKIR A.S. Isletmesi teslimi 23.12.2021 tarihinden itibaren ton fiyatı FOT 7200 TL olarak degistirdik. Satislarimiz bayii basina maximum 3 arac (gun) olup stoklarımızla sinirlidir.

AS 21 icin hesap no :

ETI BAKIR A.S. SAMSUN ISLETMESI

TR95 (.....)

(.....).... CANIK SUBESI

Siparisleriniz icin GSM No:

(.....): 0 5 (.....)

(.....): 0 5 (.....)

Saygilarimizla,

B002

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 15:04):

(İletildi)

Değerli Bayilerimiz,

Güncel fiyatlarımız

	Peşin.	Kart
--	--------	------

AS	6.600	
----	-------	--

20.20.0	8.140	
---------	-------	--

20.20.0 ZN.	Kapalı	
-------------	--------	--

DAP.	Kapalı	
------	--------	--

15.15.15	7.315	
----------	-------	--

15.15.15ZN	7.665	
------------	-------	--

15.15.15 İTHAL	Kapalı	
----------------	--------	--

Üre Granül	11.275	
------------	--------	--

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 15:04):

Can 8000

Üre 13000

Dap 12000

2020 8300

Sp 2020 8750

3.15 8500

Sp 3.15 9000

20.32 9700

132412 9600

Om 9000

Om 20.20 9250

GÜBRETAŞ Satış Yöneticisi (.....) (23.12.2021, 09:45):

[Son mesaj yanıtlanarak]

Toros

Yazışma tarihinde İGSAŞ'ta Çalışan (.....) (23.12.2021, 15:04):

Evet

- (177) **Delil 12:** GÜBRETAŞ Karadeniz Bölge Müdürü (.....)'un bilgisayarından elde edilen, İGSAŞ Satış Temsilcisi (.....) tarafından (.....)'un (.....) e-posta adresine gönderilen "Fiyatlar" konulu ve 18.09.2017 tarihli e-posta iletisi, 21.09.2017 tarihinde (.....)'un (.....)

e-posta adresinden (.....)'un iş e-posta adresine ((.....)) “İlt: Fiyatlar” konusu ile iletilmiştir. Belgenin ekinde yer alan Excel dosyasının içeriği şu şekildedir:

	TOROS (CİF)	EGE (CİF)	BAGFAŞ (CİF)	GÜBRETAŞ (CİF)	GEMLİK (FOT)	İTHALATÇILAR
Pril ÜRE	Yok	Yok	Yok	1020	Yok	Yok
Granül ÜRE	1050-1075	Yok	Yok	1020	1030	1000-1050
DAP	1410	Yok	1375	1500-1510	1350	1370-1400
AS	600	595	590	650-655	550	550-580
20.20	980	965	980	1010-1025	980	950-970
20.20+Zn	1080	1060	1065	1120-1130	Yok	1040-1060
15.15.15	1010	955	980	1105-1120	1030	1000
15.15.15+ZN	1110	1080	1065	1225-1235	Yok	1090
26 CAN	720	Yok	675	820	660	Yok

ÜRÜNLER	TOROS	GÜBRETAŞ	DR. TARSA
MAP	82	87,25	79
MKP	121	123,5	125
POT NİT	85	85	80
POT SÜL	62	58,5	60
CAL NİT	38	41	43
MG SÜL	22	22,25	18-20
MG NİT	38	43,5	44
ÜRE FOSFAT	85	78,5	87

- (178) **Delil 13:** GÜBRETAŞ Türkiye Satış Direktörü (.....)'ın mobil cihazından elde edilen çeşitli tarihlerdeki WhatsApp iletileri/yazışmaları aşağıdaki gibidir:

DELİL 13/1
<i>Toplantı Antalya isimli WhatsApp Grubu</i>
GÜBRETAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....) (02.10.2019, 21:40): <i>Arkadaşlar Rekabet kurulu gereği E mail Yok rakiplerle ilgili Burdan yazın. Sistemde iz olmayacak.</i> [İlgili ileti, GÜBRETAŞ Çalışanları (.....) tarafından tamam, anlaşıldı şeklinde olumlu cevaplanmıştır. Bunun ardından ilgili WhatsApp grubunda, GÜBRETAŞ Bölge Satış Temsilcilerince rakip ürün stoklarına ve liman hareketlerine ilişkin muhtelif tarihlerde ve saatlerde raporlamalarda bulunulmuştur.]
DELİL 13/2
GÜBRETAŞ Çalışanı (.....) > GÜBRETAŞ Türkiye Satış Direktörü (.....) (02.06.2020, 12:40): <i>Yarınki toplantı için gm Rakiplerin ellerindeki stokları da toparlamanızı istedi</i> GÜBRETAŞ Türkiye Satış Direktörü (.....) > GÜBRETAŞ Çalışanı (.....) (02.06.2020, 12:41): <i>Ok</i> GÜBRETAŞ Pazarlama Müdürü (.....) GÜBRETAŞ Türkiye Satış Direktörü (.....) (03.06.2020, 15:41): [RAKİP FİRMA STOKLARI.xlsx” adlı Excel dosyası paylaşılmıştır. Excel dosyasının içeriğinde 02.06.2020, 07.05.2020, 13.04.2020, 25.02.2020, 11.02.2020, 14.01.2020, 17.12.2019, 09.12.2019, 25.11.2019, 11.11.2019, 30.10.2019, 22.10.2019 ve 07.10.2019 olmak üzere 13 adet Excel sayfası bulunmaktadır.]

- (179) **Delil 14:** İGSAŞ Genel Müdür Yardımcısı⁵⁶ (.....) ile İGSAŞ Pazarlama, Satış ve Sevkiyat Müdürü (.....) arasındaki 12.04.2018, 04.05.2018, 07.05.2018, 31.08.2018 ve 10.09.2018 tarihli WhatsApp yazışmaları aşağıdaki gibidir:

DELİL 14/1 12.04.2018 tarihli ileti	
<p>Toros</p> <p>DAE - 1510</p> <p>20.10 → 1335</p> <p>20.20.20 → 1435</p> <p>K-15 → 1360</p> <p>→ 1460</p> <p>AS → 785</p> <p>Öre → 1275</p> <p>CAN →</p> <hr/> <p>BAGFAZ</p> <p>DAE →</p> <p>20.10 → 1300</p> <p>20.20 → 1410</p> <p>15.15 → 1340</p> <p>15.20 → 1430</p> <p>AS → 780</p> <p>CAN → 715</p> <p>Öre</p>	<p>Gemlik</p> <p>1380</p> <p>700</p> <p>Öre → 1100</p> <p>680</p> <hr/> <p>Ege</p> <p>—</p> <p>1430</p> <p>1350</p> <p>1450</p> <p>770</p> <p>1275</p>

İGSAŞ Pazarlama, Satış ve Sevkiyat Müdürü (.....):

Rakiplerin fiyatları bunlar bende şuanda yoldayım bu sebeple foto gönderdim İndirim miktarlarını hazırlıyorum

DELİL 14/2
04.05.2018 tarihli yazışma

İGSAŞ Genel Müdür Yardımcısı (.....):
(.....) indirimleri kaldır biraz izleyelim kuru

İGSAŞ Pazarlama, Satış ve Sevkiyat Müdürü (.....):
Tüm rakipleri de örgütlüyorum Şuan da Bileğiniz olsun

DELİL 14/3
10.09.2018 tarihli ileti

İGSAŞ Pazarlama, Satış ve Sevkiyat Müdürü (.....):

Ayn. Şimdi rakiplerden arıyorlar piyasa sizin bu hamlenize daha hazır değildi Sukıntı mı var diye bazıları birbirleri ile görüşüyorlar mış Aynn

- (180) **Delil 15:** TOROS Satış Operasyonları ve Pazar Denetim Müdürü (.....)'nun e-posta adresinden elde edilen, TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) tarafından TOROS Satış Operasyonları ve Pazar Denetim Müdürü (.....)'na gönderilen 26.05.2021 tarihli "Ege Bölge Pazar Hareketleri (21. Hafta) Hk-Revize" konulu e-posta iletisi aşağıdaki gibidir⁵⁷:

⁵⁶ Ercan KARASU İGSAŞ'ta 01.05.2004-04.01.2021 tarihleri arasında çalışmıştır.

⁵⁷ Belge içeriğinde diğer rakip teşebbüsler bakımından güncel fiyat listesi ve birtakım bilgiler bulunmakta olup ilgisi nedeniyle sadece yukarıda yer verilen kısımlara atıf yapılmaktadır.

(.....) Bey,
27 Mayıs tarihi itibari ile bölgemizde rakiplerin uygulama ve satış fiyatları ekte gibidir.

...
İgşaş: Güncel uygulamaları ekte gibidir. Gün içerisinde yukarı yönlü fiyat artışı yapacağını bildirmektedir.

27.05.2021		İGSAŞ				
Ürün Cinsi	Güncel Sirkü Fiyat(TL/Ton) FOT/Peşin/30 gün/KK	Uygulama Fiyatı (TL/Ton) FOT/Peş n/30 gün/KK	Sirküye göre fark (TL/Ton)	Nakliye dahil Min-Max Fiyat (TL/Ton) C f		Sevk Noktası
CAN%26	2.035	2.035	0	2.050	2.135	Kütahya
%21 A.Sülfat	2.070	2.040	0	2.130	2.180	Körfez
%21 A.Sülfat Grn	2.200	2.200	0	2.250	2.300	Körfez
ÜRE Pril	3.375	3.375	0	3.425	3.475	Körfez
ÜRE Grn	3.400	3.400	0	3.450	3.500	Körfez
DAP	4.950	4.950	0	5.000	5.050	Körfez
20.20.0	2.840	2.840	0	2.890	2.940	Körfez
Süp.20.20.0	2.990	2.990	0	3.040	3.090	Körfez
15.15.15	2.885	2.885	0	2.935	2.985	Körfez
Süp.15.15.15	3.035	3.035	0	3.085	3.135	Körfez

- (181) **Delil 16:** Delil tarihi itibarıyla EGE GÜBRE çalışanı olan, ancak mevcut durumda TOROS Ege Bölge Müdürlüğü Pazarlama ve Satış Temsilcisi olarak çalışan (.....)'ın mobil cihazından elde edilen, "(.....) Ege Gübre" olarak kayıtlı kişi tarafından 24.10.2018 tarihinde EGE GÜBRE'nin "SATSATSAT" isimli teşebbüs içi WhatsApp grubunda paylaşılan iletide aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

(.....) Ege Gübre (24.10.2018, 11:03):
Massallah haberim var (.....)⁵⁸ söylemişti yapicaz vurup gecicez diye Fiyatlarda gostericem simdi
İGSAŞ: Sayın bayimiz, 23.10.2018 tarihinden geçerli fot teslim pesin pril ure 2020/TON, granül ure 2030 TL/TON'dur.

- (182) **Delil 17:** TOROS Ege Bölge Müdürlüğü Pazarlama ve Satış Temsilcisi (.....)'ın mobil cihazından elde edilen, yazışma tarihi itibarıyla EGE GÜBRE çalışanı olan (.....) ile TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) arasındaki 10.06.2019-08.01.2020 tarihleri arasındaki yazışmalar aşağıdaki gibidir:

TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (10.06.2019, 10:01):
Günaydın (.....) Üre geminiz geldi mi?
EGE GÜBRE Çalışanı (.....) (10.06.2019, 10:02):
Gunaydın (.....) bey 20-25 haziran satisi baslar Gemi 20si geliyor
TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (10.06.2019, 10:03): Ben gemi gelmiştir diye tahmin etmiştir © Teşekkürler
EGE GÜBRE Çalışanı (.....) (10.06.2019, 10:04): ☺
Rica ederim
Hayirli isler

⁵⁸ Yazışmalarda "(.....)" olarak geçen kişinin İGSAŞ Pazarlama Satış ve Sevkiyat Müdürü (.....) olduğu düşünülmektedir.

Toros Ege Bölge Müdürü (.....) (10.06.2019, 10:04):

Sizlere de kolay gelsin

TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (08.10.2019, 12:29):

(.....) selam

Sizin çok farklı fiyatlarınız geliyor

4 farklı fiyat

Son durumun nedir diye soracaktım

Np 1575

Snp 1740

DAP 2200

As 1025

Üre 1760

Npk 1775

Snpk 1885

Bu fiyatlar doğrumu?

EGE GÜBRE Çalışanı (.....) (08.10.2019, 12:36):

Np 1590

Snp 1750

Snpk 1895 (stok yok)

Pesin fiyatlar

Digerleri dogru (.....) bey

TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (11.10.2019, 09:49):

(.....) günaydın, bayilerden fiyat artışı yaptığınız bilgisi geliyor, güncel fiyatlarınızı alabilirmiyim

Bizim de artış oldu

DAP 2225, NP 1600, SNP 1775, AS 1050, ÜRE 1850, NPK 1785, SNPK 1885 bizim fiyatlar

EGE GÜBRE çalışanı (.....) (11.10.2019, 09:50):

np 1615

Snp 1775

Npk 1800

Snpk 1920

Dap 2225

Üre 1760

As 1040

Pesin fiyatlar

Hayirli isler (.....) bey

TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (11.10.2019, 09:52):

Teşekkürler sizlere de iyi işler

EGE GÜBRE çalışanı (.....) (11.10.2019) (10:43): np 1715

Snp 1750

Npk 1775

Dap 2225

Ure 1760

As 1040

Pesin

Az önceki fiyatlar hatalı

TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (11.10.2019, 10:44):

Ok teşekkürler

TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (11.12.2019, 09:56):

(.....) günaydın, 15.15.15.+Zn sizde var mı fiyat ne uyguluyor sunuz

EGE GÜBRE Çalışanı (.....) (11.12.2019, 09:57):

günaydin (.....) bey

1.735 pesin

1.770 kart

Mal var

TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (11.12.2019, 09:57):
Ok. Teşekkürler
EGE GÜBRE Çalışanı (.....) (11.12.2019, 09:57):
hayirli isler
TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (08.01.2020, 10:58):
(.....) günaydın
Güncel Ege bölge satış fiyatlarınızı alanilirmiyim
EGE GÜBRE Çalışanı (.....) (08.01.2020, 11:17):
günaydın (.....) bey
Sn. Bayimiz,
Güncel fiyatlarımız aşağıdaki gibidir.
20_20_0. 1.520 peşin
1.545 kart
1.535 çek
Super 20 1.655 peşin
1.685 kart
1.675 çek
15_15_15 1.675 peşin
1.705 kart
1.690 çek
Super 15. 1.770 peşin
1.800 kart
1.785 çek
DAP. 2.060 peşin
2.095 kart
2.080 çek
ÜRE GRANÜL
1.765 peşin
1.795 kart
1.785 çek
AS. 1.030 peşin
1.045 kart
1.040 çek
Güncel kredi kartları ödeme şekillerimiz aşağıdaki gibidir;
Sn. Bayimiz güncel kredi kartları ödeme şekillerimiz aşağıdaki gibidir;
-Ziraat combo 2 taksit
-Yapı kredi world 5 taksit
-İşbank maximum 3 taksit
-diğer kartlarla tek çekim
Bilgilerinize sunar hayırlı işler dilerim.
TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (08.01.2020, 11:21):
Bu fiyatlar Ege bölge için geçerli değil mi iskontonuz var mıdır?
EGE GÜBRE Çalışanı (.....) (08.01.2020, 11:33):
evt ege bölge iskonto yok özel uygulama yok
TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) (08.01.2020, 12:05):
Teşekkürler

- (183) **Delil 18:** GEMLİK'te sunucu üzerinden yapılan incelemede alınan, GEMLİK Pazarlama Müdürü (.....) tarafından GEMLİK çalışanlarına gönderilen ve GEMLİK çalışanı (.....)'in cevaplandığı 28.12.2015 tarihli ve "tekirdağ rakip stok, Re: tekirdağ rakip stok" konulu e-posta yazışmaları aşağıdaki gibidir:

GEMLİK Pazarlama Müdürü (.....) (28.12.2015, 11:44):
Arkadaşlar mrb
Rakip stoklarda değişiklik var mı?

GEMLİK Çalışanı (.....) (28.12.2015, 11:57):

Merhaba (.....) Bey;

Torosun 734 pril ure cikisi var gübretas'tan haber bekliyorum.

GEMLİK Pazarlama Müdürü (.....) (28.12.2015, 11:58):

Ok. Tonaj netleşince atarsın. saat 13,30 a kadar Gübretaştan haber gelmezse önceki şekliyle bildir bana. Öğleden sonra çıkabilirim.

I.6. Değerlendirme

I.6.1. İktisadi Analiz

- (184) Bu bölümde gübre piyasasında faaliyet gösteren üretici teşebbüslerin çeşitli sayısal parametrelerinin analizine ve belirli ekonometri temelli testlerin rekabet iktisadi çerçevesinde gerçekleştirilmesine odaklanılmaktadır. Dolayısıyla bu bölüm çerçevesinde, hukuki değerlendirmelerin kantitatif teknikler ile birlikte yorumlanması neticesinde dosyanın tamamına ilişkin bütüncül bir perspektif oluşturulması amaçlanmıştır.

I.6.1.1. Kullanılan Veri ve İlk Aşama Analizleri

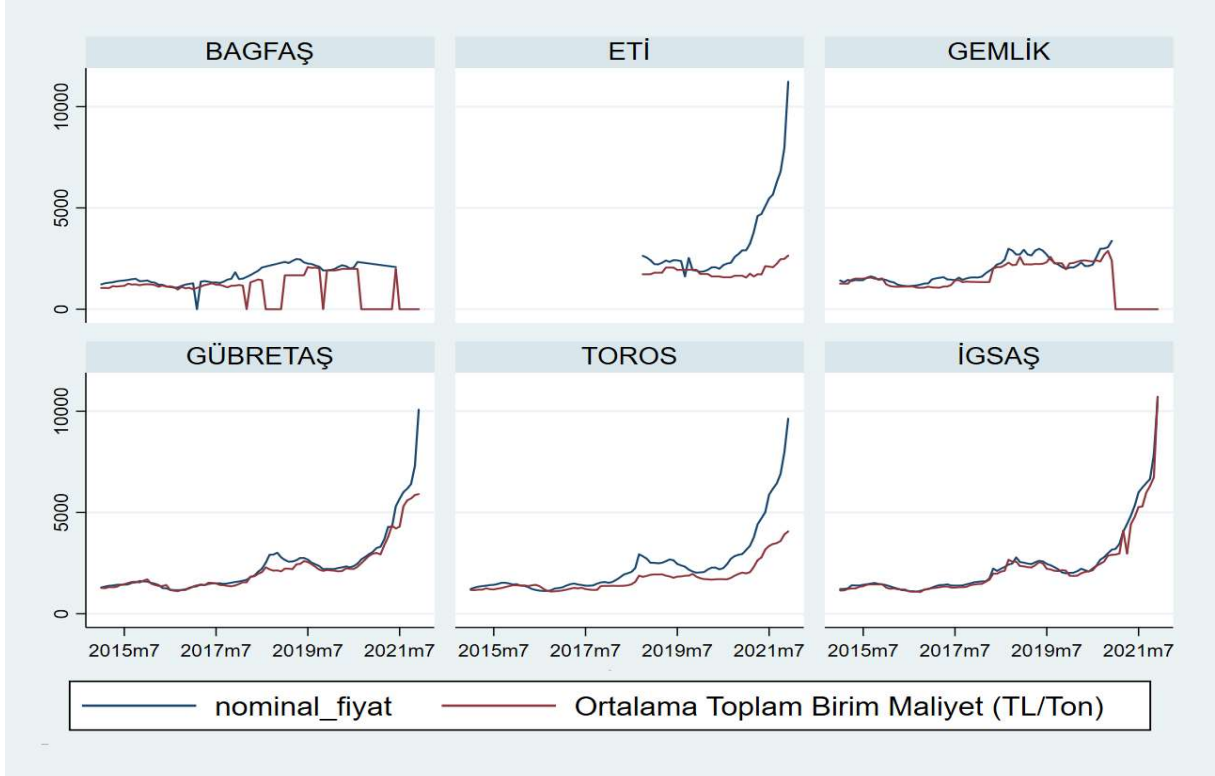
- (185) Sayısal analizlerin dayandığı veri seti, yedi gübre üreticisinden ayrı ayrı elde edilen verilerin sistematik olarak düzenlenmesine ve derlenmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda her bir teşebbüs için 2015 Ocak – 2021 Aralık dönemlerini kapsayacak ve dört farklı ana gübre türüne (CAN %26, DAP, ÜRE, 20.20.0) yönelik olacak şekilde toplamda 1.870 aylık bazda gözleme ulaşılmıştır. Bu gözlemlerin içerdiği bilgiler aşağıda listelenmektedir.

- Yurt İçi Satış Miktarı (Ton)
- Yurt İçi Satış Cirosu (TL)
- Ortalama Sabit Maliyet (TL/Ton)
- Ortalama Değişken Maliyet (TL/Ton)
- Ortalama Birim Maliyet (TL/Ton)
- İhracat Miktarı (Ton)
- İhracat Cirosu (TL ve \$)

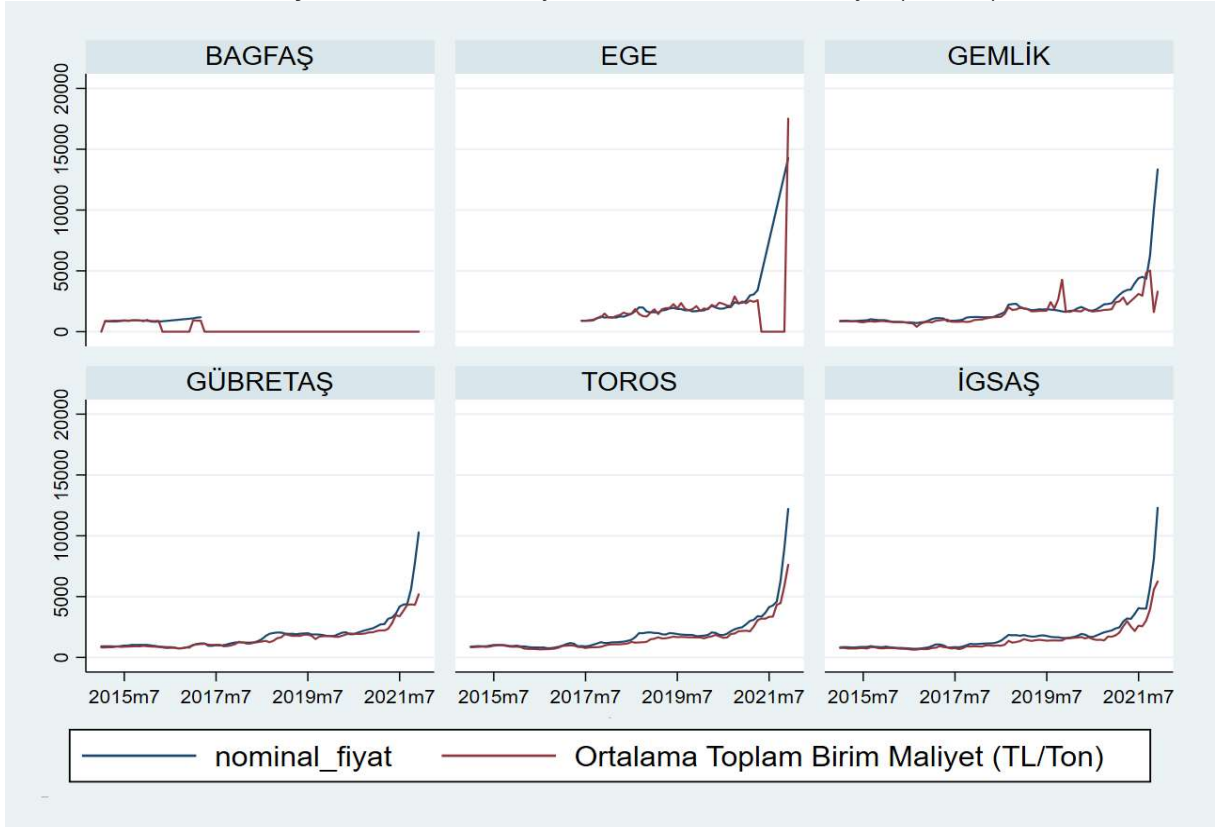
- (186) Yukarıda yer alan bilgilerin haricinde, analizlerde kullanılan; aylık ortalama gübre tüketim miktarları ve yurt dışı gübre fiyatları gibi sayısal bilgiler yine anılan teşebbüslerden; döviz kuru göstergeleri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'den ve tüketici enflasyonu verileri TÜİK'ten elde edilmiştir.

- (187) Sayısal analizlerin ilk adımı olarak 2015 Ocak - 2021 Aralık dönemleri arasında her bir gübre türü için teşebbüslerin ciro ve miktar verileri üzerinden hesaplanmış ortalama (nominal) ton fiyatı ile ortalama birim maliyetlerini gösteren zaman yolu grafikleri aşağıda sunulmaktadır.

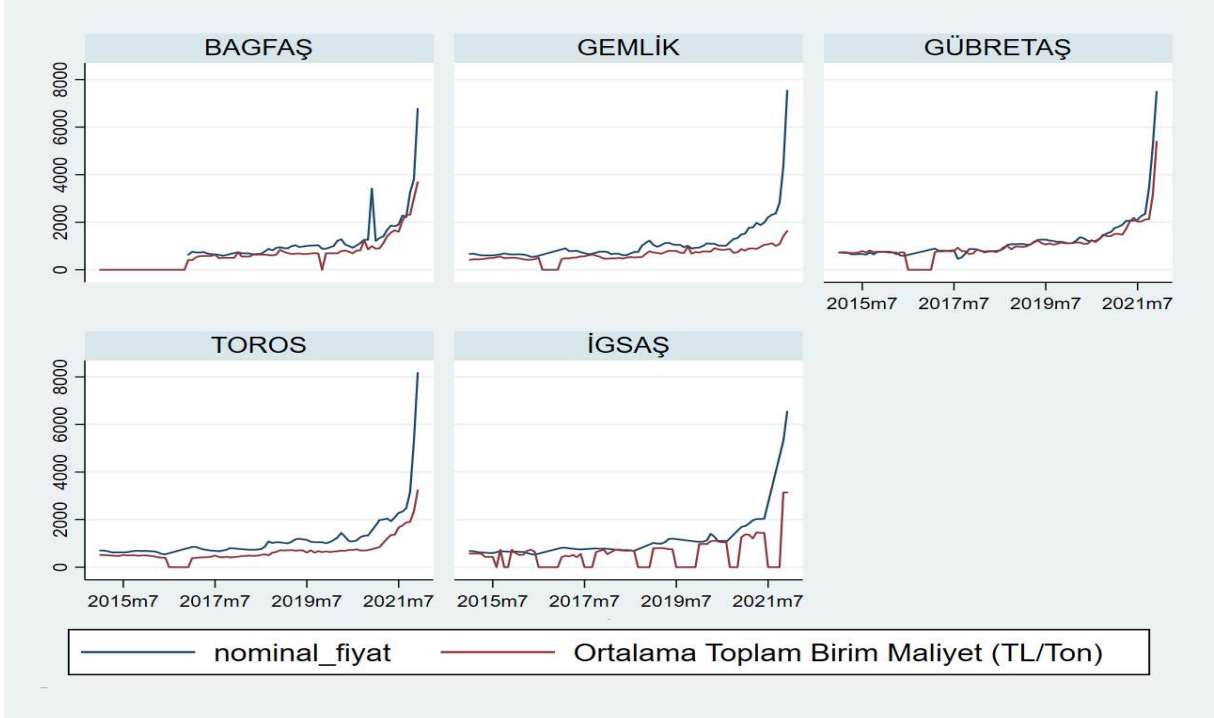
Grafik 7 - DAP Gübresi için Ortalama Birim Fiyat ve Ortalama Birim Maliyet (TL/Ton)

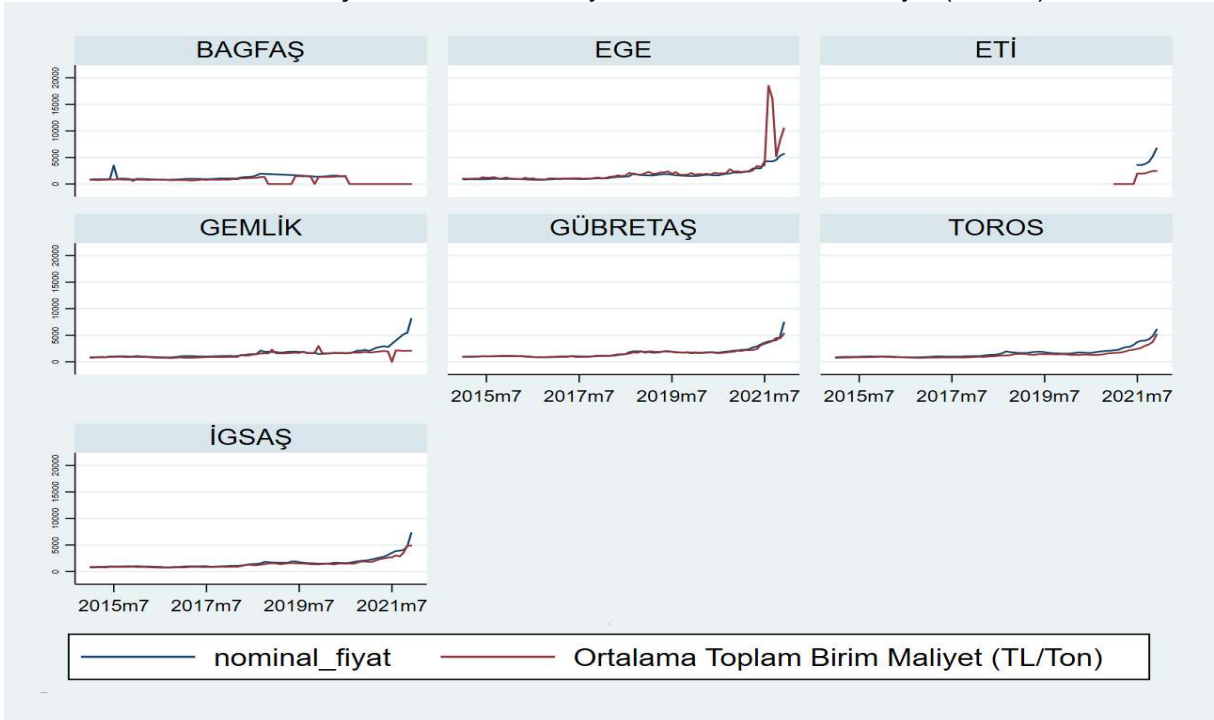
Grafik 8 - ÜRE Gübresi için Ortalama Birim Fiyat ve Ortalama Birim Maliyet (TL/Ton)

Grafik 9 - CAN %26 Gübresi için Ortalama Birim Fiyat ve Ortalama Birim Maliyet (TL/Ton)

Grafik 10 - 20.20.0 Gübresi için Ortalama Birim Fiyat ve Ortalama Birim Maliyet (TL/Ton)

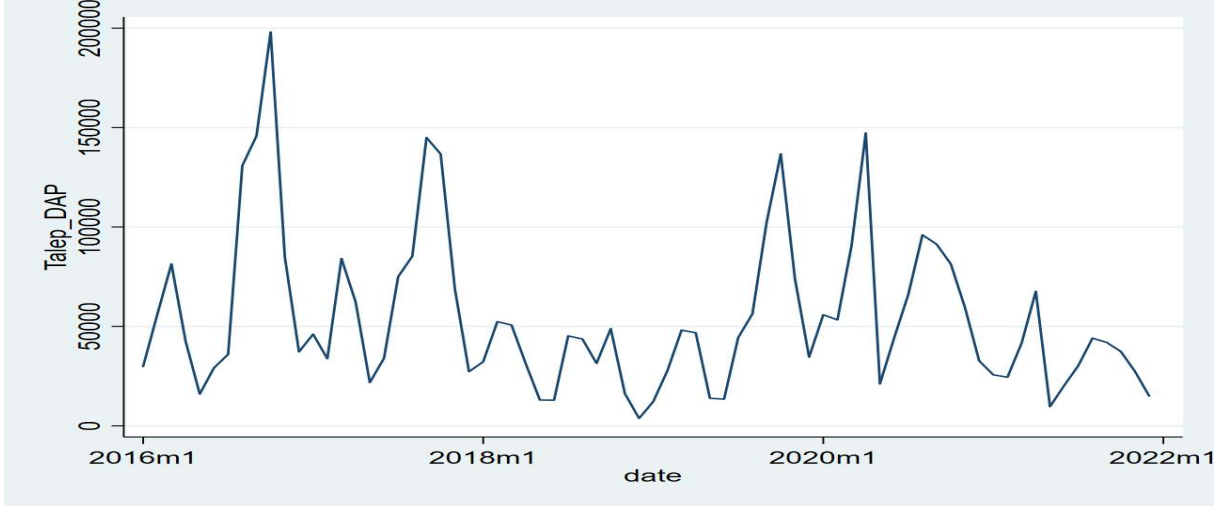
(188) Her bir gübre türüne yönelik oluşturulan ortalama fiyat ve maliyet grafiklerinden gözlemlenebileceği üzere, özellikle 2020 yılının başlarından 2021 yılının sonlarına doğru ortalama fiyatlarda keskin bir artış gerçekleşmektedir. Öte yandan fiyatlar ile maliyetler arasındaki organik bağın gücünün her bir gübre türü ve teşebbüs özelinde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Zira yukarıdaki grafiklerden saptanabileceği üzere teşebbüslerin satışını gerçekleştirdiği gübre türleri birbirinden farklılaşabilmektedir.

(189) Diğer taraftan gübre fiyatlarını doğrudan veya dolaylı etkileyebilecek temel parametrelerin seyrinin de dikkate alınması, analizlerin sağlıklı olabilmesi bakımından

elzem olmaktadır. Bu temel parametrelere yönelik analizler, daha isabetli ve anlaşılır olabilmesi bakımından, her bir gübre türüne göre ayrı ayrı gerçekleştirilmektedir.

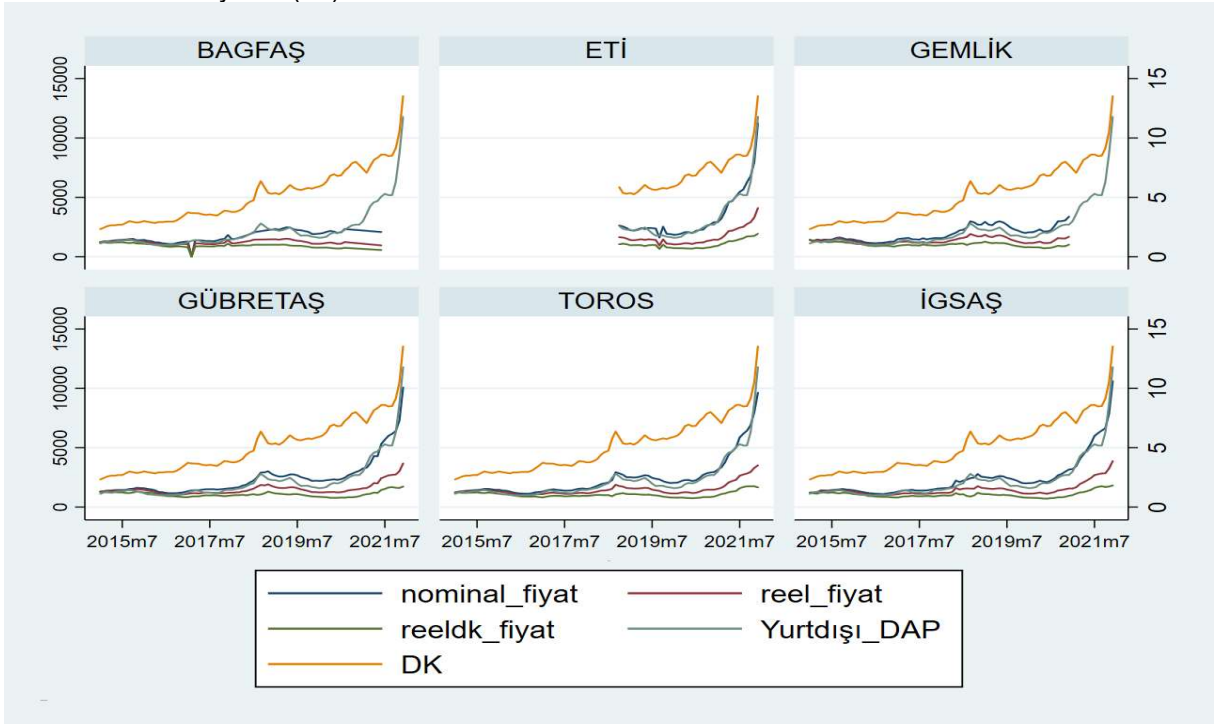
- (190) İlk olarak 2015 Ocak - 2021 Aralık dönemi için DAP ürününe yönelik ortalama tüketim miktarı (ton) ile TCMB Amerikan doları alış kuru baz alınarak Türk lirasına çevrilen yurt dışı fiyatlar (Baltık borsası) ve tüketici enflasyon verisine göre *realize* edilmiş teşebbüs bazında fiyatlara aşağıda bulunan grafiklerde sırasıyla yer verilmektedir.

Grafik 11 - DAP Gübresi için Türkiye'deki Ortalama Tüketim Miktarı (Ton)

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler, Bakanlık Kimyevi Gübre İstatistikleri

Grafik 12 - DAP Gübresi için Ortalama Yurt Dışı Fiyatları, Döviz Kuru ve Teşebbüs Özelinde Ortalama Nominal & Reel Fiyatlar (TL)

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler, TÜİK, TCMB

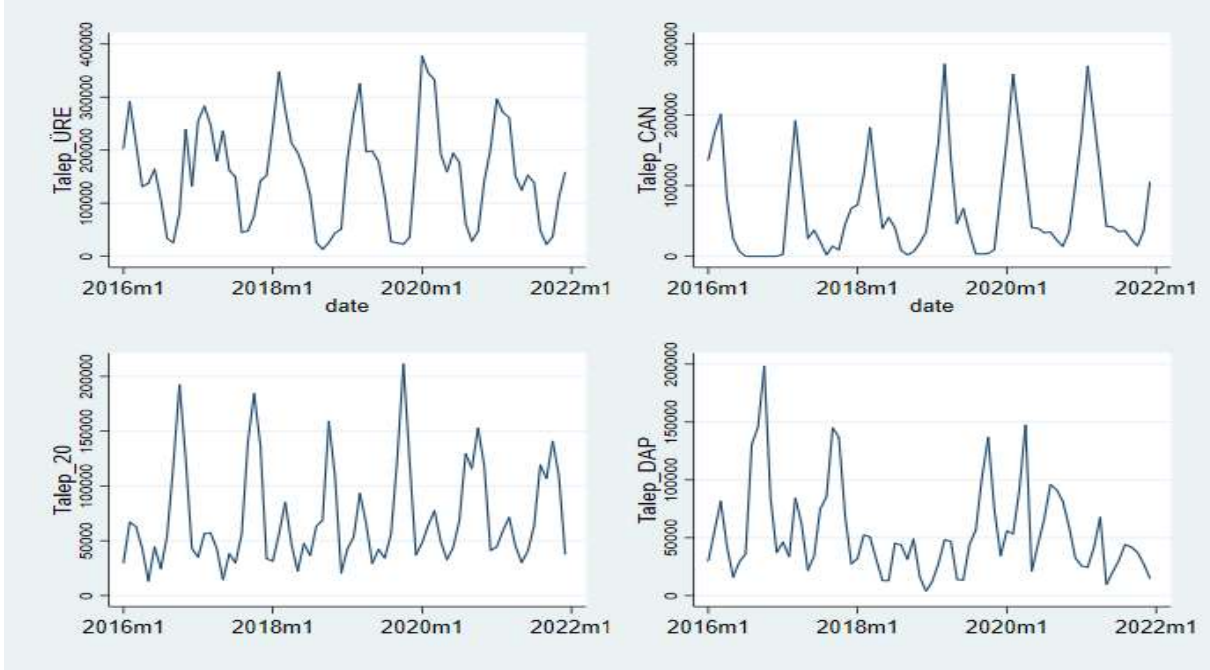
- (191) Grafik 11'de yurt içi DAP gübresinin tüketiminin dalgalı bir seyir izlediği veya bir başka ifadeyle mevsimsellik içerdiği net bir biçimde anlaşılmaktadır. Öte yandan bu mevsimselliğin yanı sıra son dönemlerde DAP gübresinin tüketim miktarının da

azalmakta olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum iktisadi bakış açısına göre çelişki yaratabilecek olsa da Grafik 12’de yer alan yurt dışı gübre fiyatlarındaki ve döviz kurundaki seyrin bu durumu açıklamada ön plana çıktığı görülmektedir. Zira TL cinsinden ifade edilen yurt dışı fiyatlar ile yurt içi fiyatların neredeyse bire bir örtüştüğü ve döviz kurunun da artış eğiliminin bu örtüşme ile paralel olduğu saptanmaktadır. Yurt içi enflasyon verisine göre düzenlenmiş reel fiyatların ise nominal fiyatlara kıyasla çok daha sınırlı bir artış gösterdiği de ayrıca vurgulanmalıdır.

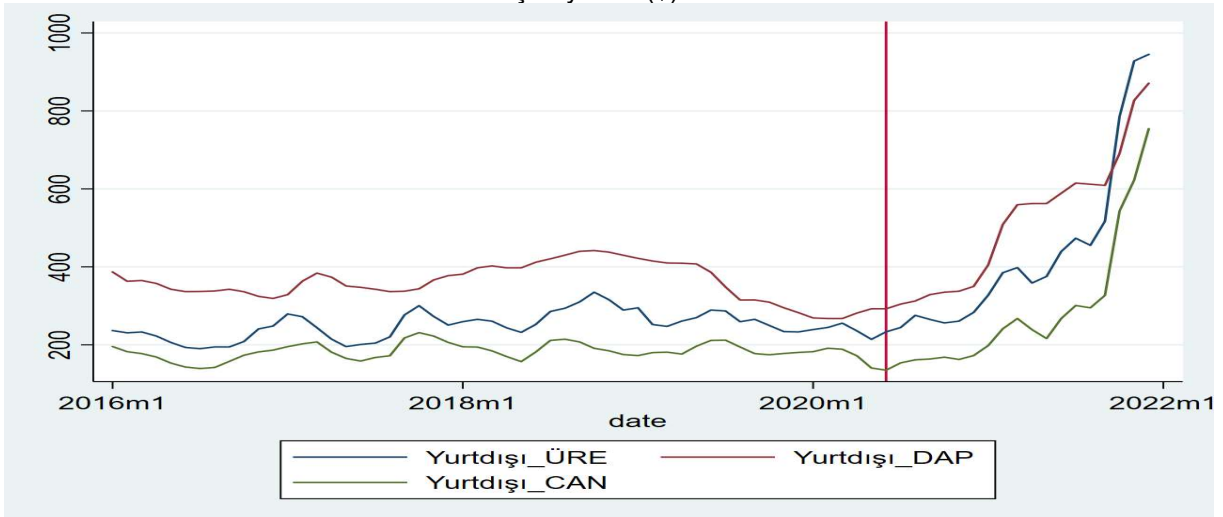
(192) Aşağıda ise DAP’ın yanı sıra ÜRE, CAN %26 ve 20.20.0 gübreleri için yapılan simetrik analizlere ve ulaşılan bulgulara yer verilmektedir.

Grafik 13 - Analize Konu Gübrelerin Türkiye’deki Ortalama Tüketim Miktarı (Ton)

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler, Bakanlık Kimyevi Gübre İstatistikleri

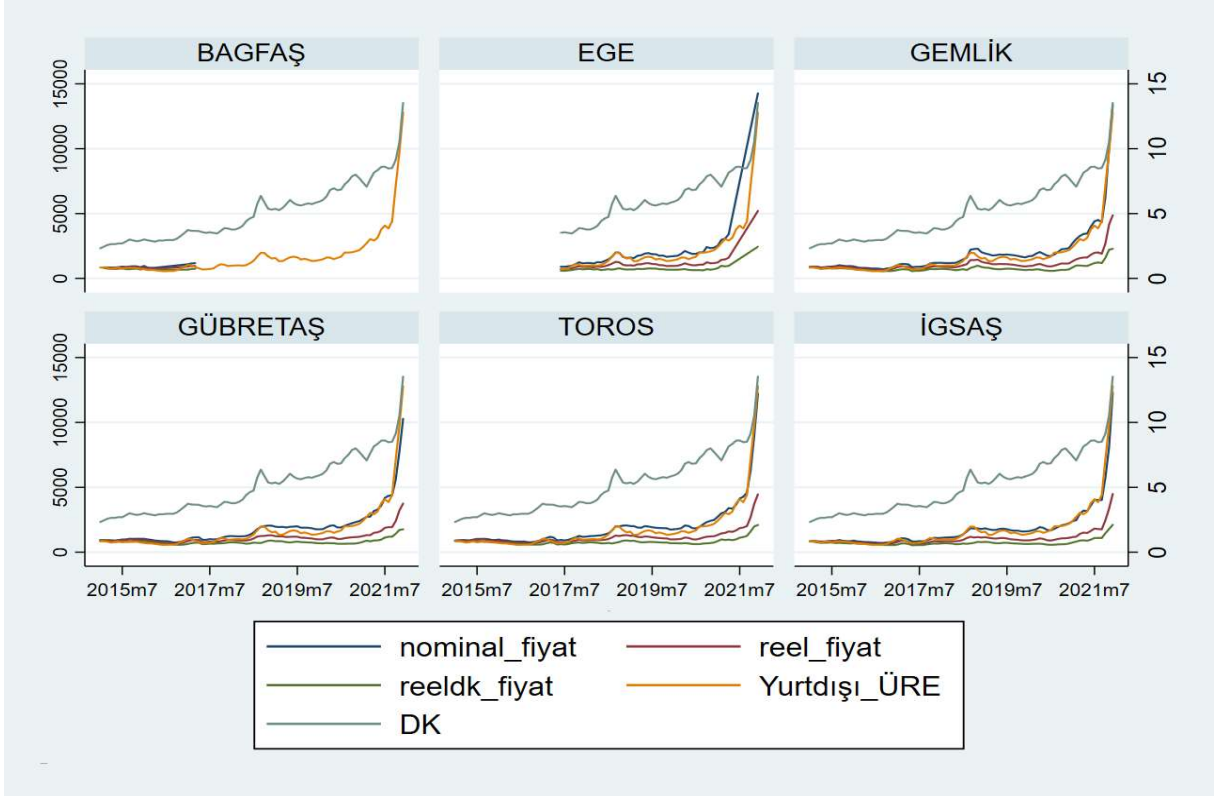
Grafik 14 - Analize Konu Gübrelerin Yurt Dışı Fiyatları (\$) ⁵⁹

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler

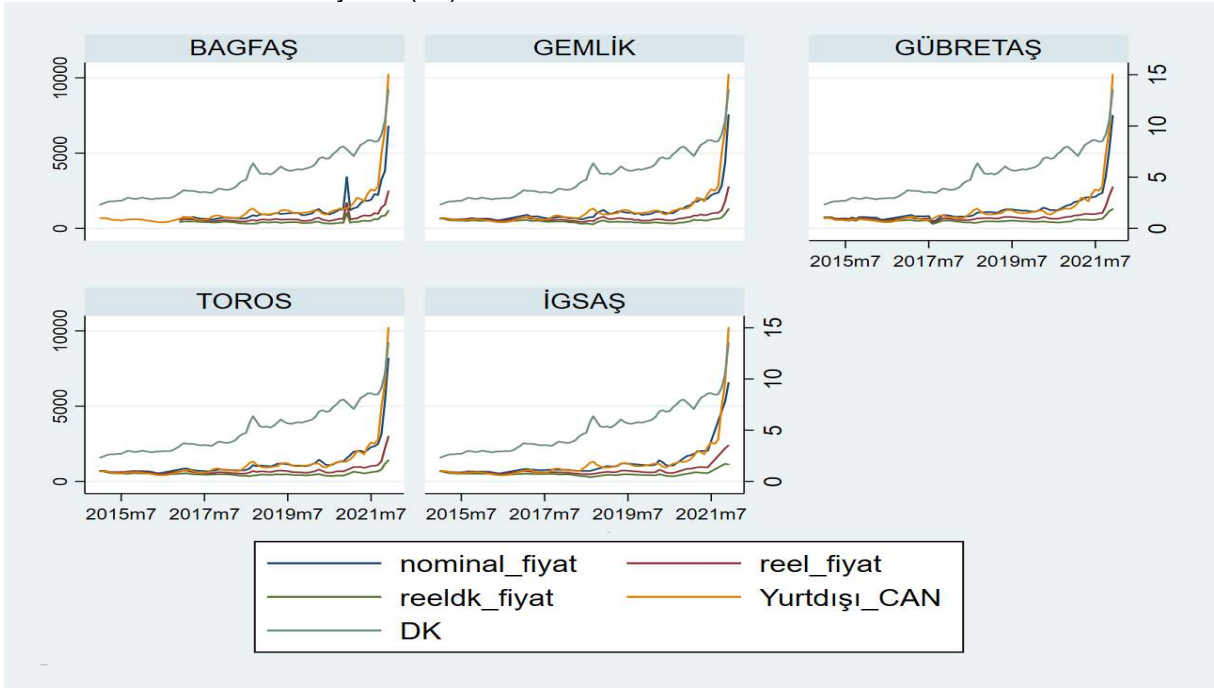
⁵⁹ Grafikte yer alan dikey eksen fiyatlardaki artış eğiliminin başladığı zaman dilimine denk gelen 2020 Haziran ayını temsil etmektedir. ÜRE fiyatları Mısır, DAP fiyatları Baltık ve CAN %26 fiyatlarına yakın olması bakımından Amonyum Nitrat fiyatları Karadeniz borsasından alınmıştır.

Grafik 15 - ÜRE Gübresi için Ortalama Yurt Dışı Fiyatları, Döviz Kuru ve Teşebbüs Özelinde Ortalama Nominal & Reel Fiyatlar (TL)

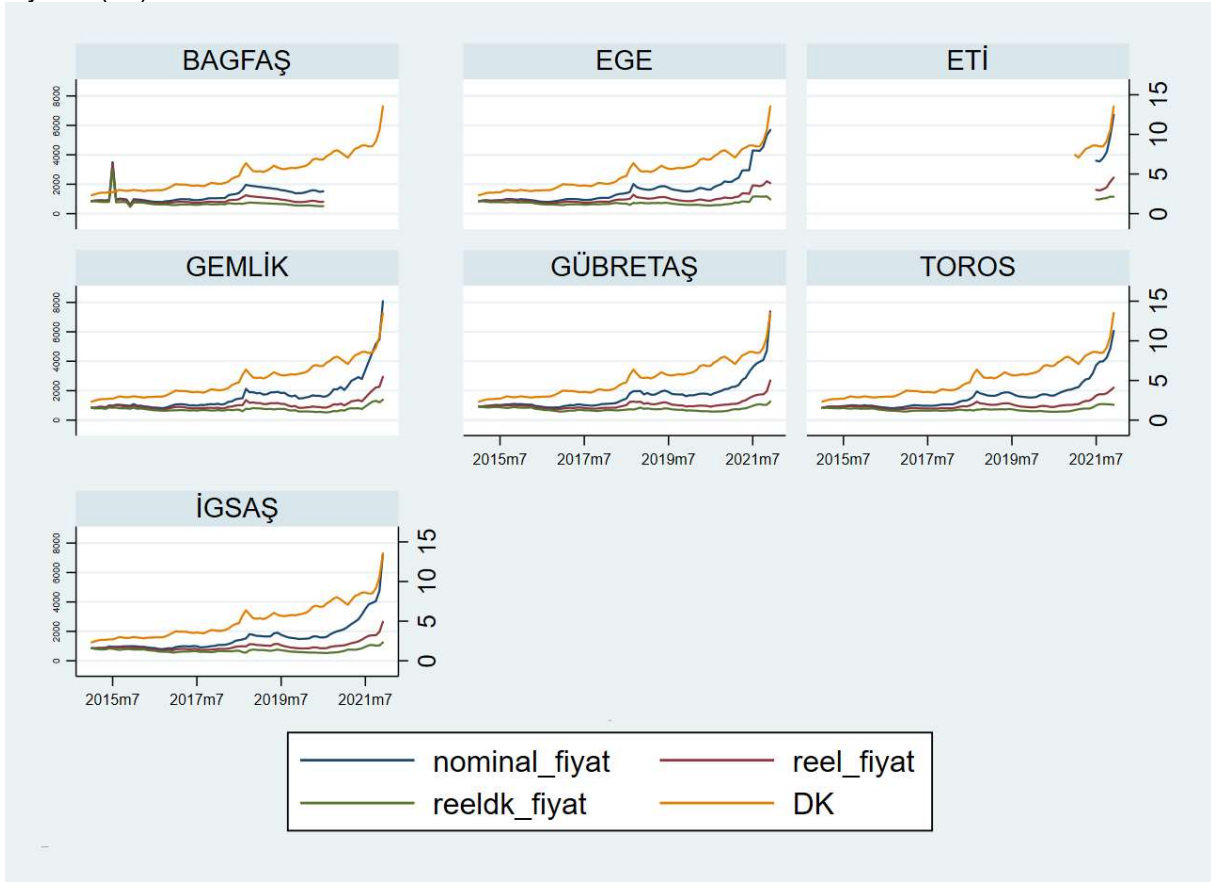
Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler, TÜİK, TCMB

Grafik 16 - CAN %26 Gübresi için Ortalama Yurt Dışı Fiyatları, Döviz Kuru ve Teşebbüs Özelinde Ortalama Nominal & Reel Fiyatlar (TL)

Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler, TÜİK, TCMB

Grafik 17 - 20.20.0 Gübresi için Ortalama Döviz Kuru ve Teşebbüs Özelinde Ortalama Nominal & Reel Fiyatlar (TL)

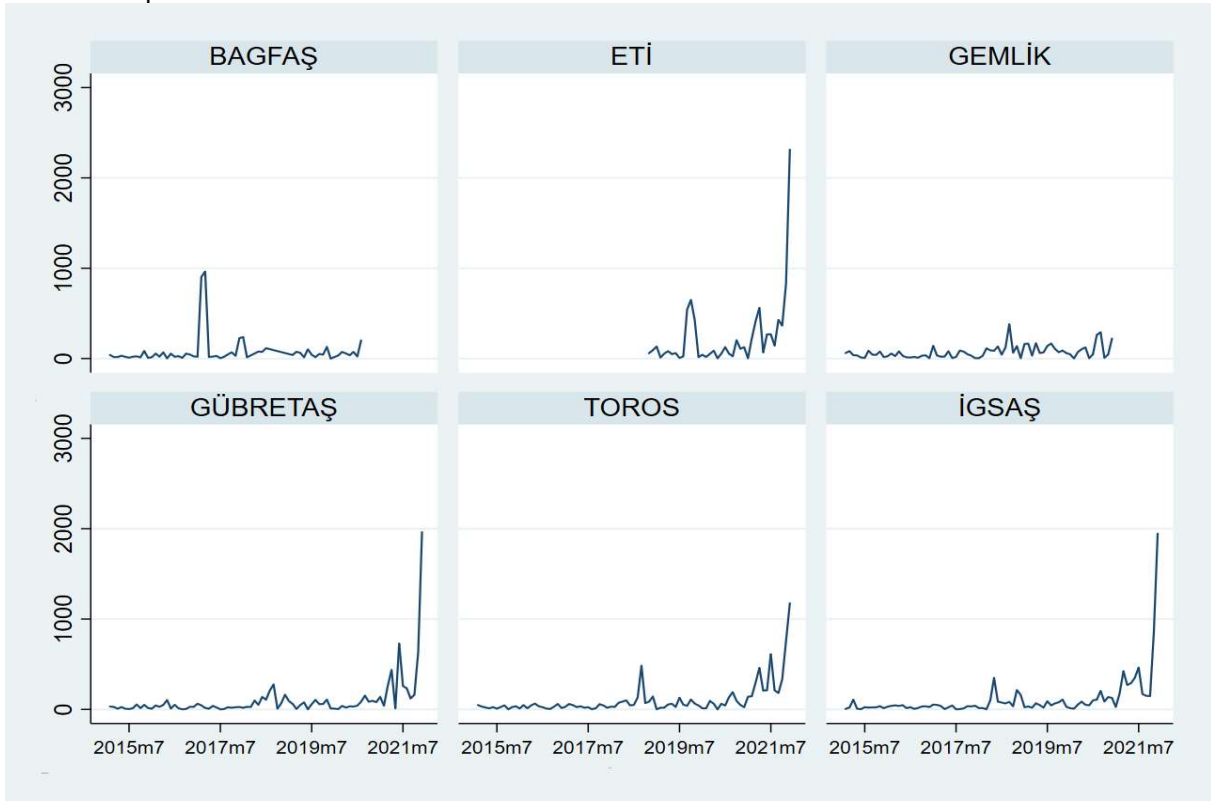
Kaynak: Teşebbüslerden Gelen Bilgiler, TÜİK, TCMB

- (193) Grafik 13'te Türkiye'deki aylık ortalama kimyevi gübre tüketiminin incelemeye konu gübre türleri bazında mevsimsel dalgalanmalar sergilediği ve özellikle ilkbahar ile sonbahar dönemlerinde tüketimin arttığı görülmektedir.
- (194) Grafik 14'te yurt dışı gübre fiyatlarının 2020 Haziran ayına kadar 150-350 \$ bandında seyrettiği, ancak bu tarihten sonra yurt dışı fiyatların keskin bir şekilde arttığı ve fiyatların 750-950 \$ bandına geldiği anlaşılmaktadır.
- (195) Grafik 15, Grafik 16 ve Grafik 17'den ise döviz kurundaki yükseliş ile ortalama yurt içi nominal fiyatlar arasında organik bir ilişki olduğu ve enflasyondan arındırılmış fiyatlardaki artışın nominal fiyatlardaki artışa kıyasla çok daha sınırlı olduğu tespit edilmektedir.
- (196) Yukarıda yer alan temel analizlerin ortaya koyduğu üzere, incelenen gübre fiyatlarındaki artışın, yurt içi enflasyon ile sektörün bağımlı olduğu yurt dışı piyasalar ve bu bağlamda döviz kurlarındaki normal olmayan yükselişlerle açıklanabileceği görülebilmektedir. Diğer taraftan, her ne kadar makroekonomik konjonktür ve maliyetler, sektörde yaşanan fiyat artışlarını kuramsal olarak açıklayabilse de fiyatlardaki artışın rekabet karşısı kolektif bir anlayışla gerçekleşip gerçekleşmediği hususu hala önemini korumaktadır. Bu bağlamda ilerleyen bölümlerde, temelde ileri zaman serisi ekonometrisine dayalı çeşitli sayısal sınamalara ve rekabet karşısı bir işbirliğinin olup olmadığının araştırılmasına odaklanılmaktadır.

I.6.1.2. Volatilite (Oynaklık) Analizleri

- (197) Kartellerin veya rakipler arası rekabet karşıtı iş birliklerinin sayısal yöntemlerle araştırılmasına yönelik olarak, rekabet iktisadı literatüründe geniş bir yer bulan yönelimlerden bir tanesi fiyatlardaki oynaklıklara dayalı standart sapma, varyans ve varyasyon katsayıları analizleridir.
- (198) Çeşitli teorik ve ampirik çalışmalar, rakipler arası uzlaşma dönemlerinde fiyatların artacağını ve fiyatlardaki oynaklıkların azalacağını ortaya koymaktadır. Her ne kadar bu durumun tam aksinin oluşabileceğini gösteren karşıt akademik çalışmalar mevcut olsa da bu çalışmalar görece sınırlıdır.⁶⁰
- (199) Fiyatlardaki oynaklığın artmasının veya azalmasının rekabet karşıtı bir uzlaşma dışında; farklı makroekonomik ve mikroekonomik nedenleri olabileceğinden ötürü, bu analizlerde dışsal etkenlerin olabildiğince ayrıştırılması son derece önem arz etmektedir. Bu bağlamda gübre piyasasına yönelik oynaklık analizlerinde her bir teşebbüs bazında ortalama nominal fiyatlar, enflasyona göre düzeltilmiş reel fiyatlar ve Amerikan doları kuruna göre düzeltilmiş reel fiyatlar esas alınmaktadır. Dolayısıyla enflasyon ve döviz kurundaki dalgalanmaların etkisinin fiyatlardan arındırılması ve daha isabetli analizlerin yapılması amaçlanmaktadır.
- (200) İlk olarak ortalama nominal fiyatlar üzerinden hesaplanan bir gecikme yuvarlamalı (*rolling window*) zamana bağlı standart sapma ve varyasyon katsayıları⁶¹ her bir gübre türüne ve teşebbüse özel olarak hesaplanmıştır.

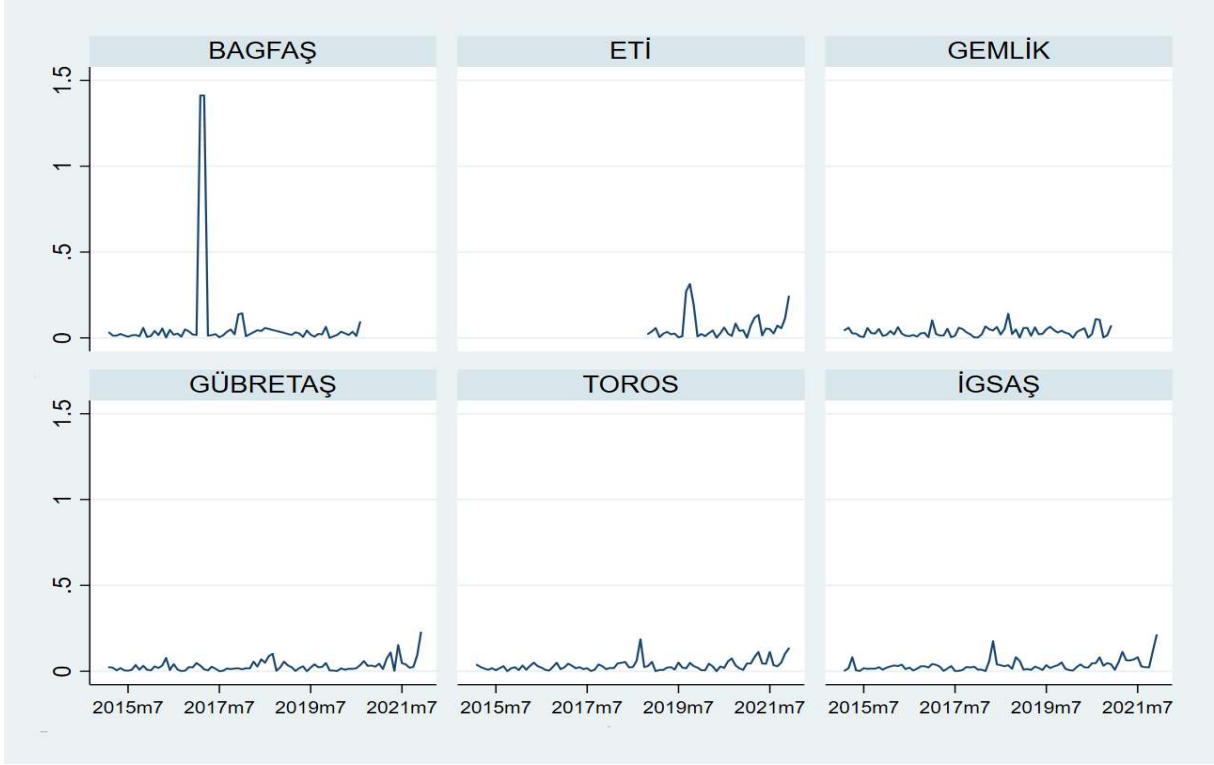
Grafik 18 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden DAP Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

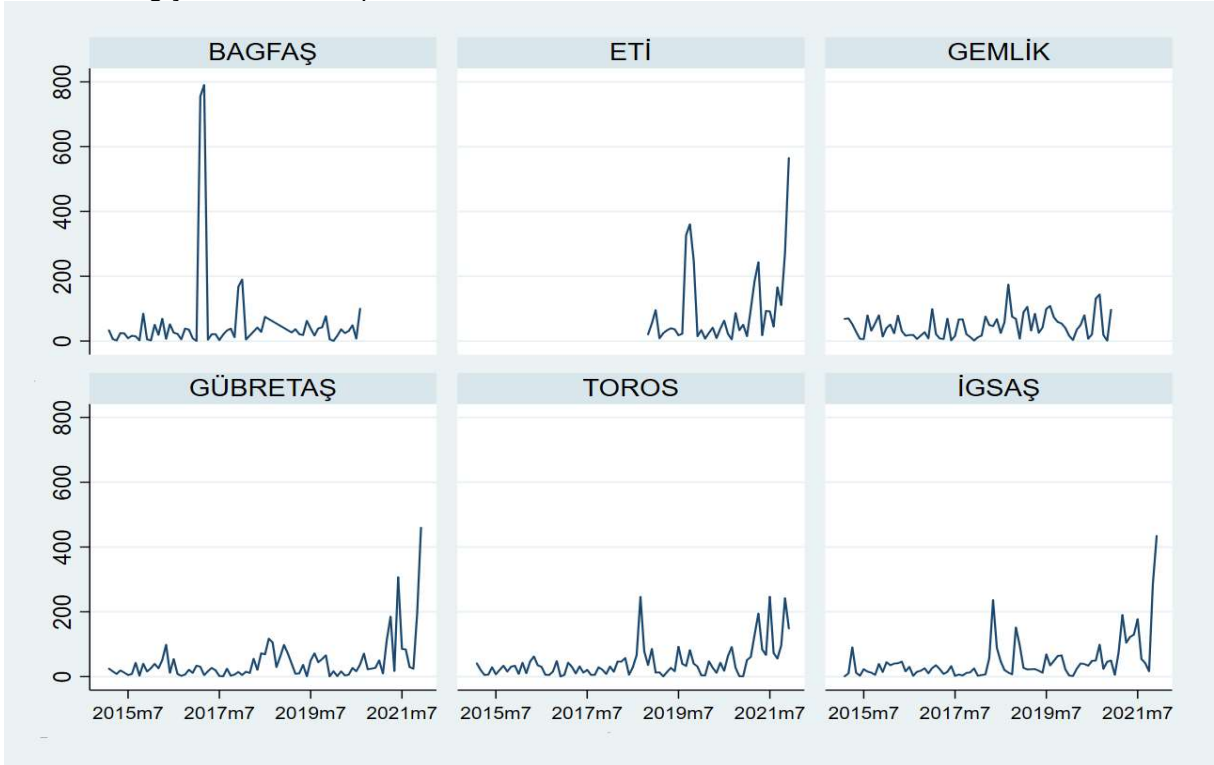
⁶⁰ Konuya ilişkin literatür ve ampirik bir uygulama örneği için bkz. Kurdoğlu (2022).

⁶¹ Bu katsayı, standart sapmanın ortalamaya bölünmesiyle elde edilmektedir.

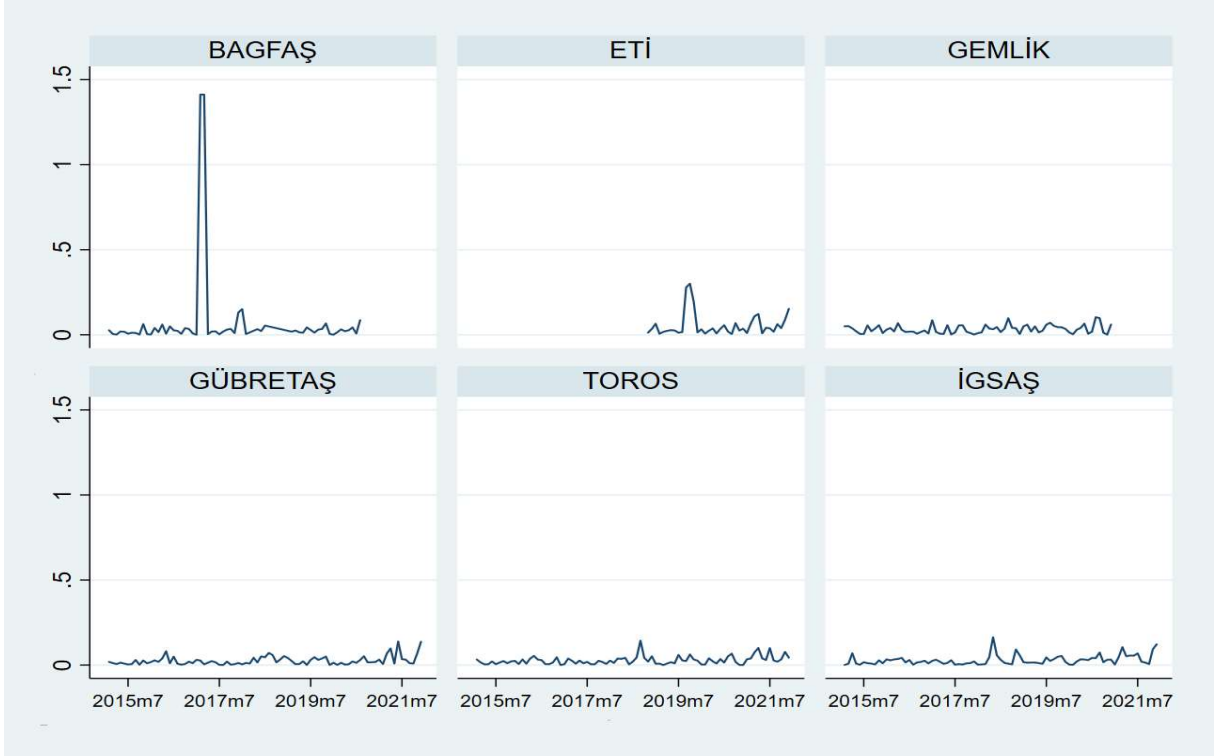
Grafik 19 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden DAP Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

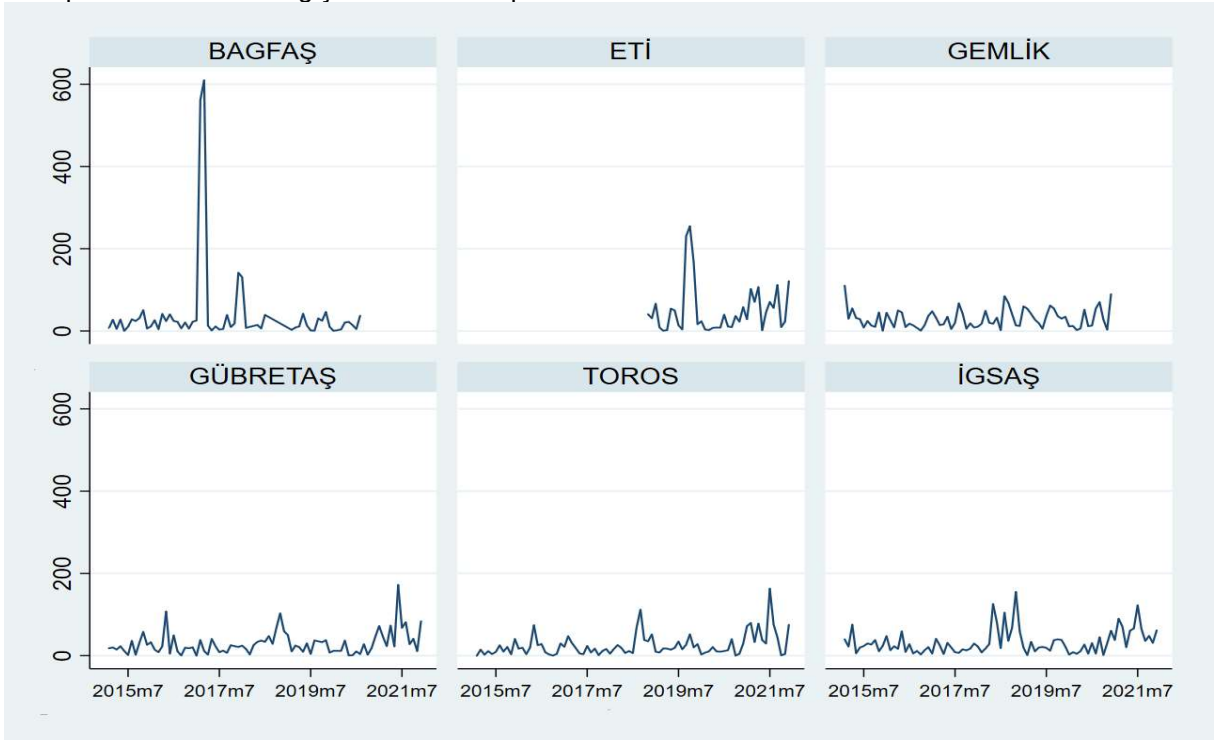
Grafik 20 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden DAP Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

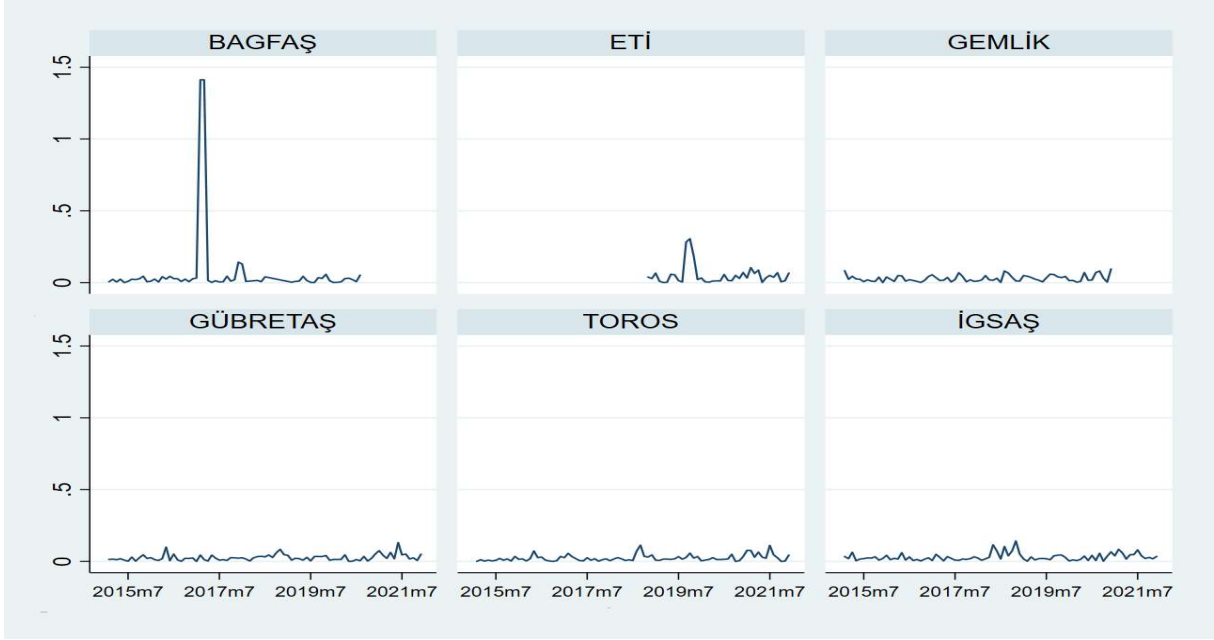
Grafik 21 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden DAP Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

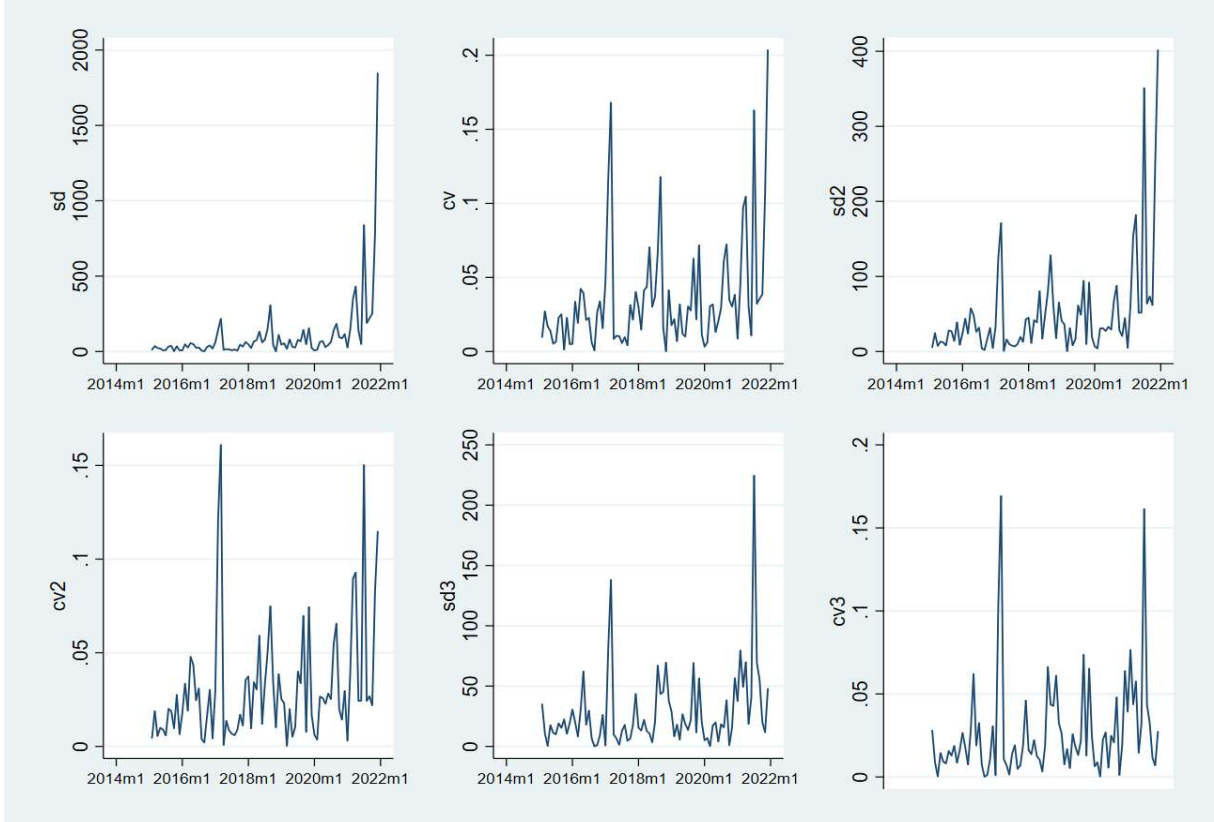
Grafik 22 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden DAP Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

Grafik 23 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden DAP Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

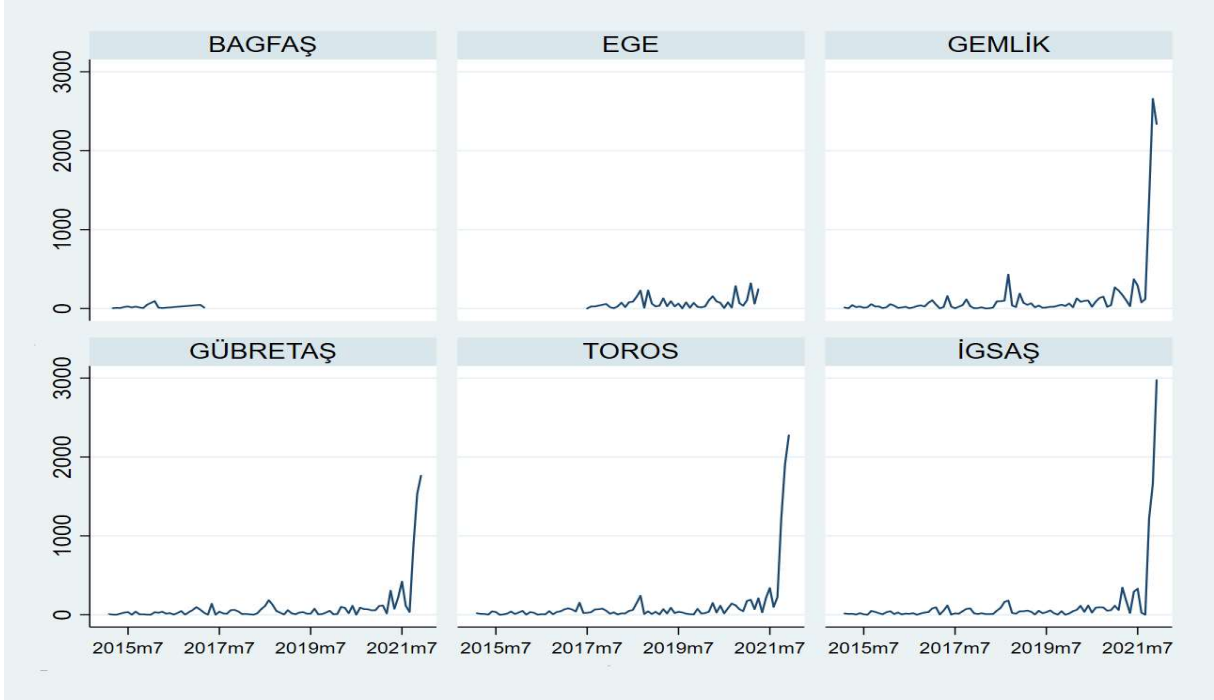
Grafik 24 - DAP Gübresi için Sektörel Oynaklık Analizi

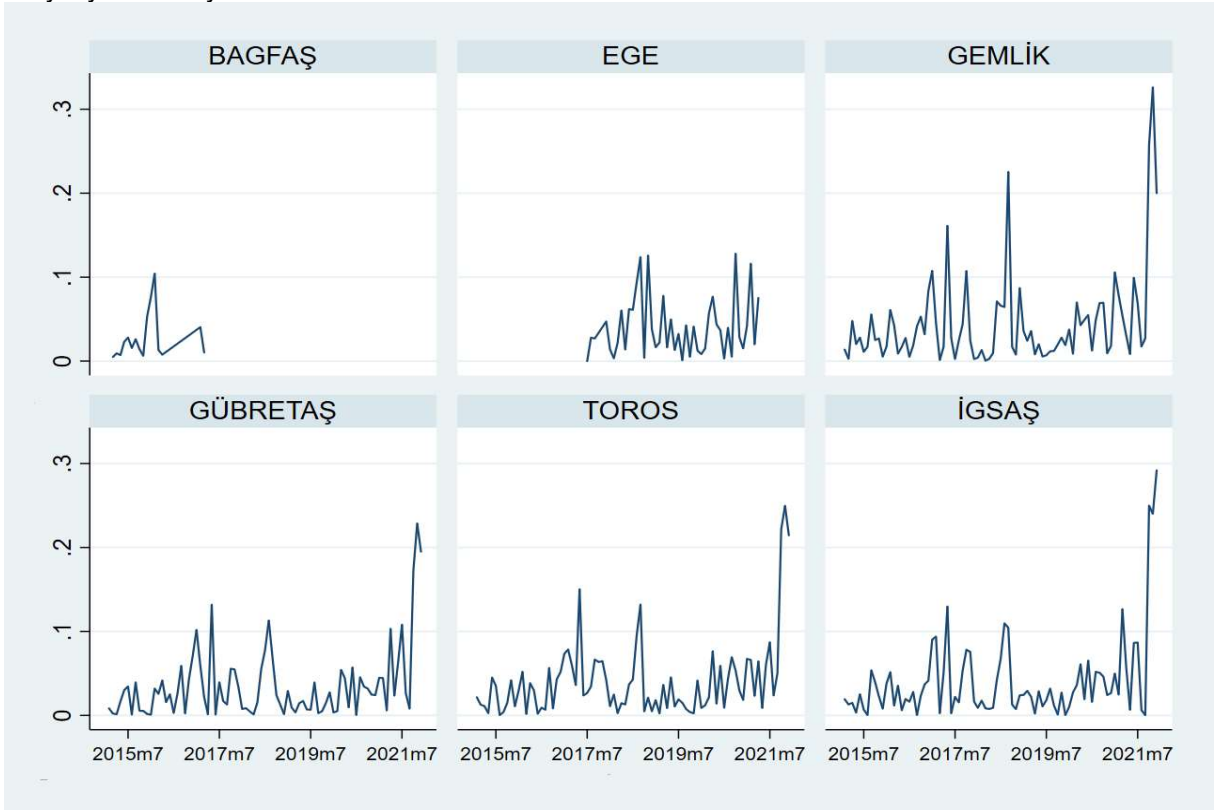
- (201) DAP gübresine yönelik gerek teşebbüs bazında gerek sektörel analizlerin ortaya koyduğu bulgular ışığında, her bir sayısal parametreye ilişkin oynaklık örüntüleri arasında, tüm pazar için rekabet karşıtı olabilecek çerçeve bir uzlaşmanın sinyali şeklinde yorumlanabilecek bir emareye rastlanılmamıştır. Öte yandan sektördeki fiyatların genel anlamda stabil olduğu ve fiyatlardaki değişimin sınırlı bir koridorda gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca TOROS, İGSAŞ ve GÜBRETAS'ın oynaklık örüntülerindeki yakınlık dikkat çekmektedir.

(202) DAP gübresinden sonra ÜRE gübresine yönelik yapılan oynaklık analizlerinden elde edilen görseller, aynı akış takip edilmek suretiyle aşağıda yer almaktadır.

Grafik 25 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden ÜRE Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

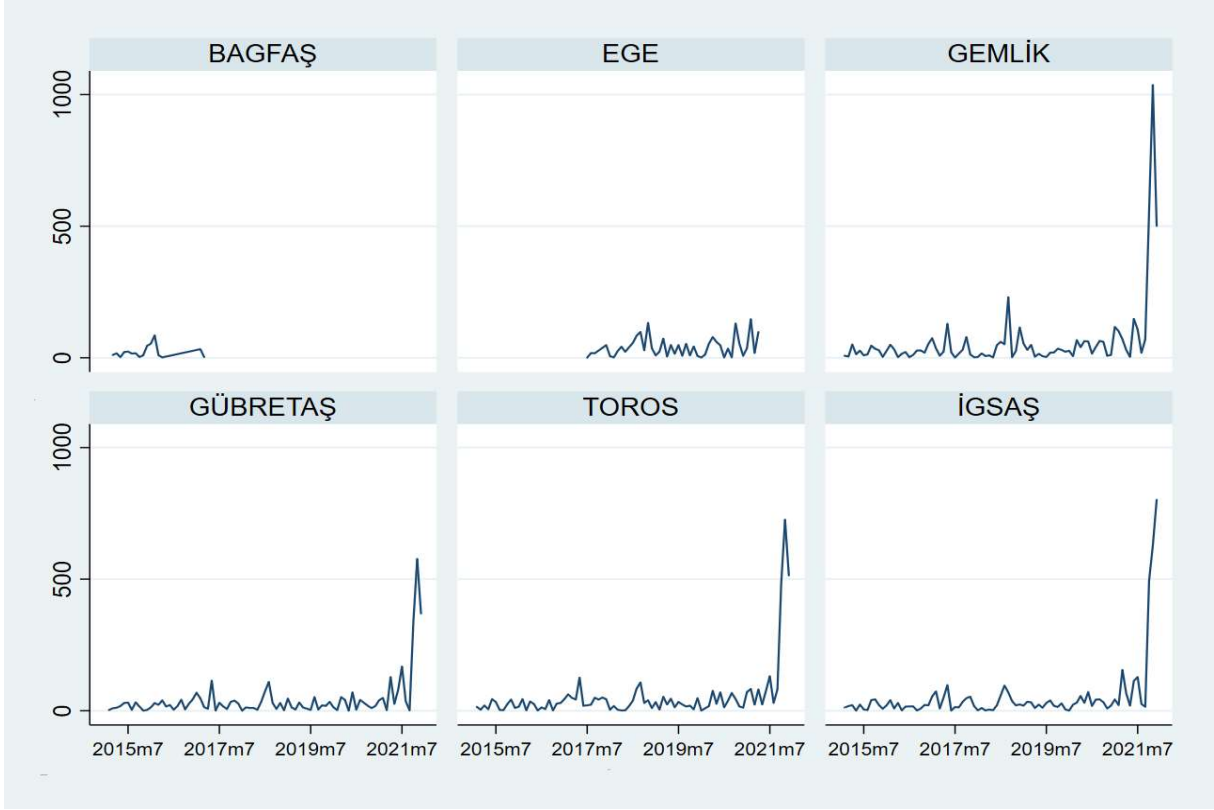

Grafik 26 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden ÜRE Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

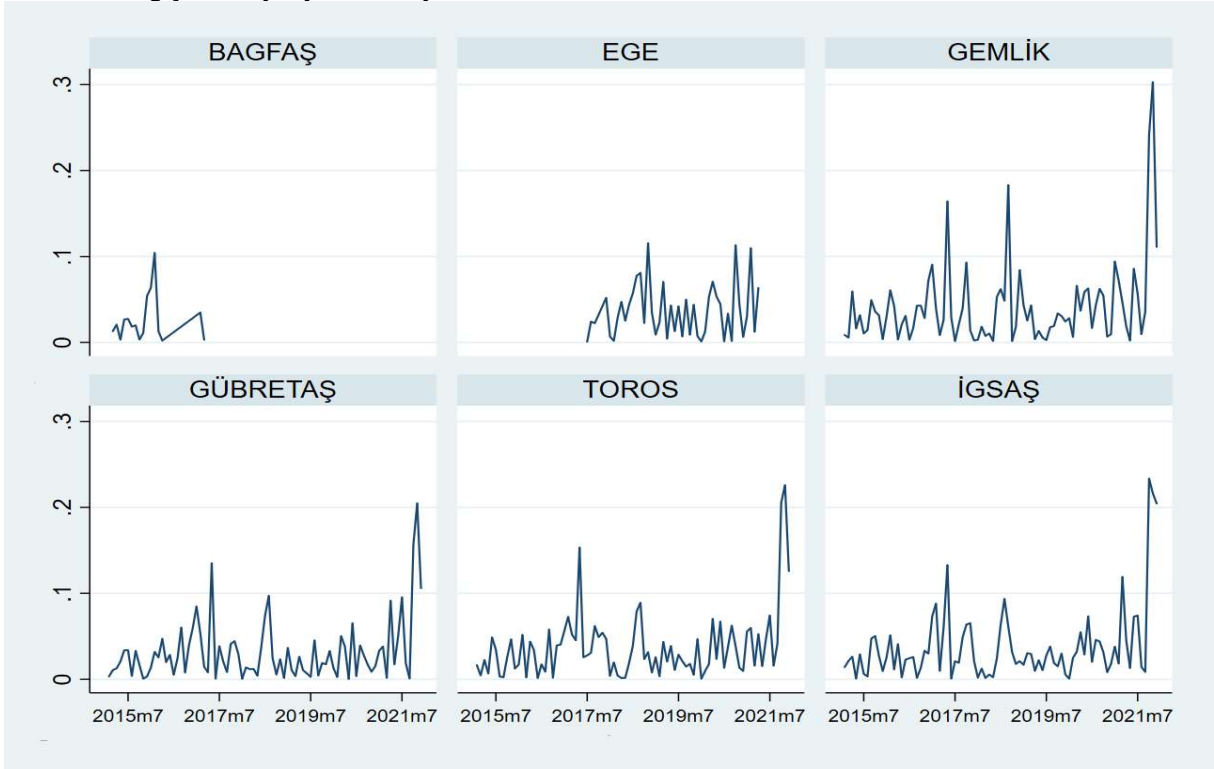

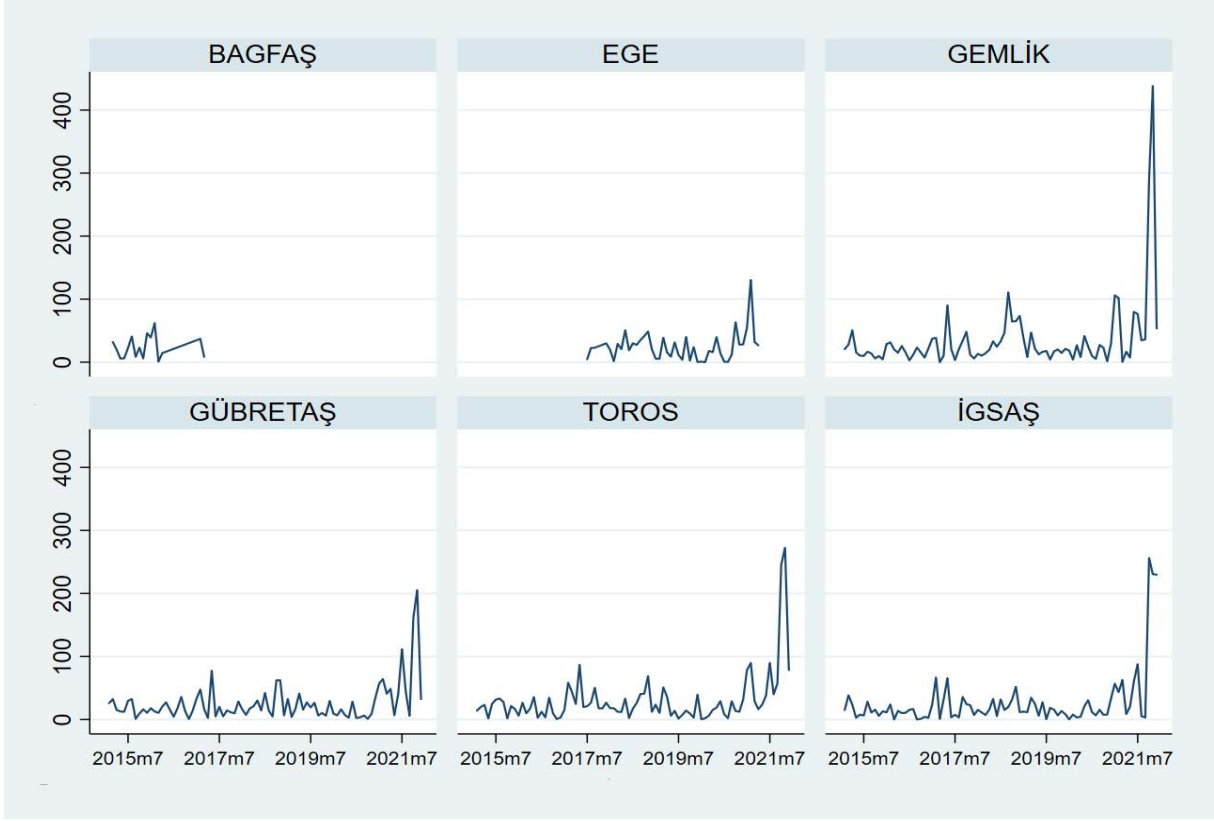
Grafik 27 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden ÜRE Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

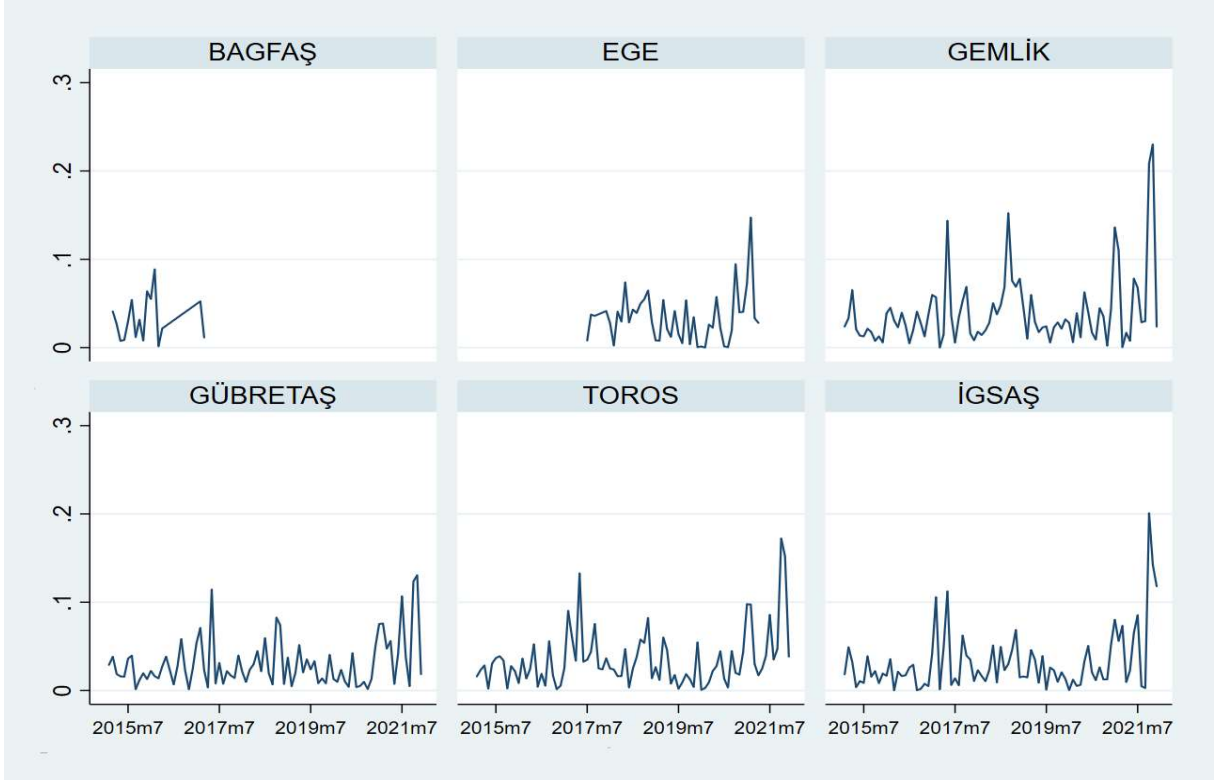
Grafik 28 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden ÜRE Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

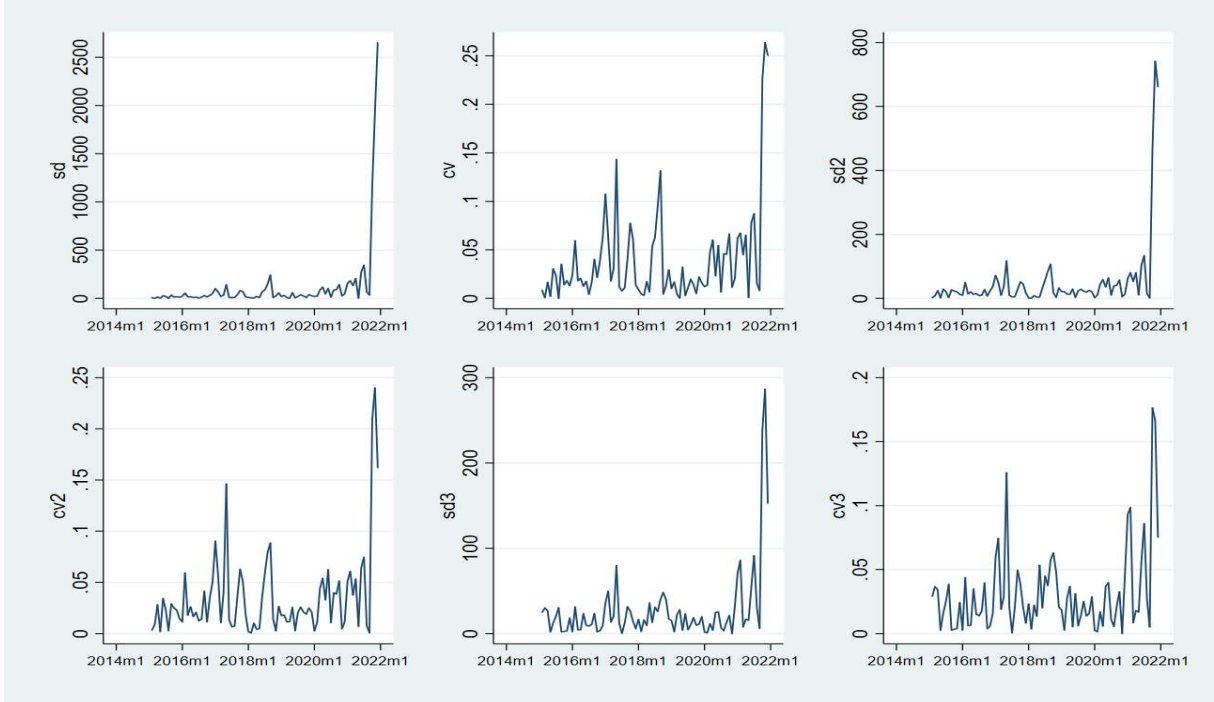
Grafik 29 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden ÜRE Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

Grafik 30 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden ÜRE Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

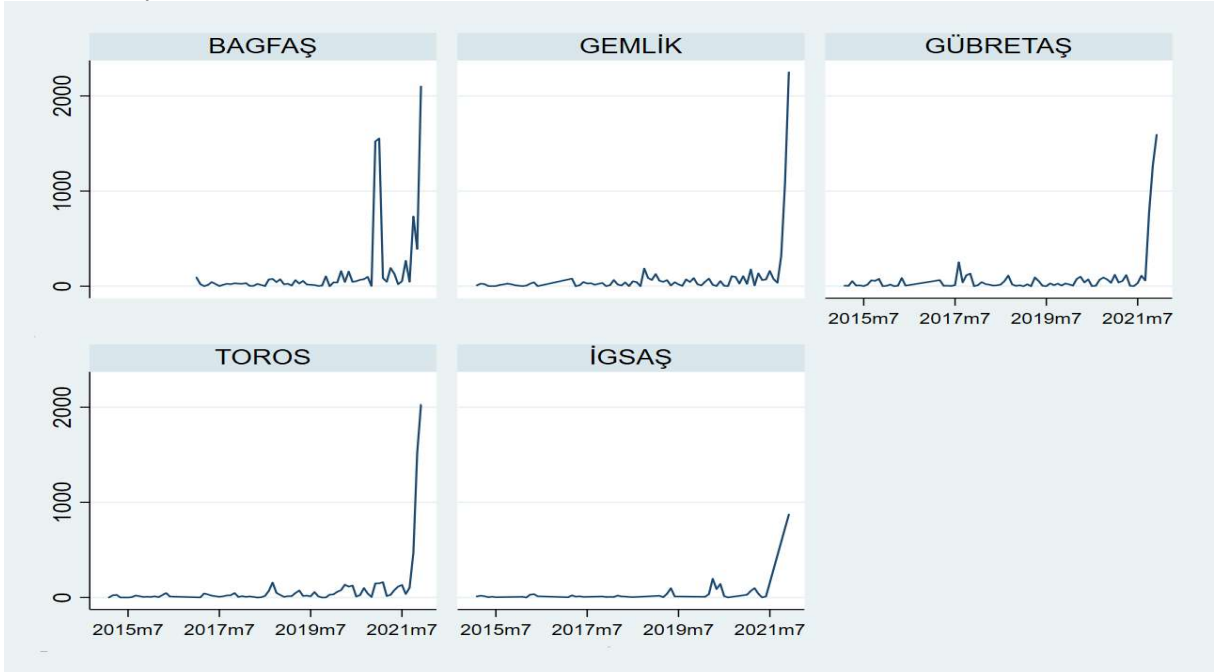

Grafik 31 - ÜRE Gübresi için Sektörel Oynaklık Analizi

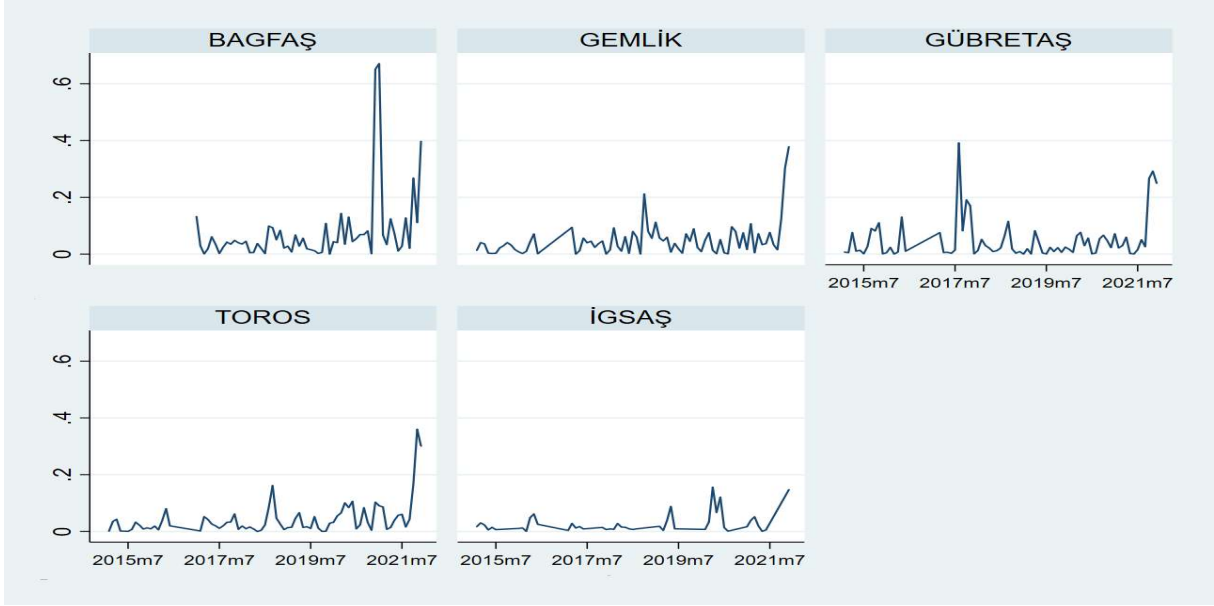

- (203) DAP gübresi ile benzer olarak ÜRE gübresi için de sektörel anlamda, son dönemdeki döviz kuru, enflasyon ve yurt dışı fiyatlardaki ani artışlardan kaynaklı olduğu anlaşılan keskin yükselişler dışında, tüm pazar için rekabet karşıtı olabilecek çerçeve bir uzlaşmanın sinyali şeklinde yorumlanabilecek bir emareye rastlanılmamıştır. Ancak DAP için olduğu gibi, bu gübre türü için de GÜBRETAŞ, TOROS ve İGSAŞ arasındaki benzer hareketler ayrı bir vurgu gerektirebilecektir.
- (204) Bu bölüm kapsamında son olarak CAN %26 ve 20.20.0 gübreleri için yapılan oynaklık analizleri aşağıda sunulmaktadır.

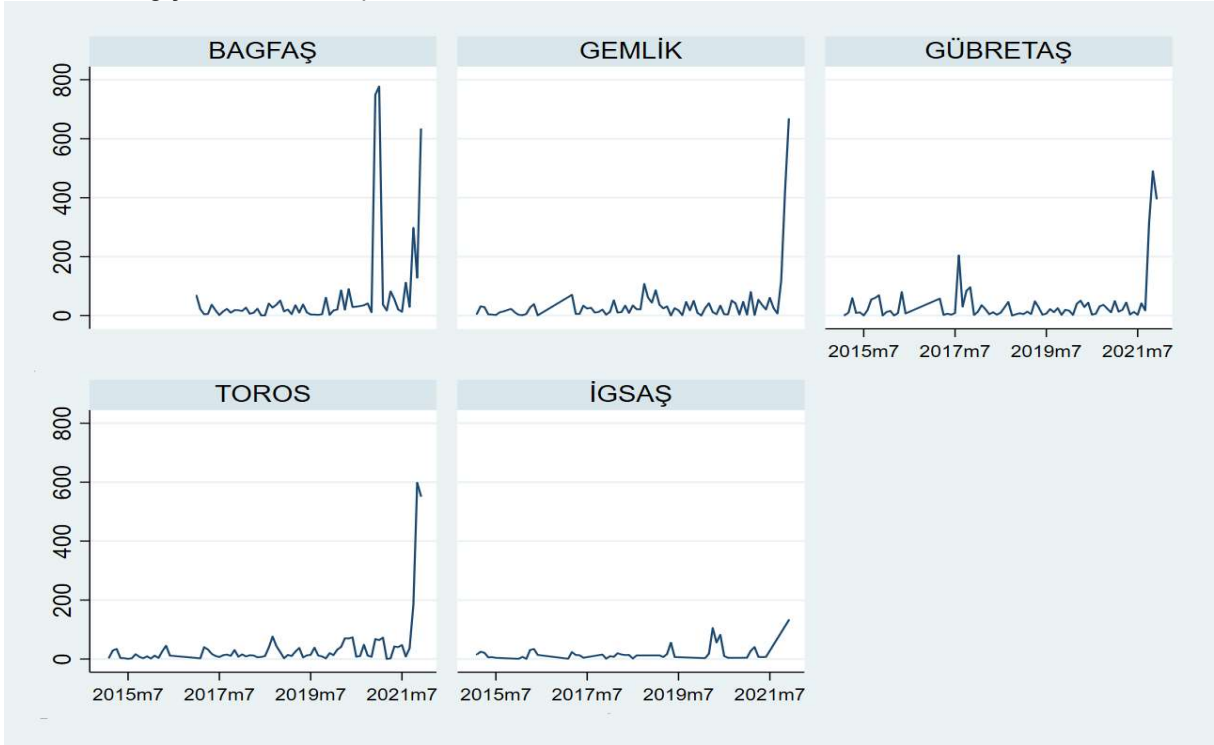
Grafik 32 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden CAN Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

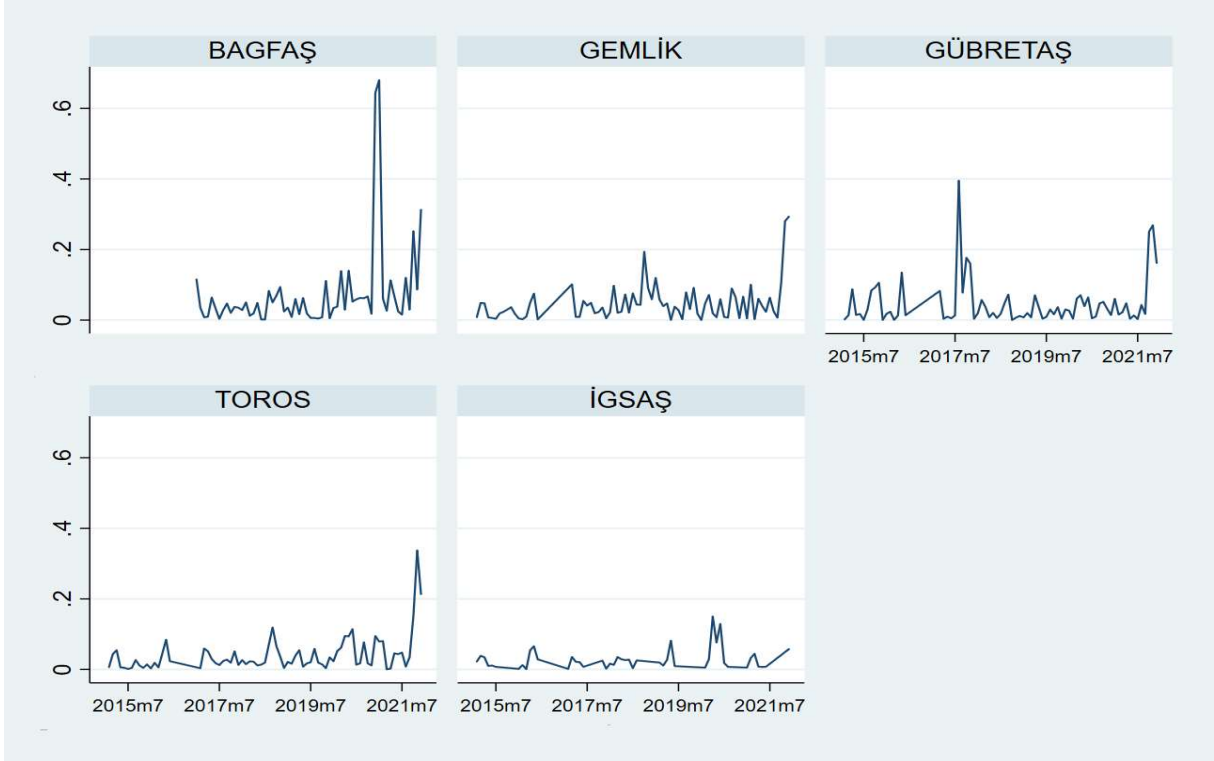
Grafik 33 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden CAN Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

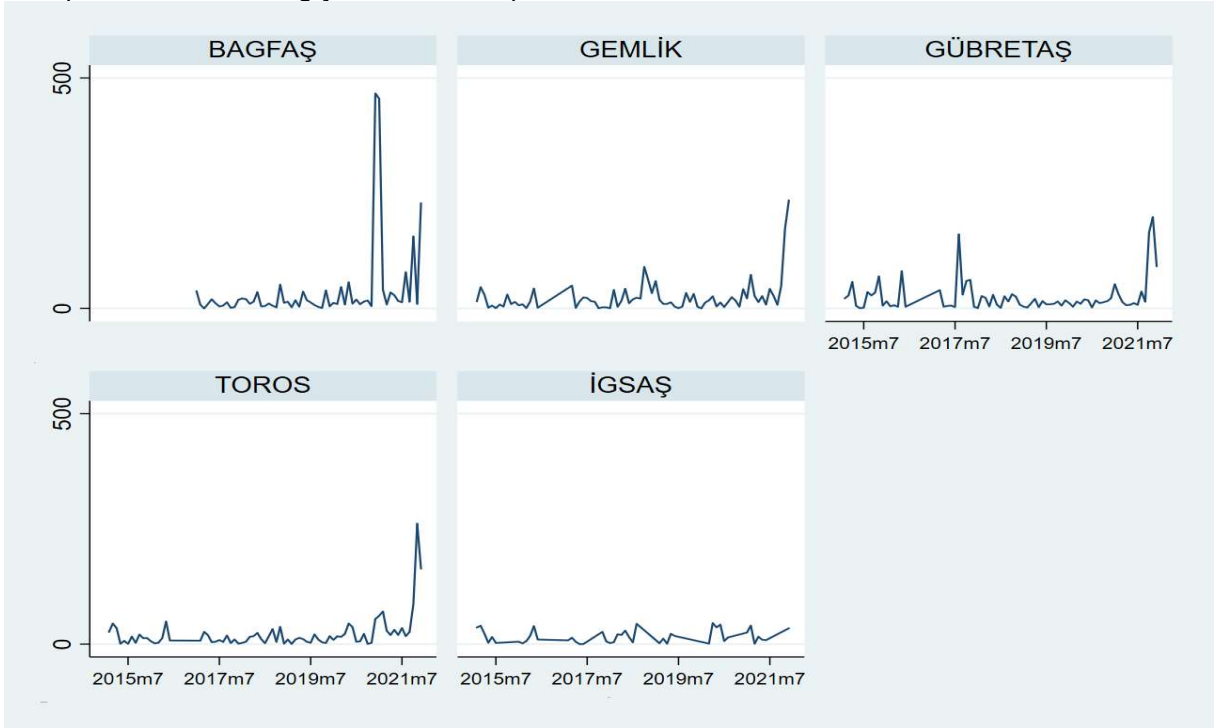
Grafik 34 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden CAN Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

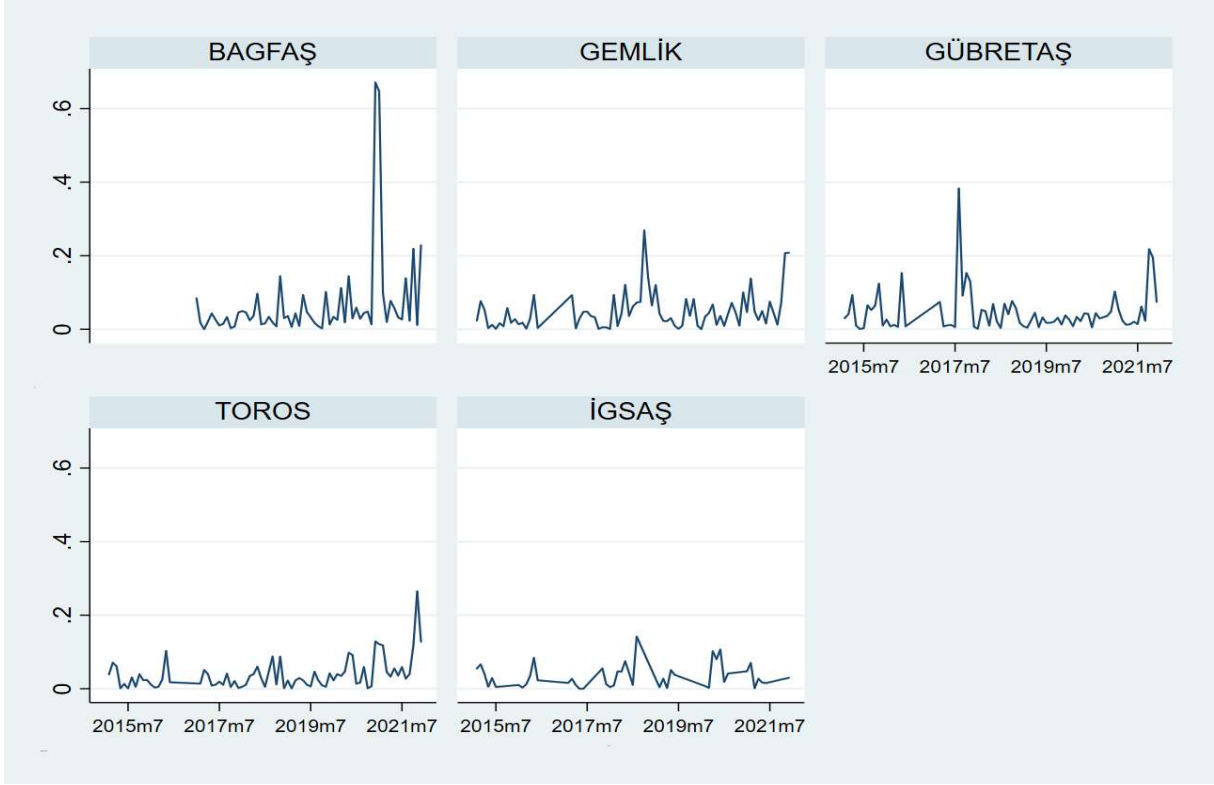
Grafik 35 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden CAN Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Kovaryasyon Katsayısı

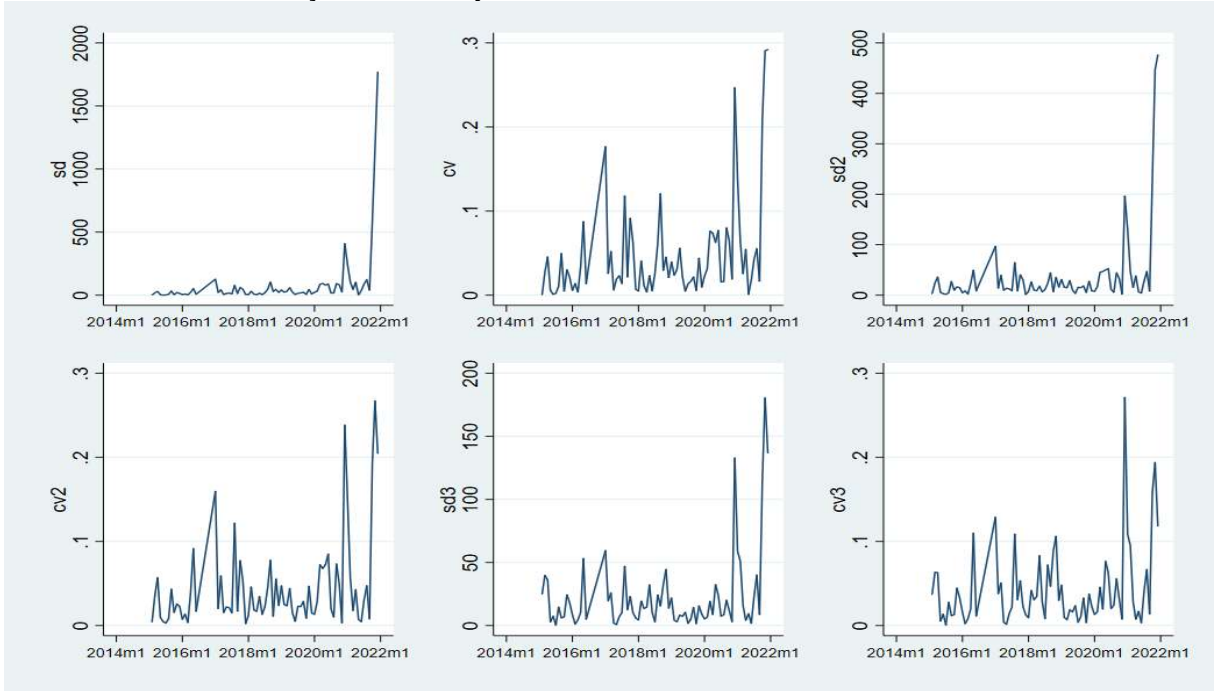
Grafik 36 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden CAN Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

Grafik 37 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden CAN Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

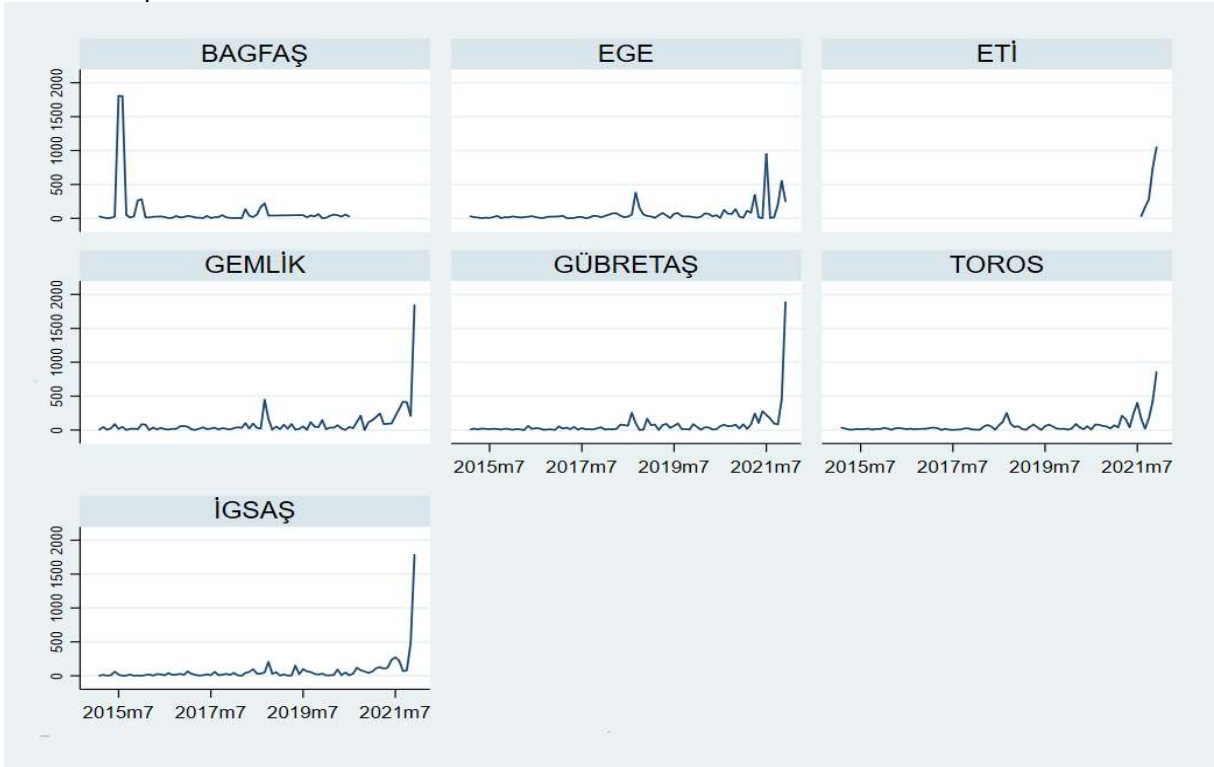

Grafik 38 - CAN Gübresi için Sektörel Oynaklık Analizi

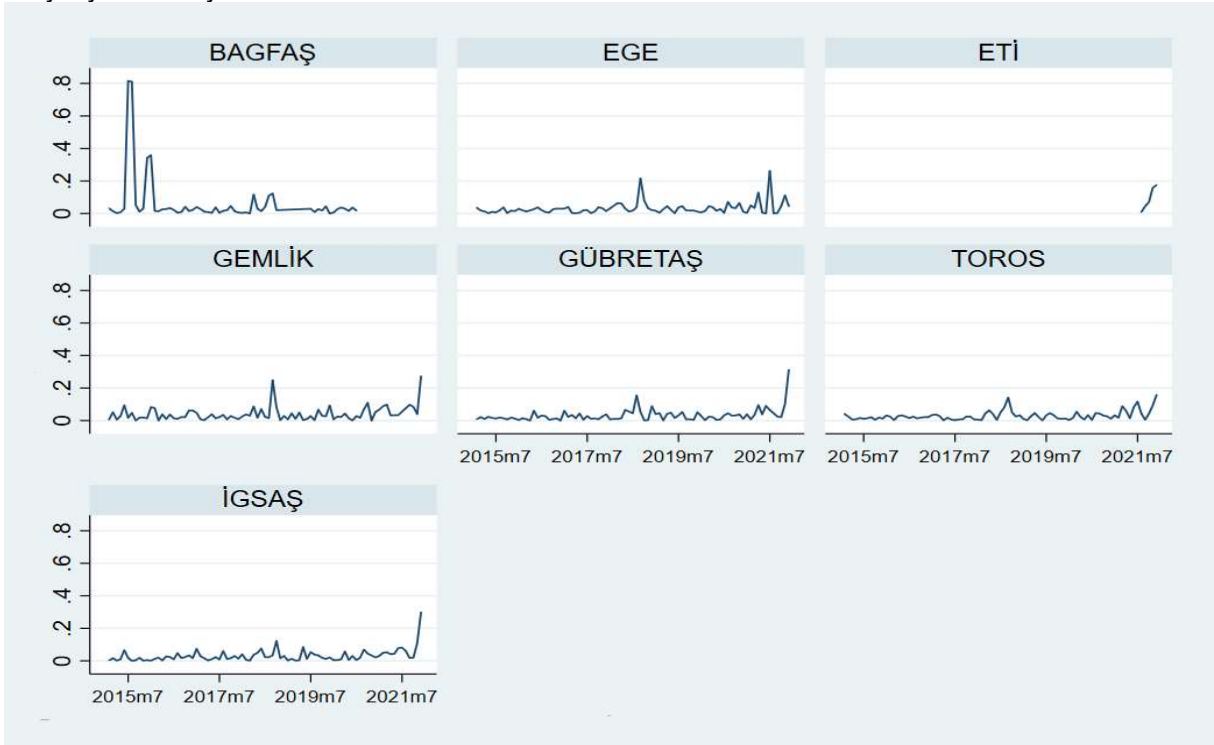

(205) CAN gübresi için yapılan analizlerin bulgularının DAP ve ÜRE için yapılan simetrik analizlerdeki bulgulardan farklılaşmamasına karşın bu gübre türü özelinde GÜBRETAŞ ve GEMLİK arasındaki benzer örüntülerin bir adım daha ön plana çıktığı söylenebilecektir.

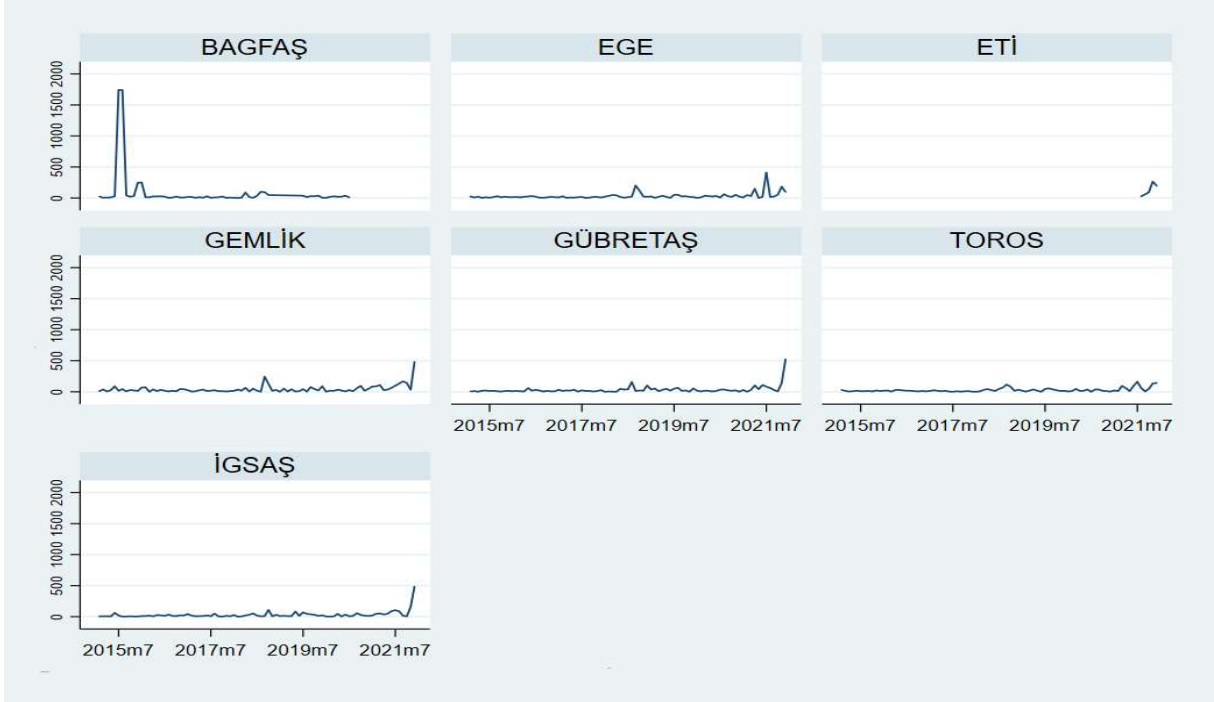
Grafik 39 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden 20.20.0 Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

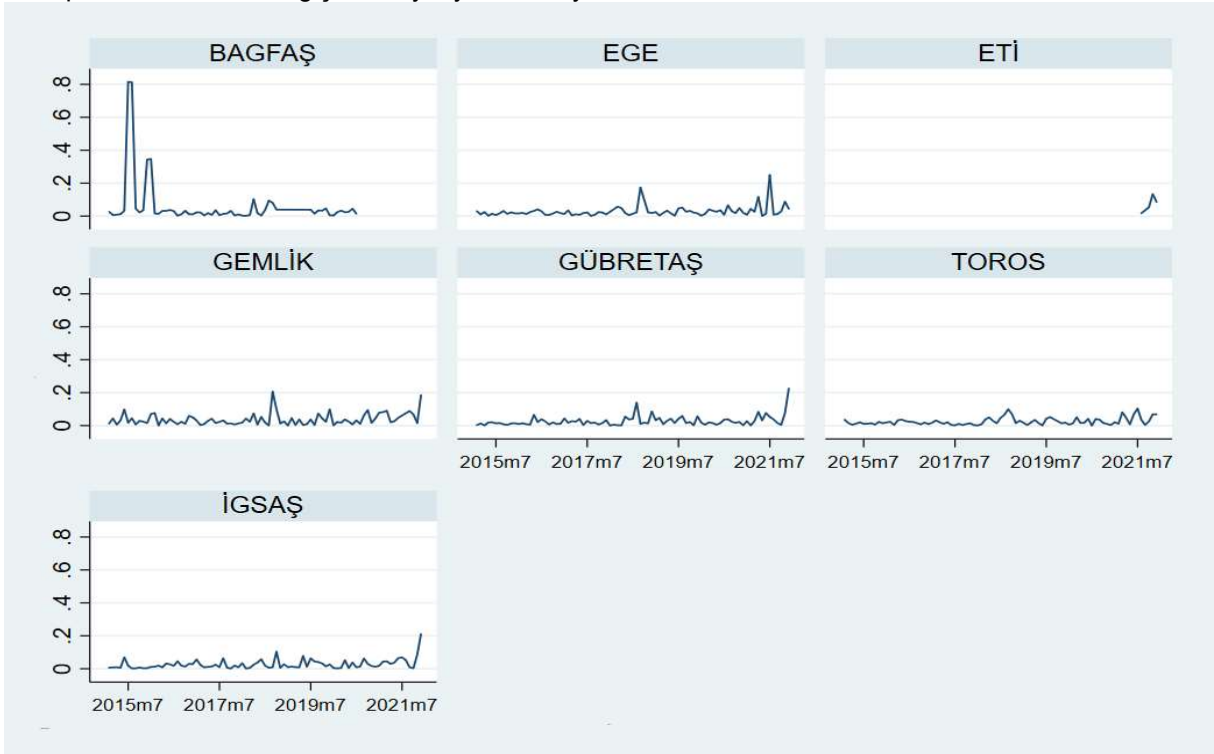
Grafik 40 - Ortalama Nominal Fiyatlar Üzerinden 20.20.0 Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

Grafik 41 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden 20.20.0 Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

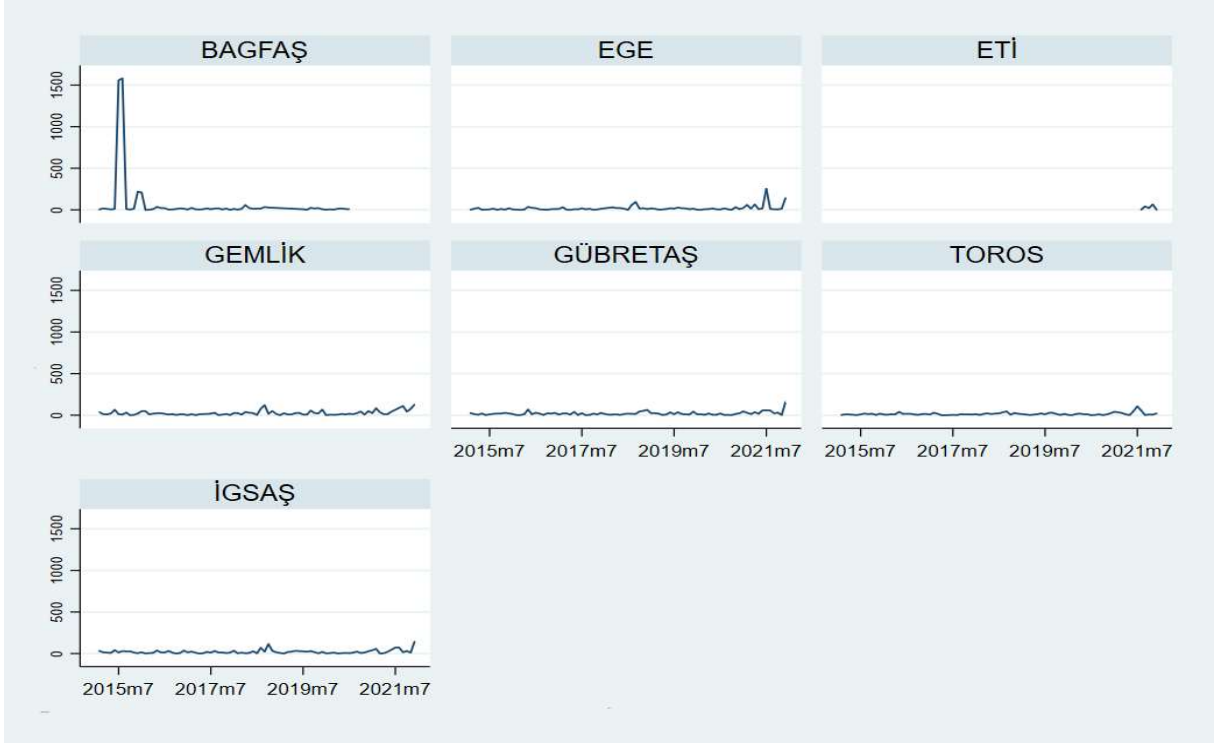

Grafik 42 - Enflasyona Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden 20.20.0 Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

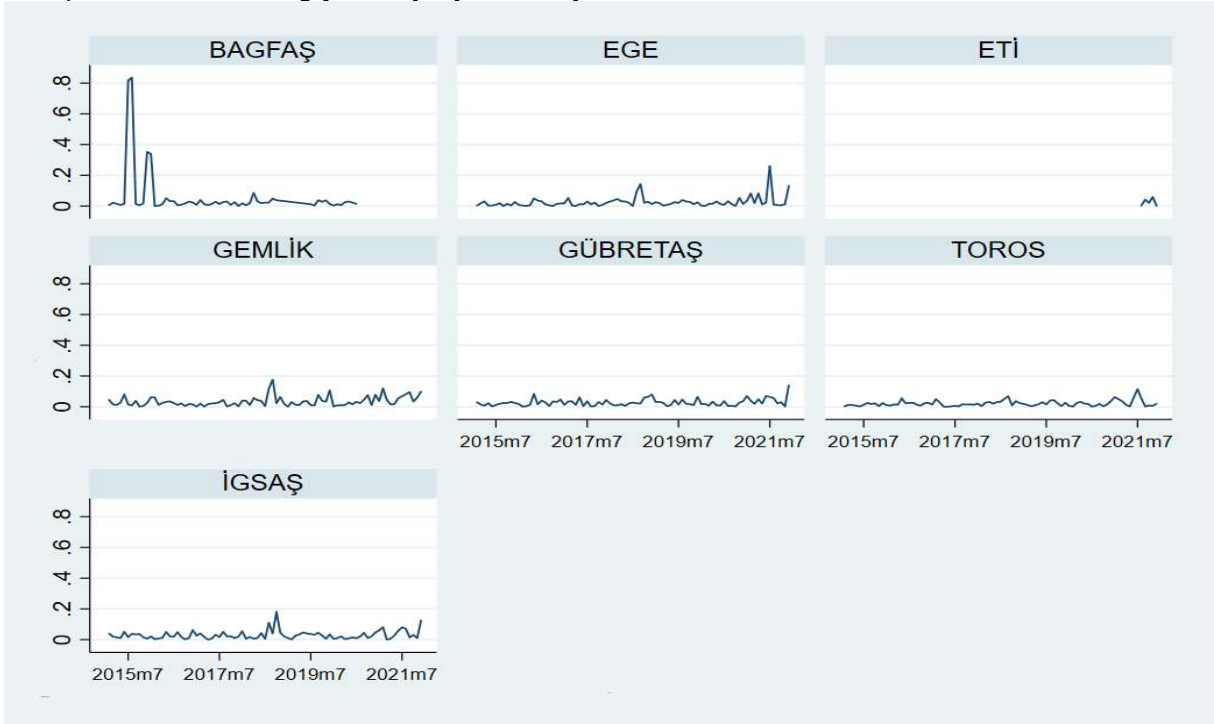

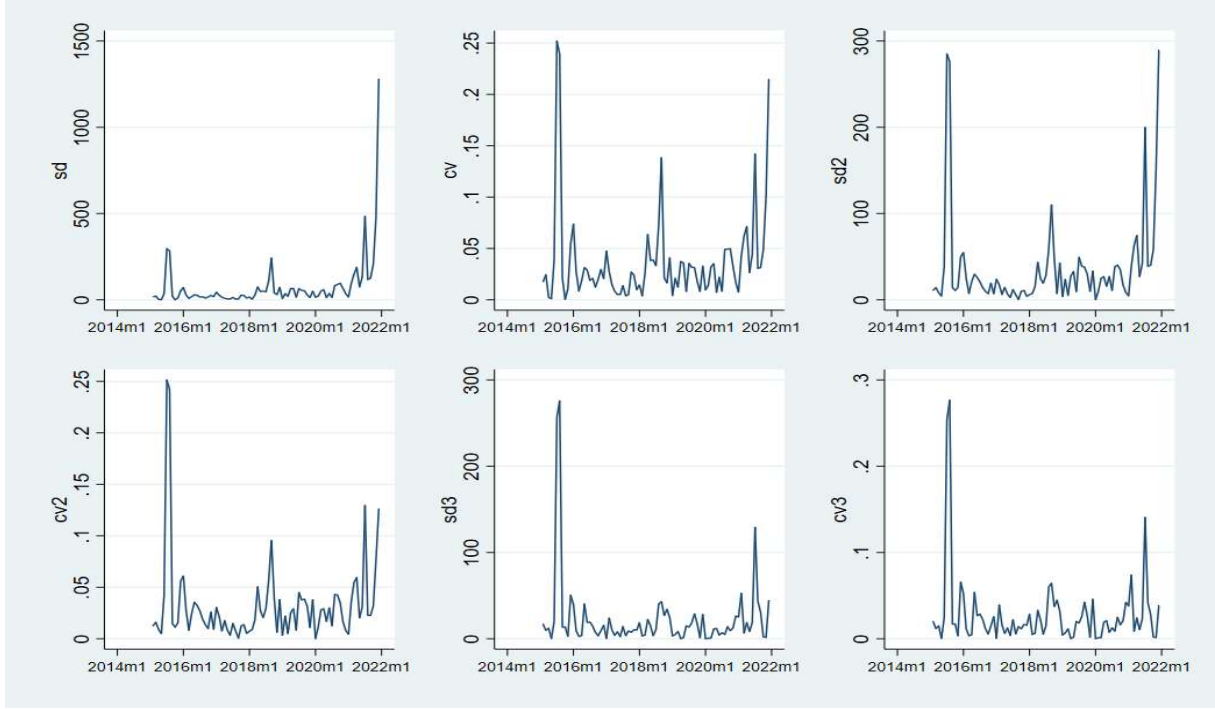
Grafik 43 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden 20.20.0 Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Standart Sapma

Grafik 44 - Döviz Kuruna Göre Düzeltilmiş Ortalama Reel Fiyatlar Üzerinden 20.20.0 Gübresi için Hesaplanan Zamanla Değişen Varyasyon Katsayısı

Grafik 45 - 20.20.0 Gübresi için Sektörel Oynaklık Analizi

- (206) Grafiklerden görülebileceği üzere, 20.20.0 gübresi fiyatlamalardaki oynaklığın en düşük olduğu gübre türüdür. Bu bağlamda, söz konusu gübre fiyatlarındaki değişimler son derece sınırlıdır. Dolayısıyla ilgili gübre türü için mevcut analiz metodolojisi çerçevesinde ve teşebbüs bazında sağlıklı bir yorum yapılabilmesi mümkün olmamaktadır. Bununla beraber sektörel analizlerde rekabet karşıtı çerçeve bir anlaşma ile ilişkilendirilebilecek bir bulguya rastlanılmamıştır.
- (207) Genel olarak değerlendirildiğinde oynaklık analizleri sektörde tüm tarafları kapsayacak çerçeve bir anlaşmanın emarelerini yahut böyle bir döneme geçişin kalıntılarını tespit edememiştir. Zira, sektörel oynaklık analizleri incelendiğinde böyle bir dönem olması halinde fiyatlardaki oynaklıkta keskin bir düşüşün gözlemlenmesi beklenmektedir. Bununla birlikte özellikle son dönemdeki enflasyon, döviz kuru ve yurt dışı kaynaklı fiyat artışları oynaklıkları ciddi derecede arttırmasına karşın, incelenen dönemin tümü için sektördeki fiyatların oynaklığının oldukça düşük olduğu saptanmaktadır. Bu durumun sektörün oligopol yapısından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir.

1.6.1.3. Eşbütünleşme Analizleri

- (208) Bu alt bölümde teşebbüsler arasındaki (ikili) fiyatlama ilişkileri eşbütünleşme analizleri kapsamında incelenmektedir. Analizler Pesaran-Shin-Smith (2001) çerçevesinde "Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (*Autoregressive Distributed Lag-ARDL*) modelleri ile etüt edilmiş ve her bir teşebbüs çifti için ayrı tahminlemeler yapılmıştır.
- (209) Çalışma kapsamında Kurdoğlu (2021)'deki sayısal prosedürler takip edilmiş olup her bir teşebbüs için kurulan ampirik modeller aşağıdaki gibidir⁶².

⁶² Talepteki mevsimsel etkilerin arındırılması (düzeltmeler) için E-Views 12'de yer alan Xensus X-13 programı kullanılmıştır.

P_{it} : i firmasının t ayındaki ortalama ürün fiyatı

P_{jt} : j firmasının t ayındaki ortalama ürün fiyatı

C_{it} : i firmasının t ayındaki ortalama değişken maliyeti

D_{it} : t ayına ilişkin ilgili ürüne yönelik ortalama talep düzeyi

F_{it} : t ayına ilişkin ilgili ürüne yönelik ortalama yurt dışı fiyat (TL)

E_{it} : t ayına ilişkin ortalama tüketici enflasyonu

K_{it} : t ayına ilişkin ortalama döviz kuru

$$\begin{aligned} \Delta \ln P_{it} = & \alpha_0 + \alpha_1 \Delta \ln P_{i,t-1} + \alpha_2 \Delta \ln C_{it} + \alpha_3 \Delta \ln C_{i,t-1} + \alpha_4 \Delta \ln D_{it} \\ & + \alpha_5 \Delta \ln F_{i,t} + \alpha_6 \Delta \ln E_{i,t} + \alpha_7 \Delta \ln K_{i,t} + \beta_0 \Delta \ln P_{jt} + \beta_1 \Delta \ln P_{j,t-1} + \\ & \Upsilon (\ln P_{i,t-1} + \theta_1 \ln C_{i,t-1} + \theta_2 \ln D_{i,t-1} + \theta_3 \ln F_{i,t-1} + \theta_4 \ln E_{i,t-1} + \\ & + \theta_5 \ln K_{i,t-1} + \theta_6 \ln P_{j,t-1}) + u_t \end{aligned} \quad (5)$$

- (210) Yukarıda sunulan denklem modeli her bir teşebbüs ve ürün türü (DAP, ÜRE, CAN, 20.20.0) için ayrı ayrı tahmin edilmiş ve istatistiksel olarak anlamlı bulunan (%5 güven düzeyinde) eşbütünlük katsayıları veya düzeltme katsayıları aşağıda yer alan matrislerde ortaya konulmuştur. Öte yandan düzeltme katsayıları (Υ^*), bir teşebbüsün uyguladığı fiyat ile sektördeki her bir rakibinin uyguladığı fiyat arasında, talep, maliyet, döviz kuru gibi diğer parametrelerin de dikkate alındığı bir pazar yapısında, uzun dönemli bir uyumlaşma olup olmadığını ve şayet bir uyumlaşma mevcut ise bu uyumlaşmanın (uyarlamanın) derecesini (gücünü) göstermektedir⁶³. Bu bağlamda farklı teşebbüs çiftleri veya kümeleri arasındaki istatistiksel olarak anlamlı fiyat uyumlaşma örüntüleri, rekabet iktisadi bakımından farklı yorumlara konu olabilecektir.⁶⁴

Tablo 31 - DAP Ürünü için Elde Edilen Fiyat Düzeltme Katsayıları

	TOROS	BAGFAŞ	İGSAŞ	GEMLİK	GÜBRETAŞ
TOROS		-0,24	-0,71	-0,56	-0,63
BAGFAŞ	-1,39		-1,36	-1,33	-1,39
İGSAŞ	-0,85	-0,38		-0,93	-0,74
GEMLİK	-0,50	-0,36	-0,57		-0,53
GÜBRETAŞ	-0,57	-0,45	-0,47	-0,32	

Tablo 32 - ÜRE Ürünü için Elde Edilen Fiyat Düzeltme Katsayıları

	TOROS	İGSAŞ	GEMLİK	GÜBRETAŞ
TOROS		-0,50	-0,50	-0,66
İGSAŞ	-0,59		-0,61	-0,59
GEMLİK	-0,56	-0,62		-0,56
GÜBRETAŞ	-0,45	-0,45	-0,45	

⁶³ Düzeltme katsayılarının mutlak değerinin çarpmaya göre tersi ($1/|\Upsilon^*|$) ise teorik olarak uyumlaşmanın süresini (ay) ifade etmektedir

⁶⁴ Belirli teşebbüsler her bir gübre türü ile faaliyet göstermediğinden veya ürünün satışı süreklilik arz etmediğinden ürün bazında analize konu teşebbüs sayısı değişmektedir. Öte yandan 20.20.0 gübresi için yurt dışı fiyat bilgisi bulunamadığından, bu gübre türüne yönelik kurgulanan modellerde bu değişken yer almamaktadır.

Tablo 33 - CAN Ürünü için Elde Edilen Fiyat Düzeltme Katsayıları

	TOROS	BAGFAŞ	İGSAŞ	GEMLİK	GÜBRETAŞ
TOROS		-0,65	-0,78	-0,61	-0,55
BAGFAŞ	-1,44			-1,19	-1,18
İGSAŞ	-0,99	-0,56		-1,01	-0,77
GEMLİK	-0,49	-0,46			-0,34
GÜBRETAŞ	-0,57	-0,60	-0,91	-0,46	

Tablo 34 - 20.20.0 Ürünü için Elde Edilen Fiyat Düzeltme Katsayıları

	TOROS	BAGFAŞ	İGSAŞ	GEMLİK	GÜBRETAŞ	EGE
TOROS		-0,28	-0,55	-0,29		-0,70
BAGFAŞ	-1,05		-0,98	-1,09	-1,04	-1,11
İGSAŞ	-0,84	-0,72		-0,90	-0,53	-0,79
GEMLİK	-0,51	-0,56	-0,59		-0,30	-0,52
GÜBRETAŞ	-0,57	-0,32	-0,40	-0,31		-0,37
EGE	-0,91	-0,23	-0,83	-0,42	-0,39	

- (211) Yukarıda sunulan matrislerde sunulan uyarılama katsayılarının negatif olarak yükselmesi, fiyatlar arası uyumlaşmanın güçlenmesi; negatif olarak azalması (mutlak değer olarak artması) ise uyumlaşmanın zayıflaması anlamına gelmektedir. Örneğin DAP gübresi için TOROS'un fiyatları en zayıf olarak BAGFAŞ'ın fiyatlarına göre uyarlanırken (-0,24); en güçlü olarak (-0,63) GÜBRETAŞ'ın fiyatlarına göre uyarlanmaktadır.⁶⁵ GÜBRETAŞ'ın fiyatları ise BAGFAŞ'ın fiyatlarına göre daha düşük bir uyarılama gücüne sahipken (-0,45); TOROS'un fiyatlarına karşı daha yüksek bir uyarılama gücüne sahiptir (-0,57). Dolayısıyla teşebbüsler arası ikili ilişkiler ayrı ayrı (iki yönlü) değerlendirilmektedir. Ayrıca bu noktada dikkat çekmek gerekir ki burada yapılan yorumlar kurulan iktisadi modelin metodolojisi ve zaman serisi ekonometrisi çerçevesinde ele alınmalıdır.
- (212) Matrisler genel hatlarıyla etüt edildiğinde, ilk olarak sektördeki fiyatlar arasında yakın bir uyumlaşma ilişkisinin bulunmasına karşın tüm veya belirli teşebbüs kümeleri için rekabet hukuku çerçevesinde çerçeve anlaşmaya dair bir bağıntıya işaret edebilecek atipik örüntülere rastlanılmamıştır.
- (213) İkinci olarak analize konu tüm gübre türleri ve neredeyse her bir teşebbüs çifti için istatistiksel olarak anlamlı eşbütünleşme katsayıları elde edilmiştir. Bu durumun temel çıkarımı, sektördeki teşebbüslerin birbirlerinin fiyatlarına karşı oldukça duyarlı olduğu ve teşebbüslerin birbirlerinin fiyatlarını takip ettiği şeklindedir.
- (214) Son olarak DAP ve ÜRE gübreleri başta olmak üzere teşebbüslerin gübre fiyatlarının en yüksek derecede GÜBRETAŞ'ın fiyatlarıyla uyumlaştığı gözlemlenmektedir. Ayrıca GÜBRETAŞ'ın fiyatlarının da diğer teşebbüslerin fiyatlarıyla uyumlaşma derecesi nispeten düşüktür. Dolayısıyla GÜBRETAŞ'ın pazarda fiyat lideri konumunda olduğu ampirik olarak da saptanmıştır.

I.6.1.4. Kârlılık Analizi

- (215) Bu alt bölümde sektörde faaliyet gösteren teşebbüslerin temel muhasebe ilkeleri ve gelir tabloları çerçevesindeki kârlılık göstergeleri, dosyanın bütünlüğünü ve derinliğini arttırmak adına inceleme altına alınmıştır. Bu bağlamda ilk olarak her bir teşebbüs için 2015-2021 yılları arasında ve çeyreklik bazda hazırlanan; brüt, net ve faaliyet kar marjları aşağıdaki grafiklerde sunulmaktadır.

⁶⁵ Matrislerdeki boş hücreler istatistiksel olarak anlamsız olan bulguları ifade etmektedir.

23-36/670-226

Grafik 46 - Teşebbüslerin 2015-2021 Yılları Arasındaki Brüt Kar Marjları (%)

(.....TİCARİ SIR.....)

Grafik 47 - Teşebbüslerin 2015-2021 Yılları Arasındaki Net Kar Marjları (%)

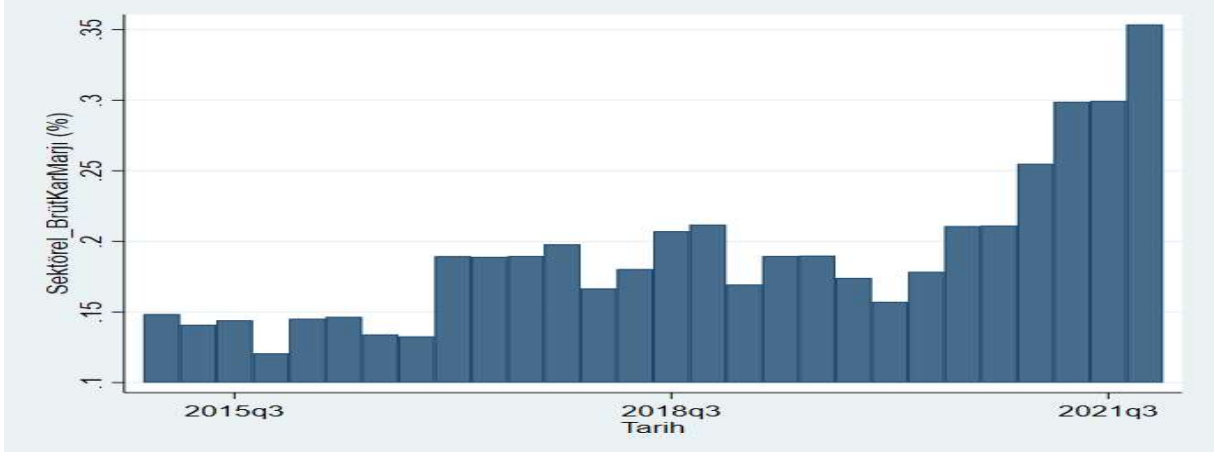
(.....TİCARİ SIR.....)

Grafik 48 - Teşebbüslerin 2015-2021 Yılları Arasındaki Faaliyet Kar Marjları (%)

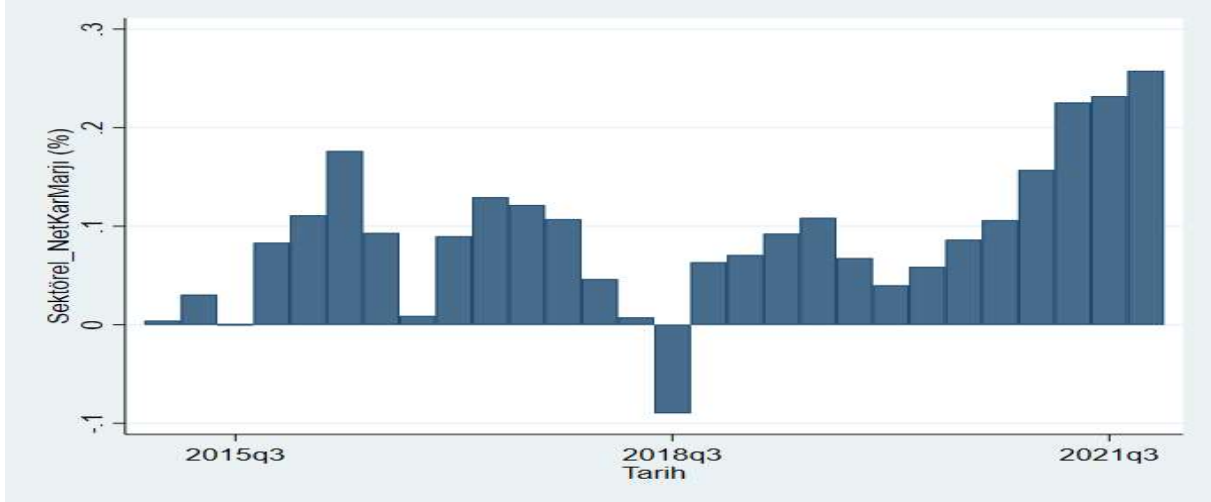
(.....TİCARİ SIR.....)

- (216) Yukarıda yer alan grafiklerden görülebileceği üzere sektöre diğer teşebbüslere kıyasen çok daha geç giren ETİ BAKIR'ın kâr marjları, faaliyet başladığı ilk zaman diliminde negatif ancak ilerleyen dönemlerde pozitiftir. Öte yandan teşebbüslerin sahip olduğu kar marjlarının da birbirine oldukça yakın olduğu anlaşılmaktadır. Sektörel görünümü daha açık bir şekilde ortaya koyabilmek üzere, teşebbüslerin net satışları ile ağırlıklandırılmış ortalama kar marjı rasyoları hesaplanmıştır.

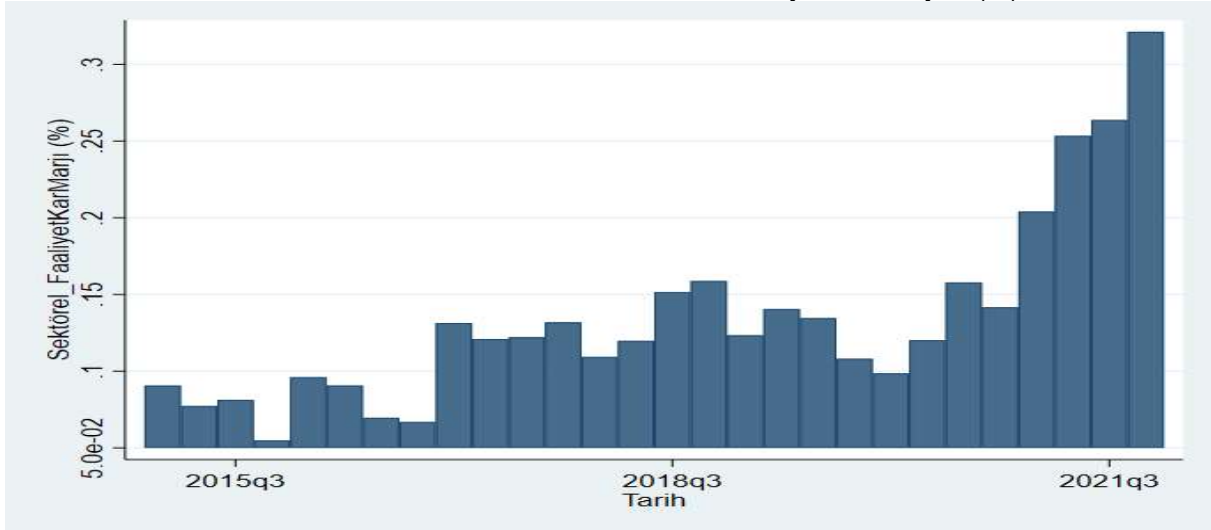
Grafik 49 - 2015-2021 Yılları Arasındaki Sektördeki Ortalama Brüt Kar Marjları (%)

Grafik 50 - 2015-2021 Yılları Arasındaki Sektördeki Ortalama Net Kar Marjları (%)

Grafik 51 - 2015-2021 Yılları Arasındaki Sektördeki Ortalama Faaliyet Kar Marjları (%)

- (217) Brüt kâr marjına kıyasla, bir teşebbüsün karlılığının daha isabetli ve sağlıklı göstergelerinden olduğu düşünülen net ve faaliyet kar marjları dikkate alındığında, yukarıdaki grafikler sektördeki ortalama karlılığın 2021 yılı itibarıyla ciddi şekilde arttığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sektörel faaliyet kârlılığı; 2017 yılına kadar %5-%10; 2017-2021 tarihleri arasında %10-%15 ve 2021 yılı sonrası için %20-%30 bandındadır. Net kar marjı için de benzer eğilimler söz konusu olmakla beraber bu oranlar 2021 yılı sonrası için %10-%25 arasında olacak şekilde değişmektedir.

I.6.2. Genel Değerlendirme

- (218) Gübre piyasası; oligopolistik yapıda, şeffaf, yüksek oranda ithalata bağımlı, döviz kurunda ve yurt dışı fiyatlarda yaşanan dalgalanmalara hassas olup, ürünün homojen niteliği ve teşebbüslerin maliyet yapılarının benzer olması nedenleriyle piyasa oyuncularının fiyat seviyeleri birbirine yakındır. Başta sektördeki oligopolistik yapının yol açtığı şeffaf yapı olmak üzere, teşebbüslerin yurt dışı ham madde ve mamul gübreye olan ihtiyaçlarını aynı yurt dışı oyuncularından karşılamaları, teşebbüsler arasında ortak fiyat ve maliyet öngörüsü sağlayabilmektedir. Zira yurt dışındaki gübre pazarları ve borsaları teşebbüsler tarafından anlık olarak takip edilebilmekte ve gerektiği takdirde bu kanallar üzerinden siparişler verilebilmektedir. Bu bakımdan yurt dışı ithalat fiyatlarının yönelimi, yurt içi pazardaki fiyatları da şekillendirebilen önemli

bir değişken olarak değerlendirilmektedir. İthalatın döviz (çoğunlukla ABD Doları ve Euro) üzerinden yapıldığı da göz önüne alındığında, ülkemizde gübre piyasasındaki fiyatın oluşmasında, yurt dışı fiyatlar ve döviz kurunun belirleyici etkisi açıktır.⁶⁶ Dolayısıyla yukarıda yer verilen analizlerden de anlaşılacağı üzere, incelenen gübre fiyatlarındaki artışın, yurt içi enflasyon ile sektörün bağımlı olduğu yurt dışı piyasalar ve bu bağlamda döviz kurlarındaki yükselişlerle açıklanabilecektir.

- (219) Öte yandan OECD'nin COVID 19 pandemi dönemine ilişkin rekabet metninde, pandemi nedeniyle düşen ekonomik aktivitenin pazarlarda finansman ve üretim sorunlarına yol açtığı ancak kamu otoritelerinin olabildiğince nötr davranması gerektiği belirtilerek, pazarlara sağlanan desteklerin sınırlı süreli ve bu dönemi atlattırmaya yönelik olması önerilmektedir. Bu dönemde gerçekleşen şüphe uyandırıcı fiyat artışlarının arz zincirinde yaşanan kopukluklar ve talepteki normal dışı değişim nedeniyle olabileceği ifade edilmekte, bununla birlikte yine de tüketicilerin sömürülmesini engellemek amacıyla bu fiyat artışlarının gerekçesinin incelenmesi tavsiye edilmektedir.⁶⁷
- (220) Soruşturmanın kapsadığı söz konusu dönemde tüm dünyada arz ve tedarik zincirlerini olumsuz etkileyen Covid-19 pandemisi sebebiyle tarım sektörünün önemli bir girdisi olan gübrede arz sıkıntıları kaynaklı sorunlar yaşanmıştır. Daha ayrıntılı olarak belirtmek gerekirse gübre sektörü özellikle son dönemde pandemiden, Rusya-Ukrayna savaşından, dünya genelindeki ekonomik belirsizlikten ve döviz kurunda meydana gelen artışlardan etkilenmiş, ham maddeye ulaşım zorlukları ve artan maliyetler nedeniyle gübre üreticileri zaman zaman üretimlerini kapatmak durumunda kalmıştır. Bunun da pazardaki istikrarı olumsuz olarak etkilediği değerlendirilmektedir.
- (221) Bu sorunlar zaman zaman gübre fiyatlarına yansımış, kamu otoriteleri tarafından da bu sıkıntıların önüne geçmek ve hem gübre arzında hem tarımsal üretimde sürekliliği sağlamak üzere gübrede fiyata ve arza ilişkin çeşitli tedbirlere başvurulmuştur. Tarım ve Orman Bakanlığı da bu kapsamda bizzat kendi araçlarıyla ya da GÜBRETAS vasıtasıyla bir takım müdahalelerde bulunarak piyasada gerek duyulan regülasyon ihtiyacını karşılamıştır. Bu çerçevede başvuru konusu sorunların anılan hususların bir yansıması olduğı sonucuna ulaşılmış, ülkemizde gübre fiyatlarında son dönemde meydana gelen fiyat hareketlerinin rekabet karşıtı eylemlerden ziyade belirtilen nedenlerden kaynakladığı değerlendirilmiştir.
- (222) Sonuç olarak sektörel analizlerde rekabet karşıtı çerçeve bir anlaşma ile ilişkilendirilebilecek bir bulguya rastlanılmadığı da göz önüne alınarak hakkında inceleme yapılan teşebbüsler tarafından 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinin ihlal edilmediği kanaatine varılmıştır.

I.6.3. Yazılı Savunmalara İlişkin Değerlendirme

I.6.3.1. Usule Yönelik Savunmalar

- (223) TOROS tarafından yapılan savunmada TOROS hakkında soruşturma açılmasına dayanak teşkil eden, TOROS'u doğrudan etkileyen iddiaları içeren ve dolayısıyla nihai karara etki edebilecek belgelerden biri olan Öneri Raporunun, Soruşturma Bildirimi ile TOROS'a gönderilmemesinin TOROS'un silahların eşitliği ilkesinden doğan haklarını kısıtladığı ve 4054 sayılı Kanun'un 44. maddesinin ikinci fıkrasını ihlal ettiği ileri sürülmüştür. Soruşturma Bildiriminde yer almış olan WhatsApp yazışmalarının döküm halinde sunulmasının, bu dökümden kaynaklı bazı anlam zorlukları ortaya çıkardığı ileri sürülmüştür.

⁶⁶ 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı Kurul kararı.

⁶⁷ 13.08.2020 tarihli ve 20-37/508-226 sayılı Kurul kararı.

I.6.3.2. Pazarın Yapısına Yönelik Savunmalar

- (224) BAGFAŞ, GEMLİK ve GÜBRETAŞ tarafından yapılan savunmada gübre sektöründe münhasır bayilik sisteminin bulunmadığı, bayilerin kendilerine teklif edilen fiyat, vade veya özel satış şartları gibi unsurları diğer satıcılara ve tedarikçilere karşı pazarlık unsuru olarak kullanabildiği, bu durumun da pazarı şeffaflaştırdığı ifade edilmiştir.
- (225) BAGFAŞ, EGE GÜBRE, GEMLİK ve GÜBRETAŞ tarafından yapılan savunmalarda pazarın oligopolistik yapı arz ettiği, piyasaları takip etmek için bayilerden rakip fiyatlarının temin edildiği ifade edilmiştir.
- (226) EGE GÜBRE ve BAGFAŞ tarafından ise gübre ham maddelerinin yaklaşık %95'inin yurt dışından ithal edildiği, dolayısıyla ham madde bakımından sektörün tümüyle yurt dışına bağımlı olduğu, bu durumun pazardaki rekabeti ve fiyat artışını etkileyen önemli bir unsur olduğu ifade edilmiştir.
- (227) EGE GÜBRE ve GÜBRETAŞ tarafından ülkedeki üretim kapasitesinin tüketimi karşılamadığı ve ithalata başvurulduğu, ham madde ve mamul gübrenin genel itibarıyla aynı yurt dışı oyuncularından karşılandığı, bu durumun da teşebbüsler arasında ortak fiyat ve maliyet öngörüsüne yol açtığı belirtilmiştir.

I.6.3.3. Fiyatlama Politikasına ve Maliyetlere İlişkin Savunmalar

- (228) BAGFAŞ, EGE GÜBRE, GEMLİK ve GÜBRETAŞ tarafından, fiyata ilişkin karar alınırken bağımsız hareket edildiği, üretimi yapılan gübre türlerinin satış fiyatlarının belirlenmesinde; ham madde ve mamul fiyatında gözlemlenen uluslararası değişiklikler, elektrik, doğal gaz gibi üretim giderleri, torbalama giderleri, GTS maliyetleri, nakliye giderleri, döviz kuru hareketleri gibi hususların dikkate alındığı dile getirilmiştir.
- (229) EGE GÜBRE ve TOROS tarafından yapılan savunmada, ham madde ve mamul ürün bakımından ithalata bağımlı olan gübre sektöründe kurdaki değişimin başka bir etkisinin yerine koyma maliyeti⁶⁸ olduğu ileri sürülmüştür.
- (230) EGE GÜBRE ve TOROS tarafından, ithalata bağımlı olan sektörde gübre türlerinin küresel fiyatlarının hem Amerikan Doları hem de TL bazında önemli ölçüde artış kaydettiği dile getirilmiştir.
- (231) EGE GÜBRE tarafından yapılan savunmada gübrelerin üç önemli ham maddesi olan amonyum sülfat, fosforik asit ve amonyak fiyatlarındaki artış oranının 2018-2021 periyodunda sırasıyla, %46,42; %71,09; %80,61 olarak gerçekleştiği, söz konusu değişimin uluslararası piyasalarda gerçekleşmesi nedeniyle ABD doları cinsinden olduğu dolayısıyla aynı dönemde Türkiye için kurdaki değişim hesaba katıldığında ham madde maliyetinin daha da yüksek olacağı, bu bakımdan 2021 yılının ilk ve üçüncü çeyreği arasında ham maddelerde TL bazında değişimin en düşük %72,33 ile fosforik asitte; en yüksek %190,85 ile amonyakta gerçekleştiği dolayısıyla söz konusu ham maddeler kullanılarak üretilen gübre fiyatlarında da aynı ölçüde fiyat artışlarının olmasının doğal olduğu, öte yandan üretim-dağıtım maliyetlerinde meydana gelen artışların da üreticiler açısından maliyet olarak kabul edilmesi gerekçesiyle nihai ürün fiyatını etkilediği ifade edilmiştir.

⁶⁸ Gübrenin ithal edildiği zaman ile teslim alındığı zaman arasında geçen sürede kurda meydana gelecek olası bir artışın teşebbüsün zarara uğrama riskini artırması nedeniyle kurdaki değişim çizgisinin ve beklentilerin teşebbüslerin kararında önemli bir parametre olarak yer almasına ilişkin teknik bir terimdir.

- (232) EGE GÜBRE tarafından yapılan savunmada, 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı Kurul kararında yapılan ekonomik analiz çalışması neticesinde, gübre fiyatlarını etkileyen temel faktörün maliyetler olduğu, fiyat hareketlerinin maliyetlerdeki değişikliklerle izah edilebildiği sonucuna ulaşıldığı, söz konusu karardaki ekonomik analize ilişkin tespitlerin 2019 yılından bugüne kadar geçen dönem için aynı şekilde geçerli olduğu ifade edilmiştir.
- (233) EGE GÜBRE, GEMLİK ve TOROS tarafından yapılan savunmalarda, son dönemde döviz kurlarında meydana gelen yüksek oranlardaki artışın gübre fiyatlarını etkilediği dile getirilmiştir.
- (234) BAGFAŞ, GEMLİK ve ETİ BAKIR tarafından yapılan savunmalarda, ham madde fiyatlarının uluslararası etmenlere bağlı olarak hızlı değiştiği, fiyatların haftalık yayın yapan çeşitli uluslararası araştırma şirketlerinin raporlarından takip edildiği, yayımlanan haftalık fiyat listelerinin hem satıcılar hem alıcılar için bir fiyat göstergesi niteliği taşıdığı ve satıcıların değişen ham madde fiyatlarına göre satış fiyatları hususunda planlama yapabilmesini sağladığı ifade edilmiştir.
- (235) BAGFAŞ tarafından yapılan savunmada, BAGFAŞ'ın, tüm tesislerini tam kapasite çalıştırabildiği dönemlerde entegre üretim tesisinin sağladığı maliyet avantajlarına sahip bulunduğu, bu sayede BAGFAŞ'ın, girdilerdeki döviz kuruna veya uluslararası piyasa dinamiklerine bağlı olarak meydana gelen maliyet artışlarını entegre tesisin sağladığı maliyet avantajları ile bir parça dengeleyebildiği aktarılmış olup bu nedenle (.....) ifade edilmiştir.
- (236) GÜBRETASŞ tarafından yapılan savunmada, GÜBRETASŞ hisselerinin yaklaşık %24'ü halka açıkken, kalan %76'lık hisselerin bir milyondan fazla çiftçinin üyesi bulunduğu Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğine ait olması ve Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliğine yaptığı satışlar sayesinde çiftçinin daha uygun fiyatlı gübreye ulaşabiliyor olması sonucunda, GÜBRETASŞ'ın diğer teşebbüsler bakımından dolaylı bir tavan fiyatı seviyesi oluşturduğu dile getirilmektedir.
- (237) TOROS tarafından yapılan savunmada, TOROS'un piyasada fiyat listesi yayınlama gibi bir uygulamasının bulunmadığı, TOROS'un pazar dinamikleri, rakiplerin fiyatları, ürünlerin maliyetleri, döviz kuru ve uluslararası fiyatlar gibi birçok faktörü göz önünde bulundurarak referans fiyatları belirlediği ve bölge müdürlüklerine belirli fiyat aralıkları dahilinde satış yapma yetkisi verdiği ifade edilmiştir. 01.07.2020-01.07.2021 tarihleri arasında ham madde ve mamul madde fiyatlarının ise ABD doları bazında %78 ile %200 arasında, TL bazında ise %126 ile %280 oranında arttığı, TOROS tarafından uygulanan satış fiyatlarının ise %113 ile %153 arasında arttırıldığı ifade edilerek TOROS'un fiyatlarındaki yükselişin maliyetlerde meydana gelen artışa göre daha az olduğu ve TOROS'un maliyetlerdeki artışı alıcılara/çiftçilere sınırlı düzeyde yansıtmaya gayret gösterdiği ifade edilmiştir.

I.6.3.4. Rakipler Arasındaki Bilgi Değişimi İddiasına Yönelik Savunmalar

- (238) GEMLİK tarafından yapılan savunmada, Kurul, AB kurumları ve mahkemeler tarafından bilgi değişimi iddialarının incelenmesinde pazar dinamiklerine, paylaşılan bilginin niteliğine, paylaşımın pazardaki etkilerine bakıldığı, Kurulun *FX*⁶⁹ kararının bilgi değişiminin *per-se* ihlal olarak nitelendirilmesi yerine *rule of reason* incelemesine tabi karakterini ortaya koyduğu, taraflar arasında paylaşılan bilgilerin pazardan kolayca elde edilebilmesi durumunda koordinasyon etkisinin zayıflayacağı, ABAD'ın bir

⁶⁹ Kurulun 24.11.2016 tarihli ve 16-41/667-300 sayılı kararı.

kararında⁷⁰ ilgili pazarın özellikleri dikkate alınarak bilgi değişiminin olası etkilerine dair değerlendirmeler neticesinde bilgi değişiminin rekabeti kısıtlayıcı olarak değerlendirilemeyeceği kanaatine ulaşıldığı ve bilgi değişiminin etkinlik artırıcı etkiler doğurduğu kanaatine ulaşıldığı, Yatay Kılavuz, Kurul ve Komisyon kararlarında, bilgi değişimi nitelendirmesinde pazarın yapısının, bilgini niteliğinin, hukuki ve iktisadi şartların her bir olay bazında değerlendirildiği, Soruşturma Bildirimi bakımından isnat olunan iddialar açısından bu değerlendirmelerin yapılmadığı ifade edilmiştir.

- (239) TOROS tarafından yapılan savunmada, Kurulun *İzmir Hazır Beton* kararında⁷¹ dosya kapsamında elde edilen bulgular kapsamında rakiplerin bir iletişim içinde olabileceği izlenimi oluşsa da söz konusu bulguların rakipler arasında bir uzlaşmanın gerçekleştiğini ispatlamadığına ve 4054 sayılı Kanun'un ihlal edildiği sonucuna ulaşılamayacağına karar verdiği ifade edilmiştir. *THY-AZAL* kararında⁷² Azeri Havayolları Kapalı Tip Anonim Şirketi'nin fiyat tespiti için Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı'nı yönlendirme çabası tespit edilse de tarafların arasında bir irade uyuşması bulunmaması nedeniyle soruşturma yapılmamasına karar verildiği dile getirilmiştir. TOROS'a yönelik yer verilen bulguların; rakip teşebbüslerin çalışanları tarafından gerçekleştirilen iç yazışmalardan ya da diğer rakip teşebbüslerin çalışanları ile gerçekleştirilen iletişimlerden ibaret olduğu, TOROS'un rakipleri ile arasında herhangi bir iletişim kurulduğuna yönelik olarak hiçbir ibare içermediği, TOROS'un rakipleri ile iletişim içerisinde olduğunu ve rekabeti kısıtlayıcı bir uzlaşmanın tarafı olduğunu ortaya koyacak nitelikte olmadığı ve dolayısıyla dosya kapsamında yer alan iddiaların makul şüphenin ötesinde, açık ve somut delillerle ortaya konulamadığı savunulmuştur.
- (240) GÜBRETAŞ tarafından yapılan savunmada bilgi değişiminin rekabet hukukuna konu olabilmesi için piyasadaki rekabetçi davranışlar üzerinde etki doğurabilecek nitelikte olması gerektiği, az sayıda oyuncunun faaliyet gösterdiği pazar yapısında oyuncuların birbirleri hakkında bilgi sahibi olabilmemesinin rekabet ihlalini gösterir nitelikte olmadığı, bununla birlikte rakip oyuncular arasında gerçekleşen bilgi değişiminin; asimetrik bilgi nedeniyle oluşan piyasa başarısızlıklarının giderilmesi, üretim planlanması, maliyet tasarrufu, tüketici tercihlerinin geliştirilmesi gibi etkinlik kazanımları sağlayabildiği ileri sürülmüştür.

1.6.3.5. Genel Nitelikli Savunmalar

- (241) BAGFAŞ'ın rekabet ihlalinde bulunmadığına ilişkin genel nitelikli savunmasında özetle;
- Pazardaki rekabeti kısıtlamaya yönelik bir amacının bulunmadığı, rakipleri ile herhangi bir rekabeti sınırlayıcı anlaşmaya taraf olmadığı ve iddia edilen bilgi değişiminin bu yönde bir anlaşmanın kolaylaştırıcı unsuru niteliğinde olmadığı, yapısı itibarıyla gübre sektörünün bilgi değişiminin rekabeti sınırlayıcı olarak kabul edilmesine elverişli olmadığı, bilgi değişiminin 4. madde kapsamında rekabeti kısıtlama etkisinin bulunması için fiyat, üretim miktarı, ürün kalitesi, ürün çeşitliliği ya da inovasyon gibi rekabet parametrelerinden en az biri üzerinde olumsuz etki doğurabilecek nitelikte olması gerektiği, bilgi değişiminin rekabeti kısıtlayıcı etkisinin değerlendirilmesinde ilgili pazarın özellikleri ile bilgi değişiminin niteliklerinin dikkate alındığı, bilgi değişiminin 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi kapsamında ihlal olarak nitelendirilebilmesi için Yatay İşbirliği Anlaşmaları Hakkında Kılavuz (Kılavuz)'da yer alan kriterlerin değerlendirilmesi gerektiği,

⁷⁰ Asnef-Equifax, Case C-238/05 (2006), par.62-67

⁷¹ Kurulun 22.08.2017 tarih ve 17-27/452-194 sayılı kararı.

⁷² Kurulun 14.09.2011 tarih ve 11-47/1163-409 sayılı kararı.

- Gübre pazarının oligopolistik yapısı gereği sektörde faaliyet gösteren teşebbüslerin birbirini yakından takip ettiği ve bu durumun teşebbüslerin maliyetlerinin benzeşmesine ve piyasanın şeffaflaşmasına sebebiyet verdiği, münhasır olmayan bayilik sistemi ile ithalata bağımlılığın pazarı şeffaflaştırdığı, bayi kanalında münhasır çalışma sisteminin bulunmaması nedeniyle ürün çeşitliliğini ve arzın sürekliliğini sağlayabilmek adına bayilerin birden fazla gübre sağlayıcısı ile çalışabildiği, bayilerin kendilerine teklif edilen fiyat, vade veya özel satış şartları gibi unsurları diğer satıcılara ve tedarikçilere karşı pazarlık unsuru olarak kullanabildiği ve bu durumun pazarda belirli düzeyde ticari şeffaflık sağladığı, dahası uluslararası yayınlar kanalıyla dünya gübre fiyatlarının ve hangi oyuncunun ne kadarlık alış veya satış yaptığına ilişkin bilgilerin rahatlıkla öğrenilebilmesinin de rakiplerin maliyetlerine ilişkin tahmin yapmayı kolaylaştırdığı,
- Satış fiyatı bilgilerinin hiçbir ilave maliyete katlanılmadan bayiler aracılığı ile rahatlıkla ulaşılabilir nitelikte olduğu, dolayısıyla kamuya açık ve kolaylıkla ulaşılabilecek bilginin stratejik nitelikte olduğundan söz etmenin isabetli olmadığı,
- Pazarın karmaşıklığı kapsamında; Kurulun 26.08.2021 tarihli ve 21-40/576-279 sayılı kararında finansal piyasaların gerek çok oyunculu, karmaşık ve istikrarsız, gerekse de verilerin güncelliğini çok çabuk yitirmesine sebep olan pazar yapısı ile rakip teşebbüsler arasında gerçekleşecek bilgi paylaşımlarına rekabetçi açıdan daha korunaklı bir nitelik arz ettiğinin vurgulandığı ve gübre piyasası bakımından da benzer bir yapıdan bahsetmenin mümkün olduğu,
- Kılavuz'a göre, değerlendirmede bilgi değişiminde bulunan teşebbüslerin ilgili pazarı kapsama derecesinin dikkate alınması gerektiği, Soruşturma Raporunda yer verildiği üzere gübre satışı bakımından 2020 yılı için pazarda sırasıyla GÜBRETAS, TOROS ve İGSAŞ'ın; 2021 yılı için ise sırasıyla GÜBRETAS, İGSAŞ ve TOROS'un rakiplerine göre yüksek payları olduğu, dolayısıyla pazarın bu teşebbüsler tarafından domine edildiği, BAGFAŞ'ın pazar payının 2021 yılında bayi ciroları bazında %(...), Türkiye genelindeki satış bazında %(...) seviyesinde olduğu, söz konusu veriler ışığında, gübre satışında bayi kanalı bakımından BAGFAŞ'ın bu teşebbüslerle ortak bir menfaatinin olamayacağı,
- Pazar özellikleri bakımından ele alınacak diğer unsur olan bilgi değişiminin sıklığı kapsamında; bilgi değişiminin hangi sıklıkla yapıldığında iş birlikçi sonuca sebebiyet vereceğinin verinin niteliği, güncelliği ve toplulaştırılmış olup olmaması gibi unsurlara bağlı olduğu, Soruşturma Raporunda teşebbüslerin sorumluluklarına ilişkin olarak yer verilen Tablo 49 kapsamında BAGFAŞ aleyhinde ihlal isnat edilen belgeler bakımından süreklilik unsurunun sağlanmadığı,
- Soruşturma Raporunda yer alan oynaklık analizlerinde sektörde tüm tarafları kapsayacak çerçeve bir anlaşmanın emarelerinin yahut böyle bir döneme geçişin kalıntılarının tespit edilemediği, zira sektörel oynaklık analizleri incelendiğinde böyle bir dönem olması halinde fiyatlardaki oynaklıkta keskin bir düşüşün gözlemlenmesinin beklendiği, bununla birlikte özellikle son dönemdeki enflasyon, döviz kuru ve yurt dışı kaynaklı fiyat artışlarının oynaklıkları ciddi derecede arttırmasına karşın, incelenen dönemin tümü için sektördeki fiyatların oynaklığının oldukça düşük olduğunun saptandığı, bu durumun sektörün oligopol yapısından kaynaklanabileceği gibi rakipler arasında gerçekleştirilebilecek hassas bilgi değişimleri ile de ilişkilendirilebileceği, nitekim soruşturmada elde edilen belgelerden Delil 15'in İGSAŞ ile TOROS arasındaki sayısal ilişkiyi; Delil 10 ve Delil 18'in GEMLİK ve GÜBRETAS arasındaki sayısal ilişkiyi; Delil 9, Delil 11 ve Delil 12'nin ise GÜBRETAS ile İGSAŞ arasındaki sayısal ilişkiyi desteklediği, Soruşturma

Raporunda yer verilen iktisadi analiz sonuçlarında BAGFAŞ'ın rakipleri ile koordinasyon içerisinde olduğunu gösteren hiçbir tespitin bulunmadığı ifade edilmiştir.

(242) EGE GÜBRE tarafından yapılan genel nitelikteki savunmalarda özetle;

- Soruşturma Raporundaki değerlendirmelerin pazarın yapısı ve değişime konu olan bilginin niteliği dikkate alınmaksızın yüzeysel bir şekilde yapıldığı, önceki Kurul kararlarında yer aldığı üzere, pazarın yapısının son derece şeffaf olduğu, pazara ilişkin bilgilere bayiler kanalı ile anlık olarak ulaşılabildiği, böyle bir pazarda kamuya açık bilgilerin paylaşılmasının rakiplerin davranışlarında ne şekilde öngörülebilirlik sağladığının somut bir şekilde ortaya konulması gerektiği, fiyat bilgilerinin bayiler ve müşteriler de dâhil olmak üzere farklı kaynaklardan elde edilebildiği, teşebbüslerin genel itibarıyla günlük fiyatlarını ve ürün satışının olup olmadığını bayilerine saat 08.00-09.00 arasında bildirdiği, gün içerisinde fiyatlarda değişiklik olması durumunda ise yeni fiyatların bayiler ile paylaşıldığı, söz konusu durumun Kurul tarafından da geçmiş kararlarda ortaya konulduğu ve bu kararlarda da rakiplerin birbirlerinin fiyatlarını rahatlıkla öğrenebildiğinden bahsedildiği,
- Pazardaki söz konusu yapı nedeniyle fiyat bilgilerinin hiçbir şekilde rekabete duyarlı bilgi olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı, bununla birlikte söz konusu bilgilerin doğrudan teşebbüsler arasında paylaşılmasının da şeffaflık düzeyinde artışa neden olmayacağı, pazarda şeffaflığı sağlayan temel unsurun gübre bayilerinin birden fazla gübre sağlayıcısı ile çalışması ve rakip teşebbüslere ait bilgileri diğer üretici/ithalatçı teşebbüsler ile paylaşması olduğu, EGE GÜBRE'nin rakiplerini takip ettiği ve sabah saatlerinde fiyat listelerinin açıklamasının akabinde bayilerden bilgi aldığı ve bu durumun gerçekleştirilen yerinde incelemelerde elde edilen belgelerden ve önceki dosyalardan da açıkça görülebildiği, bu nedenle iki çalışanın dört aylık süre zarfında ve toplamda dokuz farklı tarihte gerçekleşen WhatsApp yazışması ile bayilere bildirilen güncel fiyat listelerini paylaşmış olmalarının pazarda mevcut durumda var olan şeffaflığı sınırlı ölçüde arttırdığı,
- Gübre üretiminde ham madde maliyetinin önemli bir yer tuttuğu, ithalat ile temin edilen ham madde sebebiyle Türkiye pazarında fiyat değişikliklerinin genel anlamda yurt dışı gübre fiyatı değişimlerine ve döviz kuru değişikliklerine bağlı olduğu, aynı tedarikçilerden ham madde temin eden teşebbüslerin ham madde fiyatlarının paralellik arz ettiği ve bu bilgilerin kamuya açık bilgi niteliği teşkil ettiği, bu nedenle teşebbüslerin rakiplerin fiyatlarını bayilerden öğrenmesinin yanı sıra fiyat değişikliklerini tahmin etme şanslarının da bulunduğu, mevcut durumda şeffaflığın hâkim olduğu gübre pazarında tümüyle kamuya açık nitelikteki bilgilerin arızı olarak bazı çalışanlar arasında paylaşılmış olmasının rekabeti kısıtlayıcı etki doğurmadığı,
- Geçmiş tarihli Kurul kararlarında, şeffaf olmayan pazarlar ile hâlihazırda şeffaf olan pazarlardaki bilgi değişimine yaklaşımın farklı olduğu, kararlarda şeffaflığın düşük olduğu pazarlarda bilgi değişiminin pazarı bozucu etkisinin yüksek; buna karşılık hâlihazırda son derece şeffaf olan pazarlarda güncel ve kamuya açık bilgilerin rakipler arası değişiminin rekabeti bozucu etkisinin son derece sınırlı olacağı belirtiltiği, nitekim Soruşturma Raporunda iddia edilen bilgi değişimlerinin gübre pazarını nasıl daha şeffaf ve koordinasyona elverişli hale getirdiğinin ortaya konulmasının zorunlu olduğu, ancak Raporda üç yıllık bir zaman diliminde EGE GÜBRE'nin taraf olduğu sınırlı sayıda yazışma ile pazardaki rekabetin ne şekilde bozulduğunun ortaya koyulamadığı, aksine iktisadi analizde Soruşturma Raporunda yer alan delillere konu olan yazışmaların pazarda herhangi bir etkisinin olmadığı

sonucuna ulaşıldığı ve temeli olmayan varsayıma dayalı olarak ihlal tespiti yapılmasının hukuka aykırı olacağı,

- Pazarda 100'den fazlası aktif olarak faaliyet gösteren 1000'den fazla tedarikçi ve ithalatçı bulunduğu, söz konusu teşebbüsler arasında satış hacmi EGE GÜBRE'den yüksek olan oyuncuların mevcut olduğu, EGE GÜBRE'nin %(.....)'e dahi varmayan pazar payı ile sektörün en küçük üreticisi olduğu, üretimini yaptığı kompoze gübreler dışında, ÜRE, AS ve DAP gübresi gibi gübreler bakımından ithalatçı konumunda bulunduğu, 2020 yılında teşebbüs satışlarının yarısından fazlasının diğer teşebbüslerden tedarik edilen gübrelerden oluştuğu, 2021 yılında ise teşebbüsün toplam satışlarının sadece (.....) ton olduğu, pazarda EGE GÜBRE'den daha büyük ithalatçıların varlığı dikkate alındığında pazara dair analizlerde onların göz ardı edilmesi sonucunda eksik ya da hatalı değerlendirmelerin yapılabileceği, öte yandan Soruşturma Raporunda yer alan iktisadi analiz bölümünde yapılan değerlendirmelere katılmakla beraber kârlılık analizinin yapıldığı 379. paragrafta verilen bilgilerin EGE GÜBRE özelinde farklı olduğu, 2015-2016-2017-2018-2019-2020 (.....), sonuç olarak teşebbüsün kârlılık durumunun sektör geneli ile paralellik ile arz etmediği

ifade edilmektedir.

(243) GEMLİK tarafından gübre pazarının yapısı, bilgi değişimi ve değiştirilen bilginin niteliği gibi hususlara yönelik yapılan savunmada özetle;

- Geçmiş tarihli Kurul kararlarında pazar yapısının, değiştirilen bilginin niteliğinin, hukuki ve iktisadi şartların her olayın kendi özellikleri çerçevesinde ayrıntılı olarak incelendiği, ancak işbu soruşturma özelinde böyle bir değerlendirmenin yapılmadığı, pazardaki fiyat benzerliklerinin teşebbüsler arasındaki rekabete hassas bilgi değişiminin sonucunda oluşmadığı, teşebbüsler arasındaki fiyat benzerliklerine pazarın oligopolistik yapısının, ürünün homojen niteliğinin, ithalata bağımlılığın, ham madde fiyatlarında yaşanan önemli artışların ve pazardaki şeffaflığın neden olduğu,
- Kurulun 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı kararında sektörün şeffaf bir yapıya sahip olduğu tespitinin yapıldığı, gübre sektörünün şeffaf niteliği Kurul tarafından ortaya konulmuşken bu karardan çok kısa bir zaman sonra GEMLİK'in piyasadaki bilgileri delil gösterilerek ihlal iddialarına muhatap edilmesinin hukuka aykırı olduğu,
- Gübre sektörünün ham madde bakımından ithalata bağımlı olmasının gübre fiyatlarının döviz kuru artışlarından etkilenmesine yol açtığı, yurt dışı ham madde fiyatlarındaki dalgalanmaların gübre fiyatlarının esas belirleyicisi olması nedeniyle, teşebbüslerin güncel ve geleceğe yönelik yurt içi fiyat bilgilerini aralarında değiştirmelerinin, pazardaki şeffaflığı artırma ve pazara etki etme gücünün bulunmayacağı, GEMLİK'in fiyatlama stratejisini özgürce belirlediği ve fiyat artışlarını ekonomik ve rasyonel gerekçeler ile yaptığı,
- Gübre sektörünün oligopolistik pazar yapısı nedeniyle rakip teşebbüslerin zaman zaman birbirlerinden alım-satım ilişkisinde bulunduğu, rakipler arasındaki bu ticari ilişkinin teşebbüslerin birbirlerinin tahmini maliyet verilerini hesaplayabilmesine imkân verdiği, sektördeki rakiplerin stok ve fiyat bilgilerinin elde edilmesinin pazardaki şeffaflığın bir sonucu olduğu, GEMLİK'in çeşitli gübre türlerini gübre pazarında faaliyet gösteren teşebbüslere tedarik ettiği, bu nedenle GEMLİK ile rakip teşebbüslerin iletişim kurmasının olağan iş akışının bir parçası olduğu, Soruşturma Raporunda yer verilen iletişimlerin teşebbüsler arasında belirli gübre türlerine ilişkin

ticari ilişki sonucunda ortaya çıktığı ve ilgili iletişimlerin rekabete aykırı bir bilgi değişimi olarak yorumlanmaması gerektiği

ifade edilmiştir.

(244) GÜBRETAS tarafından yapılan genel nitelikteki savunmalarda özetle;

- Kurulun *Otomotiv*⁷³ kararında teşebbüsler arasında güncel bilgi paylaşımlarının tespit edilmesine rağmen, pazarın yapısı gereği bilgiye erişimin kolay olması nedeniyle bilgi paylaşımlarının herhangi bir koordinasyona sebep olamayacağı ve fiyat listelerinin kamuya açık hale geldikten sonra teşebbüsler arasında paylaşılmış olduğu göz önüne alındığında bu paylaşımların rekabeti kısıtlayıcı bir etkiye sahip olmadığı değerlendirildiği, işbu soruşturma bakımından ihlal isnadında bulunulmasının Kurul içtihadı ile ters düştüğü, gerek Türkiye gerekse AB yaklaşımında bilgi değişimlerinin piyasada anlaşmalı sonuçlara neden olabileceği endişesiyle rekabet ortamını sınırlayabileceğinin vurgulandığı, bu noktada pazar yapısına, değiştirilen bilginin niteliğine ve aynı zamanda bu eylemin piyasada yarattığı etkilere odaklanması gerektiği, piyasada anlaşmalı sonuçların oluşmasının salt bilgi değişimlerinin pazarda etki yarattığının ispatı bakımından elzem olduğu, dolayısıyla Soruşturma Raporunda ortaya konan “iddia edilen bilgi değişiminin piyasadaki stratejik belirsizliği azalttığı/ortadan kaldırdığı” yönündeki gerekçenin bir ihlal isnadında bulunulabilmesi için yeterli olmadığı, aynı zamanda iddia edilen bu bilgi değişiminin piyasadaki rekabet ortamına nasıl zarar verdiğinin ortaya konulması gerektiği, ihlale dayanak olarak gösterilen belgelerin hiçbirinin geleceğe yönelik bilgi içermediği, belgelere konu yazışmaların tamamının kamuya açık bilgilerden oluştuğu ve teşebbüslerin stratejik davranışlarını etkilemeyecek nitelikte olduğu, bu gerekçelerle ispat zorunluluğunun karşılanmadığı,
- Diğer yandan, uzlaşma ile soruşturmada çekilmiş olan İGSAŞ’ı, GÜBRETAS’a ilişkin elde edilen bulgulardan önemli ölçüde ayırıştıran noktaların bulunduğu, İGSAŞ aleyhine kullanılacak en güçlü delillerde GÜBRETAS’ın dahlinin bulunmadığı, dolayısıyla İGSAŞ tarafından yapılan uzlaşma başvurusunun ve Kurul tarafından alınan uzlaşma nihai kararının GÜBRETAS’ın 4054 sayılı Kanun’u ihlal etmediği yönündeki somut gerçekliğe hanel getirmeyeceği, dolayısıyla İGSAŞ’ın uzlaşma sürecinin GÜBRETAS’ın da bir ihlal içerisinde olduğu anlamına gelmeyeceği

ifade edilmiştir. Diğer taraftan GÜBRETAS tarafından dosyada yapılan iktisadi analizlere ilişkin olarak özetle;

- Ekonomik Analiz ve Araştırma Dairesi (EAAD) tarafından yapılan iktisadi analizde ulaşılan sonuçların, somut vakada herhangi bir rekabet ihlalinin ortaya çıkmadığını açıkça gösterdiği, böyle bir analiz mevcutken gübre piyasasında ihlal tespiti yapılamayacağı, nitekim yakın ya da örtüşen dönemlerin incelendiği dosyada⁷⁴ da iktisadi analiz yapıldığı ve ihlal tespiti yapılmadığı,
- Yapılan iktisadi analizlerin bilgi değişimini desteklemekten uzak olduğu, dolayısıyla Soruşturma Raporunda yer verilen değerlendirmelerin yerinde olmadığı ve varsayımlardan ibaret olduğu, zira iktisadi analizler kapsamında ulaşılan sonuçların her ne kadar bilgi değişimi ile ilişkilendirilebileceği ifade edilmiş olsa da bu sonuçların Soruşturma Raporunda da kabul edildiği üzere birçok farklı sebep nedeniyle de ortaya çıkabileceği,

⁷³ 09.09.2009 tarihli ve 09-41/998-255 sayılı Kurul kararı.

⁷⁴ 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı karar.

- Gübre fiyatlarındaki artışın yurt içi enflasyon ile sektörün bağımlı olduğu yurt dışı piyasalar ve bu bağlamda döviz kurlarındaki normalüstü yükselişlerle açıklanabileceği,
- İlk aşama analizlerinde finansman giderlerinin maliyete dâhil edilmediği, bu durumun yüksek kâr elde edildiği yönünde hatalı bir algıya sebebiyet verdiği, GÜBRETAŞ'ın bağlı ortaklıklarının ve iştiraklerinin temettü gelirlerini de içine alacak şekilde kârlılık analizi yapıldığı, 2021 yılındaki kârlılık ortaya konulurken Türkiye'de alınan ekonomik kararların göz ardı edildiği, kârlılık analizlerindeki tablolarda eksen aralıklarının çok geniş tutulmasının firmaların kâr marjlarının birbirine yakın gibi algılanmasına hatalı bir şekilde yol açtığı,
- DAP fiyatları için Baltık Borsasının dikkate alındığı; ancak fosfat yataklarının çok önemli bir kısmının Kuzey Afrika'da bulunmasından ötürü DAP fiyatları için Kuzey Afrika fiyatlarının dikkate alınmasının daha isabetli bir yaklaşım olacağı ve yurt dışı fiyatları için baz alınan bülten fiyatlarının FOB cinsinden olduğu, dolayısıyla bu fiyatlara gümrük vergisinin dâhil olmadığı,
- Oynaklık analizlerine ilişkin öncesi/sonrası analizinin yapılmadığı, sektördeki düşük oynaklık seviyesini açıklayıcı birçok rasyonel gerekçe bulunmakta iken düşük oynaklık seviyesinin bilgi değişimi ile ilişkilendirilmesinin varsayımın ötesine geçemediği, oynaklık örüntülerinin benzerliğinin yalnızca betimsel analizle sınırlı, iktisadi olarak test edilmemiş, kesinlikle güvenli olmayan bir kanaat olduğu, oynaklık analizlerinde firmaların ham madde maliyetinin farklılaştığı, bu nedenle firmaların ithalatçı/üretici gibi sınıflara sahip olup olmamasına göre bir ayrıma gidilmemesinin hatalı olduğu,
- Eşbütünlük analizinin, hukuki olarak Soruşturma Raporundaki kanaati desteklemediği ve pazarın yapısal durumun bir fotoğrafı niteliğinde olduğu hususları ifade edilmiştir.

(245) TOROS'un rekabet ihlalinde bulunmadığına ilişkin genel nitelikli savunmasında özetle;

- TOROS'un herhangi bir şekilde rekabeti kısıtlayıcı nitelikte bir bilgi değişimine dâhil olma niyetinin ya da amacının bulunmadığı, Soruşturma Raporunda yer alan iletişimlerin de TOROS'un rekabete aykırı bir amaçla faaliyet gösterdiğini ortaya koymakta yetersiz olduğu, bu noktada yalnızca ilgili iletişimlerin rakipler arasında gerçekleştirilmesinden yola çıkılarak bir ihlale yönelik bir bakış açısının benimsenmemesi gerektiği, zira bu yöndeki bir yaklaşımın benimsenmesi halinde amacı rekabete aykırı olmayan iletişimlerin de rekabete aykırı olarak değerlendirilebileceği,
- Pazarın yapısının, iletişim konusu bilgileri elde etmeye oldukça müsait olduğu, rakipler arası iletişimlerin pazardaki stratejik belirsizliği azaltmak bakımından yetersiz görülmesi gerektiği ve pazarda şeffaflık artırıcı nitelik arz etmediği, Soruşturma Raporunda yer alan iletişimlerin de taraflar arasında rekabete aykırı bir saik ile bilgi değişimi gerçekleştirildiğini göstermekte son derece yetersiz olduğu, teşebbüsler arasındaki iletişimlerin seyrek gerçekleştiği, bununla birlikte şeffaf pazar yapısından dolayı rakiplerin fiyatlarının ve stoklarının anlık olarak kolaylıkla öğrenilebildiği, yine uluslararası yayınlardan da bu verilerin takip edilebildiği, Soruşturma Raporunda TOROS'a yönelik ileri sürülen ihlal iddialarına dayanak olarak İGSAŞ bakımından yalnızca bir e-postaya, BAGFAŞ bakımından birbirinden alakasız zamanlarda gerçekleştirilmiş olan üç farklı yazışmaya ve EGE GÜBRE bakımından devamlılık arz etmeyen ve aralıklarla gerçekleştirilen iletişimlere yer verildiği ve bu noktada taraflar arasında bu denli az ve hatta hiç yok denebilecek

kadar bir iletişim söz konusu iken, taraflar arasında rekabete aykırı bir anlaşma ya da uyumlu eylemin bulunmasının makul görülemeyeceği, ayrıca Soruşturma Raporunda sektörün tamamını kapsayan bir bilgi değişiminin söz konusu olmadığı değerlendirildiği, dolayısıyla sınırlı seviyede gerçekleştirilen rakip iletişimlerinin bulunduğu bir pazarda rekabeti kısıtlayıcı amacın bulunamayacağı,

- Soruşturma Raporunda yer verilen iletişimlerle oligopol yapının bağdaştırılmasının mümkün olmadığı, pazarın oligopol nitelik taşıyıp taşımadığından bağımsız olarak iletişimlerin incelenmesinin gerektiği, zira oligopol bir yapının ancak pazarın bütününe yönelik bir rekabet ihlalinin mevcut olması durumunda önem taşıyacağı, oligopol yapının varlığından hareketle bir ihlal iddiasının ileri sürülmesi noktasında ise yine bilginin niteliğinin ön planda olacağı ve oligopol yapının önem arz etmeyeceği, zira pazara ilişkin bilgilerin pazardan kolaylıkla edinilebileceği ve bu bilgilerin niteliğinin pazardaki şeffaflığı arttıracak ya da bir başka deyişle belirsizliği azaltacak nitelikte olmadığı, dolayısıyla pazarın şeffaf olduğu durumda oligopol yapının özellikle iletişimlerin konusu olan mevcut fiyatlar bakımından bir önem arz etmeyeceği,
- Paylaşılan fiyat bilgisinin pazarın mevsimsellik ve arz/talep yönlü belirsizliğini azaltabilecek nitelikte olmadığı, bununla birlikte dosya dâhilinde gelecekte uygulanacak fiyatlara ilişkin bir bilgi değişimi ya da hangi gübrenin ne zaman ne kadar süreyle satışa sunulacağı gibi konularda bir iletişim bulunmadığı, dolayısıyla mevcut fiyatların iletişim dâhilinde konuşulmasının herhangi bir şekilde pazardaki karmaşıklık seviyesini azaltmayacağı ya da pazardaki faaliyetlerin koordine edilmesine sebebiyet vermeyeceği,
- Tek bir çerçeve anlaşma olmaksızın, teşebbüslerin ikili bilgi değişimleri ile pazarı kapsayan bir bilgi değişimine taraf olduklarının ileri sürülmesinin güç olduğu, Soruşturma Raporunda da gübre üreticilerinin hepsinin birlikte dâhil olduğu tek bir uzlaşmanın bulunmadığının vurgulandığı, TOROS bakımından paylaşıldığı iddia edilen bilgilerin güncel verilere ilişkin olduğu ve geleceğe dönük bir veri içermediği, bu kapsamda güncel fiyat bilgilerinin gübre pazarında rekabeti kısıtlayıcı etki doğurma ihtimalinin düşük olduğu, ayrıca TOROS bakımından iletişime esas olan delillerde yer aldığı öne sürülen iletişimlerin seyrek ve sayıca az olduğu, pazarda bayi ve müşteriler ile fiyat görüşmelerinin seyrek yapılmadığı, günlük fiyat değişikliklerinin olabildiği, bu kapsamda, iddia edilen bilgi değişiminin sıklığının da rekabet karşıtı bir etki doğurmaya elverişli olmadığı, verilerin bayiden alınması ile rakipten alınması arasında da gübre pazarı bakımından hiçbir maliyet farkının bulunmadığı, bilgilerin her iki şekilde alınmasında da telefon araması veya mesaj yoluyla bayiyile/rakiple iletişim kurulabildiği ve esasen herhangi bir maliyet doğmadan söz konusu bilgilerin edinilebildiği, tüm bunlara ek olarak, TOROS'un fiyatlandırma hareketlerinin de son derece rekabetçi olduğu, bu açıdan gübre pazarında söz konusu bilgilerin rekabet karşıtı etki doğurma ihtimalinin düşük olduğu

ifade edilmiştir.

I.6.3.6. Dosya Kapsamında Yer Alan Belgelere Yönelik Savunmalar

I.6.3.6.1. BAGFAŞ Tarafından Yapılan Savunma

Delil 1 ve Delil 2'ye Yönelik Savunmalar

- (246) Delil 1 kapsamında yer alan belgelerin şirket içerisinde sirküle edilen ve içerik itibarıyla pazardan elde edilen rakip teşebbüslerin fabrika çıkış fiyatlarının, bölge bazlı fiyatlarının ve liman fiyatlarının yer aldığı raporlar olduğu, söz konusu belgenin Delil 2

ile ilgisinin bulunmadığı, teşebbüslerin ticari hayatlarında rasyonel kararlar almak adına rakiplerine ilişkin bilgilere ihtiyaç duyduğu ve kamuya açık, ilave maliyete katlanmadan pazardan rahatlıkla edinilebilecek bilgilerin rekabete duyarlı olmadığı, Kılavuz'un 45. paragrafında da rakip faaliyetlerin takip edilmesinin ve teşebbüsün stratejisini bu yönde şekillendirmesinin rekabet hukuku bakımından sakıncalı olmadığına değinildiği ifade edilmiştir.

- (247) Delil 2 kapsamında, bilginin kamuya açık olması, paylaşım sıklığı ve bilginin stratejik niteliği gibi kriterler bakımından herhangi bir değerlendirmenin yapılmadığı, söz konusu belgede yer verilen fiyat bilgisinin iki gün önce değiştiği ve ilan edildiği, belgenin devamı incelendiğinde söz konusu bilginin teyit edilmesinin talep edildiğinin ve bunun bayilerden alınan teyit olduğunun anlaşıldığı, yazışmanın konusunu DAP gübresine ilişkin fiyat araştırmasının oluşturduğu, bu bağlamda yazışmanın gerçekleştiği tarihte, bu tarihin öncesinde ve hâlihazırda BAGFAŞ bakımından; DAP gübresinin üretiminin ve satışının söz konusu olmadığı, BAGFAŞ'ın 2020 yılının Mayıs ayı itibarı ile başta DAP olmak üzere, fosfat (fosforlu) gübre üretimi yapmadığı, en son DAP satışını 2020 yılının Ağustos ayında gerçekleştirdiği, Ağustos ayından sonra BAGFAŞ tarafından DAP üretiminin ve satışının yapılmadığı, DAP gübre çeşidine ilişkin yapılan maliyet analizinde de DAP'ın diğer gübre çeşitlerinden ayrıştığı, belgede yer alan "Abi 2 gün önce değişmiş Çukurova'da DAP fiyatı", "Ok değiştir o zaman" ifadelerinin güncel sektör fiyatlarına yönelik tabloda TOROS'un DAP fiyatlarının güncellenmesi anlamına geldiği, DAP üretimi ve satışı olmayan BAGFAŞ ile söz konusu belgenin bir ilgisinin olmayacağı ifade edilmiştir.

Delil 3 ve 4'e Yönelik Savunma

- (248) Delil 3 kapsamında, söz konusu belgenin temelde BAGFAŞ ile EGE GÜBRE arasındaki bilgi değişiminin TOROS aracılığı ile gerçekleştirildiği iddiası ile ilişkilendirildiği, ancak EGE GÜBRE ile BAGFAŞ'ın aynı ekonomik bütünlükte yer almaları gerekçesiyle iddia olunan bilgi değişiminin TOROS aracılığıyla yürütülmesinin makul ve mantıklı bir açıklamasının bulunmadığı, dahası söz konusu bilginin zaten kamuya açık nitelikte bilgi olduğu, öte yandan Mayıs 2021 döneminde EGE GÜBRE ile BAGFAŞ'ın satışını yaptığı ortak bir ürünün dahi bulunmadığı, EGE GÜBRE ile TOROS'un ortak ürünlerinin bulunduğu, ancak söz konusu belgenin EGE GÜBRE ya da TOROS aleyhine delil olarak kullanılmadığı, BAGFAŞ'ın rakiplerinin kamuya (bayilere ve alıcı kuruluşlara) açıklanmış, uygulanmakta olan fiyatlarını takip etmekle birlikte fiyatlarını bağımsız olarak ve temelde maliyetine, döviz kuruna, stok durumuna, ihracat satışlarına ve günlük nakit ihtiyacına bağlı olarak kendi iç dinamikleri doğrultusunda belirlediği ifade edilmiştir.
- (249) Soruşturma Raporunda yer verilen Delil 3'ün Tablo 42 ile ilişkilendirilerek BAGFAŞ'ın belge tarihi olan 24.05.2021 tarihinden iki gün sonra fiyatını güncellemesinin sektördeki stratejik belirsizliği azalttığı değerlendirildiği, sadece iki günlük dönem baz alınarak yapılan bu değerlendirmenin objektif ve bütüncül değerlendirme ilkesi ile bağdaşmadığı, BAGFAŞ'tan elde edilen ve BAGFAŞ İç Anadolu Bölge Müdürü (.....) tarafından gönderilen 24.05.2021 tarihli iç yazışmada geçen "Toros Tarım/ İç Anadolu Bölge Can fiyatını; 1900-1925-TL/Ton, Üre fiyatını; 3350-3450- TL/Ton olarak güncelleyelim..." ifadesinden rakip fiyatlarının kesin olarak bilinmediğinin ve rakip fiyatlarının sektördeki bayilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda aralık verilmek sureti ile raporlandığının ve üst yönetime kamuya açık kaynaklardan elde edilen bilgilerin sunulduğunun görüldüğü, yönetim seviyesinde hiçbir yetkisi olmayan satış pazarlama memuru ve bölge satış temsilcisi pozisyonundaki iki çalışanın, yönetimin bilgisi ve onayı haricinde gerçekleşen münferit yazışmalarının BAGFAŞ'ın rakipleri ile

rekabete duyarlı bilgi değişimi içerisinde bulunduğu iddialarının ortaya konulması bakımından yeterli olmadığı ifade edilmiştir.

- (250) Delil 4 kapsamında, söz konusu belgenin Delil 1 ile ilgisinin olmadığı, DELİL 4'ün geleceğe yönelik fiyat bilgisi içermediği, yazışmaya üst yönetimin herhangi bir dahlinin bulunmadığı, Delil 2'ye paralel olarak kamuya açık kaynaklar incelendiğinde 06.07.2021- 30.07.2021 döneminde TOROS'un DAP fiyatlarının hiç değişmediğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir.

Delil 6'ya Yönelik Savunma

- (251) Delil 6 kapsamında, NP 20.20.0 gübresindeki ham madde kullanım oranları ile maliyetlerin tüm üreticiler bakımından paralel olduğu, diğer firmaların da aynı maliyetlerle temin ettiği gübre takip sistemi ve torba maliyetleri eklendiğinde sektördeki tüm firmaların birbirlerinin gübre maliyetini yaklaşık olarak hesaplayabildiği, dolayısıyla ilgili belgede geçen maliyet hesabının piyasa koşullarından hareketle tahmini olarak yapıldığı, 09.08.2019 tarihli fiili maliyet raporuna göre NP 20.20.0 gübresindeki maliyetin 1.342,04 TL/ton olduğu dolayısıyla, belgede 1.425 TL/ton olarak geçen maliyetten farklılık arz ettiği, 05.08.2019 tarihinde adı geçen NP 20.20.0 gübresi için BAGFAŞ FOT satış fiyatının 1.550 TL/ton, CIF satış fiyatının 1.685-1.815 TL/ton gerçekleştiği, ancak söz konusu belgede BAGFAŞ'ın CIF fiyatının 1.590 TL/ton olduğu tahmininin yapıldığı, BAGFAŞ'ın FOT fiyatının dahi tahmin edilen CIF fiyatının üzerinde kaldığı, yani BAGFAŞ'ın FOT fiyatının dahi belgede tahmin edilen CIF fiyatından düşük olduğu, ilgili tarihte BAGFAŞ'ın 1.550 TL/ton fiyattan satış yapabildiği, söz konusu tarihte bahsi geçen 65 TL/ton navlunun gerçeği yansıtmadığı, belge tarihinde BAGFAŞ tarafından yansıtılan navlun farkının minimum 135 TL/ton olduğu, GÜBRETASŞ tarafından yapılan tahminin 06.08.2019 tarihindeki BAGFAŞ fiyatları ile de uyumlu olmadığı, o tarihte 1.615 TL'ye yükselen fiyatların BAGFAŞ'ın navlun hariç fiyatını yansıttığı, söz konusu tarihteki CIF fiyatlarının ise 1.760-1.905 TL/ton bandında gerçekleştiği, GÜBRETASŞ'ın CIF TL/ton fiyatlarının 2019 yılının Temmuz ayı sonundan 20.08.2019 tarihine dek değişiklik göstermediği, 20.08.2019 tarihinde ise düşüş yönünde farklılaştığı (1.770-1.785 TL/ton) ifade edilmiştir.

Delil 13'e Yönelik Savunma

- (252) Delil 13'te yer alan yazışmanın GÜBRETASŞ çalışanının tek taraflı tahmininden ibaret olduğu, BAGFAŞ tarafından T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (Bakanlık)'nın aylık olarak talep ettiği stok bilgisi paylaşımı dışında hiçbir kurum, kuruluş veya kişi ile stok bildirim ve paylaşımı kesinlikle yapılmadığı, GÜBRETASŞ'ın Tarım Kredi Kooperatiflerinin şirketi olduğu ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin de Bakanlık'ın iştiraki ve koordineli kurumu olduğu dikkate alındığında, söz konusu stok bilgilerinin Bakanlık üzerinden temin edilmiş olmasının ihtimal dâhilinde olacağı, zira stok rakamlarının her ayın bitimini takip eden 15 gün içerisinde Bakanlık'a bildirildiği, ilaveten, depolarda bulunan stokların sadece şirket çalışanlarının bilgisinde olduğu, ancak torbalama hizmeti veren taşeron firma çalışanlarının ya da taşıma için gelen kamyon şoförlerinin depo içini görmeleri nedeni ile depo stoklarının bu gibi kişilerce üçüncü kişilerle paylaşılması olmasının da mümkün olabileceği belirtilmektedir.
- (253) Delil 13 kapsamında yer alan "RAKİP FİRMA STOKLARI.xlsx" isimli dosya içeriğinde BAGFAŞ özelinde bir stok bilgisinin bulunmadığı, BAGFAŞ'ın Bandırma'da üretim faaliyeti olduğunun kamuya açık bir bilgi olduğu ve söz konusu dosya içeriğinde yer alan tabloda BAGFAŞ özelinde herhangi bir üretim/stok rakamının yer almadığı, Tekirdağ ve Mersin için bulunan stok bilgilerinin, BAGFAŞ'ın 2009 yılından bu yana Tekirdağ (Muratlı) deposuna hiç gübre göndermemesi, bu depodan satış yapmaması,

Mersin deposu bakımından ise 25.11.2019 ve 09.12.2019 tarihleri bakımından verilen 1.500 ton CAN stok bilgisinin fiiliyatta 1.460 ton olması, ayrıca 25.11.2019 tarihinde Mersin depoda fiilen bulunan 3.566 ton DAP gübresi ve 09.12.2019 tarihinde Mersin depoda fiilen bulunan 3.459 ton DAP ve 3.585 ton AS gübresi stoklarının GÜBRETASŞ tarafından oluşturulan stok tablosunda yer almadığı gerekçeleriyle afaki olduğu ve dayanağının bulunmadığı ifade edilmiştir.

Delil 14'e Yönelik Savunma

- (254) Delil 14 kapsamında; İGSAŞ yetkilileri arasındaki yazışmalarda yer alan listedeki BAGFAŞ fiyatlarının 12.04.2018 tarihinde piyasadaki bayilerden elde edilmiş kamuya açık fiyatlar olduğu, belgede geçen "tüm rakipleri örgütlüyorum" ifadesinin ise BAGFAŞ ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilendirilmesi mümkün olmadığı, söz konusu ifade sonrasında İGSAŞ çalışanlarının GEMLİK fiyatlarına yönelik bilgileri paylaştığının görüldüğü ifade edilmiştir.

I.6.3.6.2. EGE GÜBRE Tarafından Yapılan Savunma

Delil 5'e İlişkin Savunma

- (255) Delil 5'in geleceğe ilişkin rekabete duyarlı bilgi içermediği, söz konusu bilgilerin güncel veya geçmişe ilişkin bilgiler olduğu, bu bilgilerin pazardaki belirsizliği azaltmasının yahut iş birlikçi sonuç doğurmasının mümkün olmadığı, zira söz konusu bilgilerin kamuya açık olduğu ve bilgilerin herhangi bir maliyete katlanılmaksızın kolaylıkla elde edilebileceği, üstelik bilgilerin düzenli, kapsamlı ve sistematik bir şekilde paylaşılmadığı, dolayısıyla bilgilerin paylaşılmasının pazarda ilave bir şeffaflığa yol açmayacağı, Delil 5/3'te GÜBRETASŞ çalışanının defter notunda paylaştığı "kompozeler satış kapalı. Fiyat değişecek" ifadesinin kaynağının belli olmadığı, nitekim söz konusu bilgilerin İGSAŞ bayilerinden de kolaylıkla elde edilebileceği, İGSAŞ'a ait kamuya açık olan bir bilginin GÜBRETASŞ tarafından EGE GÜBRE'ye iletilmesi rekabet hukuku anlamında bir sakınca teşkil etse dahi ihlal iddiasının GÜBRETASŞ ile İGSAŞ'a yöneltilmesi gerektiği, diğer taraftan söz konusu bilginin piyasadaki belirsizliği azaltmasının mümkün olmadığı, zira "Fiyat değişecek" ifadesinin muğlak olduğu, EGE GÜBRE'nin fiyat stratejisini oluştururken bu bilgidan etkilenmesinin mümkün olmadığı, zira fiyatın değişim yönünün dahi belli olmadığı, bununla birlikte zam ya da indirim yapılacağı varsayımında bulunulsa dahi bu değişikliğin ne kadar olacağı ve hangi gübre türünde gerçekleşeceğinin belirsiz olduğu, "kompozeler satışa kapalı" ifadesinden bu ürünlerin fiyatında değişiklik olacağı varsayılsa bile kompoze gübre kategorisinde birden fazla ürünün bulunduğu, dolayısıyla kompoze ifadesinin gübre türünü belirlemek için yeterli olmadığı, ayrıca Soruşturma Raporunda yer verilen Tablo 43'e göre 23.03.2021 tarihinde GÜBRETASŞ'ın fiyatlarının değişmediği, ancak EGE GÜBRE'nin bir, İGSAŞ'ın ise üç ürününde fiyatlarını artırdığı, bu durumda İGSAŞ'a dair bilgiyi ileten GÜBRETASŞ'ın fiyatını değiştirmeyip EGE GÜBRE'nin fiyatlarını artırmasının söz konusu bilginin teşebbüslerin ticari kararlarını etkilemediğini gösterdiği, şayet etkilemiş olsaydı ilk olarak GÜBRETASŞ'ın söz konusu bilgi neticesinde fiyatını artırmasının beklenebileceği, bununla birlikte Tablo 43'te yer alan EGE GÜBRE tarafından gerçekleştirilen fiyat artışlarının söz konusu dönemdeki kur hareketlerinden kaynaklandığı, 22.03.2021 tarihinde 7,27 TL ile başlayan dolar kurunun ani bir sıçramayla 7,90 TL seviyelerine kadar yükseldiği vurgulanmaktadır.
- (256) Bununla birlikte EGE GÜBRE'nin satış yapıp yapmadığı bilgisinin yine bayilerle paylaşılan kamuya açık bilgi niteliğinde olduğu, bu bilginin bayilerle paylaşılmasının temel nedeninin bayilerin olmayan bir ürünü sipariş etmesinin önüne geçilmesi olduğu nitekim bayilerle paylaşılan fiyat listelerindeki "satışa kapalıdır" ifadesi ile bu durumun

açıkça gözüktüğü, rakibin kotalı satış yaptığı bilgisine ulaşılmasının ise teşebbüsün rakibinin geleceğe yönelik fiyat stratejisini tahmin etmesi için yeterli olmadığı, nitekim kotalı satış yapan teşebbüsün üretim, ithalat yahut başka bir teşebbüsten ürün tedarik ederek stoklarını arttırmasının önünde bir engel bulunmadığı, bu durumda kotalı satışa son verilebileceği veya fiyat değişikliğinin yapılabileceği ifade edilmektedir.

Delil 7'ye İlişkin Savunma

- (257) Delil 7/1'de "EGE GÜBRE'nin üretim kapasitesini değerlendirecek, olabilme ihtimali oluşursa bunun şartlarının çerçevesini çizecektir" ifadesi yer almakta olup EGE GÜBRE ile GÜBRETAS'ın arasındaki toplantıda EGE GÜBRE'nin DAP üretim kapasitesinin değerlendirildiği, söz konusu dönemde yüksek maliyetler nedeniyle 2018 yılı itibarıyla DAP üretimini durduran EGE GÜBRE'nin tedarik arayışında olan GÜBRETAS için DAP üretimi gerçekleştirmesinin gündeme geldiği, bu nedenle EGE GÜBRE'nin DAP gübresine yönelik üretim kapasitesinin önem kazandığı, zira halka açık bir teşebbüs olan EGE GÜBRE'nin üretim kapasitesinin, üretim miktarının, üretimden ve tedarikten satışları, kapasite kullanımı gibi bilgilerinin kamuya açık olduğu, ancak Soruşturma Raporunda bu durumun göz ardı edildiği ve toplantının tek amacının üretim kapasitesinin tespiti olduğu sonucuna varıldığı, dolayısıyla meşru bir iş birliğine ilişkin olarak gerçeklerle örtüşmeyen ve varsayıma dayalı çıkarımlar yapılmasının hukuka aykırı olduğu aktarılmaktadır.
- (258) Delil 7/2'ye ilişkin olarak maliyetin çok altında kalan 1.550 TL düzeyinde bir fiyatın EGE GÜBRE tarafından son kullanıcı müşterilerine sunulmasının ve dolayısıyla da bu içerikteki bir bilginin GÜBRETAS ile paylaşılmasının mümkün olamayacağı, 1.550 TL düzeyinde bir fiyatlandırmanın, ancak GÜBRETAS'la yapılacak ve maliyetlerine de alıcı teşebbüsün katlanacağı bir ticari iş birliği bakımından geçerli olabileceği dile getirilmiştir.

Delil 8'e İlişkin Savunma

- (259) Delil 8'in, GÜBRETAS tarafından şirket içi kullanıma yönelik olarak hazırlanan bir belgeden elde edildiği, belgenin GÜBRETAS tarafından toplulaştırılmasında EGE GÜBRE'nin herhangi bir katkısının veya buna yönelik bir iletişiminin bulunmadığı, bununla birlikte Soruşturma Raporunda bilginin kaynağına ilişkin somut bir tespit yapılmadığı, keza son derece şeffaf olan gübre pazarında geleceğe ilişkin fiyat artışının tahmin edilebileceği, bu nedenlerle EGE GÜBRE'nin rekabete hassas bilgi paylaşımından sorumlu tutulmaması gerektiği, ayrıca Delil 8'de ifade edilen, EGE GÜBRE tarafından 24.02.2020 tarihinde gerçekleştirileceği beklenen zammın gerçekleşmediği, bunun yanı sıra belirtilen tarihte EGE GÜBRE'nin satışlarının kapalı olduğu, GÜBRETAS'ın beklentisinin ise taraflar arasındaki iletişimden kaynaklanmadığı, bu nedenle söz konusu belgenin EGE GÜBRE ve GÜBRETAS arasındaki rekabete duyarlı bilgi paylaşımına ilişkin delil olarak kabul edilemeyeceği aktarılmaktadır.

Delil 13 ve 14'e İlişkin Savunma

- (260) Soruşturma Raporunda yer verilen Delil 13 ve Delil 14 ile herhangi bir teşebbüse yönelik doğrudan ihlal isnadında bulunulmadığı, ancak anılan delillerin tüm teşebbüsler için destekleyici delil olarak değerlendirildiği ve bu durumun hukuken doğru bir yaklaşım olmadığı, bir belgenin delil sayılabilmesinin kurallarının hukuken belirli olduğu ve bunun dışında hareket edilmesinin hukuka aykırılık teşkil edeceği, iki teşebbüsün iç yazışması niteliğinde olan söz konusu belgelerin hangi teşebbüsler için destekleyici

belge olduğunun anlaşılmadığı, Soruşturma Raporunda tüm teşebbüslerin taraf olduğu çerçeve bir anlaşmadan ya da bilgi değişiminden bahsedilmediği, “destekleyici delil” kavramının İGSAŞ-GEMLİK, İGSAŞ-BAGFAŞ için geçerli olup olmadığına ya da hiçbir ihlal isnadında bulunulmayan ETİ BAKIR’ı kapsayıp kapsamadığının belli olmadığı, hal böyleyken hangi teşebbüsten bilgi alındığına dair somut bir kaynak içermeyen belgelerin delil niteliğini haiz olmayacağı, bu nedenle iletişime dair açık bir unsur içermeyen bu belgelerin “destekleyici delil” olarak nitelendirilmesinin de hukuken mümkün olmadığı aktarılmaktadır.

- (261) Delil 13/2’de rakip stok bilgilerinin paylaşıldığı, ancak EGE GÜBRE’ye tebliğ edilen Soruşturma Raporunda ve dijital belgelerde bu kısımların kapalı olduğu dolayısıyla ilgili bilgilerin EGE GÜBRE’nin bilgilerini içerip içermediğinin bilinmediği, şayet içeriyor ise bilgilerin doğru olup olmadığına kontrol edilemediği, bu nedenle söz konusu belgenin içeriğinin tespit edilememesinin savunma hakkının kısıtlanmasına yol açtığı, söz konusu her iki belgenin de GÜBRETAS’ın iç yazışması olduğu ve EGE GÜBRE’nin yazışma tarafı olmadığı, söz konusu bilginin doğrudan rakip teşebbüsler arasında paylaşıldığını gösteren herhangi bir ifade veya iletişimin bulunmadığı, bu noktada EGE GÜBRE’nin herhangi bir bağlantısının olmadığı ve GÜBRETAS çalışanları arasında geçen ve bilgilerin sistemde iz olmayacak şekilde WhatsApp uygulamasından paylaşılmasına yönelik ifadeler sebebiyle EGE GÜBRE’nin 4054 sayılı Kanun’u ihlal ettiğinin ileri sürülemeyeceği, diğer yandan bayiler ile fiyat ve stok bilgilerini içeren listelerin paylaşıldığı, bu noktada GÜBRETAS’ın EGE GÜBRE’nin bayilerinden söz konusu bilgileri elde edebileceği, liman hareketleri gibi bilgilerin de teşebbüsler tarafından takip edilebileceği, dolayısıyla teşebbüsler arası iletişimin gösterilemediği ve söz konusu bilgilerin elde edilebileceği başka kaynakların bulunduğu, bu durumda 4054 sayılı Kanun’un ihlal edildiğinden bahisle idari para cezasının uygulanmasının mümkün olmadığı aktarılmaktadır.
- (262) EGE GÜBRE’nin Delil 14’e taraf olmadığı, ilgili belgede bahsedilen rakipler ifadesi ile hangi teşebbüslerden bahsedildiğinin veya hangi gübre türünün kast edildiğinin belirsiz olduğu, söz konusu belgeyle herhangi bir teşebbüse ihlal isnadında bulunulmadığı dolayısıyla belgeye bilgi değişimini destekleyici nitelikte yer verilmesinin de bir anlam ifade etmediği, bir başka deyişle belgede belirsiz ifadelerin yer aldığı ve doğrudan rakipler arası iletişimin ortaya konmadığı Delil 14’ün yürütülen soruşturmada delil kapsamından çıkarılmasının uygun olacağı, zira idare mahkemelerinin ve Danıştayın iddia olunan ihlallerin somut ve tartışmasız deliller ile ispatlanması koşulunu aradığı, EGE GÜBRE’nin belirtilen tarihlerde fiyat değişikliğinin bulunmadığı, bu haliyle delile bilgi değişimi eylemini destekleyici nitelikte yer verilmesinin mümkün olmadığı aktarılmaktadır.

Delil 16’ya İlişkin Savunma

- (263) Delil 16’da yer alan yazışmanın EGE GÜBRE’nin eski çalışanı olan ve hâlihazırda TOROS’ta çalışmakta olan kişinin telefonundan elde edildiği, söz konusu yazışma kapsamında EGE GÜBRE ile İGSAŞ arasında fiyata ilişkin bilgi paylaşımının yapılmadığı ve rekabete duyarlı bilgi paylaşımında bulunulduğuna dair çıkarımda bulunulamayacağı, ayrıca soruşturma kapsamında EGE GÜBRE’nin İGSAŞ ile bilgi paylaştığına dair başkaca bir tespitin bulunmadığı, İGSAŞ tarafından fiyat listesinin EGE GÜBRE ile paylaşıldığı varsayılsa dahi söz konusu bilgilerin EGE GÜBRE açısından stratejik bir bilgi niteliği olmadığı, nitekim EGE GÜBRE’nin söz konusu tarihte Pril ÜRE gübre satışının olmadığı, Granül ÜRE gübre stok miktarının ise yok denecek kadar az olduğu ifade edilmektedir.

Delil 17'ye İlişkin Savunma

(264) Delil 17'de paylaşılan bilgilerin, uygulamaya alındıktan sonra yayınlanan güncel fiyat bilgileri olduğu, 08.01.2020 tarihinde EGE GÜBRE çalışanı tarafından gönderilen iletide “*Sn. Bayimiz, Güncel fiyatlarımız aşağıdaki gibidir*” ifadesinden de TOROS ile paylaşılan bilgilerin bayiler ile paylaşılmış ve uygulamaya alınmış fiyat bilgisi olduğu, dolayısıyla söz konusu bilgilerin stratejik niteliğinin olmadığı, bilgilerin doğrudan iletişim haricinde gizli müşteriler yoluyla ve bayilerden elde edilmesi gibi bir çok yönteminin olduğu, EGE GÜBRE ve TOROS arasındaki yazışmada yer alan “*20-25 haziran satışı baslar Gemi 20si geliyor*” ifadesinin Soruşturma Raporunda geleceğe yönelik stok bilgisi paylaşımı olarak değerlendirildiği, ancak söz konusu bilginin kamuya açık olduğu, tarafların doğrudan iletişim harici yollarla da söz konusu bilgiye erişebileceği, nitekim bu durumun “*Ben gemi gelmiştir diye tahmin etmişim*” cevabından da anlaşılacağı, keza günümüzde özellikle kargo gemilerinin üçüncü kişilerce kolaylıkla takip edilebileceği çeşitli internet sitelerinin bulunduğu, bu siteler vasıtasıyla geminin limandan çıkış tarihi, rota bilgisi ve varış bilgisi gibi çeşitli bilgilerin öğrenilebileceği, Kurulun yakın tarihli gübre kararında⁷⁵ da “*Piyasayı şeffaflaştıran durumlardan bir diğeri, gübre sağlayıcılarının çoğunlukla aynı limanı ve liman bölgesindeki aynı depoları yahut aynı tahliye hizmetlerini kullanmalarıdır*” denilerek söz konusu bilgilerin pazardan edinilmesinin mümkün olduğunun belirtildiği, bununla birlikte belgede yalnızca geminin varış tarihine ilişkin bilginin yer aldığı, geminin taşıdığı ürün miktarına ilişkin herhangi bir bilginin belgede bulunmadığı, bu nedenle gelecek olan geminin taşıdığı ürün miktarı ve ürünün niteliği bilinmeden yalnızca varış tarihi bilgisinin paylaşılması sonucunda paylaşılan bilginin rekabete hassas bir bilgi olduğunu değerlendirmenin doğru olmayacağı, ÜRE gübresinin temel olarak sonbaharda kullanıldığı, bu nedenle satışın büyük bir kısmının gerçekleşeceği tarihten dört ay önce paylaşılan stoka ilişkin herhangi bir bilginin rekabet açısından önem taşımayacağı, Raporda EGE GÜBRE ve TOROS arasında gerçekleşen ve Delil 17'de yer verilen iletişim içerisinde iskonto ve özel uygulamalara ilişkin de rekabete duyarlı bilgilerin paylaşıldığının iddia edildiği, ancak söz konusu bilgilerin müşterilere de sunulmuş olduğundan bilgilerin kamuya açık hale geldiği, EGE GÜBRE çalışanının “*evt ege bölge iskonto yok özel uygulama yok*” ifadesinden özel uygulama ve iskonto uygulamasının olmadığına ulaşıldığı, bu bilginin bayiler tarafından da bilinmesinden mütevellit kamuya açık hale geldiği, gübre pazarında bilindiği üzere EGE GÜBRE'nin iskonto ve özel uygulama yapmayan, satışlarını liste fiyatı üzerinden gerçekleştiren bir teşebbüs olduğu, dolayısıyla söz konusu bilgilerin rekabete hassas bir bilgi olarak değerlendirilmemesi gerektiği, sonuç olarak Delil 17'de paylaşıldığı ve paylaşımının rekabeti kısıtlayıcı eylem oluşturduğu iddia edilen bilgilerin tamamının kamuya açık olan bilgiler olduğu ve söz konusu paylaşımın rekabeti kısıtlayıcı bir unsuru olmadığı aktarılmaktadır.

I.6.3.6.3. GEMLİK Tarafından Yapılan Savunma

(265) Dosyada yer verilen Delil 10 ve Delil 18'e yönelik olarak GEMLİK tarafından yapılan savunmada özetle;

- Soruşturma Raporunda yer verilen Delil 10 ve Delil 18'in GEMLİK ile rakipleri arasında rekabete aykırı amaca veya etkiye sahip bir bilgi değişimi olduğunu ortaya koymaktan uzak olduğu, Delil 10'da GÜBRETaş çalışanı tarafından teyit ettirilmek istenen fiyatların yazışmanın gerçekleştiği tarih itibarıyla GEMLİK'in güncel ve kamuya açık olan fiyatları olduğu, bu kapsamda bilgilerin stratejik bilgi olmadığı,

⁷⁵ 26.11.2020 tarihli ve 20-51/718-317 sayılı Kurul kararı.

nitekim GEMLİK'in 26.11.2021 tarihinde ilan ettiği fiyat listesi ile Delil 10'da yer alan fiyatların bire bir örtüştüğü, GEMLİK'in 03.12.2021 tarihinde fiyat artışı gerçekleştirdiği ve ilan edilen fiyat listesinin Delil 10 kapsamında GÜBRETASŞ tarafından iletilen fiyatlardan farklılaştığı, dolayısıyla GEMLİK'in geleceğe yönelik fiyat bilgisinin GÜBRETASŞ ile paylaşılmadığı,

- Delil 18'in teşebbüs iç yazışması olduğu, Delil 10'un 2021, Delil 18'in ise 2015 yıllarına ait bulunduğu, ihlal isnat edilen delillerin birbirinden tamamen bağımsız konulara ilişkin olduğu, bu nedenle iki farklı yazışmanın birlikte değerlendirilerek GEMLİK aleyhine ihlal iddiasına konu edilmesinin makul olmadığı, Delil 18'de paylaşılan bilginin rekabete hassas stratejik bir bilgi olmadığı, delilde yer alan "*Tonaj netleşince atarsın. 13.30'a kadar Gübretaştan haber gelmezse önceki şekliyle bildir bana*" ifadelerinin, GEMLİK'in GÜBRETASŞ'tan beklediği bilgiyi değil, GÜBRETASŞ'a ilişkin pazarda aleni olarak mevcut olan stok bilgisini ifade ettiği,
- Kurulun rakipler arasında rekabete hassas bilgi değişimi nedeniyle teşebbüsler aleyhine para cezasına hükmettiği yakın tarihli kararlarında⁷⁶ ihlale dayanak olarak gösterilen çok sayıda delilin bulunduğu ve söz konusu delillerin rakipler arasındaki iletişimi şüpheye yer vermeksizin ortaya koyduğu, Kurulun içtihadı dikkate alındığında Delil 10 ve Delil 18'in nitelik ve nicelik bakımından rekabete hassas bilgi değişimi ihlalini ispatlamakta yetersiz olduğu

ifade edilmiştir.

I.6.3.6.4. GÜBRETASŞ Tarafından Yapılan Savunma

Delil 5/1'e Yönelik Savunma

- (266) Delil 5/1'de yer alan iletişimde geleceğe ilişkin herhangi bir bilgi bulunmadığı, yazışmadaki bilgilerin hâlihazırda sirküle edilerek bayilere duyurulmuş, kamuya açık bilgiler olduğu, söz konusu bilgilerin sahadan kolaylıkla elde edilebileceği, GÜBRETASŞ'ın sık sık fiyat değişikliği yapmayan ve aylık düzeyde fiyat sirküsü paylaşan bir teşebbüs olduğu, bölgesel fiyatlandırma yapmadığı, Ege Bölgesi Satış Temsilcisinin GÜBRETASŞ'ın fiyat stratejisine ilişkin bir etkisinin ya da bilgisinin bulunmadığı ileri sürülmüştür.
- (267) GÜBRETASŞ'ın Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK)'ne kotasız stok belirlerken kalan serbest stokuna göre bayilere kota ile satış yaptığı, kotalı satışın GÜBRETASŞ'ın düzenli satış politikası olduğu, dolayısıyla belgedeki kotalı satış yapılmasına ilişkin ifadelerin GÜBRETASŞ'ın yeni bir stratejisinin rakibe iletilmesi olarak yorumlanamayacağı, stratejik önem arz eden bilginin ancak ne kadarlık bir kotanın ilgili bölgeye tahsis edildiği bilgisi olabileceği, fakat delilde böyle bir bilginin bulunmadığı, gübre pazarındaki esas rekabetin ilan edilen fiyatlar üzerinden uygulanan iskonto lar üzerinde olduğu, ancak belgede yer alan iletişimde herhangi bir iskonto bilgisinin paylaşılmadığı ifade edilmiştir.

Delil 5/2'ye Yönelik Savunma

- (268) Delildeki iletişimde geleceğe ilişkin herhangi bir bilginin bulunmadığı, yazışmaya yansıyan fiyat, kotalı satış, satışa kapalılık bilgilerinin kamuya açık nitelikte olduğu, belgede yer alan bilgilerin pazarda ilave bir şeffaflık yaratmadığı ve GÜBRETASŞ'ın fiyatlandırma stratejisinde bir değişiklik olmadığı, delilde iskonto bilgilerine ilişkin herhangi bir paylaşım yapılmadığı ifade edilmiştir.

⁷⁶ 28.11.2017 tarihli ve 17-39/636-276 sayılı; 07.01.2021 tarihli ve 21-01/18-08 sayılı Kurul kararları.

Delil 5/3'e Yönelik Savunma

- (269) Delilde yer alan tüm bilgilerin olağan bir saha çalışmasıyla teşebbüsler tarafından kolaylıkla elde edilebilecek kamuya açık bilgiler olduğu ve pazarda ilave bir şeffaflık yaratmadığı, delildeki İGSAŞ'ın fiyatının değişeceği bilgisinin geleceğe dönük bir bilgi olmadığı, söz konusu değişikliğin tüm bayilerce bilindiği ya da öngörülebildiği, defter notunda yer alan bilgilerin saha çalışması neticesinde bayilerden elde edildiği, delildeki söz konusu bilginin İGSAŞ'tan geldiğine işaret eden herhangi bir emarenin bulunmadığı, EGE GÜBRE çalışanının satışların kapalı olduğunu, GÜBRETASÇ çalışanının ise kendi ürünlerine de zam geldiğini beyan ettiği ifadelere konu uygulamaların hâlihazırda uygulanagelen ve bayiler tarafından bilinen aksiyonlar olduğu, EGE GÜBRE'nin günde iki kere dahi fiyat değişikliği yapabildiği, ayrıca delilde pazardaki esas rekabetçi parametre olan iskonto bilgilerine ilişkin herhangi bir paylaşımın yer almadığı ifade edilmiştir.

Delil 5/4'e Yönelik Savunma

- (270) Delilde yer alan GEMLİK'e ait fiyat ve stok miktarlarının bayilerden elde edildiği, GÜBRETASÇ'ın satış stratejisi olarak TKK'ye olan satışlarının her zaman açık olduğu, belgede GÜBRETASÇ'ın sadece AS Granül ürünü satışlarının açık olduğuna yönelik ifadelerin gerçeği yansıtmadığı, delildeki bilgilerin GÜBRETASÇ'ın olağan iş modeline ilişkin kamuya açık bilgiler olduğu, bilgilerin kamuya açık olması sebebiyle pazarda ilave bir şeffaflığa yol açmayacağı, ayrıca delilde pazardaki esas rekabetçi parametre olan iskonto bilgilerine ilişkin herhangi bir paylaşımın yer almadığı ifade edilmiştir.

Delil 5/5'e Yönelik Savunma

- (271) Delilde yer alan İGSAŞ fiyat listelerinin internet sitesinde ilan edilen kamuya açık bir bilgi olduğu, EGE GÜBRE tarafından iletilen bilgilerin stratejik bir değerinin bulunmadığı, GÜBRETASÇ'ın rakip teşebbüslerin güncel fiyat bilgilerini sahadan takip etmesinin GÜBRETASÇ'ın rekabetçi yapısını gösterir nitelikte olduğu, ayrıca delilde pazardaki esas rekabetçi parametre olan iskonto bilgilerine ilişkin herhangi bir paylaşımın yer almadığı ifade edilmiştir.

Delil 5/6'ya Yönelik Savunma

- (272) Delilde yer alan tüm bilgilerin kamuya açık ve geçmişe dönük bilgiler olduğu ve bu bilgilerin olağan bir saha çalışmasıyla tüm teşebbüsler tarafından kolaylıkla elde edilebileceği, delilde paylaşılan el yazısıyla yazılmış nottaki TOROS'un fiyatlarını içeren bilgilerin rakip teşebbüsler tarafından doğrudan iletilmesine ilişkin bir emarenin bulunmadığı ve söz konusu bilgilerin piyasa dedikodusu olarak değerlendirilmesi gerektiği, ayrıca delilde pazardaki esas rekabetçi parametre olan iskonto bilgilerine ilişkin herhangi bir paylaşımın yer almadığı ifade edilmiştir.

Delil 5/7 ve 5/8'e Yönelik Savunma

- (273) Delillerdeki paylaşım konu bilgilerin ilgili teşebbüslerin bayilerine dolayısıyla kamuya duyurduğu bilgiler olduğu, mesaj içeriğinde bayilere hitap edilmesinden de bu hususun kolaylıkla anlaşılabilirliği, ayrıca delilde pazardaki esas rekabetçi parametre olan iskonto bilgilerine ilişkin herhangi bir paylaşımın yer almadığı ifade edilmiştir.

Delil 6'ya Yönelik Savunma

- (274) Delilde paylaşım konu olduğu iddia edilen maliyet bilgilerinin rakipten elde edildiğini gösterir somut bir ifadenin bulunmadığı, bilgi değişimi çerçevesinde ele alınsa dahi delil

konusu bilgilerin geleceğe yönelik değil, güncel bilgilerden oluştuğu, “*Bağfaşın içerden bilgi bunlar patron*” ifadesinin bilginin kaynağının doğrudan rakip olduğu anlamına gelmediği, geleceğe yönelik belirsizliğin azaldığı iddiasından yola çıkılarak belgenin geleceğe yönelik bilgi paylaşımı içerdiği değerlendirilmesinin hatalı bir yaklaşım olduğu, BAGFAŞ’ın tedarik maliyetinin doğrudan uluslararası bir bülten olan Argus’ta yer aldığı, söz konusu bilgi üzerinden mesajı atan kişinin bilgiyi sanki kendi edindiği bir bilgiymiş gibi GÜBRETAS Genel Müdürüne iletildiği, Argus bülteninde yer alan bilgiler kullanılarak şirket bazlı maliyetlerin kolayca hesaplanabilir nitelikte olduğu, söz konusu hesaplamalar üzerinden rakibin satış fiyatının tahmin edilmesinin mümkün olduğu, belgede yer alan “*100 TL -+ilave etse rahat satar*” ifadesinin bu tahmin için gerçekleştirilen zihinsel pratiği yansıttığı, ürünün homojen nitelik taşıdığı oligopol bir piyasada fiyat tahminlerinin gerçeğe yakın olmasının olağan bir duruma işaret ettiği ifade edilmiştir.

Delil 7/1 ve 7/2’ye Yönelik Savunma

- (275) GÜBRETAS’ın TKK bünyesindeki üye çiftçilerin gübre arz güvenliğini sağlamak bakımından zaman zaman rakip gübre şirketlerinden alım yapabildiği, yazışmada telaffuz edilen fiyatın EGE GÜBRE’nin GÜBRETAS’a ürün satış fiyatı için verdiği teklif olduğu, diğer yandan 13.09.2019 tarihli yazışmaya konu olan EGE GÜBRE’nin üretim kapasitesine ilişkin yapılacak toplantının EGE GÜBRE’den alım yapılıp yapılamayacağına ilişkin tespitine yönelik olduğu ve herhangi bir rekabeti sınırlama amacı taşımadığı, 20.09.2019 tarihli yazışmada GEMLİK’e ilişkin ifadelerin GEMLİK’in zam yapacağına dair bir piyasa dedikodusuna ve alınacak aksiyonların değerlendirilmesine ilişkin olduğu ve rakiple herhangi bir iletişimi göstermediği, **Delil 7’de** yer alan yazışmanın devamında bulunan, ancak Soruşturma Raporunda yer verilmeyen 01.11.2019 tarihli “*ÜreGr de erken pozisyon almamız rakipleri de şok eder*” ifadesinin GÜBRETAS’ın rekabetçi duruşunu ve hamlelerini yansıttığı ileri sürülmüştür.

Delil 8’e Yönelik Savunma

- (276) Delilde yer alan rakip fiyatlarının ve stok bilgilerinin, rakip takibinden ve analizlerinden ibaret olan ve saha çalışmaları üzerinden belirli periyotlar ile hazırlanan çalışmalar olduğu, artan maliyetler ve kur hareketlilikleri çerçevesinde EGE GÜBRE’nin zam yapacağına yönelik bir beklentinin oluştuğu, delilde yer alan EGE GÜBRE’nin peşin satış yaptığına ilişkin bilgilerin ise bayilerden kolaylıkla elde edilmesinin mümkün olduğu ileri sürülmüştür.

Delil 9’a Yönelik Savunma

- (277) Delildeki paylaşıma konu bilgilerin ilgili teşebbüslerin bayilerine dolayısıyla kamuya duyurduğu bilgiler olduğu, bu nedenle paylaşıma konu bilginin rekabeti sınırlayıcı bir etki doğurmayacağı, delilde yer alan GEMLİK’e ve diğer teşebbüslere ait olan bilgilerin piyasa dedikodusu olarak kabul edilmesi gerektiği, belgede geçen “*hayır daha belli değil*” ifadesinin ise somut bir bilgi paylaşımı içermediği ifade edilmiştir.

Delil 10’a Yönelik Savunma

- (278) Delildeki yazışmanın tarafı olan kişilerin fiyat oluşumu sürecinde herhangi bir rollerinin olmadığı ve fiyatlar bayilere duyurulana kadar bu kişilerin kendi şirketlerinin dahi listelerine ulaşamayacakları, GÜBRETAS’ın fiyatlama stratejisinin tüm piyasa tarafından bilinen ve kamuya açık bir bilgi niteliğinde olduğu, belgede GÜBRETAS’ın piyasa tarafından bilinen olağan fiyat artış tarihinin yazışmanın konusunu oluşturduğu, GÜBRETAS Satış Yöneticisinin duyurular üzerinden GEMLİK personeli ile iletişim kurduğu, GÜBRETAS satış yöneticisinin GEMLİK fiyatlarını yollayarak “*bu değil mi*”

ifadesini kullanmasından bilgilerin rakip teşebbüsten alınmadığının bayilerden kolayca elde edilebilen ve geleceğe yönelik olmayan bilgilerin yazışmaya konu olduğunun açıkça anlaşılacağı, yazışma tarafı olan çalışanların fiyatlandırma mekanizmasına son derece uzak kalmaları göz önüne alındığında, tarafların geleceğe yönelik bir bilgi paylaşımı içerisinde oldukları iddiasının gerçekçi olmadığı dile getirilmiştir.

Delil 11'e Yönelik Savunma

- (279) Delildeki paylaşıma konu bilgilerin ilgili teşebbüslerin bayilerine dolayısıyla kamuya duyurduğu bilgiler olduğu, dolayısıyla yazışma silsilesinde yer alan fiyat bilgilerinin rekabete duyarlı gizli bilgi niteliğinde olmadığı, yazışmada yer alan İGSAŞ ve GÜBRETAS haricindeki teşebbüslere ait bilgilerin piyasa dedikodusu olarak ele alınması gerektiği, İGSAŞ çalışanı tarafından ürünlerin satışa kapalı olduğu konusunda verilen bilginin bayilerden kolayca öğrenilebilen bir bilgi olduğu ve bu bilginin stratejik belirsizliği azaltacak nitelikte olmadığı, delilde geleceğe yönelik bir bilgi paylaşımının bulunmadığı ifade edilmiştir.

Delil 12'ye Yönelik Savunma

- (280) Delilde yer alan verilerin geleceğe dönük olmadığı ve bilgilerin kamuya açık güncel bilgiler olduğu ifade edilmiştir.

Delil 13'e Yönelik Savunma

- (281) Rekabet hukukunun oldukça özgün ve teknik bir hukuk dalı olduğu, rekabet hukukuna ilişkin özel ilgisi olmayan bireylerden bu hukuk dalını doğru bir şekilde analiz etmelerinin beklenemeyeceği, ilgili yazışmada Genel Müdür Yardımcısının esasında rekabet hukuku bağlamında meşru olan saha çalışmaları kapsamında oluşturulan rakip analizlerinin ve tahminlerinin paylaşılması gerektiğini kastettiği, bu durumun ise ilgili çalışanın rekabet hukukunu hatalı yorumlamasından kaynaklandığı, yazışmaya konu rakip stok bilgilerinin ise müşterilerden ve bayilerden erişilebilir nitelikte bilgiler olduğu ifade edilmiştir.

Delil 18'e Yönelik Savunma

- (282) Delilin GEMLİK iç yazışması olduğu, GÜBRETAS tarafından bilgi paylaşıldığını ispat etmek için yeterli olmadığı, GEMLİK iç yazışması nedeniyle GÜBRETAS'ın sorumluluğundan bahsedilemeyeceği, yazışmada GÜBRETAS'tan haber beklendiği ifade edilse de buradaki kastın bir bayi veya müşteri ya da bir bilgi sızıntısı olabileceği, bunlar dikkate alındığında delilin GÜBRETAS aleyhine değerlendirilmesinin yerinde olmadığı, Delil 10'da yer alan yazışmanın herhangi bir ihlal içermediği göz önüne alındığında bu belgenin Delil 10 ile bağdaştırılmasının hatalı olduğu ileri sürülmüştür.

I.6.3.6.5. TOROS Tarafından Yapılan Savunma

Delil 1 ve 2'ye Yönelik Savunma

- (283) TOROS verilerinin doğrudan TOROS'tan elde edildiğini gösteren herhangi bir ifadenin bulunmadığı, nitekim ileri sürülen iletişim iddiasını destekleyici herhangi bir iletişimin de dosya dâhilinde bulunmadığı, Delil 1 kapsamında üç farklı zaman dilimine ilişkin e-postanın bulunduğu, ancak bu e-postaların gönderildiği zaman diliminde teşebbüsler arasında bir iletişimin varlığının da ortaya konulmadığı, Delil 1 dâhilinde yer alan Excel dosyaları incelendiğinde belgede birçok teşebbüse ait verinin olduğu, hal böyle iken bu delillerden hareketle yalnızca TOROS ile iletişime geçildiği yönünde bir iddia ileri sürmenin de makul olarak değerlendirilemeyeceği, nitekim ilgili e-postalar dâhilinde yer alan raporlama ifadelerinin de bilginin rakiplerden elde edildiğine dair hiçbir ifade

içermediği, Delil 1 dâhilinde yer alan bulguların pazardan duyulan tahmini bilgiler olduğu, nitekim ilgili Excel dosyaları arasında yer alan 06.01.2020 ve 07.01.2020 tarihli Excel dosyalarında TOROS'a yönelik olarak aralıklı bilgiye yer verildiği, bu kapsamda taraflar arasında bilgi değişimi gerçekleştirildiği iddia olunurken ve buna dayanak olarak da bu bulgular gösterilmiş iken aralıklı bir şekilde fiyat bilgisinin paylaşılmasının, esasında ilgili tarihte taraflar arasında herhangi bir bilgi değişimi yapılmadığını gösterdiği, bu Excel dosyalarından ve iç raporlamalardan yola çıkılarak bir rekabete aykırılık iddiasının ileri sürülmesinin mümkün olmadığı belirtilmektedir.

- (284) Delil 2'deki yazışma incelendiğinde; ilgili yazışmanın BAGFAŞ çalışanları arasında gerçekleştirilen teşebbüs içi bir yazışmadan ibaret olduğu, TOROS'a ait olduğu ileri sürülen bilgilerin TOROS'tan alındığını ortaya koyacak herhangi bir unsurun bulunmadığı, delil kapsamında "Torosun elemanı" olarak ifade edilen ve göndermiş olduğu mesajları iletilen kişinin kim olduğuna dair Soruşturma Raporunda ve ilgili yazışmada herhangi bir bilgiye yer verilmediği, dolayısıyla söz konusu kişinin TOROS'un bayilerinden biri olabileceği gibi TOROS ile herhangi bir bağlantısı olmayan bir kişi de olabileceği, bu konuda yazışma dâhilinde hiçbir açıklık bulunmadığı, buna karşın bahse konu kişinin TOROS'un çalışanı olduğu ve dolayısıyla Delil 1'deki verilerin doğrudan TOROS'tan alındığı iddiasının bir varsayımdan ibaret olduğu, bu itibarla Delil 1 ile Delil 2 arasında kurulan bağlantı bakımından ispat standardının sağlanmadığı, buna ek olarak Delil 2 kapsamındaki yazışmanın tarihinin 05.02.2021 olduğu, oysa Delil 1 kapsamında yer alan raporlamaların 06.01.2020, 07.01.2020, 06.07.2021 ve 07.07.2021 tarihlerinde gerçekleştiği, dolayısıyla Delil 2 ile en yakın raporlama arasında beş aylık bir farkın bulunduğu, söz konusu iki delil arasında zamansal bir örtüşmenin bulunmadığı, bu itibarla Delil 1 ve Delil 2'nin birlikte değerlendirilmesinin de mümkün görünmediği, nitekim ilgili WhatsApp yazışmasında yer alan fiyat bilgilerinin de gerçeği yansıtmadığı, bu kapsamda 24.01.2021 tarihinde iletilen fiyat bilgisi incelendiğinde Delil 2'de belirtilen fiyatın TOROS'un belirlediği referans fiyattan daha yüksek olduğunun anlaşıldığı, ayrıca belgede ifade edildiği şekilde "iki gün önce" de bir fiyat değişikliği yapılmadığı ve TOROS'un referans fiyatlarında bir değişiklik gerçekleştirilmediği, ek olarak ilgili tarih aralığında TOROS'un fiyatları bölgesel bazda incelendiğinde herhangi bir bölgede DAP fiyatının 3.600 TL olarak belirlenmediğinin ve 3.550 TL olan fiyatın artması yönünde bir talimatın da verilmediğinin görüldüğü, nitekim ilgili dönem aralığında her bir bölge özelinde faturalanan DAP ürünlerinin fiyatları incelendiğinde de ilgili gübrenin 3.600 TL üzerinden satılmadığının anlaşıldığı, dolayısıyla belirtilen iç yazışmadaki fiyat bilgisinin TOROS'tan edinildiğine dair herhangi bir ispat unsurunun ortaya konulamadığı, bu doğrultuda ilgili bulgunun TOROS'un rekabeti bozucu bir bilgi değişimi içerisinde olduğunu ispat etme niteliğinden uzak olduğu, yukarıda yer verilen hususlara ek olarak TOROS tarafından ilgili yazışmadan yalnızca iki gün sonra fiyatlarda bir indirim gerçekleştirildiği, bu e-posta dâhilinde DAP ürünüde yapılan indirimin ton başına 100 TL olduğu, tüm bunlara ek olarak hem Soruşturma Raporunda yer alan Tablo 50'den hem de Delil 1'de yer alan raporlamalardan görülebileceği üzere BAGFAŞ'ın yalnızca AS ve CAN gübrelerinin satışını gerçekleştirdiği ve DAP satışı bulunmadığı, dolayısıyla ilgili DAP bilgisinin doğrudan TOROS'tan elde edildiği kabul edilse bile, BAGFAŞ'ın DAP ürünü satmaması karşısında bu bilginin rekabete hassas olduğunun ve/veya bu bilginin paylaşılmasının rekabete aykırı olduğunun söylenemeyeceği ifade edilmiştir.

Delil 3 ve 4'e Yönelik Savunma

- (285) **Delil 3**'te mevcut bilgilerin TOROS'tan alındığının herhangi bir şekilde ispatlanmadığı, söz konusu yazışmada "*torosun yetkilisi*" olarak belirtilen kişinin adı, görevi, TOROS

çalışanı olup olmadığı gibi hususlara dair hiçbir belgeye Soruşturma Raporunda yer verilmediği, ek olarak TOROS hakkında Delil 3'ün ispat standardını karşılamadığı ve bir varsayımdan öteye geçemediği, keza Delil 2 ve Delil 3 kapsamında TOROS çalışanı olduğu ileri sürülen kişilerin aynı kişi olduğu iddiasının da yalnızca bir varsayımdan ibaret olduğu, zira iki yazışma incelendiğinde kastedilen kişilerin aynı kişi olduğunu gösteren tek bir ifadenin dahi bulunmadığının görüldüğü, söz konusu kişinin gerçekten TOROS çalışanı olduğu kabul edilse bile yazışmadan hareketle TOROS'un rekabete duyarlı bilgi değişimine taraf olduğunun kabulünün yine mümkün olamayacağı, paylaşıldığı iddia edilen bilgilerin TOROS'un değil, EGE GÜBRE'nin fiyat bilgileri olduğu ve ilgili yazışma dâhilinde TOROS'un herhangi bir bilgisinin paylaşıldığını gösteren bir hususun da bulunmadığı, dolayısıyla iletilen bilginin EGE GÜBRE'nin bilgisi olması sebebiyle bu bilgi aktarımından yola çıkılarak TOROS ile BAGFAŞ arasında rekabeti kısıtlayıcı bir bilgi değişimi gerçekleştirildiği şeklinde bir iddianın ileri sürülemeyeceği, zira TOROS'un kendi fiyatları hakkında bir bilgi iletmediği ve taraflar arasındaki rekabeti hiçbir şekilde kısıtlamadığı, nitekim BAGFAŞ ve EGE GÜBRE'nin sattığı ürünler arasında hiçbir örtüşmenin bulunmadığı belirtilmektedir.

(286) Soruşturma Raporundaki Tablo 42'de yer alan TOROS fiyatlarının referans fiyatları değil uygulanan/faturalanan fiyatları gösterdiği dolayısıyla TOROS'un 24.05.2021 tarihinde fiyat artışı yaptığı ifadesinin hatalı olduğu, zira TOROS'un referans fiyatlarında Tablo 42'de yer aldığı gibi bir değişikliğe gidilmediği, Tablo 42'de yer alan TOROS ürünlerinden DAP, 20.20.0 ve 15.15.15 ürünlerinin referans fiyatlarında 24.05.2021 tarihinde bir değişikliğin olmadığı, CAN26 ve ÜRE Granül ürünlerinin fiyatlarında ise Soruşturma Raporunda belirtilenin tam aksine bir düşüşün gerçekleştiği, dolayısıyla delil tarihinde TOROS fiyatlarında artış olduğu yönündeki değerlendirmenin gerçekte bağdaşmadığı, BAGFAŞ'ın fiyatlarında delil tarihinden iki gün sonra değişikliğe gitmesinin olağan olduğu, bu doğrultuda salt fiyat değişikliklerinden hareketle rakipler arasında bir bilgi değişimi gerçekleştiğine ve bu değişim neticesinde de stratejik belirsizliğin ortadan kalktığına dair bir yorumda bulunmanın da mümkün olamayacağı aktarılmaktadır.

(287) Delil 4 bakımından da Delil 2'de ve Delil 3'te olduğu gibi yazışmanın tarafının TOROS çalışanı olup olmadığına ilişkin açık bir bilgiye Soruşturma Raporunda yer verilmediği, ilgili yazışmanın tarafının TOROS çalışanı olduğu kabul edilse dahi, bu durumun tek başına rekabete aykırı bir bilgi değişiminin mevcudiyetini göstermediği, zira ilgili yazışmalarda TOROS'un fiyatlarına dair detaylı bir bilgi verilmediği ve yalnızca fiyatlarda bir değişikliğin olmadığı ifade edildiği, ayrıca BAGFAŞ tarafından TOROS'un bir önceki fiyatların nasıl elde edildiğinin veya hangi fiyatlardan bahsedildiğinin de belirsiz olduğu, Delil 1'deki 07.07.2021 tarihli iç raporlamanın saat 08.53'te paylaşıldığı, oysa Delil 4 kapsamındaki yazışmanın, saat 09.41'de yapıldığı, dolayısıyla Delil 4 kapsamındaki iletişimin Delil 1'deki raporlamadan yaklaşık 50 dakika sonra gerçekleştiği ve bu itibarla Delil 1'e kaynak olmasının da mümkün olmadığı aktarılmaktadır.

Delil 13 ve 14'e Yönelik Savunma

(288) Delil 13 ve Delil 14'e gübre üreticilerinin rakipler arası rekabete duyarlı bilgilerin değişimi yoluyla rekabeti kısıtlayıcı davranış içerisinde buldukları isnadını destekleyici deliller olarak yer verildiği, söz konusu yazışmalarda TOROS'un hiçbir dahlinin bulunmadığı ve delillere konu bilgilerin TOROS bakımından pazardan elde edildiğinin de son derece açık olduğu, dolayısıyla söz konusu delillerin TOROS aleyhine destekleyici delil olarak kullanılamayacağı, stok bilgisine ilişkin rakip bilgilerine kolaylıkla ulaşılabildiği, yazışmaların TOROS'un içinde bulunduğu bir

iletişimi göstermediği, Delil 14/1'deki yazışma tarihi olan 12.04.2018 tarihi göz önünde bulundurularak TOROS'un fiyatlandırma kararları incelendiğinde ilgili yazışmadan bir gün önce (11.04.2018 tarihinde) TOROS tarafından dolar kurunun artışından kaynaklı olarak fiyatların revize edildiğinin ve yeni bir referans fiyat listesinin TOROS Bölge Müdürlükleri ile paylaşıldığının, söz konusu fiyatların derhal uygulanmaya başlandığının anlaşıldığı, dolayısıyla TOROS'un ilgili fiyatlarına piyasadaki erişimin mümkün olduğu, nitekim ilgili fiyatların yer aldığı defter görüntüsünün de esasında bilgilerin piyasadaki edinildiğini desteklediği, bu çerçevede ilgili defter notunda yer alan fiyatların TOROS tarafından 11.04.2018 tarihinden itibaren uygulanan fiyatlar olduğu, defterde bazı gübre cinslerine ilişkin fiyat bilgisinin yer almamasının ve TOROS'un referans fiyat listesi ile defterde yer alan fiyatlarda farklılık olmasının da bilgilerin piyasadaki derlendiğini gösterdiği, Delil 14/2'nin de tamamıyla teşebbüs içerisinde gerçekleştirilen yazışmalardan ibaret olduğu, iddia edilen örgütlenmeye, örgütlenmenin taraflarına ve iddia edilen örgütlenmenin sonuçlarına dair herhangi bir bulguya Soruşturma Raporunda yer verilmediği, Delil 14/3'e ilişkin olarak Soruşturma Raporunda İGSAŞ'ın rakipleri tarafından aranıp aranmadığı, arandıysa arayan rakiplerin kimler olduğu hususlarında herhangi bir bulguya yer verilmediği, keza yazışmada geçen bazı rakiplerin birbirleri ile görüştüğü yönündeki ifadelerin de başkaca bir kanıt olmaksızın İGSAŞ iç yazışmasında geçen bir söylentiden ibaret olduğu belirtilmektedir.

Delil 15'e Yönelik Savunma

- (289) Delil 15'te yer alan ve rakiplere ilişkin olan söz konusu bilgilerin tamamının piyasa araştırmaları ile bayilerle yapılan görüşmeler neticesinde elde edildiği, bu fiyatların bölge bazında derlendiği ve esasen bu bilgilerin TOROS'u rekabetçi kılabilmek adına endeks olarak kullanıldığı, pazarda az sayıda oyuncunun bulunmasının pazardaki rekabet seviyesini arttırdığı ve teşebbüslerin faaliyet gösterdikleri her bölgede rakiplerinin faaliyetlerini sıkı bir şekilde takip etmeye çalıştığı, delilde yer alan "*İgşaş: Güncel uygulamaları ekteki gibidir. Gün içerisinde yukarı yönlü fiyat artışı yapacağını bildirmektedir*" şeklindeki ifadenin ise yine pazar araştırmaları çerçevesinde İGSAŞ'ın fiyat artışı yapacağına dair müşterilerine bilgilendirme yaptığının ve bu bilgilendirmenin içeriğinin yine müşterilerden öğrenilmesinden ibaret olduğu, ilgili e-posta silsilesinin tamamını incelemenin yerinde olacağı, zira ilgili e-posta silsilesi incelendiğinde TOROS Bölge Müdürleri tarafından piyasanın takip edildiğinin ve bu doğrultuda ilk olarak 24 Mayıs tarihinde şirket içerisinde bir paylaşım yapıldığının, akabinde ise 26 Mayıs tarihinde şirket içerisinde bilgi paylaşımı gerçekleştirildiğinin görüldüğü, bu iki bilgi paylaşımı dikkate alınarak rakip konumundaki teşebbüslerin bilgilerinde güncellemeler yapıldığı, nitekim TOROS Ege Bölge Müdürü (.....) tarafından daha önce gönderilen ve Delil 15 kapsamında ihlal iddiasına sebebiyet veren yazışmanın başlangıcı niteliğindeki e-posta iletisi incelendiğinde rakiplerin fiyatlarına ilişkin paylaşılan bilginin pazardan elde edildiğinin görülebileceği, ilgili iletide yer alan "*Söz konusu veriler bayilerden yapılan pazar ve saha araştırmaları sonucu derlenmiş muhtemel (tahmini) verilerdir*" ifadesinin de bu durumu açıkça gösterdiği ifade edilmektedir.

Delil 17'ye Yönelik Savunma

- (290) TOROS Ege Bölge Müdürlüğünde 20.08.2021 tarihinde yerinde inceleme gerçekleştirildiği, Toros Ege Bölge Müdürlüğü Satış Temsilcisi (.....)'ın TOROS bünyesinde 16.03.2020 tarihinde çalışmaya başladığı ve anılan kişinin bu tarihten önce EGE GÜBRE'de çalıştığı, dolayısıyla Toros Ege Bölge Müdürlüğü Satış Temsilcisi (.....)'ın kullandığı cep telefonunda yapılan incelemede elde edilen 16.03.2020

tarihinden önceye ait bulguların ve verilerin TOROS'a ait olmadığı ve TOROS'ta yapılan bir incelemenin kapsamına giremeyeceği, neticesinde Delil 17'nin TOROS bünyesinde yapılan yerinde incelemede EGE GÜBRE'nin verilerinin incelenmesi suretiyle elde edildiği, bu itibarla söz konusu yerinde inceleme kapsamında Kuruma hukuken tanınan yetkinin aşıldığı, dolayısıyla bu delilin hiçbir şekilde ihlal isnadına dayanak teşkil etmesinin mümkün olmadığı, nitekim 4054 sayılı Kanun'un 15. maddesinde teşebbüse ait verilerin incelenebileceğinin düzenlenmiş olduğu, 4054 sayılı Kanun'un 15. maddesine uygun bir yerinde inceleme gerçekleştirilmesi için Toros Ege Bölge Müdürlüğü Satış Temsilcisi (.....)'ın mobil cihazındaki verilerin 16.03.2020 tarihi başlangıç noktası olarak kabul edilerek incelenebileceği ve bu tarihten önce elde edilmiş olan verilerin de bulgu olarak soruşturma dosyasında yer alamayacağı, aynı zamanda Kurum uzmanları tarafından Toros Ege Bölge Müdürlüğü Satış Temsilcisi (.....)'ın telefonunda bulunan WhatsApp yedeklemesinin geri getirildiği ve ilgili yazışmaların da bu geri getirme işlemi sonucunda telefona geldiği ifade edilmektedir.

- (291) Öte yandan, Delil 17'deki yazışmaların pazardaki rekabeti sınırlayıcı nitelikte olmadığı, zira taraflar arasında iletişimin konusunu oluşturan fiyatların tamamıyla piyasadaki bayi veya müşteri kanalıyla kolaylıkla elde edilebilir nitelikte olduğu, bu fiyatların geleceğe dönük fiyatlar olmadığı, piyasa yapısı itibarıyla gübre sektörünün şeffaf bir yapı arz ettiği ve bu noktada fiyatların kolaylıkla elde edilebildiği, nitekim piyasada bayiler aracılığıyla faaliyet gösterildiği ve teşebbüsler tarafından münhasır bir bayi yapısı benimsenmediğinden bayilerin birkaç teşebbüsle birlikte çalıştığı, bu nedenle teşebbüslerin ürün sattığı bayiden kolaylıkla rakiplerine ilişkin bilgi elde edilebildiği, yazışmalarda yer alan fiyatların geleceğe dönük fiyatlar olmamasından ve piyasaya yansımış olmasından hareketle ilgili iletişimlerin herhangi bir şekilde rekabeti kısıtlayıcı amaca veya etkiye sahip olmasının mümkün olmadığı, ayrıca teşebbüslerin rakiplerin stok bilgilerine de kolaylıkla erişebildiği, teşebbüslerin çevrim içi olarak da gemi ve liman takibi yaparak ithalatlara ilişkin bilgilere kolaylıkla ulaşabildiği, benzer şekilde rakip teşebbüslerin yurt içindeki depolarına yaptıkları transferlerin genellikle deniz yolu ile gerçekleştiği, gemilerin varış-boşaltma noktalarına vardığı dönemlerde gerek nakliyecilerden gerekse liman içerisinde çalışan işçilerden bu bilgilere erişilebildiği, bunların yanı sıra, sektörde bölgesel depoları olan veya sadece fabrika bazında çalışan rakiplerin, yurt dışı mamul-ham madde bağlantılarının ve buna bağlı kontrat fiyatlarının uluslararası yayın yapan ve abonelik bedeli ile erişimi mümkün olan dergilerde ve bültenlerde yayınlandığı, yazışmalar incelendiğinde ayrıca geleceğe yönelik bir bilgi değişimi yapıldığından bahsedilemeyeceği belirtilmektedir.
- (292) Delilde yer alan 10.06.2019 tarihli yazışmadaki bilginin, piyasanın şeffaf yapısı çerçevesinde kolaylıkla piyasadaki bayi kanalıyla elde edilebileceği, hâlihazırda stoklarda ürün bulunup bulunmadığına ilişkin herhangi bir iletişimin gerçekleştirilmediği, yalnızca geminin gelip gelmediğinin sorulmasının teşebbüsler arasında stok bilgisi paylaşımı olarak değerlendirilemeyeceği ve bu nedenle ilgili iletişimin rekabeti kısıtlayıcı herhangi bir niteliğinin olmadığı, TOROS ile EGE GÜBRE arasında rekabete aykırı herhangi bir uzlaşmanın bulunmadığı, bununla birlikte TOROS'un, döviz kurunun yükselişi sebebiyle artan maliyetlerini gözetmeye çalıştığı, bir yandan rakipleri ile rekabet edebilmek ve onlardan daha pahalı olmamak adına fiyatlarını rekabetçi bir seviyede tutmaya çalıştığı, taraflar arasında iletişim olmasına karşın fiyatların konuşulan seviyeden farklı olmasının esasında taraflar arasında herhangi bir rekabete aykırılığın olmadığını, bu fiyatların aksine pazardaki yüksek seviyedeki rekabete işaret ettiği ifade edilmektedir.

I.6.3.7. İdari Para Cezasına Yönelik Savunmalar

I.6.3.7.1. BAGFAŞ Tarafından Yapılan Savunma

(293) BAGFAŞ tarafından idari para cezası ile ilgili olarak yapılan savunmada özetle;

- Rekabete hassas bilgi değişiminin gübre pazarında herhangi bir zarar ortaya çıkarmadığı gerçeğinin idari para cezasının belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği,
- BAGFAŞ aleyhinde cezaya hükmedilmesi halinde, temel para cezasının hesaplanmasında BAGFAŞ'ın pazardaki düşük pazar payının, BAGFAŞ aleyhine delil olarak kullanılan belgelerin sadece Çukurova bölgesine yönelik olmasının ve kıdemsiz çalışanlar tarafından üst yönetimin bilgisi ve onayı dışında oluşturulmasının, belgelerin sık, sistematik ve yaygın olmamasının ve son olarak da Soruşturma Raporunda yer alan iktisadi analizde de ortaya konulduğu üzere iddia olunan bilgi paylaşımının BAGFAŞ'ın fiyatlarında herhangi bir etki doğurmadığının dikkate alınması gerektiği, bu hususların temel para cezasının belirlenmesi noktasında dikkate alınmaması halinde, hafifletici unsurlar olarak değerlendirilmesi gerektiği,
- BAGFAŞ'a uygulanacak temel para cezasının yarısı oranında artırılmasına sebep olan Delil 6 kapsamında; delilde yer alan "*Bağfaşın içerden bilgi bunlar*" ifadesi ile ispat standardını karşılamayan, içeriği itibarıyla gerçeği yansıtmayan ve GÜBRETAŞ iç yazışması niteliğinde olan söz konusu belgenin BAGFAŞ bakımından ihlal süresinin hesaplanmasında dikkate alınmasının makul ve hakkaniyetli olmadığı, bu bağlamda en azından 05.08.2019 tarihli GÜBRETAŞ iç yazışmasına ilişkin savunmanın kabul edilmesi suretiyle temel para cezasının yarısı oranında artırılmaması gerektiği,
- BAGFAŞ'ın belgelerin konusunu oluşturan DAP gübresinde üretiminin bulunmaması sebebiyle söz konusu gübre çeşidi bakımından BAGFAŞ tarafından rekabeti kısıtlayıcı bir eylemin söz konusu olamayacağı ihtimalinin, hiçbir şekilde ihlali kabul anlamına gelmemekle birlikte, cezaya hükmedilmesi halinde cezada hafifletici sebep teşkil etmesi gerektiği,
- Kurulun pek çok kararında⁷⁷ ihlal konusu faaliyetin teşebbüsün gayri safi geliri içindeki payı bakımından yapılan hafifletici sebep değerlendirmesinin istikrarlı biçimde uygulandığı,
- BAGFAŞ'ın ihracat satışlarının teşebbüsün cirosu içerisinde oldukça önemli bir yer teşkil ettiği, olası bir idari para cezasının sadece Türkiye satışları üzerinden, ihracat satışlarından elde edilen gelir hariç tutularak hesaplanmasının doğru olacağı,
- BAGFAŞ aleyhine kullanılan delillerin tamamının Çukurova bölgesine yönelik olduğu, Çukurova bölgesine yönelik satışlardan elde edilen cironun BAGFAŞ'ın 2021 yılı toplam cirosu içerisinde %(...) paya, 2022 cirosu içinde (10.10.2022 tarihine dek) ise %(...) paya denk geldiği, bu çerçevede Kurulun kimi kararında⁷⁸ ihlal konusu faaliyetlerin cironun küçük bir bölümünü oluşturduğu değerlendirmesi ışığında ceza takdirinde hafifletici unsur olarak dikkate alındığı,

⁷⁷ 01.04.2021 tarihli ve 21-18/229-96 sayılı; 19.11.2020 tarihli ve 20-50/693-304 sayılı; 23.01.2020 tarihli ve 20-06/61-33 sayılı; 02.01.2020 tarihli ve 20-01/14-06 sayılı; 18.04.2019 tarihli ve 19-16/229-101 sayılı; 29.03.2018 tarihli ve 18-09/180-85 sayılı; 14.12.2017 tarihli ve 17-41/640-279 sayılı; 20.11.2012 tarihli ve 12-58/1556-558 sayılı; 28.08.2012 tarihli ve 12-42/1321-434 sayılı; 03.05.2012 tarihli ve 12-24/711-199 sayılı; 16.06.2009 tarihli ve 09-28/600-141 sayılı kararlar.

⁷⁸ 13.01.2022 tarihli ve 22-03/48-19 sayılı; 03.03.2022 tarihli ve 22-11/169-68 sayılı kararlar.

- Diğer yandan, Kurulun kimi kararlarında⁷⁹ ihlalin yaygın nitelikte olmadığı ya da pazarda sınırlı ölçüde etki yarattığı değerlendirilmesi ile birlikte bu hususların para cezasının hesaplanmasında hafifletici unsur olarak dikkate aldığı,
- Netice itibarıyla, BAGFAŞ'ın rakipleri ile rekabete duyarlı bir bilgi değişimi içerisinde olmadığını ve dolayısıyla 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal etmediğinin tespit edilmesi ve yürütülen soruşturmanın BAGFAŞ'a herhangi bir idari para cezası uygulanmaksızın sona erdirilmesi gerektiği

ifade edilmiştir.

I.6.3.7.2. EGE GÜBRE Tarafından Yapılan Savunma

- (294) EGE GÜBRE hakkında herhangi bir idari para cezasına hükmedilmemesi gerektiği, ancak Kurulun Soruşturma Raporunda iddia edilen ihlallerin gerçekleştiği ve ceza gerektirdiği kanaatine varması halinde ise Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar İle Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik (Ceza Yönetmeliği)'in 5. maddesinin üçüncü fıkrasının (a) bendinin EGE GÜBRE bakımından uygulanmaması gerektiği, Soruşturma Raporundaki Tablo 49 incelendiğinde EGE GÜBRE'nin farklı zamanlarda gerçekleşmiş olan ihlallerinin toplanması sonucunda 10,5 aylık bir süreç için ihlalin devamlılık gösterdiği, bu kapsamda Kurulun 01.04.2021 tarihli ve 21-18/229-96 sayılı *Yonga Levha II* kararında olduğu gibi toplam ihlal süresi göz önüne alınarak ihlalin bir yıldan kısa sürdüğünün kabul edilmesi gerektiği, EGE GÜBRE'nin gübre üretimi ve ticareti haricinde faaliyetlerinin de bulunduğu, bu faaliyetlerden elde ettiği gelirlerin de EGE GÜBRE gelirlerinin içerisinde gösterildiği, idari para cezası öngörüldüğü takdirde Kurul tarafından EGE GÜBRE'nin diğer faaliyetlerinden elde ettiği gelirlerin cezaya esas cirodan hariç tutulması gerektiği, aksi yöndeki bir uygulamanın farklı faaliyetler ile ekonomik ve ticari hayata katkıda bulunan EGE GÜBRE'nin birden fazla faaliyet ile iştiğal etmesi sebebiyle cezalandırılacağı anlamına geldiği ifade edilmektedir.

I.6.3.7.3. GEMLİK Tarafından Yapılan Savunma

- (295) İdari para cezasının hesaplanmasında Ceza Yönetmeliği'nin 7. maddesinde sıralanan hafifletici unsurların somut olay bakımından var olması nedeniyle cezada indirim uygulanması gerektiği ifade edilmiştir.
- (296) Dosya kapsamında hakkında inceleme yapılan teşebbüsler tarafından 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinin ihlal edilmediği kanaatine varıldığından yukarıda yer verilen savunmalara ilişkin olarak herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

⁷⁹ 13.7.2011 tarihli ve 11-42/911-281 sayılı *Sony Eurasia* kararı.

J. SONUÇ

- (297) 12.08.2021 tarihli ve 21-38/543-M sayılı Kurul kararı uyarınca yürütülen soruşturma ile ilgili olarak düzenlenen Rapor'a ve Ek Görüş'e, toplanan delillere, yazılı savunmalara, sözlü savunma toplantısında yapılan açıklamalara ve incelenen dosya kapsamına göre, Bandırma Gübre Fabrikaları AŞ, Ege Gübre San. AŞ, Eti Bakır AŞ, Gemlik Gübre San. AŞ, Gübre Fabrikaları TAŞ, Toros Tarım San. ve Tic. AŞ unvanlı teşebbüsler tarafından 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesinin ihlal edilmediğine, dolayısıyla adı geçen teşebbüslere idari para cezası uygulanmasına gerek olmadığına, gerekçeli kararın tebliğinden itibaren 60 gün içinde Ankara İdare Mahkemelerinde yargı yolu açık olmak üzere OYBİRLİĞİ ile karar verilmiştir.